

ISSN 1812-2566
E-ISSN 2587-4063

MOLDOSCOPIE

Publicaţie periodică ştiinţifico-practică

Tipul B

Anul 26 (2022), nr. 1 (96)

DOMENII DE CERCETARE:

- *Ştiinţe politice*
- *Sociologie*
- *Mass-media și științe ale comunicării*

CHIȘINĂU - 2022

Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare

CERTIFICAT

de recunoaștere a revistei în calitate de publicație științifică de profil

Seria RȘP Nr. 015

Moldoscopie

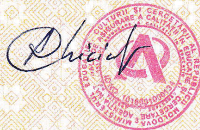
ISSN 1812-2566

Fondatori: Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere"
Universitatea de Stat din Moscova „M.V. Lomonosov"
Universitatea de Stat din Moldova
Universitatea Americană din Moldova

Tipul B

Profiluri: Științe politice; Sociologie; Media și comunicare

În baza Deciziei Consiliului de Conducere al Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare nr. 14 din 28 februarie 2020, pentru o perioadă de 4 ani.

Președinte Andrei CHICIUC

Eliberat la 15 iunie 2020

Chișinău

MOLDOSCOPIE

Publicaţie periodică ştiinţifico-practică

Anul 26 (2022), nr. 1 (96)

Inregistrată de Universitatea de Stat din Moldova (fondată la 1 octombrie 1946) în 1997 şi reînregistrată în 2009
Certificatul de înregistrare: nr. 1002600043325 din 28.07.1997
Acreditată de Consiliul Suprem pentru Ştiinţă şi Dezvoltare Tehnologică al Academiei de Ştiinţe a Moldovei prin Hotărârea nr. 146 din 27.06.2013, reacreditată prin Hotărârea nr. 245 din 11.11.2015
Acreditată de Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educației și Cercetare prin Decizia nr. 14 din 28.02.2020

Tipul B

FONDATORI:

- ✓ *Universitatea de Studii Politice şi Economice Europene ,,Constantin Stere*", *Republica Moldova*
- ✓ *Universitatea de Stat „M. Lomonosov" din Moscova, Rusia*
- ✓ *Universitatea de Stat din Moldova*
- ✓ *Universitatea Americană din Moldova*

ADRESA REDACŢIEI: MD 2009, Chișinău, bd. Ștefan cel Mare și Sfînt, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207
Versiunea electronică: *http://uspee.md/moldoscopie/; http://americanuniversity.md/moldoscopie/; moldoscopie.revistestiintifice.md.* Pagina *web: www.moldoscopie.revistestiintifice.md*

Toate articolele sunt recenzate în sistem „double-blind peer review"

MOLDOSCOPIE

Periodical scientific-practical publication

Year 26 (2022), No. 1 (96)

Registered by the State University of Moldova in 1997 (founded on 1 October, 1946) and re-registered in 2009 under the Registration Certificate No. 1002600043325 of 07.28.1997

Accredited by the Supreme Council for Science and Technological Development of the Academy of Sciences of Moldova by Decision No. 146 of 27.06.2013 and re-accredited by Decision No. 245 of 11.11.2015

Accredited by the National Agency for Quality Assurance in Education and Research by Decision No. 14 of 28.02.2020

<u>Type B</u>

FOUNDERS:

- ✓ *University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere", Republic of Moldova*
- ✓ *Moscow State University „M.Lomonosov", Russia*
- ✓ *State University of Moldova*
- ✓ *American Universityof Moldova*

PUBLISHING HOUSE ADDRESS: MD 2009, Chişinău, blvd. Ştefan cel Mare şi Sfînt, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207

Electronic version: *http://uspee.md/moldoscopie/; http://americanuniversity.md/moldoscopie/; moldoscopie.revistestiintifice.md.* Pagina *web: www.moldoscopie.revistestiintifice.md*

All articles are double-blind peer reviewed

The responsibility for the texts' content lies exclusively with the authors

MOLDOSCOPIE
Publication périodique scientifique et pratique

Année 26 (2022), Nº 1 (96)

Enregistré par l'Université d'État de Moldavie en 1997 (créée le 1er octobre 1946) et ré-enregistré en 2009,
Certificat d'enregistrement: Nº 1002600043325 du 28.07.1997
Accréditée par le Conseil supérieur pour la science et le développement technologique de l'Académie des Sciences de Moldova
par la Décision Nº 146 du 27.06.2013, ré-accrédité par la Décision Nº 245 du 11.11.2015
Accréditée par l'Agence nationale pour l'assurance de la qualité dans l'enseignement et la recherche par la Décision Nº 14 du 28.02.2020

Type B

FONDATEURS:

- ✓ *Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere", République de Moldova*
- ✓ *Université d'État „M.Lomonossov" de Moscou, Russie*
- ✓ *Université d'Etat de Moldovie*
- ✓ *Université Américaine de Moldovie*

ADRESSE DE LA MAISON D'ÉDITION: MD 2009, Chișinău, blvd. Ștefan cel Mare și Sfînt, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207

Version électronique: *http://uspee.md/moldoscopie/; http://americanuniversity.md/moldoscopie/; moldoscopie.revistestiintifice.md.* Pagina *web: www.moldoscopie.revistestiintifice.md*

Tous les articles sont évalués en système „double-blind peer review"

La responsabilité du contenu des textes incombe uniquement aux auteurs

MOLDOSCOPIE
Научно-практическое периодическое издание

Год 26 (2022), № 1 (96)

Зарегистрировано Молдавским Государственным Университетом в 1997 и перерегистрировано в 2009,
Регистрационное свидетельство: № 1002600043325 от 28.07.1997
Аккредитовано Высшим Советом по Науке и Технологическому Развитию Академии наук Молдовы решением № 146 от 27.06.2013 и решением № 245 от 11.11.2015
Аккредитовано Национальным агентством по обеспечению качества в образовании и исследованиях по решению № 14 от 28.02.2020

Тип Б

УЧРЕДИТЕЛИ:
- ✓ *Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова*
- ✓ *Московский Государственный Университет имени М.В. Ломоносова, Россия*
- ✓ *Молдавский Государственный Университет*
- ✓ *Американский Университет в Молдове*

АДРЕС РЕДАКЦИИ: MD 2009, Кишинев, бул. Штефан чел Маре 200, 2-й этаж, офис 202. Тел / факс. (022) 241207.
Электронная версия: *http://uspee.md/moldoscopie/; http://americanuniversity.md/moldoscopie/; moldoscopie.revistestiintifice.md*. Сайт: *www.moldoscopie.revistestiintifice.md*

Все статьи рецензируются по системе „double-blind peer review"

Ответственность за содержание текстов несут исключительно авторы

CUPRINS

ȘTIINȚE POLITICE

SOCIOLOGIE

COMUNICARE ȘI MEDIA

SUMMARY

POLITICAL SCIENCE

SOCIOLOGY

COMMUNICATION AND MEDIA

TABLE DE MATIÈRES

ОГЛАВЛЕНИЕ

COMPARTIMENTUL

ȘTIINȚE POLITICE

CZU 342.84:352
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2022.1(96).01

EVOLUȚIA INSTITUȚIEI ALEGERILOR LOCALE DUPĂ DECLARAREA INDEPENDENȚEI REPUBLICII MOLDOVA

Andrei SMOCHINĂ
Doctor habilitat, profesor universitar,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
e-mail**:** *studii_juridice@yahoo.com*
https://orcid.org/0000-0002-9010-3489

Ion CEBANU
Doctorand,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *ion919991@gmail.com,*
https://orcid.org/0000-0002-0995-5992

Alegerile reprezintă un instrument juridic care au drept scop desemnarea organelor reprezentative. Prezentul articol abordează alegerile locale ca instituție fundamentală a democrației reprezentative, îmbrățișate de Republica Moldova de la declararea independenței și până în prezent. Actualitatea temei propuse spre cercetare se evidențiază sub două aspecte. În primul rând, în literatura de specialitate este recunoscut că alegerile prezidențiale și cele parlamentare sunt văzute ca alegeri politice, pe când în cazul alegerilor locale opiniile se diversifică, unii autori considerându-le alegeri administrative. Prin urmare, vom scoate în evidență principalele trăsături ale acestor tipuri de alegeri care au fost formate timp de trei decenii, dar și abordările teoretice referitoare la instituția alegerilor. De asemenea vom examina și principalele carențe de ordin legislativ și instituțional pe care statul nostru le întâmpină în procesul organizării și desfășurării alegerilor locale, la fel vom propune anumite recomandări pentru o bună funcționare a respectivei instituții.

Cuvinte-cheie: *alegeri locale, sistem electoral, absenteism, alegători, administrație publică, autonomie locală, eligibilitate.*

THE EVOLUTION OF THE INSTITUTION OF LOCAL ELECTIONS AFTER THE DECLARATION OF INDEPENDENCE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Elections are a legal instrument aimed at appointing representative bodies. This article addresses local elections as a fundamental institution of representative democracy, embraced by the Republic of Moldova since the declaration

of independence until now. The topicality of the theme proposed for research is highlighted under two aspects. First of all, in the specialist literature it is recognized that presidential and parliamentary elections are seen as political elections, while in the case of local elections, opinions diverge, some authors considering them administrative elections. Therefore, we will highlight the main features of these types of elections that have been formed for three decades, but also the theoretical approaches related to the institution of elections. We will also examine the main legislative and institutional deficiencies that our state encounters in the process of organizing and conducting local elections, and we will also propose certain recommendations for the proper functioning of the said institution.

Keywords: *local elections, electoral system, absenteeism, voters, public administration, local autonomy, eligibility.*

EVOLUTION DE L'INSTITUTION DES ÉLECTIONS LOCALES APRÈS LA DÉCLARATION D'INDÉPENDANCE DE LA RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA

Les élections sont un instrument juridique visant à nommer des organes représentatifs. Cet article traite des élections locales en tant qu'institution fondamentale de la démocratie représentative, adoptée par la République de Moldova depuis la déclaration d'indépendance jusqu'à présent. L'actualité du sujet proposé pour la recherche est mise en évidence sous deux aspects. Tout d'abord, dans la littérature, il est reconnu que les élections présidentielles et parlementaires sont considérées comme des élections politiques, tandis que dans le cas des élections locales, les opinions sont diversifiées, certains auteurs les considèrent comme des élections administratives. Par conséquent, nous soulignerons les principales caractéristiques de ces types d'élections qui se sont formées depuis trois décennies, mais aussi les approches théoriques concernant l'institution des élections. Nous examinerons également les principales lacunes législatives et institutionnelles auxquelles notre État est confronté dans le processus d'organisation et de conduite des élections locales, et nous proposerons également certaines recommandations pour un bon fonctionnement de cette institution.

Mots-clés: *élections locales, système électoral, absentéisme, électeurs, administration publique,autonomie locale, éligibilité.*

ЭВОЛЮЦИЯ ИНСТИТУТА МЕСТНЫХ ВЫБОРОВ ПОСЛЕ ПРОВОЗГЛАШЕНИЯ НЕЗАВИСИМОСТИ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

Выборы являются правовым инструментом, направленным на назначение представительных органов. В данной статье местные выборы рассматриваются как фундаментальный институт представительной демократии, принятый Республикой Молдова с момента провозглашения независимости и до настоящего времени. Актуальность предложенной для исследования темы выделена в двух аспектах. Прежде всего, в специальной литературе признается, что президентские и парламентские выборы рассматриваются как политические выборы, тогда как в случае с местными выборами мнения расходятся: некоторые авторы считают их административными выборами. В этой связи, мы выделим основные черты этих типов выборов, которые сформировались за три десятилетия, а также теоретические подходы к институту выборов. Мы также рассмотрим основные законодательные и институциональные недостатки, с которыми сталкивается наше государство в процессе организации и проведения местных выборов, а также предложим определенные рекомендации для надлежащего функционирования института местных выборов.

Ключевые слова: *местные выборы, избирательная система, абсентеизм, голосование, избиратели, государственное управление, местное самоуправление, правомочность.*

Introducere

Alegerile reprezintă un instrument juridic care au drept scop desemnarea organelor reprezentative. Prin aceste organe, cetățenilor li se asigură posibilitatea de a participa la conducerea statului. Totodată, este garantat parteneriatul dintre cei aleși, pe de o parte, și alegători (cetățenii statului), pe de altă parte. Această legătură continuă dintre popor şi conducătorii lui este extrem de importantă pentru o societate democratică unde luarea deciziilor este un proces complex bazat pe principii juridice, politice dar și de ordin moral, unde reprezentativitatea, legalitatea, legitimitatea, transparența și alternanța la conducere asigură buna dezvoltare a statului și pacea socială.

Alegerile, ca instituție politică, au parcurs o cale destul de anevoioasă începând cu antichitatea, pe când Aristotel menţiona că, în general, desemnarea în diverse magistraturi prin tragerea la sorți este de natură democratică, iar desemnarea prin alegere este de natură oligarhică, revoluţia franceză din 1789, precum şi revoluţiile din sec. XIX, perioada sovietică, aducând trecerea de la o conducere total centralizată la o conducere administrativă descentralizată [1, p. 9].

Actualitatea temei propuse spre cercetare se evidențiază sub două aspecte în primul rând în literatura de specialitate este recunoscut că alegerile prezidențiale și cele parlamentare sunt văzute ca alegeri politice, pe când în cazul alegerilor locale opiniile se diversifică, unii autori considerându-le alegeri administrative. Astfel, diversificarea opiniilor în chestiunea alegerilor locale sub acest aspect aduce posibilitatea dezbaterilor doctrinare și lasă loc de interpretare proprie sub aspectul actualității în problematica respectivă. În plan secund, actualitatea temei pentru statul nostru se rezumă și la cercetarea evoluției normelor electorale și de alt ordin, sub aspectul problemelor întâmpinate în procesul evoluției instituției respective timp de trei decenii, de la declararea independenţei Republicii Moldova. Aceste abordări permit identificarea unor soluții practice și teoretice privind evoluția alegerilor locale și pot aduce o plus valoare sub aspectul îmbunătățirii legislative, preluând bune practici de la societăți mai avansate în acest domeniu.

Din cele relatate mai sus rezultă și ***scopul*** demersurilor noastre privind instituția alegerilor locale, prin care ne propunem identificarea unei viziuni proprii în ce privește caracterul administrativ sau politic al alegerilor locale, precum și soluții sau recomandări în unele chestiuni problematice privind tematica abordată, acestea fiind de folos, inclusiv, pentru dezvoltarea democratică a colectivităților locale din statul nostru.

Idei și descuții

În accepțiunea autorului Victor Popa, alegerile reprezintă un act juridic, prin al cărui intermediu alegătorii, învestiți cu dreptul de vot în baza unor reglementări normative, selectează prin vot individual un candidat sau un grup de candidați în organul în care îi va reprezenta pe o perioadă de timp [2, p. 915]. Astfel, alegerile sunt privite ca un act juridic prin intermediul căruia alegătorii au posibilitatea de selecție a candidaților. O opinie separată o are autorul Ion Guceac, care definește alegerile ca fiind procedura de formare a unui organ de stat sau învestirea unei persoane cu atribuții publice, realizată prin intermediul votului acordat de persoane autorizate, în condițiile în care pentru obținerea mandatului respectiv sunt propuse două sau mai multe candidaturi [3, p. 19]. Astfel, al doilea autor, deși în esență definește alegerile asemănător cu primul, totuși pune accentul pe procedura instituției alegerilor. Totodată, menționăm că alegerile constituie unica cale prin intermediul căreia naţiunea selectează atât organele centrale reprezentative, cât şi autorităţile publice

locale. Astfel, se demonstrează faptul că autorităţile administraţiei publice locale nu se limitează numai la administrarea treburilor publice locale, dar, într-un sens mai larg, participă la exercitarea suveranităţii naţionale [1, p. 9]. Prin urmare, astfel se asigură realizarea unuia dintre drepturile fundamentale ale omului şi cetăţeanului, prevăzut în art. 21 din Declaraţia Universală a Dreptului Omului, voinţa poporului fiind baza puterii de stat. Această voinţă trebuie să fie exprimată prin alegeri oneste, care trebuie să aibă loc periodic, prin sufragiu universal, egal şi prin vot secret sau după o procedură echivalentă, care să asigure libertatea votului [14, art. 21]. Acest aspect deschide dezbaterile în literatura de specialitate privind caracterul alegerilor locale și cele parlamentare sau prezidențiale, prin urmare este recunoscut aproape unanim că cele prezidențiale și parlamentare sunt alegeri politice, deoarece sunt alese autoritățile publice ale statului, care sunt antrenate în exercitarea suveranității naționale [2, p. 932]. Spre deosebire de acestea, alegerile locale sunt considerate alegeri administrative. În Franța, de exemplu, această concepție a fost influențată de îndelungata perioadă de administrare prin reguli tradiționale centralismului iacobin [2, p. 933].

Cât privește sistemul electoral, care este în strânsă legătură cu instituția alegerilor, Alexandru Radu menționează că reprezintă ansamblul mijloacelor și metodelor prin care sunt desemnați titularii puterii politice, atât la nivel local, cât și la nivel național, în acord cu opțiunea cetățenilor exprimate prin vot [4, p. 13].

Referitor la viziunea legiuitorului nostru, remarcăm faptul că în Codul Electoral nr. 1381 din 21.11.1997, chiar în articolul unu, intitulat „Noțiuni Generale”, noțiunea de „alegeri” include: alegerile în Parlament, pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova, în autorităţile administraţiei publice locale, precum şi referendumurile, arătând că aceeaşi noţiune vizează acţiunile cetăţenilor, partidelor şi altor organizaţii social-politice, blocurilor electorale, organelor electorale şi altor organe de stat, orientate spre întocmirea listelor electorale, desemnarea şi înregistrarea candidaţilor, efectuarea agitaţiei electorale, votarea şi constatarea rezultatelor votării, precum şi alte acţiuni electorale întreprinse în conformitate cu legislaţia în vigoare [15, art. 1].

Prin urmare, observăm o oarecare egalare a alegerilor locale cu cele prezidențiale, parlamentare și a referendumurilor. Aceasta se datorează faptului că sub aspect procedural, ele conțin o mulțime de similitudini, iar pentru anumite deosebiri sub același aspect, legiuitorul nostru a prevăzut în Titlu V art.129 – art. 151 din Codul Electoral, menționat mai sus. Putem deduce că în accepțiunea legislației naționale alegerile de orice tip (parlamentare, prezidențiale sau locale) sunt strâns legate de principiul reprezentării, având scopul desemnării organelor reprezentative. Prin urmare, alegerile locale după opinia autorului Victor Popa pot fi privite în două sensuri:

sens restrâns – alegerile locale au un caracter administrativ, deoarece, se constituie ca urmare o autoritate administrative;

sens larg – alegerile locale posedă un caracter politic, dat fiind faptul că servesc drept mecanism de constituire a componentelor regimului reprezentativ, generează descentralizarea administrativă, democrația locală, implică participarea cetățenilor la administrarea autonomă a afacerilor publice locale [2, p. 935].

În opinia noastră considerăm alegerile locale ca fiind ambivalente, politico-administrative, care au scopul asigurării guvernării treburilor de importanță locală. Acestea se desfășoară în baza principiilor comune pentru toate tipurile de alegeri – votul universal, direct, secret, liber exprimat. În ce privește regulile normative, în esență, sunt aceleași, urmăresc scopul ca să se respecte reprezentarea

voinței cetățenilor și să se desfășoare în baza pluralismului politic, iar pe de altă parte, alegerile locale asigură respectarea și chiar implementarea autonomiei locale. Mai subliniem faptul că organele locale fac parte din puterea executivă a statului, prin urmare acestea reprezintă elemente constitutive ale puterii de stat, ce administrează interesele societății și totodată fac parte și din puterea politică a statului. Prin urmare, a privi alegerile doar sub aspect politic sau administrativ nu ar fi corect, ar fi doar jumătate de adevăr, iar pentru comparație funcția de Primar General al municipiului Chișinău este a doua din statul nostru după cea de Președinte a Republicii Moldova ca și grad de reprezentativitate, deși din punct de vedere administrativ reprezintă o funție de administrare locală din punct de vedere politic are o influență colosală pentru viața politică internă. Prin urmare, putem defini ***alegerile locale ca fiind instrumentul de selectare care îl au la îndemână membrii colectivităților locale, cu scopul formării autorității administrației publice, exercitarea autonomiei locale și soluționării treburilor publice din unitățile administrativ-teritoriale.***

Nu putem să nu remarcăm faptul că dincolo de preocupările noastre asupra instituției alegerilor sub aspect juridic, acestea sunt strâns legate și de aspectul sociologic cum ar fi elitele sau conceptului de personalitate, care pentru o societate ca a noastră ieșită din comunism și unde spiritul paternalist domină societatea și sugrumă libertatea individuală, rolul elitelor și personalităților au jucat o influență covârșitoare și după obținerea independenței. Dorim să remarcăm aici viziunile lui Dimitrie Gusti care vorbind despre acest aspect, menționează că, cultura nu este opera unui om sau a unei generații, ci a unei colaborări universale cu vaste filiații în timp și spațiu [5, p. 321]. Așadar, putem deduce că chiar dacă împrejurările politice se modifică, așa cum s-a întâmplat în 1991, oamenii rămân aceiași, iar sistemul lor de valori se schimbă mult mai lent decât o revoluție sau o reformă instituțională. Totuși Constantin V. Lucien, vorbind despre personalități și elite consideră că, o generație se afirmă numai dacă este condusă de un grup de oameni de elită, iar formarea elitelor este legată de apropierea unui ideal etic în cadrul generației și de fenomenul personalizării individuale și sociale. La înțelegerea unui ideal etic se ajunge cu greu prin experiență istorică, prin adoptarea autenticilor valori ale vieții și culturii și prin asumarea unei discipline a activității spirituale [6, p. 95]. Nu vom adânci subiectul abordat de marii sociologi români, însă vom aminti că rolul generațiilor, elitelor și personalităților pentru statul Republica Moldova a fost un factor colosal în ce privește afirmarea statalității.

Întorcându-ne la aspectul normativ al problemei, conform Constituției Republicii Moldova, art. 110, teritoriul țării este organizat sub aspect administrativ în sate, orașe, raioane și unitatea teritorială autonomă Găgăuzia. În condițiile legii, unele orașe pot fi declarate municipiu, iar localităților din stânga Nistrului le pot fi atribuite forme și condiții speciale de autonomie în conformitate cu statutul special adoptat prin lege organică. Statutul capitalei statului nostru se reglementează la fel prin lege organică [13, art. 110].

Modul de organizare şi funcţionare a autorităţilor administraţiei publice în unităţile administrativ-teritoriale sunt prevăzute în Legea nr. 436 privind administrația publică locală din 28.12.2006, unde se arată că administrarea publică în unităţile administrativ-teritoriale se întemeiază pe principiile autonomiei locale, descentralizării serviciilor publice, eligibilităţii autorităţilor publice locale şi consultării cetăţenilor în probleme locale de interes deosebit. Totodată, autorităţile administraţiei publice locale beneficiază de autonomie decizională, organizaţională, gestionară şi financiară, au dreptul la iniţiativă în tot ceea ce

privește administrarea treburilor publice locale, exercitându-şi, în condiţiile legii, autoritatea în limitele teritoriului administrat, iar aplicarea principiilor enunţate nu poate afecta caracterul unitar şi indivizibil al statului [16, art. 3].

O chestiune aparte o ridică unitatea autonomă Găgăuzia în ce privește statul acesteia și raportul cu administrația centrală a statului. Astfel, Legea nr. 344 ***privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri) stabilește că*** este o unitate teritorială autonomă, cu un statut special care, fiind o formă de autodeterminare a găgăuzilor, este parte componentă a Republicii Moldova.și este administrată în temeiul Constituţiei Republicii Moldova, altor legi, Regulamentului Găgăuziei şi actelor normative ale Adunării Populare (Halc Topluşu) a Găgăuziei, care nu vin în contradicţie cu Constituţia şi legislaţia Republicii Moldova [17, art. 1-2]. Observăm, că această unitate teritorială este instituită cu scopul păstrării satisfacerii necesităţilor naţionale şi identităţii naţionale a găgăuzilor, dezvoltării lor plenare şi multilaterale, prosperării limbii şi culturii naţionale, asigurării sinestătorniciei politice şi economice așa după cum este prevăzut chiar în preambulul legii arătate mai sus. Astfel, Găgăuzia trebuie privită ca unitate teritorială care face parte din sistemul organelor administrației publice locale și care posedă un statut special autonom, fiind forma de autodeterminare a poporului găgăuz. Totuși, o problemă o ridică art. 1, al. 4 din Legea nr 344 ***privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri) care permite*** în cazul schimbării statutului Republicii Moldova ca stat independent, poporul Găgăuziei are dreptul la autodeterminare externă [17, art. 1-2]. În opinia noastră, acordarea dreptului la autodeterminare a poporului găgăuz, prin diferențiere de restul populației Republicii Moldova, înseamnă o divizare etnică a cetățenilor statului nostru, care poate duce la conflicte nedorite și chiar ar amenința unitatea poporului, prevăzută în art. 10 al Constituției Republicii Moldova și care stabilește că statul are ca fundament unitatea poporului, iar Republica Moldova este patria comună și indivizibilă a tuturor cetățenilor săi [13, art. 10]. Chiar dacă printr-o situație ipotetică poporul Republicii Moldova își pierde statalitatea, poporul este un atribut unic văzut în ansamblul diversității sale etnice sau culturale, el nu trebuie diferenţiat pe criteriu de etnie, iar pe de altă parte, în cazul lipsei statalității, poporul are în mod natural, în virtutea împrejurărilor în care se poate afla la un moment dat al istoriei, dreptul să decidă viitorul său, ori în acest caz legile statului inexistent nu vor mai fi garantate și prin urmare putem pune la îndoială însăși implementarea lor. După cum menţionează și profesorul Andrei Smochină, sintetizând aspectele mecanismului statutului, el arată că unul din aceste aspecte este activitatea executiv-dispozitivă sau administrativă, care realizează în mod nemijlocit sarcinile statului în baza legilor [7, p. 20]. Prin urmare, putem deduce, că dacă statul nu există cu mecanismul său nu mai există nici sarcinile acestuia.

În ce privește statutul municipiului Chișinău, fiind capitala Republicii Moldova, este reglementat printr-o lege specială, Legea nr. 136 „Privind statutul municipiului Chișinău" din 17.06.2016, care stabilește particularitățile specifice ale organizării și funcționării autorităților administrației publice ale municipiului Chișinău și arată că municipiul Chişinău este o unitate administrativ-teritorială de nivelul al doilea, care include în componența sa unități administrativ-teritoriale de nivelul întâi, stabilite în Legea nr. 764-XV din 27 decembrie 2001 „Privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova" [18, art. 1-2].

Organizarea de ansamblu administrativ-teritorială a statului nostru este reglementată de Legea nr. 764-XV din 27.12.2001 privind organizarea administrativ-teritorială. Capitolul II

din lege, ne indică că teritoriul Republicii Moldova este organizat, sub aspect administrativ, în unităţi administrativ-teritoriale: raioane, oraşe şi sate. Statutul satului (comunei), oraşului (municipiului) se elaborează în baza statutului-cadru, aprobat de Parlament, şi se aprobă de consiliul local. Statutul special de autonomie al localităţilor din stânga Nistrului şi al unor localităţi din sudul ţării se stabileşte prin legi organice, potrivit art.111 din Constituţia Republicii Moldova. Organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova se efectuează pe două niveluri: satele (comunele) şi oraşele (municipiile) constituie nivelul întâi, raioanele constituie nivelul al doilea. Satul este o unitate administrativ-teritorială care cuprinde populaţia rurală unită prin teritoriu, condiţii geografice, relaţii economice, social-culturale, tradiţii şi obiceiuri. Două sau mai multe sate se pot uni, formând o singură unitate administrativ-teritorială numită comună. Satul în care îşi are sediul consiliul sătesc (comunal) este numit sat-reşedinţă. Comuna poartă denumirea satului-reşedinţă. Oraşul este o unitate administrativ-teritorială mai dezvoltată decât satul din punct de vedere economic şi social-cultural, cu structuri edilitar-gospodăreşti, industriale şi comerciale corespunzătoare, a cărei populaţie în mare parte este încadrată în industrie, în sfera deservirii publice şi în diferite domenii de activitate intelectuală, în viaţa culturală şi politică, iar municipiul este o localitate de tip urban cu un rol deosebit în viaţa economică, social-culturală, ştiinţifică, politică şi administrativă a ţării, cu importante structuri industriale, comerciale şi instituţii din domeniul învăţământului, ocrotirii sănătăţii şi culturii. Satelor şi oraşelor care, datorită condiţiilor climaterice, balneologice şi înzestrării lor edilitar-gospodăreşti, prezintă o importanţă deosebită pentru sănătatea şi odihna populaţiei, li se atribuie, prin hotărâre a Guvernului, statut de staţiune balneo-climaterică, iar cele care au o importanţă deosebită în domeniul economiei naţionale, precum şi pentru istoria sau cultura statului, prin hotărâre a Guvernului, li se poate atribui statut de nod feroviar, centru istoric, centru cultural [19, art. 4-7, 11].

Totodată, actul normativ respectiv, prin anexele 1-5, realizează o totalizare a tuturor localităților Republicii Moldova, pe care noi am introdus-o în tabelul nr. 1, cu scopul de a avea un tablou clar în ce privește repartizarea primăriilor și localităților statului nostru după unitățile administrativ-teritoriale. Acest demers de sintetizare a informației conținute în actul normativ ne va ajuta să avem o privire de ansamblu și să putem formula anumite recomandări în ce privește administrația locală.

Pe lângă cele arătate în tabelul 1, conform Anexei 5 a Legii nr. 764 privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova din 27.12.2001 pentru unitație administrativ-teritoriale din stânga Nistrului (regiune necontrolată de autoritățile constituționale de la Chișinău), legiuitorul admite posibilitatea atribuirii unor forme și condiții de autonomie și totodată menționează că în respectiva regiune sunt 147 de localități, printre care un municipiu (Tiraspol), 9 orașe și 69 de sate/comune. Mai putem deduce din tabel, că în cazul alegerilor locale, deși se aseamănă cu cele parlamentare, totuși organizarea și administrarea lor este un proces care implică un sistem întreg al aparatului birocratic electoral, care trebuie să ajungă și să funcționeze în toate primăriile și localitățile arătate mai sus (în tabel), în același timp și la aceiași intensitate.

În total, la 20 octombrie 2019, la ultimele alegeri locale generale, au fost aleși pentru un mandat de patru ani 898 primari, 10472 consilieri locali și 1108 consilieri raionali și municipali [22].

Vorbind despre instituția alegerilor locale, menționăm că teritoriul Republicii Moldova este organizat, sub aspect administrativ, în sate, orașe, raioane și unitatea teritorială autonomă Găgăuzia.

Tabel 1. Repartizarea teritorial-administrativă a Republicii Moldova

nr.	Raioane/ Municipii	Localități din componența raioanelor/municipiilor				
		Total primării	inclusiv primării		Localități din componența satelor/ comunelor	Total localități
			Orașe	Sate/ Comune		
1	Anenii Noi	26	1	25	40	46
2	Basarabeasca	7	1	6	9	10
3	Briceni	28	2	26	37	39
4	Cahul	36	1	35	50	51
5	Cantemir	28	1	27	53	54
6	Călărași	28	1	27	42	44
7	Căușeni	30	2	28	45	48
8	Cimișlia	23	1	22	35	39
9	Criuleni	24	1	23	40	43
10	Dondușeni	21	1	20	29	30
11	Drochia	28	1	27	39	40
12	Dubăsari	11	0	11	15	15
13	Edineț	34	2	32	45	49
14	Fălești	31	1	30	74	75
15	Florești	42	3	39	74	77
16	Glodeni	19	1	18	32	34
17	Hîncești	39	1	38	62	63
18	Ialoveni	25	1	24	33	34
19	Leova	25	2	23	36	39
20	Nisporeni	23	1	22	38	39
21	Ocnița	21	3	18	30	33
22	Orhei	36	1	35	73	75
23	Rezina	24	1	23	37	41
24	Rîșcani	29	2	27	50	55
25	Sîngerei	26	2	24	65	68
26	Soroca	34	1	33	65	66
27	Strășeni	27	2	25	35	38
28	Șoldănești	23	1	22	32	33
29	Ștefan Vodă	23	1	22	25	26
30	Taraclia	16	1	15	26	27
31	Telenești	30	1	29	52	55
32	Ungheni	33	2	31	71	74
33	mun. Chișinău	19 (inclusiv Primăria mun. Chișinău)	6	12	25	34
34	mun. Bălți	3 (inclusiv Primăria mun.Bălți)	0	2	0	3
35	mun. Bender	2 (inclusiv Primăria mun. Bender)	0	1	0	2
36	UAT Găgăuzia	26 (inclusiv Primăria mun. Comrat)	2	23	28	32

Sursa: elaborat de către autor în baza [19].

Autoritățile administrației publice, prin care se exercită autonomia locală, sunt consiliile locale alese și primarii aleși. Modul de alegere a consiliilor locale și a primarilor este stabilit de Titlul V al Codului electoral.

De la declararea independenței, în Republica Moldova au avut loc 6 scrutine locale generale. Din diverse motive, atunci când funcțiile de primari devin vacante, Comisia Electorală Centrală organizează alegeri locale noi, de obicei de cel mult 2 ori pe an, primăvara și toamna, cu excepția ultimului an de mandat al autorităților locale [23].

Data alegerilor locale generale sau anticipate conform legislației electorale se stabileşte prin hotărâre a Parlamentului, cu cel puţin 60 de zile înainte de alegeri. Pentru alegerile consiliilor locale şi ale primarilor, fiecare raion, unitate administrativ-teritorială cu statut special, oraş (municipiu), sector, sat (comună) constituie o singură circumscripţie electorală. Circumscripţiile electorale orăşeneşti (municipale), de sector, săteşti (comunale) sânt constituite de către consiliile electorale de circumscripţie ale unităţilor administrativ-teritoriale de nivelul doi ale Republicii Moldova cu cel puţin 45 de zile înainte de ziua alegerilor. Consiliile electorale de circumscripţie orăşeneşti (municipale), de sector, săteşti (comunale) sânt constituite de către consiliile electorale de circumscripţie ale unităţilor administrativ-teritoriale de nivelul doi al Republicii Moldova cu cel puţin 40 de zile înainte de ziua alegerilor. În cazul desfăşurării alegerilor noi sau parţiale, consiliile electorale de circumscripţie se constituie de către Comisia Electorală Centrală. Circumscripţiile electorale pentru alegerea consiliilor locale şi a primarilor se divizează în secţii de votare, pentru care se constituie birouri electorale. În localităţile în care, pentru desfăşurarea alegerilor locale se formează o singură secţie de votare, consiliul electoral de circumscripţie îndeplineşte şi atribuţiile biroului electoral al secţiei de votare. O particularitate a alegerilor locale este că la acestea nu participă militarii care îşi satisfac serviciul militar în termen și nu participă alegătorii care nu domiciliază în unitatea administrativ-teritorială respectivă, iar în ce privește alegerea, au dreptul de a fi aleşi consilieri în consiliile locale cetăţenii Republicii Moldova cu drept de vot, care au împlinit, inclusiv în ziua alegerilor, vârsta de 18 ani, iar dreptul de a fi aleşi primari au cetăţenii Republicii Moldova cu drept de vot, care au împlinit, inclusiv în ziua alegerilor, vârsta de 25 de ani. Candidatul pentru funcţia de primar se consideră ales dacă a întrunit mai mult de jumătate din voturile valabil exprimate ale alegătorilor care au participat la votare. În cazul în care nici un candidat nu întruneşte mai mult de jumătate din numărul de voturi valabil exprimate, în termen de 2 săptămîni se va proceda la al doilea tur de scrutin cu 2 candidaţi care au întrunit cel mai mare număr de voturi în primul tur de scrutin. Aceşti doi candidaţi se înscriu în buletinele de vot în ordinea descrescătoare a numărului de voturi acumulate în primul tur de scrutin. Dacă mai mulţi candidaţi au acumulat un număr egal de voturi, consiliul electoral de circumscripţie efectuează tragerea la sorţi, consemnând faptul respectiv într-un proces-verbal. La al doilea tur de scrutin se consideră ales candidatul care a obţinut cel mai mare număr de voturi, indiferent de numărul alegătorilor care au participat la alegeri. În caz de paritate de voturi, se consideră ales candidatul care a obţinut cel mai mare număr de voturi în primul tur de scrutin. Mandatele de consilier pentru consiliile raionale, orăşeneşti (municipale), de sector şi săteşti (comunale) se atribuie de către consiliile electorale de circumscripţie respective. Atribuirea mandatelor de consilier partidelor, altor organizaţii social-politice, blocurilor electorale, se efectuează prin împărţirea succesivă a numărului de voturi valabil exprimate pentru fiecare partid, altă organizaţie social-politică, fiecare bloc electoral la 1, 2, 3, 4, etc. până la cifra care corespunde numărului de mandate stabilit pentru

circumscripţia electorală respectivă. Din rezultatele tuturor împărţirilor şi din numărul de voturi valabil exprimate pentru candidaţii independenţi, se iau în descreştere atâtea numere câte mandate urmează să fie distribuite în circumscripţia electorală. De câte numere din acest şir descrescător dispune partidul, altă organizaţie social-politică, blocul electoral atâtea mandate i se atribuie. Candidatul independent este declarat ales dacă numărul de voturi valabil exprimate pentru el se încadrează în şirul descrescător. Consiliile electorale de circumscripţie ale unităţilor administrativ-teritoriale de nivelul întâi prezintă procesele-verbale cu privire la rezultatele alegerilor în judecătoriile de sector sau municipale respective, iar cele de nivelul doi în judecătoriile unde sunt situate consiliile electorale de circumscripţie ale unităţilor administrativ-teritoriale de nivelul doi. Consiliul electoral de circumscripţie al municipiului Chişinău va prezenta actele respective în judecătoria sectorului unde este situat consiliul electoral de circumscripţie al municipiului Chişinău. Instanţele de judecată, în termen de 10 zile de la data primirii rapoartelor consiliilor electorale de circumscripţie, confirmă sau infirmă printr-o hotărâre legalitatea alegerilor din fiecare circumscripţie electorală şi o transmit, în termen de 24 de ore după adoptare, Comisiei Electorale Centrale şi consiliilor electorale de circumscripţie respective, care publică rezultatele definitive. Concomitent, cu confirmarea legalităţii alegerilor, instanţele de judecată respective validează mandatele consilierilor şi primarilor aleşi, fapt ce se indică în hotărâre. Persoana aleasă concomitent în funcţiile prevăzute la art.7 din Legea privind statutul alesului local prezintă instanţei de judecată consimţământul său de a fi validată în una din aceste funcţii. Instanţele de judecată confirmă, de asemenea, şi lista candidaţilor supleanţi. Consiliul, se consideră legal constituit după validarea mandatelor a cel puţin 2/3 din numărul total de consilieri. Consiliul electoral de circumscripţie eliberează consilierilor şi primarilor aleşi legitimaţii al căror model se aprobă de Comisia Electorală Centrală [15, Titlu V]. Legislația electorală națională în materie de alegeri locale face distincție între câteva noțiuni de bază cum ar fi:

a. *Alegeri nevalabile* sunt acelea la care au participat mai puţin de 1/4 din numărul persoanelor înscrise în listele electorale. Hotărârea cu privire la declararea alegerilor nevalabile se adoptă de către Comisia Electorală Centrală în baza actelor prezentate de consiliile electorale de circumscripţie;

b. *Alegeri nule:* sunt declarate nule, dacă în cadrul operaţiilor electorale au fost comise încălcări ale Codului Electoral care au influenţat rezultatele votării şi atribuirea mandatelor. Hotărârea cu privire la declararea alegerilor nule se adoptă de către Comisia Electorală Centrală în baza hotărârilor instanţelor de judecată respective;

c. *Alegeri noi:* acestea au loc dacă consiliul a demisionat, a fost dizolvat ori componenţa lui s-a redus cu mai mult de 1/3 din numărul stabilit de Legea privind administraţia publică locală, dacă primarul a demisionat, a fost revocat sau nu poate să-şi exercite funcţiile, inclusiv din cauza privării de dreptul la ocuparea unor funcţii, stabilită prin hotărâre judecătorească definitivă, dacă şi după votarea repetată nu a fost ales consiliul şi/sau primarul, ori s-a efectuat reorganizarea administrativ-teritorială şi în unităţile administrativ-teritoriale nou-formate este necesară alegerea autorităţilor administraţiei publice locale (consiliilor, primarilor);

d. *Alegeri parțiale:* acestea au loc în cazul în care, în urma alegerilor, nu a fost ales numărul stabilit de consilieri, Comisia Electorală Centrală va fixa, în termen de 2 săptămâni, alegeri parţiale într-o singură sau în mai multe circumscripţii.

e. *Votare repetată:* dacă în anumite circumscripţii sau secţii de votare alegerile sunt declarate nevalabile sau nule, Comisia Electorală Centrală

dispune efectuarea, în termen de 2 săptămâni, a votării repetate pe baza aceloraşi liste electorale, cu aceleaşi candidaturi şi cu participarea aceloraşi consilii şi birouri electorale. Concurenţii electorali vinovaţi de încălcări ale prevederilor Codului electoral sunt excluşi din buletinele de vot, în baza unei hotărâri judecătoreşti definitive, iar consiliile şi birourile electorale care au comis asemenea încălcări se înlocuiesc [15, Titlu V].

O particularitate a acestor alegeri o reprezintă și faptul că data votării repetate, a alegerilor noi şi a celor parţiale se stabilesc de către Comisia Electorală Centrală, pe când data alegerilor generale sau anticipate se stabilește prin hotărârea Parlamentului.

Unul din scopurile alegerilor locale este eligibilitatea autorităților administrației publice locale, care presupune succesiunea lor periodică prin vot universal, egal, direct, secret şi liber exprimat. Acest principiu este consfinţit în art. 109 din Constituţia Republicii Moldova, unde se menţionează că administraţia publică din unităţile administrativ-teritoriale se întemeiază pe principiile autonomiei locale, ale descentralizării serviciilor publice, ale eligibilităţii autorităţilor administraţiei publice locale şi ale consultării cetăţenilor în probleme de interes deosebit. Totodată, autonomia privește atât organizarea și funcționarea administrației publice locale, cât și gestiunea colectivităților pe care le reprezintă [13, art. 109].

Pentru comparație, în România acest principiu îşi găseşte recunoaşterea în normele Legii României pentru alegerea autorităţilor administraţiei publice locale nr.67/2004, care detaliază şi dezvoltă principiul eligibilităţii prevăzut în art. 2 din Legea administraţiei publice locale nr.215/23.04.2001, publicată în Monitorul Oficial al României, nr.204/23.04.2001, republicată în Monitorul Oficial al României, partea I, nr.123/20.02.2007, stabilind în această ordine de idei şi alte norme referitoare la procedurile organizării şi desfăşurării alegerilor consilierilor în consiliile locale, judeţene şi ale primarilor. Potrivit acestor reglementări, consiliile locale, judeţene, primarii şi Consiliul General al municipiului Bucureşti se aleg prin vot universal, egal, secret şi liber exprimat. Consiliile locale şi judeţene se aleg pe circumscripţii electorale prin vot exprimat pe baza reprezentării proporţionale, în cadrul unui scrutin de listă. Primarii comunelor şi oraşelor sunt aleşi pe circumscripţii electorale prin vot exprimat, pe baza scrutinului uninominal [1, p. 9].

În ce privește soluționarea litigiilor electorale, legislația electorală garantează alegătorilor şi concurenţii electorali posibilitatea de a contesta acţiunile/inacţiunile şi hotărârile consiliilor şi birourilor electorale şi acţiunile/inacţiunile concurenţilor electorali. Depunerea cererii în instanţa de judecată trebuie precedată de contestarea prealabilă în organul electoral ierarhic superior organului al cărui act se contestă, cu excepţia contestațiilor privind acțiunile/ inacțiunile concurenților electorali, depuse direct în instanța de judecată, și a contestaţiilor ce se referă la exercitarea dreptului la vot sau la administrarea alegerilor depuse la biroul electoral în ziua alegerilor. Contestaţiile privind reflectarea campaniei electorale de către radiodifuzorii aflaţi sub jurisdicţia Republicii Moldova se examinează de către Consiliul Coordonator al Audiovizualului în conformitate cu prevederile prezentului cod, ale Codului audiovizualului al Republicii Moldova, iar contestaţiile ce vizează mijloacele de informare în masă scrise se examinează de către instanţa de judecată. Contestaţiile privind finanţarea campaniilor electorale se adresează consiliilor electorale de circumscripţie. Contestaţia va conţine descrierea faptelor invocate ca presupuse încălcări, probele, temeiul legal, cerinţele contestatarului, semnătura şi datele de identitate ale persoanei care

o depune. În cazul contestaţiilor privind hotărârile organelor electorale, sarcina probării legalităţii revine acestor organe [15, art. 71].

Legiuitorul a prevăzut răspundere juridică pentru încălcările din domeniul respectiv, formându-se în timp un întreg contencios electoral, astfel conform art.75 (2) Cod Electoral Consiliul Electoral de Circumscripție poate aplica concurenților electorali sau grupurilor de inițiativă:

a) avertisment;

b) anularea înregistrării grupului de inițiativă;

c) intentarea procesului contravențional conform legislației;

d) lipsirea de alocaţii de la bugetul de stat, ca sancțiune de bază sau complementară;

e) solicitarea anulării înregistrării concurentului electoral [15, art. 75].

Anularea înregistrării se aplică la solicitarea în cazul alegerilor locale – la solicitarea consiliului electoral de circumscripţie, prin hotărâre judecătorească definitivă care constată:

a) folosirea de către concurentul electoral a fondurilor financiare şi materiale nedeclarate sau depăşirea cheltuielilor peste plafonul mijloacelor din fondul electoral;

b) utilizarea de către concurentul electoral a mijloacelor financiare din străinătate;

c) nesuspendarea din funcţie de către candidatul care are această obligaţie. În acest caz se anulează înregistrarea candidatului independent sau se exclude din lista concurentului electoral candidatul respectiv;

d) implicarea de către concurentul electoral a persoanelor care nu sunt cetăţeni ai Republicii Moldova în acţiunile de agitaţie electorală [15, art. 75].

Instanța de judecată la cererea consiliului electoral de circumscripție va examina cererea de anulare a înregistrării concurentului electoral, care va emite o hotărâre nu mai târziu de ziua votîrii.

Remarcăm faptul că practica contenciosului electoral cunoaște asemenea exemple când au fost anulate înregistrările unor concurenți electorali, astfel cel mai recent caz de acest fel a avut loc în 2021. La data de 25.10.2021 Consiliul Electoral de Circumscripție Electorală Bălți nr. 2 emite hotărârea nr. 28 cu privire la demersul de înregistrare a concurentului electoral la funcția de primar al mun. Bălți din partea Partidului politic „Șor" și confirmarea reprezentantului cu drept de vot consultativ, prin care este înregistrată dna Marina Tauber în calitate de concurent electoral la funcția de primar general al mun. Bălți la alegerile locale noi din 21.11.2021 din partea Partidului politic „Șor" [21]. Ulterior, Comisia Electorală Centrală urmare a examinărilor rapoartele privind finanțarea campaniilor electorale, la fel și informațiile prezentate de autoritățile publice, sesizărilor și plângerilor parvenite în adresa CEC, precum și audierilor din cadrul ședinței, a fost formulată o bănuială rezonabilă de utilizare, de către candidatul Marina Tauber și în interesul acesteia a unor fonduri financiare nedeclarate de circa 152 725 lei. Totuși, urmare a controlului efectuat și probelor colectate, Comisia a constatat, cu certitudine, utilizarea fondurilor nedeclarate în mărime de, cel puțin, 34 260 lei. Astfel organul electoral sa adresat în Judecătoria Bălți cu solicitarea de anulare a înregistrării, iar la data de 04.12.2021 Judecătoria Bălți a dispus Consiliului Electoral al circumscripției electorale municipale Bălți nr. 2 să emită o hotărâre privind anularea înregistrării concurentului electoral al Partidului Politic Șor, Marina Tauber. În definitiv candidatului respectiv i s-a anulat înregistrarea în cursa electorală. Acest fapt a deschis o dezbatere privind eligibilitatea procesului și legitimitatea procesului electoral respectiv.

Totodată, au fost scoase la iveală anumite carențe de ordin legal, cum ar fi nereglementarea clară a unor

situații descrise mai sus în ce privește termenele de emitere a hotărârilor definitive, astfel candidatul intrând în turul doi al alegerilor, a fost anulată înregistrarea chiar în ziua alegerilor. Constatând un fapt împlinit care ține de puterea lucrului judecat chestiunea în cauză depășește aspectul procesual electoral și se răsfrânge inclusiv sub aspect politic, una din consecințe fiind prezența slabă la urnele de vot din partea alegătorilor - 9,98%, iar primarul fiind ales cu doar 7148 voturi [24]. În consecință, avem situația când la un număr de 101938 alegători încluși în listele electorale de bază sau prezentat la urnele de vot doar 10218, acest fapt, deși este legal ridică un mare semn de întrebare privind legitimitatea și reprezentativitatea primarului din autoritatea administrativă respectivă.

Abordând aspectul evoluției istorice a instituției alegerilor locale, amintim faptul că RSS Moldovenească, ca parte a URSS, a fost organizată în raioane, împărțite în soviete sătești [25]. Legea nr 306-XIII privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova din 07.12.1994 stabilea că administrația publică în unitățile administrativ-teritoriale se întemeiază pe principiile autonomiei locale, ale descentralizării serviciilor publice, ale eligibilității autorităților administrației publice locale și ale consultării cetățenilor în problemele locale de interes deosebit iar teritoriul Republicii Moldova este organizat în unități administrativ-teritoriale autonome cu statut special: raioane, orașe și sate. În condițiile legii, unele orașe pot fi declarate municipii [20, art. 2-3]. Pentru prima dată de la obținerea independenței, legea respectivă readuce noțiunea de comună. Statutul de municipiu li se atribuie orașelor Chișinău, Bălți Bender, Tiraspol. Legea mai prevedea că formarea, desființarea și schimbarea statutului unității administrativ-teritoriale se efectuează de către Parlament în baza propunerilor Guvernului și autorităților administrației publice locale [20, art. 12].

Prin Legea 310/1994, organizarea instituției primarului era determinată de principiul autonomiei locale, primarii fiind aleși de locuitoriii satului. În anumite condiții, primarii puteau fi numiți de Președintele Republicii Moldova. Ei erau și președinți ai organului executiv al consiliului local denumit primărie. În Legea 186/1998 instituția primarului este definită ca autoritate executivă aleasă prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat, excluzându-se posibilitatea numirii acestuia de către autoritățile statului [8, p. 139].

Încercând o structurare a evoluției alegerilor locale, de la obținerea independenței până în prezent, în opinia noastră, *putem diviza cele trei decenii în trei etape*:

I. De la proclamarea independenței până la adoptarea Constituției, aceasta cuprinde frământările sociale de după și din perioada destrămării URSS. În această perioadă Sovietul Suprem al RSSM prin Hotărârea nr. 45-XII din 29.05.1990 instituie o comisie permanentă pentru autoadministrarea locală și economică locală, care avea sarcina de înfăptuire consecventă a reformelor politice și economice, de restructurare radicală în RSSM, a autoadministrării locale. Această comisie împreună cu Guvernul au elaborat și au promovat Legea nr.635-XII din 10 iulie 1991 cu privire la bazele autoadministrării locale. Prin adoptarea acestei legi se fac primele încercări în vederea stabilirii unor principii caracteristice unui sistem de tranziție spre democrație [8, p. 60].

II. Cuprinde perioada adoptării Constituției Republicii Moldova, în 1994 până la ratificarea Cartei Europene pentru Autoadministrarea Locală, în 1997. Această perioadă se remarcă prin instituirea la nivel constituțional, unde au fost stabile în art. 109, principiile de bază ale administrației publice locale: autonomia locală, descentralizarea serviciilor publice, eligibilitatea autorităților administrației publice locale și consultarea cetățenilor în

probleme locale de interes deosebit. Totodată, este adoptată Legea nr. 310-XIII din 07.12.1994 privind administrația publică locală. Apar primele alegeri locale, deși se menține numirea primarului interimar și a președintelui comitetului executiv raional interimar de către Președintele Republicii Moldova la propunerea Guvernului. Este ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr. 1253-XIII din 16. 07. 1997 Carta Europeană pentru autoadministrarea locală, adoptată la Strasbourg la 15 octombrie 1985. Această perioadă se mai caracterizează prin apariția alegerilor autorităților locale dar și al păstrării sistemului de numire de către autoritățile centrale a reprezentanților în administrația locală, prin urmare o putem numi perioada dublelor standarte [8, p. 60].

III. Cuprinde perioada de la ratificarea Cartei Europene pentru Autoadministrarea Locală (1997) și până în prezent. La rândul său, ea poate fi divizată în două perioade: a) perioada adoptării și funcționării Legii nr. 186-XIV din 06.11.1998 privind administrația publică locală, astfel se organizează autoritățile locale formate din consilii locale și primari, alese nemijlocit de către cetățeni. La nivelul doi erau organizate consilii județene (putem numi această scurtă perioadă, perioada județelor) și b) perioada trecerii de la sistemul de județe la cel de raioane. Astfel, legiuitorul nostru prin Legea 781-XV din 27.12. 2001 a operat modificări esențiale la legea de bază, marcate și de viziunile politice dominante la acea vreme în organul legislativ al statului. Toate modificările ulterioare au păstrat și întărit instituția alegerilor locale.

Concluzii

În încheiere, vom remarca faptul că instituția alegerilor locale vine să garanteze un principiu fundamental, care este autonomia locală. După cum arată și autorul român Valentin I. Prisacaru autonomia administrației publice locale constă în dreptul autorităților publice locale reprezentative, de a dispune de toate măsurile pentru realizarea, pe plan local, a sarcinilor puterii executive – satisfacerea intereselor generale ale locuitorilor din unitatea administrativ-teritorială în care funcționează organul administrației publice locale [9, p. 750]. El leagă acest principiu de cel al descentralizării care este tot unul de organizare și funcționare a administrației publice locale, părere cu care vom fi de acord în totalitate, deoarece nu poate exista o autonomie a organelor reprezentative locale dacă nu există o descentralizare efectivă a serviciilor publice. Totodată, un element fundamental îl exprimă și Anton Trăilescu, care subliniază că autonomia locală este numai administrativă și financiară, nu și politică [10, p. 24]. Credem importantă această afirmație, în condițiile în care nu se poate aduce atingere caracterului unitar al statului, stabilit chiar în primul articol al Legii fundamentale.

Autorul Ioan Alexandru, vorbind despre activitatea administrației în țările europene, subliniază faptul că statul trebuie să stabilească cu precizie limitele competenței sale sub forma legii, așa cum face în privința libertăților cetățenilor, el nu trebuie să acționeze mai mult decât ține de competența sa legală [11, p. 133]. El precizează că conceptul de ordine trebuie să traseze relația dintre stat și cetățeni și trebuie să slăbească monopolul puterii, ori autonomia locală, inclusiv prin instituția alegerilor locale, este o formă perfectă din acest punct de vedere.

Alegerile locale consacră caracterul eligibil al organelor administrației publice locale din Republica Moldova. Acest fapt îl subliniază și autorul Victor Guțuleac, care spune că modalitatea democratică de alegere a autorităților locale este o operațiune politică și reprezintă un rezultat al unei selectări valorice, în care se iau în considerare starea socială (care cuprinde condițiile materiale și intelectuale ale unui popor), dimensiunile civilizației, cultura

politică și civică, la nivelul cetățeanului mediu, tradițiile [12, p. 200]. Acest fapt este o realitate a zilelor noastre, care pe lângă aspectul democratic, are și o puternică nuanță de politizare excesivă a autorităților locale care nu în toate cazurile duce la o bună gestiune a treburilor publice de nivel local. Alegerile, nu tot timpul selectează reprezentanții cei mai instruiți pentru procesul administrativ, iar aspectul politic face de multe ori imposibilă luarea deciziilor în consiliile locale. Pe acest motiv și datorită lipsei unei tradiții de durată, gestionarea treburilor publice la nivel local are de suferit de multe ori. Totuși, nu putem să nu remarcăm și faptul că primarii și consilierii locali reprezintă autoritățile cele mai aproape de nevoile cetăținilor cu care aceștea interacționează mult mai des decât cu reprezentanții unor autorități centrale, primarii și consilierii fiind de cele mai multe ori oamenii locului.

Totuși, ezitarea unor reforme mai rapide la nivelul autorităților locale din primul deceniu de independență, precum și desele modificări de sistem cum au fost cele din 1998 și 2001 (trecerea la sistemul de județe și ulterior revenirea la raioane), lunga perioadă sovietică care a întrerupt experiența firească a alegerilor printr-o votare, descentralizarea neîncheiată până la capăt, exodul excesiv al populației din localitățile Republicii Moldova, lipsa cadrelor instruite în spiritul autonomiei locale, imposibilitatea finanțării necesităților locale din bugetele proprii, duc la politizarea excesivă a alegerilor locale, accederea unor persoane nepregătite pentru gestionarea cu succes a intereselor localităților, dependența financiară de autoritățile centrale, iar ramificarea neuniformă a autorităților locale face aproape imposibilă dezvoltarea localităților respective.

Nereformarea administrației locale în ansamblu poate să se transforme într-o mare problemă pentru statul nostru, care poate duce la incapacitate de administrare a treburilor publice.

Acest fapt se vede chiar din tabelul prezentat anterior. Nu putem să ne așteptăm la o dezvoltare durabilă a unei unități administrativ-teritoriale care cuprinde de exemplu doar 7 sau11, ori 16 primării de sate/comune din care exodul populației este în continuă creștere. În aceste condiții care mai este rolul alegerilor locale? Care este rolul autorităților locale de nivelul doi, cum ar fi consiliile raionale? Care este în general rolul unor autorități, care nu se pot întreține pe ele și localitatea pe care o reprezintă sub aspect financiar sau administrativ? Sun doar unele din problemele pe care dorim să le ridicăm pentru a semnala o problemă de administrare cu care se confruntă statul nostru, dar și pentru a formula anumite propuneri de soluționare a problemelor menționate de noi.

Prin urmare, în loc de lege ferenda, se impune:

- întâi de toate, o dezbatere serioasă sub toate aspectele privind caracterul administrativ sau politic al autorităților locale, iar pornind de la această chestiune juridică, sociologică dar și politică statul prin reprezentanții săi, din autoritățile administrației centrale și prin consultare cu cetățenii, trebuie să găsească un răspuns la această chestiune;
- ulterior, se impune revizuirea sistemului de raioane, unde trebuie găsit răspuns argumentat dacă mai sunt necesare asemenea autorități în condițiile de azi ale statului?
- dacă societatea cade de acord că numărul primăriilor este exagerat, iar de multe ori alegerea reprezentanților nu aduc plus valoare, poate revedem sistemul alegerilor locale dintr-o altă perspectivă și anume, am propune, ca reprezentanții în consiliile locale să fie aleși prin vot direct de cetățeni iar primarii să fie aleși de către consilierii localității respective dintr-un număr de specialiști instruiți în acest sens, iar toate astea să fie realizate doar după o reducere a numărului de primării.

În opinia noastră, considerăm că în asemenea mod, vom reuși o reformă substanțială a

administrației locale dar și o întărire a autonomiei locale.

Referințe bibliografice

1. RUSU, G., NEGOIȚĂ, M. *Noțiuni și principii generale privind alegerile locale.* În: Legea și viața, nr. 12, 2011.
2. POPA, V. *Tratat de drept constituțional și instituții politice*, Ediția a doua revăzută și adăugată, Chișinău, Notograf Prim SRL, 2021.
3. GUCEAC, I. *Drept electoral*, Chișinău, Tipografia Centrală, 2005.
4. RADU, A. *Sisteme electorale: tipologie și funcționare*, București, Pro Universitaria, 2012.
5. GUSTI, D. *Opere,* vol. II, București, ed. Academiei RSSR, 1969.
6. CONSTANTIN, V. Lucien. *Elitele și statutul lor în societate*, București, Oscar Print, 2003.
7. SMOCHINĂ, A. *Istoria universală a statului și dreptului*, Chișinău, Bons Offices, 2006.
8. CREANGĂ, I. *Curs de drept administrativ,* Chișinău, Epigraf, 2005.
9. PRISACARU, I. Valentin. *Tratat de drept administrativ român*, Partea Generală, București, Lumina Lex, 2002.
10. TRĂILESCU, A. *Drept administrativ. Tratat Elementar*, București, ALL Beck, 2002.
11. ALEXANDRU, I. *Drept administrativ comparat,* București, Lumina Lex, 2000.
12. GUȚULEAC, V. *Drept administrativ*, Chișinău, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, 2013.
13. *Constituția Republicii Moldova* din 29.07.1994, publicat în M.O. nr. 1 din 12.08.1994.
14. *Declarația Universală a Drepturilor Omului*, 1948.
15. *Codul Electoral al Republicii Moldova* nr.1381din 21.11.1997 republicat în M. O. nr. 451-463 din 29.12.2017.
16. *Legea nr. 436 privind administrația publică locală* din 28.12.2006, publicat M.O.nr 32-35 din 09.03.2007.
17. *Legea nr. 344 privind statutul juridic special al Găgăuziei* (Gagauz-Yeri) din 23.12.1994, publicat M. O. nr 3-4, din 14.01.1995.
18. *Legea nr 136 privind statutul municipiului Chișinău* din 17.06.2016, publicat în M. O. nr 306-313 din 06.09.2016.
19. *Legea nr. 764-XV din 27.12.2001 privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova,* publicat M. O. nr. 16 din 29.01.2002.
20. *Legea nr 306-XIII privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova,* din 07.12.1994.
21. *Hotărârea nr. 28 a Consiliului Electoral de Circumscripție Electorală Bălți* nr. 2 din 25.10.2021, publicată pe Hot 28 înregistrarea Tauber Marina.pdf (cec.md).
22. *Alegerile locale generale din 2019 în Republica Moldova* - www.alegeri.md (accesat la 02.04.2022).
23. *Alegeri în Republica Moldova* - www.alegeri.md (accesat la 30.03.2022).
24. *2_Bălți_PV_19_12_2021.pdf* (cec.md) (accesat la 02.04.2022).
25. *Organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova* - Wikipedia (accesat la 02.04.2022).

CZU 342.97
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2022.1(96).02

IDEEA RĂSPUNDERII ADMINISTRAȚIEI PUBLICE: ORIGINI ȘI EVOLUȚIE

Igor ȘEVCENCO
Doctorand,
Academia „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
email: *igorsevcenco17@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0002-1944-7318

Răspunderea juridică este considerată, pe bună dreptate, una dintre instituțiile centrale ale dreptului, întrucât este direct legată de finalitățile dreptului, de realizarea acestora. Se știe că, adoptarea normelor juridice nu reprezintă un scop în sine, ci numai prima etapă obligatorie a procesului de reglementare juridică a relațiilor sociale. Următoarea etapă este transpunerea în viață a prevederilor normelor juridice. În caz contrar, normele juridice și-ar pierde sensul și menirea lor socială. Prezentul articol reflectă o retrospectivă istorică asupra ideii răspunderii statului și a organelor sale, atât sub aspect represiv, cât și reparator. Accentul este pus pe originile acestei idei, modul cum a evoluat în unele state europene, precum și în spațiul Republicii Moldova. În final, se conchide că ideea răspunderii statului și a organelor sale a apărut concomitent cu ideea statului de drept, întrucât doar în condițiile unui astfel de stat este posibilă realizarea ideii în cauză. Totodată, lipsa unui mecanism eficient de atragere la răspundere a statului și a autorităților sale denotă inexistența statului de drept.

Cuvinte-cheie: *răspunderea statului, răspunderea autorităților publice, iresponsabilitatea statului, răspunderea demnitarilor publici, stat de drept, răspundere penală, răspundere reparatorie.*

THE IDEA OF PUBLIC ADMINISTRATION RESPONSIBILITY: ORIGINS AND EVOLUTION

Legal liability is rightly considered one of the central institutions of the law, as it is directly related to the purposes of the law, to their realization. It is known that the adoption of legal norms is not an end in itself, but only the first mandatory stage of the process of legal regulation of social relations. The next stage is the implementation of the provisions of the legal norms. Otherwise, legal norms would lose their meaning and social purpose. This article reflects a historical retrospective on the idea of the responsibility of the state and its organs, both under repressive and reparative aspects. The focus is on the origins of this idea, how it evolved in some European states, as well as in the territory of the Republic of Moldova. Finally, it is concluded that the idea of the responsibility of the state and its organs appeared simultaneously with the idea of the rule of law, since only under the conditions of such a state is it possible to realize the idea in question. At the same time, the lack of an effective mechanism to hold the state and its authorities accountable indicates the non-existence of the rule of law.

Keywords*: state responsibility, public authorities' responsibility, state irresponsibility, public officials' responsibility, rule of law state, criminal liability, reparative liability.*

L'IDÉE DE LA RESPONSABILITÉ DE L'ADMINISTRATION PUBLIQUE: ORIGINES ET ÉVOLUTION

La responsabilité juridique est considérée à juste titre comme l'une des institutions centrales du droit, car elle est directement liée aux fins du droit, à leur réalisation. On sait que l'adoption de normes juridiques n'est pas une fin en soi, mais seulement la première étape obligatoire du processus de réglementation juridique des relations sociales. La prochaine étape est la transposition dans la vie des dispositions des normes juridiques. Sinon, les normes juridiques perdraient leur sens et leur finalité sociale. Cet article reflète une rétrospective historique sur l'idée de la responsabilité de l'État et de ses organes, à la fois répressive et réparatrice. L'accent est mis sur les origines de cette idée, la façon dont elle a évolué dans certains États européens, ainsi qu'en République de Moldavie. Enfin, il est conclu que l'idée de la responsabilité de l'État et de ses organes est née simultanément avec l'idée de l'État de droit, car ce n'est que dans les conditions d'un tel État qu'il est possible de réaliser l'idée en question. Dans le même temps, l'absence d'un mécanisme efficace pour tenir l'État et ses autorités responsables montre l'inexistence de l'État de droit.

Mots-clés: *responsabilité de l'État, responsabilité des pouvoirs publics, irresponsabilité de l'État, responsabilité des dignitaires publics, État de droit, responsabilité pénale, responsabilité réparatrice.*

ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ОРГАНОВ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ: ПРОИСХОЖДЕНИЕ И ЭВОЛЮЦИЯ

Юридическая ответственность по праву считается одним из центральных институтов права, так как непосредственно связана с целями права, с их реализацией. Известно, что принятие правовых норм не является самоцелью, а лишь первым обязательным этапом процесса правового регулирования общественных отношений. Следующим этапом является реализация положений правовых норм. В противном случае, правовые нормы утратили бы свое значение и общественное назначение. В данной статье отражена историческая ретроспектива представления об ответственности государства и его органов как в репрессивном, так и в репаративном аспектах. Основное внимание уделяется истокам этой идеи, ее эволюции в некоторых европейских государствах, а также на территории Республики Молдова. Наконец, делается вывод о том, что идея ответственности государства и его органов возникла одновременно с идеей правового государства, поскольку только в условиях такого государства возможна реализация рассматриваемой идеи. Наряду с этим, отсутствие действенного механизма привлечения к ответственности государства и его органов власти свидетельствует об отсутствии законности.

Ключевые слова: *ответственность государства, ответственность органов государственной власти, безответственность государства, ответственность должностных лиц, правовое государство, уголовная ответственность, восстановительная ответственность.*

Introducere

Răspunderea juridică este considerată, pe bună dreptate, una dintre instituțiile centrale ale dreptului, întrucât este direct legată de finalitățile dreptului, de realizarea acestora [13, p. 580]. Se știe că, adoptarea normelor juridice nu reprezintă un scop în sine, ci numai prima etapă obligatorie a procesului de reglementare juridică a relațiilor sociale. Următoarea etapă este transpunerea în viață a prevederilor normelor juridice. În caz contrar, normele juridice și-ar pierde sensul și menirea lor socială [13, p. 512].

Pornind de la acest fapt, este evident că traducerea în viață a normelor juridice reprezintă un moment esențial în viața dreptului, asigurând comportamentului uman o anumită uniformitate. Acest aspect este extrem de important, întrucât societatea nu poate accepta alte conduite decât cele

prescrise de normele sociale, în general, și de normele juridice, în special, și ca urmare, va lupta împotriva tuturor celor care încalcă modelele de comportament dictate de norme, de ordinea socială și de drept.

Într-un asemenea context însă apar o serie de întrebări, precum ar fi: Cui sunt destinate aceste norme, doar membrilor societății sau și autorităților publice (inclusiv funcționarilor publici din cadrul acestora), care au menirea de a asigura ordinea publică și de drept la nivel de societate? Cu alte cuvinte, normele în cauză au drept destinatar doar cetățenii sau și însăși statul? Dacă destinatar este statul (autoritățile acestuia), atunci tot el trebuie și să răspundă pentru încălcarea legii? Cine va răspunde concret în acest caz (statul, autoritățile publice sau funcționarii publici din cadrul acestora)? În ce cazuri reprezentanții statului urmează să răspundă personal? Care forme ale răspunderii juridice vor fi aplicate în fiecare caz în parte?

Lista întrebărilor, desigur, poate continua. Cu mult mai dificil este de a formula răspunsurile concrete la fiecare dintre ele, sarcină ce revine în mare parte doctrinei juridice. Evident, în timp, s-au înregistrat numeroase și diverse încercări doctrinare de a formula răspunsuri pe măsură, ajungându-se în perioada contemporană (ultimele două decenii) la conturarea unei adevărate *teorii a răspunderii statului și a autorităților acestuia* și instituirea unui mecanism juridic de implementare practică a acesteia.

Cu toate acestea, dezvoltarea accelerată a relațiilor sociale și dinamica continuă a legislației, care tinde să facă față realității, tot mai mult reliefează existența unor carențe la nivelul unor elemente ale mecanismului dat, care afectează eficacitatea sa în ansamblu. Cu certitudine problema dată merită atenția mediului academic și a practicienilor, efortul lor comun fiind absolut necesar pentru găsirea celor mai potrivite soluții de depășire a acestora.

Scopul studiului. Fiind conștienți de necesitatea studierii ample și detaliate a problemei *răspunderii statului și autorităților acestuia*, în cadrul proiectului de cercetare doctorală ne-am propus să abordăm unele aspecte-cheie ale acestui subiect, printre care însăși ideea de răspundere a autorităților publice din perspectiva originii și evoluției sale până în prezent, asupra căreia ne vom reține în cele ce urmează.

Rezultate și discuții

În încercarea de a da răspuns la cele mai relevante întrebări formulate mai sus, ar fi cazul să ne orientăm de fenomenul *statului de drept* și valorile acestuia. În doctrină, la acest capitol, pe bună dreptate se subliniază că „un stat poate fi un stat de drept real numai cu condiţia respectării exacte şi executării stricte a legii de către toţi subiecţii de drept fără excepţii, fapt ce presupune că pentru încălcarea acesteia trebuie să răspundă toţi în egală măsură" [4, p. 213].

Într-o altă opinie, se susține destul de justificat că „*statul de drept* presupune respectarea cu stricteţe a legislaţiei atât din partea celor ce o adoptă, cât şi din partea celor ce o execută şi, nu în ultimul rând, din partea cetăţenilor. Însă, atât timp cât răspunderea este stabilită doar pentru nerespectarea normelor de drept din partea cetăţenilor, iar cei care adoptă sau execută aceste norme (statul, autorităţile publice şi funcţionarii acestora), fie că sunt scutiţi de răspundere, fie că răspunderea lor este reglementată într-o formulă destul de vagă, nu putem afirma că suntem în prezenţa unui stat de drept" [16, p. 76].

Astfel, statul guvernat de regulile statului de drept este un tip de stat distinct, în care răspunderea se aplică nu numai indivizilor din interiorul frontierelor sale, dar şi raporturilor dintre stat şi cetăţenii săi [17, p. 37].

Pe cale de consecință, constatăm că esența și rolul dreptului (a normelor juridice) pot fi realizate plenar doar în condițiile unui *stat de drept*. Doar în cadrul unui astfel de stat poate exista un

mecanism eficient de asigurare a aplicării corecte și respectării legii, dotat cu pârghii clare și efective de atragere la *răspundere juridică* a tuturor celor care desconsideră legea și ordinea de drept. Ținând cont de acest moment, suntem de părerea că însăși ideea *răspunderii statului și a autorităților acestuia* a încolțit concomitent și simultan cu ideea statului de drept, parcurgând împreună aceeași cale într-o evoluție istorică comună. Mai mult, *statul de drept* ar fi fost imposibil de conceput și transpus în realitate în lipsa *răspunderii puterii și a autorităților publice*, ultima fiind o piatră de temelie și rezistență al întregului edificiu al statului de drept.

Originea și evoluția ideii de răspundere a statului și a autorităților acestuia. De la începuturi, în istoria gândirii juridice, a fost destul de răspândită teza potrivit căreia *răspunderea statului* prezintă o ameninţare la adresa păcii şi a ordinii ca valori supreme, asigurate anume de către stat şi nu de popor. Altfel spus, era de neconceput ideea *răspunderii statului***.** Cu timpul au apărut şi idei opuse. În acest sens, J. Locke afirma la vremea sa că „a depăşi limitele puterii nu au dreptul nici persoanele cu funcţii înalte, nici cei subordonaţi acestora, fapt ce în egală măsură este de neiertat atât împăratului, cât şi supuşilor acestuia" (J. Locke citat de С.Б. Поляков [19, p. 21]).

În pofida faptului că sub aspect teoretic unele teze în acest sens au fost expuse şi dezvoltate în timp de numeroşi gânditori (precum Ch.-L. Montesquieu, G.W.F. Hegel, J.-J. Rousseau etc.), totuşi, se consideră că ideea *răspunderii statului* a fost fundamentată considerabil de marele filosof german Im. Kant, potrivit căruia aceasta este „un mijloc de limitare a puterii politice". Mai mult, acesta considera că „orice cetăţean trebuie să aibă aceeaşi posibilitate de constrângere în raport cu guvernantul, vizând îndeplinirea strictă şi necondiţionată a legii ca şi guvernantul în raport cu cetăţeanul" [1, p. 154].

A fost o idee extrem de revoluționară pentru perioada în care a fost lansată (sfârșitul sec. al XVIII-lea), fiind ulterior preluată în practica celor mai dezvoltate state democratice din lume.

Sub influenţa acestei idei, în sec. al XX-lea, în teoria relaţiilor dintre putere şi persoană a devenit dominantă „concepţia necesităţii: subordonării faţă de lege a tuturor funcţionarilor de stat; separaţiei puterilor în vederea prevenirii şi combaterii abuzurilor de putere, a concentrării acesteia în mâinile unei persoane; protecţiei judiciare a cetăţenilor faţă de abuzurile puterii" [19, p. 21].

Aceste idei valoroase (împreună cu altele) au fost concentrate sintetic în *teoria statului de drept* [8, p. 144], doctrina germană folosind în acest sens termenul de „*Rechsstaat*" pentru a arăta că şi guvernanţii se supun regulilor juridice. Astfel, a fost conturată *teoria autolimitării statului*, care se bazează pe ideea potrivit căreia „voinţa statului nu poate fi transformată într-o normă juridică deplină, dacă impune obligaţii numai subiectelor de drept – cetăţenii şi persoanele juridice, deoarece aceste obligaţii trebuie impuse însuşi sursei acestor norme, şi anume statului".

Așadar, „până în sec. al XIX-lea, puterea publică a fost considerată, în principiu, iresponsabilă juridic, concepţie fundamentată pe ideea de suveranitate a statului, care astfel nu putea fi răspunzător pentru actele agenţilor săi" [10, p. 297].

În evoluţia sa ulterioară, punctul de cotitură cardinală a acestei probleme se consideră că l-a constituit procesul iniţiat de revoluţiile burgheze din Europa, preluat şi de alte popoare, care a dus la apariţia şi dezvoltarea unui aşa fenomen ca *răspunderea politică*, *juridică* şi *socio-morală* a puterii faţă de societate şi persoană [9, p. 104; 12, p. 131].

Sub aspect istoric, un pas enorm pentru îmbunătăţirea interacţiunii puterii cu societatea a constituit totuși recunoașterea *răspunderii juridice* a puterii faţă de lege şi popor. Începând cu sec. XVIII-XIX, în conştiinţa popoarelor europene provenienţa

divină a puterii a fost substituită cu una omenească. Cu timpul în conştiinţa juridică destul de bine s-a infiltrat ideea că puterea este secundară, derivată şi sub controlul sursei/creatorului său, adică a poporului/ societăţii. Respectiv, puterea fiind ceva omenesc (lumesc), poate fi dedusă şi judecăţii omeneşti, adică instanţelor judecătoreşti. Această idee treptat a fost incorporată în legi care stabileau limitele puterii, măsurile de sancţionare pentru depăşirea acestora, deferirea persoanelor cu funcţii de răspundere, inclusiv a demnitarilor de stat, instanţelor de judecată şi supunerea unor pedepse penale [20].

În general, la nivel mondial (în special, european) au fost înregistrate progrese enorme care au mărturisit dorința societăților de a înfrâna atotputernicia puterii și a reprezentanților săi. Printre acestea pot fi menționate: consacrarea la nivel constituțional a pasibilității de răspundere juridică a înalților demnitari în stat (este cazul Constituției Statelor Unite ale Americii); în unele state, la nivel legislativ, au fost stabilite formele abuzului de putere, procedura învinuirii demnitarilor de stat în instanţele judiciare şi măsurile de sancţionare; condamnarea penală a înalților demnitari (în sec. al XX-lea în multe ţări şefii de state şi de guverne au fost judecaţi şi chiar executaţi pentru colaborare cu Ghitler şi participare la războaie de agresiune) etc.

Totodată, sfârșitul sec. al XX-lea – începutul sec. al XXI-lea, a fost marcat de ample campanii cu genericul „mâinile curate" cu scopul „curăţirii" puterii de elemente criminale, de persoane corupte şi necinstite. Au fost organizate ample procese judiciare cu implicarea înalţilor demnitari de stat, care au dat sau au executat ordine prin care au fost cauzate decese în rândul cetăţenilor [11, p. 12].

Dincolo de implementarea amplă a unor măsuri represive (sub formă de răspundere penală, personală), mai ales, față de marii demnitari ai statelor, un accent distinct a fost pus pe *răspunderea reparatorie a statului și a autorităților acestuia*.

În acest sens, analizând unele exemple concrete, menționăm că, bunăoară, în Anglia, concepția dominantă la sfârșitul sec. al XVIII-lea, era principiul iresponsabilității statului, consierându-se că regele (identificat cu statul) nu poate greși, nefiind răspunzător față de particulari [18, p. 13]. Potrivit cercetătorilor P. Negulescu și G. Alexianu (citați de A. Trăilescu [18, p. 13]), „acest principiu semnifică faptul că statul era o putere superioară, ce stă deasupra tuturor, o putere infailibilă, ce nu poate să greșească și deci să fie răspunzătoare" [15, p. 178]. Cu toate acestea, nu era contestată existența prejudiciilor cauzate de actele publice ale organelor statului, motiv pentru care s-a acreditat răspunderea exclusivă a funcționarilor publici (vinovați de elaborarea actelor) cu propriul lor patrimoniu, după regulile dreptului comun (P. Negulescu [14, p. 263] citat de A. Trăilescu [18, p. 13]).

Și în Franța, până la sfârșitul sec. al XIX-lea, a existat concepția „*le Roi ne peut mal faire*", potrivit căreia, statul (în accepțiunea sa de putere publică) și funcționarii săi nu erau răspunzători de consecințele legilor sau actelor administrative de autoritate (R. Chapus [2, p. 1177] citat de A. Trăilescu [18, p. 13-14]), apreciindu-se că eventualele pagube ce se produceau în activitatea de realizare a interesului general reprezenta un risc pe care cetățenii erau datori să îl suporte (G. Dupuis, M.-J. Guédon și P. Chrétien [3, p. 514] citați de A. Trăilescu [18, p. 14]). Acesta este și motivul pentru care constituțiile și legile din perioada revoluționară franceză, impregnate puternic de conceptul de suveranitate, nu cuprindeau niciun text care să consacre responsabilitatea statului. Cu toate acestea, în jurisprudență se admitea răspunderea funcționarilor publici, dar numai pentru faptele personale, și nu pentru cele de serviciu, cu autorizarea prealabilă a Consiliului de Stat (P. Negulescu [14, p. 266] citat de A. Trăilescu [18, p. 14]).

Treptat, principiul iresponsabilității statului a cunoscut atenuări, în sensul că s-a recunoscut

răspunderea statului pentru pagubele produse cu ocazia lucrărilor publice și pentru cele rezultate din administrarea domeniului său privat, fiind recunoscută și răspunderea funcționarilor statului pentru greșelile lor. Un moment important în evoluția *responsabilității puterii publice* l-a constituit Decizia Blanco (din anul 1873), prin care Tribunalul de conflicte din Franța a consacrat *răspunderea statului* pentru pagubele rezultate din funcționarea serviciilor publice, recunoscându-se implicit că toate activitățile statului, ca putere publică, sunt de natură să atragă, cu îndeplinirea anumitor condiții, răspunderea administrativă [18, p. 14].

În prezent, în Franța, răspunderea administrativă cunoaște o dezvoltare continuă prin jurisprudența Consiliului de Stat, impunându-se principiul *răspunderii statului și a autorităților sale* pentru pagubele pe care le cauzează particularilor, chiar și în lipsa culpei lor (răspunderea obiectivă) [18, p. 14].

În Germania (înainte de Primul Război Mondial), regula era iresponsabilitatea statului, acceptându-se totuși răspunderea acestuia în situații limitative. Referitor la funcționarii publici, răspunderea acestora era, de asemenea limitată, pentru a nu se afecta capacitatea de acțiune a lor, de teama unei răspunderi prea riguroase (F. Fleiner [7, p. 174] citat de A. Trăilescu [18, p. 15]). La începutul sec. XX, apar teorii (inovatoare) care criticau lipsa de răspundere a statului față de cetățenii săi, care și-au găsit reflectarea în art. 131 din Constituția de la Weimar (din 1919) prin care s-a statuat, cu titlu de principiu, *răspunderea statului*, care avea drept de regres împotriva funcționarului vinovat [18, p. 15].

Dincolo de conturarea destul de clară a ideii *răspunderii statului* (a autorităților sale) și transpunerea acesteia în plan legislativ și practic în statele europene, totuși în spațiul în care ne aflăm implementarea acesteia a fost destul de dificilă, mai ales, în sec. al XX-lea.

În general, în spaţiul actualei Republici Moldova, lupta pentru o putere responsabilă a cunoscut de-a lungul timpului mai multe forme: alungarea domnitorilor, alegerea domnitorilor de către sfatul boierilor, substituirea domnitorilor răi cu cei buni prin revoluţii, răscoale, teroare etc. Desigur, au fost şi eşecuri, dintre care cea mai relevantă şi tragică s-a dovedit a fi experienţa din timpul regimului sovietic, când atotputernicia puterii (partidului comunist) nu a cunoscut nicio restricţie şi limită, chiar dacă metodele de conducere au fost extrem de dure.

În acest sens, în doctrină s-a reliefat că „pe parcursul sec. al XX-lea, popoarele, statele au suportat consecinţele politicilor iraţionale, a politicienilor nerealizaţi, imaturi, meschini şi lipsiţi de scrupule, a samavolniciei şi iresponsabilităţii puterii publice (în special, fiind exemplificat cazul Uniunii Sovietice în cadrul căreia poporului în ansamblu, precum şi cetăţenilor în mod separat, le-au fost cauzate pagube materiale şi morale irecuperabile). În sec. al XXI-lea, chiar dacă multe din problemele vechiului regim au fost cu succes depăşite, totuşi, societatea a continuat să aprecieze puterea publică ca fiind una iresponsabilă, mincinoasă şi distrugătoare" **[**12, p. 131**]**.

Vorbind despre Republica Moldova, menționăm că valul reformelor de la începutul anilor '90 ai secolului trecut au schimbat radical esenţa, imaginea şi conţinutul puterii, fiind destul de evidentă tendinţa organizării unei puteri care să exprime şi să apere interesele poporului, o putere flexibilă, dinamică, care să poată fi „tratată" oportun prin metode democratice etc. Cu regret însă, potrivit cercetătorilor **[**6, p. 6**]** „speranţele poporului, cetăţenilor în mare parte nu s-au adeverit, fiind atestată o degradare profundă a puterii, fapt observabil în evoluţia conştiinţei juridice a populaţiei, legislaţiei, în organizarea mecanismului de conducere, în răspândirea fără precedent a fenomenului corupţiei în structurile statului și lipsa unor pârghii eficiente de control".

În aceeași ordine de idei, în doctrină se atrage atenția la faptul că „starea economică actuală a statului nostru denotă elocvent responsabilitatea cu care au activat fostele guverne, foştii demnitari de stat. Pentru aceasta, ei nu numai că nu au fost nici într-un fel sancţionaţi, ci continuă să activeze şi în prezent în unele structuri ale statului. De aici se poate deduce caracterul îngust al intereselor demnitarilor şi poate fi înţeleasă tactica puterii în ceea ce priveşte evitarea elaborării unui mecanism de asigurare a răspunderii puterii pentru rezultatele guvernării, atât de necesar pentru bunăstarea societăţii" **[**11, p. 12**]**. Pornind de la aceasta, se consideră că „consolidarea statalităţii noastre trebuie cel puţin să presupună perfecţionarea mecanismelor răspunderii statului şi a înalţilor demnitari de stat ca garanţie a dezvoltării continue a statului în direcţia prestabilită de Constituţie" **[**12, p. 131**]**.

În pofida dificultății și complexității acestei sarcini (mai ales sub aspectul configurării acestor mecanisme, precum şi al acceptării lor de către elita politică **[**11, p. 12**]**), specialiștii îndeamnă la conștientizarea faptului că, prin esenţă, *„răspunderea şi responsabilitatea statului* implică şi decurg din raţiunea existenţei sale, din scopul său general, din obligaţiile asumate faţă de individ şi societatea pe care o organizează şi o conduce" **[**5, p. 312-313; 4, p. 214**]**.

Concluzii

Generalizând asupra celor expuse, subliniem că ideea *răspunderii statului și a autorităților acestuia* a fost lansată cu mult timp în urmă, în contextul unor ample revoluții sociale, prin care practic a fost ruinat *principiul iresponsabilității statului* în raport cu cetățenii săi. Prin aceasta au fost puse bazele *statului de drept,* ca instrument indispensabil pentru limitarea/autolimitarea puterii, fapt soldat cu reconsiderarea valorilor societății și substituirea intereselor statului cu recunoașterea și protecția drepturilor și libertăților omului.

În timp, preluarea și implementarea acestei idei de către diferite societăți a fost diversă. Unele au implementat-o cu mai mult succes, rezultatele fiind palpabile, acestea reprezentând veritabile state de drept (ca exemple servind cele mai dezvoltate state europene). Altele s-au limitat doar la recunoașterea ideii și proclamarea acesteia în legi fundamentale, fără o transpunere reală în practică. Din această categorie face parte, cu regret, și Republica Moldova, care până la moment se află într-un proces continuu de edificare a statului de drept. În opinia noastră, despre finalizarea acestui proces vom putea vorbi doar în momentul în care vom atesta un mecanism concret, funcțional și eficient de atragere la răspundere juridică efectivă a statului și autorităților acestuia pentru încălcarea drepturilor, libertăților și intereselor legale ale omului.

Referințe bibliografice

1. CHAPUS, R. *Droit administratif général.* Tome 1, 13e éd. Paris: Montchrestien, 1999, 1369 p.
2. CHAPUS, R. *Droit administratif. 6*e éd. Paris: Armand Colin, 1999.
3. COSTACHI, Gh. *Direcţii prioritare ale edificării statului de drept în Republica Moldova*. Chişinău: S.n., 2009, 238 p.
4. COSTACHI, Gh. *Prin ştiinţă spre un stat de drept*. Volum omagial. Chişinău: S.n., 2011, 864 p.
5. COSTACHI, Gh., MURUIANU, I. *Unele soluţii în combaterea corupţiei în învăţământ.* În: Образование и коррупция, международная научно-практическая конференция (16 сентября 2009 г., Тараклия). Chişinău: Pontos, 2009, p. 5-9.
6. FLEINER, F. *Les principes généraux du droit administratif allemand.* Paris: Delagrave, 1933, 280 p.
7. IACUB, I., CHIPER, N. *Responsabilitatea statului faţă de cetăţean şi a cetăţeanului faţă de stat: principiu constituţional indispensabil integrării Republicii Moldova în familia europeană.* În: Europa în derivă. De la unitate în diversitate, la diversitate fără unitate. Efecte juridice, sociale, politice, economice şi culturale,

materialele conferinţei internaţionale desfăşurată în cadrul Universităţii Petrol-Gaze din Ploieşti, din 10 iunie 2016. Ploieşti: S.n., 2016, 144 p.

8. MICU, V. *Răspunderea parlamentară: teorie și practică.* Chișinău: S.n., 2017, 304 p.

9. MURUIANU, I. *Responsabilitatea puterii publice şi societatea civilă.* În: Гражданское общество Молдовы: проблемы и перспективы. Международная научно-практическая конференция. Комрат: S.n., 2011, p. 7-13.

10. MURUIANU, I. *Spre o teorie a răspunderii juridice a statului.* În: Contribuţii ştiinţifice la edificarea şi consolidarea statului de drept, materialele conferinţei ştiinţifice internaţionale (3 mai 2011, mun. Chişinău). Chişinău: S.n., 2011, p. 131-139.

11. NEGRU, B., NEGRU, A. *Teoria generală a dreptului și statului.* Chișinău: S.n., 2017, 632 p.

12. NEGULESCU, P. *Tratat de drept administrativ. Principii generale.* Ed. a IV-a. București: Institutul de Arte Grafice, 1934.

13. NEGULESCU, P., ALEXIANU, G. *Tratat de drept public.* Tom. II. București: Editura Casa Școalelor, 1943, 495 p.

14. ORLOV, M. *Curs de contencios administrativ.* Chişinău: „Elena-V.I." SRL, 2009, 158 p.

15. POPESCU, R.D. *Răspunderea Parlamentului în Dreptul constituţional.* Bucureşti: C.H. Beck, 2011, 476 p.

16. TRĂILESCU, A. *Răspunderea patrimonială pentru actele administrative de autoritate nelegale.* București: C.H. Beck, 2013, 284 p.

17. СЕРЕБРЯННИКОВ, В. В. *Ответственность власти*. В: Представительная власть: мониторинг, анализ, информация, 1996, nr. 8 (15). [URL]: https://web.archive.org/web/ 20081220213929/http://niiss.ru/mag11_index.shtml. (accesat la 09.03.2022).

18. BONTEA, O. *Caracterele de bază ale statului de drept şi a societăţii civile.* În: Analele Universităţii Libere Internaţionale din Moldova.Drept. Vol. 5. Chişinău: ULIM, 2004.

19. MICU, V. *Răspunderea Parlamentului în contextul răspunderii statului contemporan.* În: Rolul instituţiilor democratice în asigurarea protecţiei drepturilor omului, materiale ale mesei rotunde cu participare internaţională consacrate Zilei internaţionale a drepturilor omului, din 11 decembrie 2015. Chişinău: AAP, 2016, p. 297-309.

20. ПОЛЯКОВ, С. Б. *Принцип взаимной ответственности государства и личности: теоретико-правовые и прикладные аспекты:* автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Нижний Новгород, 2011, 59 p.

CZU 711.4
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2022.1(96).03

DEZVOLTAREA URBANĂ – O PRIORITATE EMERGENTĂ A DOMENIULUI DEZVOLTĂRII REGIONALE

Maria PRISACARI
Doctorandă,
Academia de Administrare Publică, Director Agenția de Dezvoltare Regională Nord,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *mariaprisacari.adrnord@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0001-6135-787X

Politica de dezvoltare regională impune o poziție tot mai importantă pe lista factorilor dezvoltării economice și sociale a spațiului național, regăsindu-se printre prioritățile atât a Guvernului Republicii Moldova, cât și a partenerilor de dezvoltare. Premisa apariției conceptului de dezvoltare urbană a constituit deteriorarea tot mai mare a arealului urban. Necesitatea unei abordări teritoriale care ar propune nu doar investiții în infrastructură și clădiri, dar care ar lua în calcul și alte aspecte importante, cum ar fi dezvoltarea economică și incluziunea socială, care a devenit tot mai stringentă. Dezvoltarea urbană este o prioritate emergentă a politicii de dezvoltare regională. Articolul dat prezintă teoria și principiile fondatoare ale politicii publice urbane. Diferitele dimensiuni ale vieții urbane – de mediu, economic, social și cultural – sunt interconectate, iar succesul în dezvoltarea urbană poate fi obținut doar printr-o abordare integrată a acestora. Măsurile privind revitalizarea urbană trebuie combinate cu cele care promovează educația, dezvoltarea economică, incluziunea socială și protecția mediului. De asemenea, parteneriate puternice între cetățenii locali, societatea civilă, industrie și diferite niveluri de guvernare pot aduce o plus valoare în dezvoltarea sustenabilă.
Cuvinte-cheie: *dezvoltare regională, dezvoltare urbană, oraș inteligent, pol de creștere, Republica Moldova.*

URBAN DEVELOPMENT – AN EMERGING PRIORITY OF THE FIELD OF REGIONAL DEVELOPMENT

The regional development policy imposes an increasingly important position on the list of factors of economic and social development of the national space, being among the priorities of both the Government of the Republic of Moldova and the development partners. The premise of the emergence of the concept of urban development was the increasing deterioration of the urban area. The need for a territorial approach that would not only propose investments in infrastructure and buildings, but also take into account other important aspects, such as economic development and social inclusion, has become increasingly urgent. Urban development is an emerging priority of regional development policy. This article presents the theory and founding principles of urban public policy. The different dimensions of urban life – environmental, economic, social and cultural – are interconnected, and success in urban development can only be achieved through an integrated approach to them. Urban revitalization measures must be combined with those promoting education, economic development, social inclusion and environmental protection. Also, strong partnerships between local citizens, civil society, industry and different levels of government can add value to sustainable development.
Keywords*: regional development, urban development, smart city, growth pole, Republic of Moldova.*

LE DÉVELOPPEMENT URBAIN - UNE PRIORITÉ ÉMERGENTE DU DOMAINE DU DÉVELOPPEMENT RÉGIONAL

La politique de développement régional occupe une place de plus en plus importante dans la liste des facteurs de développement économique et social de l'espace national, faisant partie des priorités du Gouvernement de la République de Moldova et des partenaires au développement. La prémisse de l'émergence du concept de développement urbain était la détérioration croissante de la zone urbaine. La nécessité d'une approche territoriale qui non seulement proposerait des investissements dans les infrastructures et les bâtiments, mais prendrait également en compte d'autres aspects importants tels que le développement économique et l'inclusion sociale est devenue de plus en plus urgente. Le développement urbain est une priorité émergente de la politique de développement régional. Cet article présente la théorie et les principes fondateurs de la politique publique urbaine. Les différentes dimensions de la vie urbaine – environnementales, économiques, sociales et culturelles – sont interconnectées et le succès du développement urbain ne peut être atteint que par une approche intégrée de celles-ci. Les mesures de revitalisation urbaine doivent être combinées à celles qui favorisent l'éducation, le développement économique, l'inclusion sociale et la protection de l'environnement. En outre, des partenariats solides entre les citoyens locaux, la société civile, l'industrie et les différents niveaux de gouvernement peuvent apporter une valeur ajoutée au développement durable.

Mots-clés: *développement régional, développement urbain, ville intelligente, pôle de croissance, République de Moldova.*

ГОРОДСКОЕ РАЗВИТИЕ – НОВЫЙ ПРИОРИТЕТ В ОБЛАСТИ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ

Политика регионального развития занимает все более важное место среди факторов экономического и социального развития национального пространства, находясь в числе приоритетов как Правительства Республики Молдова, так и партнеров по развитию. Предпосылкой возникновения концепции градостроительства стал нарастающий износ городской территории. Все более актуальной становится потребность в территориальном подходе, который не только предлагал бы инвестиции в инфраструктуру и строительство, но и учитывал бы другие важные аспекты, - такие как экономическое развитие и социальная интеграция. Городское развитие является новым приоритетом политики регионального развития. В данной статье представлены теория и основополагающие принципы городской публичной политики. Различные измерения городской жизни – экологическое, экономическое, социальное и культурное взаимосвязаны, и успех в развитии городов может быть достигнут только при комплексном подходе к ним. Меры по возрождению городов должны сочетаться с мерами по поощрению образования, экономического развития, социальной интеграции и защиты окружающей среды. Помимо этого, прочные партнерские отношения между местными жителями, гражданским обществом, промышленностью и различными уровнями правительства могут повысить ценность устойчивого развития.

Ключевые слова: *региональное развитие, городское развитие, умный город, полюс роста, Республика Молдова.*

Introducere

Politica de dezvoltare regională impune o poziție tot mai importantă pe lista factorilor dezvoltării economice și sociale a spațiului național, regăsindu-se printre prioritățile atât a Guvernului Republicii Moldova, cât și a partenerilor de dezvoltare.

Dezvoltarea urbană policentrică reprezintă o prioritate relativ nouă a politicii de dezvoltare regională în Republica Moldova [9], dar care deja a demonstrat importanța și rolul său în procesul de realizare a politicilor europene de coeziune teritorială. În acest sens, dezvoltarea urbană constituie o practică administrativă promovată în cadrul UE prin numeroase programe care finanțează intervențiile integrate în spațiul urban.

Abordări conceptuale a dezvoltării urbane

Conceptul de dezvoltare urbană plasează în centrul său orașul – centru de inovare tehnologică, de cercetare științifică, un adevărat incubator economic – și reprezintă procesul de dezvoltare care determină o creștere a calității vieții locuitorilor săi. În acest context, dezvoltarea urbană vizează prosperitatea economică și bunăstarea socială prin crearea unui mediu favorabil pentru afaceri, concomitent cu integrarea în comunitate a grupurilor vulnerabile, folosirea resurselor endogene, dezvoltarea sectorului privat [8].

Premisa apariției conceptului de dezvoltare urbană a constituit deteriorarea tot mai mare a arealului urban. Necesitatea unei abordări teritoriale care ar propune nu doar investiții în infrastructură și clădiri, dar care ar lua în calcul și alte aspecte importante, cum ar fi dezvoltarea economică și incluziunea socială a devenit tot mai stringentă. Conceptul se centrează pe ideea de a modifica tipul de intervenții în spectrul urban, de la o tematică sectorială a teritoriului, la una integrată, care să ia în calcul dimensiunile fizice, economice și sociale ale orașului. Noua paradigmă, promovată de către mecanismele dezvoltării regionale ale UE are la bază o abordare integrată și holistică în cadrul uni proces unic de dezvoltare. Anume aceste aspecte redau o nouă viață orașului, aceea de a fi pentru locuitorii săi un mediu sigur, sănătos și durabil.

Fundamentarea teoretică a dezvoltării urbane a fost intens promovată de cercetătorul François Perroux, inițiatorul teorii polilor de creștere sau a polilor de dezvoltare [7]. Autorul pornește de la ipoteza că procesele de creștere nu apar peste tot, ci se manifestă cu o intensitate variabilă în anumite puncte sau poli. Dezvoltarea nu se produce peste tot în mod identic, acesta manifestându-se în poli de creștere care au o intensitate variabilă, răspândindu-se prin diverse canale, având efecte variabile asupra ansamblului economiei. Noțiunea de spațiu polarizat desemnează „ansamblul forțelor de atracție și respingere pe care o unitate economică le exercită asupra bunurilor și oamenilor în spațiul geometric și ansamblul forțelor de atracție și de respingere care se exercită asupra ei înseși" [7].

Dezvoltarea regională, potrivit teoriei polilor de creștere, este un proces dezechilibrat, dar în același timp ierarhizat, în care un anumit număr de unități economice joacă un rol esențial, punându-le în evidență față de altele. Poli de creștere sunt unitățile care reușesc să se evidențieze. În categoria acestor unități intră marile întreprinderi, platformele industriale, elementele importante de infrastructură cum ar fi porturile, aeroporturile care reușesc ca, prin simpla lor existență, să atragă și să faciliteze apariția și existența a numeroase activități sau chiar apariția unui pol urban cu propria sa activitate [3].

Pornind de la teza că polul de creștere influențează comportamentul furnizorilor și al piețelor, se consideră că economia unei zone/regiuni ar fi capabilă să se dezvolte în mod autonom. După elaborarea teoriei dezvoltării polarizate, majoritatea conceptelor care susțineau reducerea spontană a decalajelor în dezvoltarea economică locală/regională, pe măsura generalizării acestui proces, își găsesc suportul teoretic în diverse formulări ale acestei teorii. Cât despre dezbaterile asupra teoriei sus-menționate, acestea sunt concentrate în mare măsură asupra condițiilor care au facilitat apariția și dezvoltarea efectelor de polarizare. După faza inițială în care predominante sunt forțele centralizate, se presupune că polii de centralizare vor antrena în urma lor restul zonei/regiunii sau chiar întreaga economie.

În acest context, menționăm două aspecte: pe de o parte, incertitudinea existenței pragului începând de la care forțele de difuziune devin dominante față de cele de polarizare și, pe de altă parte, calitatea difuziunii dinspre poli spre restul zonelor [3].

În cazul dezvoltării urbane, generalizarea persistenței dezechilibrelor și creșterii cumulative a inegalităților în dezvoltare poate reieși tocmai din calitatea unor astfel de efecte de difuziune. Zonele dezvoltate pot crea un tip de dezvoltare continuu polarizată, întrucât la nivelul polilor de creștere există o capacitate superioară de inovare și concurență.

Teoria polilor de creștere a fost adoptată pentru a susține ideea unei politici a dezvoltării, orașele fiind percepute drept motoare de dezvoltare. În acest context, rolul „orașelor-poli de creștere" este de interacționa cu zonele rurale periferice pentru a le oferi o parte din propria valoare adăugată, devenind astfel elemente adecvate ale modelului de dezvoltare policentric.

Abordarea problematicii orașelor numai din perspectiva amenajării teritoriului și urbanismului nu mai este de actualitate. Orașul reprezintă un complex în care componenta socială, schimburile economice, serviciile, protecția mediului, educația, cultura, știința și cercetarea sunt elemente de luat în calcul. Dezvoltarea urbană urmărește crearea bunăstării colectivităților urbane, prin înglobarea tuturor domeniilor și componentelor dezvoltării locale.

Din punct de vedere administrativ, orașul devine un actor important pe scena economică națională, având propriile drepturi, importanța politică, poziție în domeniile profesionale și capacitate de a se alia cu alți actori în vederea promovării creșterii economice.

În contextul actual, abordarea conceptului de „politici urbane" trebuie realizată din cel puțin trei puncte de vedere [10]:

1. *din punctul de vedere al ariilor de interes,* politicile urbane evidențiază aspectele sectoriale ale locuirii, ale terenurilor urbane, dezvoltării economice, îmbunătățirii serviciilor publice, protecția mediului etc. În acest sens, Legea administrației publice locale descrie modul de responsabilizare al Administrației Publice în circumscripțiile administrativ-teritoriale în felul următor: „ea se organizează și funcționează în temeiul principiilor autonomiei locale, descentralizării și desconcentrării serviciilor publice, eligibilității și responsabilității autorităților administrative locale, legalității, cooperării și solidarității între autoritățile administrației publice precum și al consultării cetățenilor, inclusiv prin referendum în soluționarea problemelor locale de interes deosebit" [6].

2. *din punctul de vedere al conținutului*, politicile urbane reprezintă orice principiu sau plan de guvernare privind problematica urbană. Enunțul lor trebuie să se formuleze pe domenii specifice de analiză pe baza identificării și prioritizării problemelor urbane ce rezultă din analiza datelor, informațiilor și indicatorilor ce reflectă situația existența.

3. *din punctul de vedere al procesului*, politicile urbane reprezintă un demers ciclic, care cuprinde formularea scopurilor dezvoltării urbane și evaluarea rezultatelor dezvoltării, planificarea acestei dezvoltări, proiectarea și implementarea, încorporând investițiile publice și consumul.

Principiile politicii publice de dezvoltare urbană

Politica publică de dezvoltare urbană se bazează pe următoarele principii:

- *Principiul legalității.*

Legalitatea reprezintă un principiu fundamental care stă la baza fenomenului administrativ și căruia i se subordonează acțiunea administrației publice. Aceasta trebuie să se întemeieze pe lege, care reprezintă o bază de referință în aprecierea acesteia. Legalitatea este sinonimă cu regularitatea juridică și presupune ca acțiunea administrației să țină seama de două elemente: obligația de conformare față de lege și obligația de inițiativă pentru a asigura aplicarea legii. În materie de planificare urbană legalitatea presupune respectarea cadrului normativ cu privire la amenajarea teritoriului, protecția mediului etc., în vederea asigurării unei dezvoltări armonioase.

- *Principiul descentralizării*

Descentralizarea teritorială se distinge de descentralizarea numită tehnică sau descentralizarea prin servicii (diferențierea se fundamentează pe distincția colectivitate teritorială / stabiliment public). Numeroși autori privesc descentralizarea prin servicii ca o tehnică de gestiune administrativă apropiată de desconcentrare [2] sau ca un procedeu de gestiune a serviciilor publice deosebit de descentralizare sau desconcentrare [4]. Această opoziție nu este întotdeauna determinantă în materie de descentralizare.

Descentralizarea răspunde unui spațiu geografic determinat, care înglobează de fapt toți administrații care se găsesc aici și permite colectivităților locale să realizeze activități diferite, încredințate prin lege pentru a administra interesele populațiilor din aceste circumscripții.

Autonomia locală este o formă de exprimare a principiului descentralizării administrative. Aceasta este asociată cu stabilirea unui statut distinct al colectivităților locale, al autorităților acestora, în raport cu administrația de stat și cu autoritățile care exercită funcțiile acestuia în unitățile administrativ-teritoriale.

Acest principiu este legat de colectivitățile locale care, în „Carta Europeană: Exercițiul autonom al puterii locale" [1], adoptată de Consiliul Europei la 15.10.1985, sunt definite, ținându-se cont de reglementările naționale, ca fiind colectivități locale de bază (comune, districte, departamente), dar și colectivități regionale, în măsura în care statele-părți la această convenție nu recurg la rezervele pe care Carta le permite.

Prin art. 4 din „Carta Europeana: Exercițiul autonom al puterii locale", se instituie principiul subsidiarității, stipulându-se că aceste colectivități locale dispun, în cadrul legii, de întreaga competență de a lua inițiativa pentru orice chestiune care nu este exclusă din domeniul competențelor lor sau care nu este atribuită unei alte autorități. Exercițiul puterii publice trebuie, de o manieră generală, să revină acelor autorități care sunt cele mai apropiate de cetățeni și puterile, competențele încredințate colectivităților locale trebuie să fie în mod normal depline și întregi [1].

Așadar, subsidiaritatea presupune că accentul și greutatea în luarea deciziilor de interes public să coboare cât mai spre nivelul de bază, să nu mai constituie un monopol sau o regulă pentru administrația de stat.

De aceea, regula în materie de competență pentru satisfacerea interesului public trebuie să o constituie autoritățile locale autonome la nivelul de bază (comuna și orașul), care sunt cele mai apropiate de nevoile cetățenilor și sunt alese de aceștia, iar excepțiile trebuie să le reprezinte autoritățile administrației publice autonome de la nivelul intermediar și autoritățile administrației de stat.

Potrivit art.3 din „Carta Europeană: Exercițiul autonom al puterii locale", prin autonomie locală se înțelege dreptul și capacitatea efectivă ale autorităților administrației publice locale de a soluționa și de a gestiona, în cadrul legii, în nume propriu și în interesul populației locale, o parte importantă a treburilor publice [1].

- *Principiul dezvoltării durabile*

Acest principiu a fost proclamat în cadrul „Declarației de la Rio", semnată de majoritatea statelor lumii în cadrul Conferinței ONU pentru protecția mediului și dezvoltare din iunie 1992. Declarația prevede dreptul la dezvoltare care trebuie realizat astfel încât să satisfacă echitabil nevoile privind dezvoltarea și mediul înconjurător ale generațiilor prezente și viitoare.

Problema-cheie a dezvoltării durabile o constituie reconcilierea între două aspirații umane: necesitatea continuării dezvoltării economice și sociale, dar și protecția și îmbunătățirea stării mediului, ca singura

cale pentru bunăstarea atât a generațiilor prezente, cât și a celor viitoare.

Conform prevederilor stabilite în cadrul Conferinței de la Rio, fiecare autoritate locală are obligația de a elabora propria strategie locală de dezvoltare durabilă.

Agenda Locală este procesul prin care autoritățile locale lucrează în parteneriat cu toate sectoarele comunității locale, punând accentul pe participarea comunității și pe democrația locală lărgită, oferind o modalitate de integrare a problemelor sociale, economice și de mediu. Ea trebuie să conducă la definirea de obiective, politici și acțiuni la nivel local.

- *Principiul parteneriatului*

Parteneriatul ar putea fi definit ca „un acord între două sau mai multe organisme, cu scopul realizării unui obiectiv cu impact pozitiv asupra dezvoltării locale și asupra pieței locale a forței de muncă” [2]. În cadrul parteneriatului local este importantă relația de asociere care se stabilește între diferiți actori ai dezvoltării locale. Fiecare dintre acești actori trebuie să cunoască foarte bine care le sunt atribuțiile, contribuțiile și modul de participare la parteneriat.

Un aspect deosebit de important în ceea ce privește succesul parteneriatului public-privat îl constituie reprezentativitatea celor două componente. Astfel, cele două părți care dialoghează și pun în comun experiența, inovația, resurse materiale, umane și financiare trebuie să aibă girul organizațiilor din care provin, pentru a putea să soluționeze problemele colectivităților locale. Așadar, vorbim despre caracterul deschis al parteneriatului dintre cele două sectoare (public/privat) [4].

Dezvoltarea urbană este realizată prin eforturile comune ale sectorului public-privat și ale societății civile. Administrația publică locală este considerată a fi principalul agent al dezvoltării, jucând un rol decisiv în asigurarea conducerii și finanțării procesului de dezvoltare urbană. Sectorul privat constituie un alt agent important al procesului, reprezentând cea mai importantă sursă de locuri de muncă, investiții și de finanțare a proiectelor. Societatea civilă joacă un rol important în identificarea problemelor și participarea la stabilirea direcțiilor strategice. Ele completează activitatea administrativă și oferă soluții complementare, deschizând calea spre colaborarea cu administrația publică locală. Cetățenii reprezintă un actor important al dezvoltării orașelor. Relația dintre autoritățile locale și cetățenii pe care acestea îi deservesc constituie cel mai important factor în evaluarea democrației locale. Această relație depinde foarte mult de experiența ambelor părți și de dorința lor de colaborare [3].

Dezvoltarea urbană implică existența unui cadru normativ-procedural, a unui parteneriat, a unei strategii de dezvoltare și a unor resurse. Astfel, un demers privind dezvoltarea urbană presupune luarea în considerare a cadrului legal (mediul extern), un inventar al resurselor, partenerilor/actorilor ce pot fi mobilizați și a aspirațiilor/așteptărilor acestora. Toate acestea sunt ordonate în cadrul unor documente de planificare strategică. Progresul este măsurat prin evaluarea rezultatelor.

Un concept nou al dezvoltării urbane reprezintă noțiunea de dezvoltare urbană inteligentă, care necesită a fi cercetată în strânsă legătură cu apariția sintagmei de *oraș inteligent*. În literatura de specialitate, termenul *oraș inteligent* e definit prin „capacitatea și abilitatea conducerii administrative din mediul urban de a găsi soluții pentru atingerea obiectivelor politicii urbane, utilizând mijloace specifice tehnologiei informației și comunicării în vederea asigurării prosperității și sprijinului dezvoltării comunităților locale” [3].

Sintagma *oraș inteligent* presupune o abordare interdisciplinară și o relaționare directă cu o serie întreagă de concepte și dimensiuni care vizează procesul dezvoltării locale, urbane (forma clasică), metropolitane și, nu în ultimul rând, regionale.

Dezvoltarea unor orașe inteligente trebuie astfel realizată în strânsă legătură cu noile tehnologii digitale, necesar a fi integrate în cele cinci dimensiuni care, în opinia noastră, stau la baza funcționării orașelor, respectiv: dimensiunea economică, socială, urbană, durabilă și cea a serviciilor [3].

Luând în calcul cele menționate, dezvoltarea urbană inteligentă poate fi rezultatul, fără însă a ne limita la acestea, a unor domenii precum e-guvernare, educație IT pentru sectorul public, dezvoltare și planificare urbană, arhitectură, sociologie urbană, economia orașelor, precum și protecția mediului, fiecare dintre aceste domenii contribuind, în egală măsură, la apariția și dezvoltarea conceptului de *oraș inteligent*.

Concluzii

Sintetizând, putem aprecia că dezvoltarea urbană durabilă reprezintă unul dintre obiectivele prioritare ale politicii de dezvoltare durabilă în UE, ce vizează consolidarea coeziunii teritoriale. Obiectivele de coeziune sunt armonios corelate cu cele de competitivitate, în funcție de potențialul teritorial. Toate aceste aspecte oferă posibilitatea de relansare a economiei în condițiile unui suport instituțional și financiar considerabil. Aceste aspecte impulsionează creșterea rapidă a relațiilor comerciale și de investiții, fapt care duce, inevitabil, la majorarea beneficiilor economice. Toate acele beneficii contribuie la ameliorarea situației în asemenea domenii cum ar fi infrastructura drumurilor, asigurarea cu apă și sanitație, managementul deșeurilor solide, planificare spațială, urbanism și dezvoltarea teritoriului, dar și alte domenii ale activității cotidiene. Luând în considerație principiile de realizare a politicii de dezvoltare regională în cadrul UE, precum și a direcției responsabilităților asumate de Republica Moldova în contextul integrării europene, ajustarea prevederilor politicilor de dezvoltare la directivele și prioritățile UE a devenit un imperativ. În acest context, Republica Moldova a aprobat noua paradigmă a dezvoltării regionale, bazată pe competitivitate și Programul Național de Dezvoltare Urbană, conceptul de politică publică urbană fiind încorporat în noua Strategie Națională de Dezvoltare Regională.

Referințe bibliografice

1. *Carta Europeana*: *Exercițiul autonom al puterii locale*, adoptată de Consiliul Europei la 15.10.1985.
2. CHAPUS, R. *Droit administrative général*. Ed. Montchrestien, coll. Domat - Droit public, 1988, 263 p.
3. DINCĂ, D., DUMITRICĂ, C. *Dezvoltare și planificare urbana.* Edițpia a doua. București: Editura Economică, 2020, 229 p.
4. DUGRIP, O., SAIDJ, L. *Les établissements publics nationaux*. L.G.D.J., 1992, 54 p.
5. *Legea Republicii Moldova privind dezvoltarea regională,* nr. 438 din 28.12.2006. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 16.02.2007, nr. 21-24, art. 68.
6. *Legea Republicii Moldova privind administraţia publică locală,* nr. 436 din 28.12.2006. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 09.03.2007, nr. 32-35, art. 116.
7. PERROUX, F. *Pour une philosophie de nouveau development*. PUF: Paris, 1981, 278 p.
8. *Programul Național de dezvoltare a orașelor-poli de creștere în Republica Moldova* (2021-2027), aprobat prin HG 916/2020.
9. *Strategia națională de dezvoltare regională a Republicii Moldova* 2022-2028, aprobată la 26.01.2022.
10. TEODOROF, Gh. *Dezvoltare și planificare urbană.* Suport de curs. București: SNSPA, 2004, 57 p.

CZU [331.91+061.2]:342.7
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2022.1(96).04

ORGANIZAŢIA INTERNAŢIONALĂ A MUNCII ŞI ORGANIZAȚIILE INTERNAŢIONALE NEGUVERNAMENTALE: COOPERARE PENTRU PROMOVAREA DREPTURILOR OMULUI

Vladlena LISENCO
Doctor în drept, cercetător,
Universitatea de Studii Europene din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *vlada.lisenco@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0002-9846-2750

Interacțiunea reprezentanților societății civile - OING-urilor - cu organizațiile internaționale specializate la nivel global presupune elaborarea de recomandări, adoptarea convențiilor internaționale și a altor acte care vizează reglementarea juridică eficientă a drepturilor socio-economice ale omului. De regulă, rezultatul consultărilor, al schimbului de opinii, al căutării compromisului pe probleme complexe și controversate de asigurare a drepturilor socio-economice, este dezvoltarea unei variante comune de comportament, care formează în continuare o normă juridică specifică în sistemul de stat de securitate social-economică și în alte domenii ale legislației actuale. Articolul analizează interacțiunea Organizației Internaționale a Muncii și a organizațiilor internaționale neguvernamentale cu privire la promovarea drepturilor omului. Ca organizație tripartită, OIM nu doar cooperează cu organizații neguvernamentale, ci integrează de fapt sectoare ale societății civile în structura sa. OIM interacționează și cu OING-uri care au statut consultativ, cooperează la nivel operațional cu diverse organizații internaționale, regionale, naționale și locale. Articolul analizează și procedura de monitorizare a aplicării practice a convențiilor internaționale - luarea în considerare a plângerilor din partea diferitelor organizații neguvernamentale, precum și a statelor.

Cuvint-cheie: *OIM, OING, drepturile omului, societate civilă, acorduri internaționale, mecanism internațional de control, sindicate.*

INTERNATIONAL LABOR ORGANIZATION AND INTERNATIONAL NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS: INTERACTION ON HUMAN RIGHTS PROMOTION

The interaction of representatives of civil society – INGOs – with specialized international organizations at the global level involves the development of recommendations, the adoption of international conventions and other acts aimed at the effective legal regulation of socio-economic human rights. As a rule, the result of consultations, exchange of views, search for a compromise on complex and controversial issues of ensuring socio-economic rights is the development of the most general variant of behavior, which further forms a specific legal norm in the national social security system and other areas of current legislation. The article analyzes interaction of the International Labor Organization and international non-governmental organizations regarding human rights promotion. As a tripartite organization, the ILO does not just cooperate with non-governmental organizations, but actually integrates sectors of civil society into its structure. The ILO interacts with INGOs that have a consultative status, cooperates at the operational level with various international, regional, national and local organizations. The article also analyzes the procedure for monitoring the practical application of the conventions is the consideration of complaints from various public organizations, as well as states.

Keywords: *ILO, INGO, human rights, civil society, international agreements, international mechanism for monitoring, trade unions.*

ORGANISATION INTERNATIONALE DU TRAVAIL ET ORGANISATIONS INTERNATIONALES NON GOUVERNEMENTALES: COOPÉRATION POUR LA PROMOTION DES DROITS DE L'HOMME

L'interaction des représentants de la société civile - les OING - avec des organisations internationales spécialisées au niveau mondial, implique l'élaboration de recommandations, l'adoption de conventions internationales et d'autres actes visant la réglementation juridique efficace des droits socio-économiques de l'homme. En règle générale, le résultat de consultations, d'un échange de vues, de la recherche du compromis sur des questions complexes et controversées de garantie des droits socio-économiques, est le développement d'une variante de comportement commune, qui forme en outre une norme juridique spécifique dans le système étatique de sécurité socio-économique et d'autres domaines de la législation actuelle. L'article examine l'interaction de l'Organisation Internationale du Travail et des organisations non-gouvernementales internationales sur la promotion des droits de l'homme. En tant qu'organisation tripartite, l'OIT coopère non seulement avec des organisations non gouvernementales, mais intègre également des secteurs de la société civile dans sa structure. L'OIM interagit également avec des organisations ayant un statut consultatif, coopère au niveau opérationnel avec diverses organisations internationales, régionales, nationales et locales. L'article examine également la procédure de suivi de l'application pratique des conventions internationales - examen des plaintes de diverses organisations non-gouvernementales, ainsi que des états.

Mots-clés: *OIT, OING, droits de l'homme, société civile, accords internationaux, mécanisme international de contrôle, syndicats.*

МЕЖДУНАРОДНАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ ТРУДА И МЕЖДУНАРОДНЫЕ НЕПРАВИТЕЛЬСТВЕННЫЕ ОРГАНИЗАЦИИ: ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ПО ПРОДВИЖЕНИЮ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА

Взаимодействие представителей гражданского общества – МНПО – с профильными международными организациями на глобальном уровне предполагает выработку рекомендаций, принятие международных конвенций и иных актов, направленных на эффективное правовое регулирование социально-экономических прав человека. Как правило, результатом консультаций, обмена мнениями, поиска компромисса по сложным и спорным вопросам обеспечения социально-экономических прав является выработка общего варианта поведения, который в дальнейшем формирует конкретную правовую норму в государственной системе социально-экономической безопасности и другие области действующего законодательства. В статье анализируется взаимодействие Международной организации труда и международных неправительственных организаций по вопросам продвижения прав человека. Будучи трехсторонней организацией, МОТ не просто сотрудничает с неправительственными организациями, но фактически интегрирует в свою структуру секторы гражданского общества. МОТ взаимодействует с МНПО, имеющими консультативный статус, сотрудничает на оперативном уровне с различными международными, региональными, национальными и местными организациями. Также в статье анализируется порядок контроля за практическим применением международных конвенций – рассмотрение жалоб различных неправительственных организаций, а также государств.

Ключевые слова*: МОТ, МНПО, права человека, гражданское общество, международные соглашения, международный механизм контроля, профсоюзы.*

Introduction

Over time, states began to take into account the norms of the Universal Declaration of Human Rights and other global universal documents in their domestic constitutional law and lawmaking regarding human rights and their protection, thus these acts began to be considered as universally recognized democratic standards in the field of human rights. A.V. Stremoukhov emphasizes the following: «... at the international legal level, it was the term "standard rules" that was first used, not "human rights standards". It was used in the Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners adopted by the United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders in 1955 in Geneva [14]. Their essence was formulated in Articles 1-3 of the "Preliminary Remarks" of this document. It implies that international standards are norms that, on the basis of generally recognized achievements of modern thought, are usually considered correct from the point of view of principle and practice» [13, pp. 3-5].

There is no consensus in legal science regarding the understanding of international human rights standards. For example, S.M. Oganesyan defines standards as «the norms of modern international law, providing for such general democratic requirements and obligations of states that they must, taking into account the characteristics of their social system, national development, etc., embody and specify in their systems» [8, pp. 18-21]. The definition given by a group of international experts within the framework of a joint project to study the formation and application of these standards «Human Rights Standards: Learning from Experience» (2006) [7], is as follows: «Standards are defined as internationally recognized documents (instruments) regardless of whether they are mandatory or recommendatory for states. At the same time, the former codify legal obligations ("hard" law), while the others offer recommendations on implementation and implementation policies ("soft" law)» [7]. There is no single approach to the definition of the concept under study, however, the norms («providing for... requirements and obligations of states...») or documents (instruments) serve as the basis for the definition.

Since legal, social, economic and geographic conditions vary throughout the world, not all standards can be applied universally and at the same time. However, they should give rise to a constant desire among states to overcome the practical difficulties that stand in the way of their implementation, due to the fact that, in general, they reflect those minimum conditions that the UN considers acceptable.

L.V. Ulyashina notes that «the term "international human rights standards", or "international legal standards", can be found in almost all significant documents of international organizations» [15, p. 57].

Research methodology

The empirical basis of the article is determined by its complex nature. The work used international treaties, documents of the United Nations and the system of its organizations. The authors' works on international law were analyzed, which helped to determine the transformation of the role of international law in regulating the activities of international non-governmental organizations.

Information and analytical materials, statistical and reporting materials of international non-governmental organizations are also widely used in the work. In the process of research, generalization and interpretation of methodological and practical data, as well as methods of systemic, legal and political analysis were used.

The systematic approach has shown its effectiveness in the analysis of the formation of

the legal status of international non-governmental organizations. The author summarized and analyzed the regulatory materials, primarily international conventions, acts of foreign national legislation related to the problem under study. An institutional approach is necessary when studying the influence of international organizations in the field of human rights protection on state institutions related to social policy.

Legal background on ILO and INGO interaction

World global and regional universal and special declarations and covenants include two groups of human rights standards: standards of human rights and freedoms and standards of restriction of rights.

Attempts have been made at the UN to establish criteria to guide the process of norm-setting human rights standards. An example of this, according to L.V. Ulyashina, is the resolution of the UN General Assembly «Setting international standards in the field of human rights» No. 41/120 of December 4, 1986. This resolution proposes to member states and UN bodies the criteria that should be followed in the development of documents (item 4). They should:

1) be consistent with the existing set of international legal norms in the field of human rights;

2) be fundamental and based on the inherent dignity and worth of the human person;

3) be clear enough to provide a source of definable and enforceable rights and obligations;

4) provide, where appropriate, for realistic and effective implementation mechanisms, including a reporting system;

5) have wide international support [6, pp. 3-5].

The American scientist J. Donnelly identifies «four groups of human rights standards: mandatory standards; standards that allow the exception for states, for example, when signing treaties with reservations; various kinds of recommendations that are not mandatory; national standards that are valid in the absence of prepared international standards» [4, pp. 599–642].

The International Labor Organization conventions and recommendations are particularly significant among international legal acts regulating socio-economic human rights and determining the prospects for domestic regulation - the adoption as legal imperatives of the main provisions.

The International Labor Organization, as a structural division of the UN for almost a hundred years, has been the main subject of rule-making activities in the field of international legal regulation of labor relations. Universality and tripartite nature (tripartism), a combination of the development and adoption of standards with control over their observance are considered one of the main principles of the ILO activity [1, p.23].

R. Cassin attached great importance to the key role of the ILO in the international protection of human rights, believing that the ILO Constitution was the first international legal act of a contractual nature, providing for fundamental human rights [2, p.68].

Without setting ourselves the task of a detailed analysis of each of the ILO conventions, within the framework of the issue under consideration, let's look closely at the legal regulation of relations on social security and social protection, as well as on the problem of international legal regulation at the level of ILO acts of issues related to the rights of disabled persons. Without belittling the importance of a rather large volume of conventions and recommendations in the field of labor and employment, we believe it is possible, when presenting this issue, to proceed from the fact that the ILO approach to human rights is integrated. Conventions impose obligations on states to ensure various groups of rights and necessitate a comprehensive approach to reforming domestic legislation.

Speaking about determining the significance of the ILO acts in the system of legal regulation of socio-economic rights, we consider their classification proposed by N. Shchukina, based on the content of the ILO acts, to be successful [9].

1. ILO Founding Acts: the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work, the ILO Constitution and the Rules of Procedure of the International Labor Conference, the Tripartite Declaration of Principles Concerning Multinational Enterprises and Social Policy, the ILO Declaration on Social Justice for a Fair Globalization.

2. Acts containing international labor standards.

3. Acts in the field of employment.

4. Acts on issues of trade unions and employers' organizations.

5. Acts containing norms on social protection.

6. Acts in the field of labor protection.

7. Acts on the prohibition and restriction of child labor.

8. Acts on gender equality.

9. Acts on the protection and prevention of HIV/AIDS in the sphere of work.

10. Acts in the field of labor migration [10].

However, it should be noted that this classification is rather conditional.

Let's take a closer look at the issues of social security, taking into account the priorities of the ILO in international rule-making over the past decades.

At the International Labor Conference in 2012, the ILO adopted a new Social Protection Floors Recommendation (No. 202), which states that universal social security coverage is necessary, desirable and possible: «…minimal social protection floors should include at least the following basic social guarantees:

a) access to nationally defined types of goods and services that constitute essential health services, including maternity care, that meet the criteria of availability, accessibility, acceptability and quality;

b) basic guaranteed income for children, not below a nationally established minimum level, allowing access to food, education, care and any other necessary goods and services;

c) basic guaranteed income, not below a nationally established minimum level, for people of economically active age who are unable to earn sufficient income, in particular as a result of illness, unemployment, pregnancy and childbirth and disability;

d) basic guaranteed income, not below a nationally established minimum level, for the elderly people» [11].

One of the main directions of all activities carried out by the ILO is the efforts to achieve full employment, along with raising living standards, ensuring decent wages, as well as orienting member states to expand social security measures [10].

In this regard, for the ILO international labor standards are fundamental to defining and monitoring activity for providing right to social security. Today, the ILO conventions and recommendations on the main areas of protection of labor and social rights in member states continue to be the central guidelines in the development of domestic legislation, and, quite significantly, serve as the basis for the courts to make appropriate decisions on disputes arising from social and labor legal relations (i.e. have a direct effect).

The right to social security, like other economic, social and cultural rights, is gradually guaranteed in accordance with the level of economic and social development of a state and the financial resources available. In order to exercise the right to social security, states are developing medium-term and long-term measures, based on the available resources of budgetary and extrabudgetary funds, as well as other revenues. While the concept of «progressive implementation» gives a state some leeway to fully exercise this right, it is important for the ILO to see implementation consistency in evaluating the

performance of a state, implying that states «… should generally avoid adopting any "deliberate retroactive measures" that reduce coverage or reduce the amount of benefits provided by the social security system».

An analysis of the materials of the governing bodies of the ILO that preceded the adoption of the Recommendation No. 202, as well as the draft text of the Recommendation allows us to identify a number of provisions that, in our opinion, can be considered as areas of activity for the ILO member states to expand social security and guarantee the exercise of this right in the country.

Priority is given to the need to «guide and manage effectively to ensure efficiency in achieving agreed objectives, efficiency in the use of resources and transparency...» [5].

The ILO Social Security Standards contain a number of general principles and recommendations for the effective management of a social security system. In particular, Convention No. 102 provides that the system should be under control of a public authority or jointly managed by organizations of employers and workers, whose contributions constitute the largest share of the proceeds going to social security purposes.

As an illustrative example of the large-scale activities of the ILO as a specialized body for the protection of social rights, it seems appropriate to analyze a set of actions and measures for the social protection of disabled persons.

More than 1 billion people, or one in seven people in the world, have a disability. According to various estimates, from 785 to 975 million of them are of working age, but most of them do not work. The prevalence of disability throughout the world is approximately 15%. The global estimate of disability is rising due to population aging and the rapid spread of chronic diseases, as well as improvements in the methodologies used to measure disability rates.

The history of international documents on the rights of disabled persons begins in 1971, when the UN adopted the Declaration on the Rights of Mentally Retarded Persons (approved by Resolution 2856 of the UN General Assembly of December 20, 1971). The Declaration on the Rights of Disabled Persons, approved by Resolution 3447 of the UN General Assembly of December 9, 1975, became an international legal document of a generalized nature, recognizing the right of disabled persons to a satisfactory life, as well as all civil and political rights. 1981 was proclaimed the International Year of Disabled Persons, and the period from 1983 to 1992 was the United Nations Decade of Disabled Persons.

The main result of these activities was the adoption by the UN General Assembly on December 3, 1982 of the World Programme of Action Concerning Disabled Persons [17], which became the first document that changed the approach to solving the problems of disabled persons. The approach based on the principle of «vulnerability» of disabled persons has given way to the idea of developing the social self-sufficiency of disabled persons, which includes measures to create conditions for the adaptation of disabled persons in «normal» social and economic structures. A core element of accessibility, as stated in the document, is to promote the full and effective participation of disabled persons in decision-making.

ILO and INGO interaction and human rights promotion

In 1993, the main comprehensive document on the rights of disabled persons was adopted - the Standard Rules for the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities.

The activities of the ILO in this area of relations began in 1925. The main task of the international organization in this direction is to promote the

development of skills in order to obtain employment opportunities for disabled persons based on the principles of equal opportunities, equal treatment, effective vocational rehabilitation and specialized services of employment centers, as well as the active participation of civil society in solving employment problems.

In this regard, the principle of non-discrimination against disabled persons is seen as a principle of human rights protection in a broad sense.

In addition to the normative consolidation at the level of conventions and recommendations of the fundamental principles of legal regulation of relations with the participation of disabled persons, the ILO takes a number of organizational measures aimed at their protection. Thus, within the framework of the ILO policy to promote the employment of disabled persons, adopted in 2005, and the creation of a «reasonable accommodation reserve» in 2009, and taking into account the measures taken in recent years to ensure the accessibility of the ILO headquarters and field offices, the strategy includes the creation and implementation of more accessible internal ILO practices for disabled women and men.

The International Labor Organization adopted in 1983 the Convention on Vocational Rehabilitation and Employment of Disabled Persons (No. 159) and the corresponding Recommendation No. 168. The Convention requires member states, in accordance with national conditions, practices and capabilities, to develop, implement and periodically review national policies in the field of professional rehabilitation and employment of disabled persons, which is based on the principle of equal opportunities for disabled persons and workers in general.

The World Program of Action states that «... experience shows that to a large extent it is the environment that determines the impact of a handicap or disability on a person's daily life» (par. 21). This statement expresses a turn from an approach based on the provision of care and material support for disabled persons to an approach based on social support and equality of rights.

In pursuing a policy of promoting social justice and ensuring decent work for disabled persons, the ILO has developed a two-tiered approach to addressing the issue of inclusion of disabled persons. One direction allows to develop specialized programs and initiatives that aim to overcome specific difficulties and barriers associated with disability. Another direction is aimed at ensuring the inclusion of disabled persons in services and activities (skills training, employment promotion, social protection programs and poverty reduction) [18, p.19].

Recently, initiatives by representatives of civil society, related to ensuring maximum opportunities for the integration of disabled persons into society, have become more frequent. This activity is seen as the implementation of the proposals set out in the World Report on Disability, on the need to consult with disabled persons and actively involve them in the development and implementation of policies and legislation, and the provision of services. Organizations of disabled persons may need support and capacity building to empower disabled persons to advocate for their needs. Disabled persons have the right to control their lives and therefore they should be consulted on issues that directly concern them. In particular, these are issues of health, education, rehabilitation or living in the community. In order for some people to be able to openly express their needs and preferences, decision-making support may be needed.

In accordance with the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, adopted by General Assembly resolution 61/106 of December 13, 2006, participating states recognize the right of disabled persons to work on an equal basis with others. It includes the right to be able to earn a living in a job that a disabled person has freely chosen or

freely agreed to, in an environment where the labor market and work environment is open, inclusive and accessible to disabled persons. Participating states shall ensure and promote the exercise of the right to work, including for those persons who become disabled while at work, by adopting (including by law) appropriate measures aimed at prohibiting discrimination on the basis of disability in relation to all forms of employment; protecting the rights of disabled persons on an equal basis with others; ensuring the exercise of their labor and trade union rights on an equal basis with others [3].

In today's economic downturn in industrial production, when the informal economy prevails in a number of states, it is important to promote self-employment of disabled persons and facilitate their access to microcredit by improving advocacy, increasing the availability of information and applying individual credit conditions.

Another important area of activity in the framework of ensuring and protecting the rights of disabled persons is building partnerships in order to provide them with maximum support. Noteworthy in this case is the experience of a number of companies (Accenture, Accor, Adesco, AXA, Carrefour, Casino, The Dow Chemical Company, L'Oréal, Michelin, Orange and Standard Bank), which on October 28, 2015 became the first to sign the ILO Charter on c ooperation between global business and a network of organizations of disabled persons. «Following the commitments made in accordance with the signed Charter, the private sector will show its real leadership in striving to create the most favorable working environment for disabled persons, in order to provide them with work opportunities and a decent standard of living», said the Director-General of the ILO G. Ryder.

A strengthening of contacts within the framework of the activities of the International Disability Alliance may become a possible perspective for interstate and regional cooperation with the participation of the ILO on the exchange of experience and the provision of support on the protection of the rights of disabled persons. Such cooperation is especially important for countries with a low level of employment and involvement of disabled persons in public life, since the Alliance operates on the basis of and in accordance with the main UN acts for the protection of the rights of disabled persons, as well as by involving organizations of disabled persons at the national, regional and international levels.

At the state level, taking into account the recommendations of the ILO, the experience of a number of ILO member countries, it is advisable to encourage the opening of social enterprises that guarantee employment for disabled persons, or the regulatory fixing of job quotas for disabled persons along with tax and investment preferences for such employers.

International protection of human rights cannot be effective if it is carried out only through the development and adoption of international acts. Control over the observance of provisions of the protection of human rights in general and, in particular, social rights by states is of great importance. In the scientific literature, many opinions have been expressed regarding approaches to understanding international control.

We give just a few definitions. I.I. Kotlyarov believes that international control is the activity of subjects of international law, which is carried out on the basis of international treaties and consists in checking compliance by states with their obligations in order to ensure their implementation.

R.M. Valeev believes that international control should be defined as «the activity of subjects of international law or bodies created by them, based on the generally recognized principles and norms of modern international law, which consists in checking compliance by states with international

legal obligations and taking measures to fulfill them» [16, p.13].

On the basis of these definitions, as well as taking into account the position expressed in the literature that the ILO control is part of the subsystem of international control in the field of human rights, the list of features of the ILO control is given in the legal literature:

1) ILO control is mandatory for the ILO member states;

2) the subject of ILO control is compliance with the obligations of the ILO members under adopted conventions;

3) control is carried out through the bodies and procedures of the ILO;

4) the purpose of control is to ensure the observance of rights in the social and labor spheres;

5) control includes a mechanism for reporting by a state.

It should be noted that one of the central points in the activities of all structures and divisions of the ILO is the above-mentioned principle of tripartism in decision-making, membership and composition of the ILO bodies, as well as the implementation of control procedures and mechanisms. Therefore, it seems important to us to pay attention to the involvement of NGOs – trade union organizations and associations - in the mechanism for exercising control both at the national and international levels.

One of the effective ways to control the process of bringing national legislation into line with the provisions of ratified conventions is the obligation of a state, enshrined in paragraph 5 «e» of Article 19 of the ILO Constitution, to submit newly adopted conventions for consideration by the competent authorities, as well as to provide the Director-General of the ILO with information on whether the convention was ratified, and report on the measures necessary for the effective application of the provisions of this convention. The state must also inform the International Labor Office of circumstances that delay or prevent the ratification of the convention.

Another procedure for monitoring the practical application of the conventions is the consideration of complaints from various public organizations, as well as states. The Committee on Freedom of Association operates to consider complaints from workers' associations and employers' associations.

The ILO Constitution also provides for the possibility of filing a complaint with the International Labor Office if it is not satisfied with how effectively another member of the organization is implementing a convention that they both ratified (Articles 26-34 of the Constitution). A procedure for handling such complaints has been developed. However, even if the entire complaints mechanism is involved and the ILO body responsible for handling such complaints admits that a convention has been violated, the ILO cannot force a state to change national legislation so that it does not contradict a ratified convention. In fact, the ILO Constitution does not contain a firm legal basis for holding accountable the member states of the Organization that do not fulfill their obligations under the ratified conventions. Most often, responsibility is moral in nature.

If a complaint is filed against a state for non-compliance with a convention it has ratified, a special Commission of Inquiry into the complaint is set up, which prepares a report with conclusions and recommendations on measures to satisfy the complaint. It should be noted that the Commission was formed by the ILO Governing Body in nine cases, among which one of the latest was the issue of violation of trade union rights in Belarus (2003).

The ILO control mechanism has certain advantages over the control system of other universal and regional international organizations, but it has its flaws. In order to ensure the most effective protection of human rights in the sphere of labor, it is necessary

to partially reform it, which should primarily concern the legal regulation of the implementation of procedures for considering reports and complaints:

a) treaty rules should be adopted on the legal status and distribution of competencies among the ILO supervisory bodies, as well as on the nature of their decisions;

b) it is reasonable to introduce a system of sanctions for non-fulfillment by the ILO member states of their obligations, which requires the development of additional provisions of the ILO Constitution;

c) Articles 24-34 of the ILO Constitution should be amended to consolidate the ILO's complaints procedures, taking into account the possibility of enshrining the right to individual complaints within the ILO in the future;

d) it is necessary to expand the rights of international non-governmental organizations included in the ILO Special List, different from organizations of workers and employers, giving them the right to provide official information to the bodies of the ILO, the right to speak, the right to submit representations along with organizations of workers and employers.

Conclusions

As a tripartite organization, the ILO does not just cooperate with non-governmental organizations, but actually integrates sectors of civil society into its structure. The ILO interacts with INGOs that have a consultative status, cooperates at the operational level with various international, regional, national and local organizations.

The ILO cooperates and consults with INGOs both within its standards-setting mechanisms and in the implementation of its development cooperation programs. Each year, between 60 and 80 INGOs are invited to attend the International Labor Conference on issues that are of particular interest to them and can contribute to the development of the organization's statutory goals. The ILO has registered more than 150 INGOs on its Special List [12] covering a wide range of areas such as the promotion of human rights, poverty alleviation, social security, vocational rehabilitation, gender and youth issues.

The objectives of organizations applying for entry into the ILO Special List must be consistent with the spirit, purposes and principles of the ILO Constitution and the Declaration of Philadelphia.

Public-private partnerships (PPPs) are also playing an increasingly important role in promoting decent work worldwide by mobilizing resources, knowledge and expertise in partnership with businesses and other non-state actors. The ILO promotes PPPs as an efficient and collaborative way to use its values, principles and standards. The tripartite nature of the ILO has played a crucial role in building these partnerships: interaction with philanthropic and business foundations, university research centers, INGOs, and others.

The ILO has signed a Memorandum of Understanding with the international non-governmental organization Interpeace to support the ILO programs on conflict and peace. The Memorandum of Understanding also aimed to encourage closer cooperation between the two organizations within the Humanitarian-Development-Peace Nexus. The Memorandum of Understanding is in line with UN peacekeeping, which recognizes that achieving development results and reducing humanitarian needs depends on preventing and transforming violent conflict.

Cooperation with the ILO reflects the following:

• mutual commitment to develop efforts in awareness raising and strategy development;

• accumulation of knowledge, external protection and participation in politics;

• capacity building and program support;

• joint programming;

• strengthening the favorable conditions for a peaceful response.

References

1. BEKYASHEV, D. K. *International Legal Regulation of the Labor of Seamen*: Dissertation for the Degree of Candidate of Legal Sciences / D. K. Bekyashev. - Moscow, 2001.

2. CASSIN, R. *L'homme, sujet de droit international, et la protection de droit de I'homme dans la societe universelle* / R. Cassin– Paris: Librairie generale de droit et de jurisprudence, Vol. 1, 1950.

3. *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. Adopted by the General Assembly by its Resolution 61/106 of December 13, 2006 - URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/disability.shtml (Date of access: 03/05/2022).

4. DONNELLY, J. *International human rights: a regime analysis*. International Organizations / J. Donnelly. – Vol. 40 (1986).

5. *Follow-up measures to the discussion on social security at the 100th session of the International Labor Conference* (2011): Action Plan. GB.312/POL/2. – URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_164478.pdf (Date of access: 03/05/2022).

6. *General Assembly: Official Reports*. 51st session. New York, 1986. Add. N 53. Art. 221 / Quot. from: Stremoukhov, A.V. International Human Rights Standards: Definition and Classification // International Public and Private Law. - Moscow: Yurist, 2014. - No. 5 (80).

7. *Human Rights Standards: Learning from Experience*, Report co-published with the International Commission of Jurists & the International Service for Human Rights. ICHRP, International Council on Human Rights Policy. – Versoix. – Switzerland, 2006.

8. OGANESYAN, S. M. *Concept of International Human Rights Standards* / S.M. Oganesyan // International Public and Private Law. № 2, 2008.

9. SHCHUKINA, N. V. *Social Rights of Person and Citizen in Moldova*: monograph / N. V. Schukina. – Chisinau: F.E.-P. "Tipografi a Centrală", 2018.

10. SCHUKINA, N. V. *Expansion of Social Security as One of the Activities of the International Labor Organization* / N. V. Schukina. – URL : http://scientific-conference.com/images/PDF/2016/29/rasshirenie-sotsialnogo-obespecheniya.pdf (Date of access: 05.03.2022).

11. *Social Protection Floors Recommendation 2012* (No. 202). – URL: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID:3065524 (Access date: 03.05.2022).

12. *Special List of NGOs of the ILO*. – URL : https://www.ilo.org/pardev/partnerships/civil-society/ngos/ilo-special-list-of-ngos/lang--en/index.htm (Date of access: 05.03.2022).

13. STREMOUKHOV, A. V. *International Human Rights Standards: Definition and Classification* / A.V. Stremoukhov // International Public and Private Law. – Moscow: Yurist, 2014, № 5 (80).

14. *The Rules,* approved by the Economic and Social Council by its Resolution 663 CI (24) of July 31, 1957.

15. ULYASHINA, L. V. *International Legal Standards in the Field of Human Rights and Their Implementation: Theory and Practice of Application* / L.V. Ulyashina. – Vilnus: EHU, 2013.

16. VALEEV, R. M. *International Control* / R.M. Valeev, Kazan, 1998.

17. *World Programme of Action Concerning Disabled Persons*. – URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/prog.shtml (Date of access: 03/05/2022).

18. *World Report on Disability. World Health Organization*. – 2011. – P. 19. – URL: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/70670/WHO_NMH_VIP_11.04_rus.pdf?sequence=7 (Date of access: 05.03.2022).

CZU 314.15
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2022.1(96).05

PRINCIPALELE SCHIMBĂRI ÎN POLITICA UNIUNII EUROPENE ÎN DOMENIUL MIGRAȚIEI PRIVIND INTEGRAREA MIGRANȚILOR. O VIZIUNE DIN REPUBLICA MOLDOVA

Natalia STERCUL
Doctor în științe politice, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *naliast@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0001-8807-6429

În ultimii ani, Uniunea Europeană a fost profund îngrijorată de găsirea unor modalități de îmbunătățire a eficacității politicii în domeniul migrației. Principala sarcină cu care se confruntă UE este de a aduce politica în domeniul migrației la un nou nivel, capabil să răspundă în timp util atât la problemele și amenințările existente, cât și la noile provocări moderne agravante în acest domeniu. În același timp, abordarea tradițională rămâne consolidarea protecției frontierelor externe ale UE, dezvoltarea unor soluții optime pentru politica în domeniul migrației și azilului, precum și pentru integrarea migranților. Prezentul articol se referă la integrarea migranților de muncă în țările Uniunii Europene. Procesul de integrare a imigranților moldoveni în UE este luat în considerare în contextul principalelor opt grupe de parametri, cum ar fi mobilitatea pe piața muncii, reîntregirea familiei, accesul la educație, accesul la sistemul de sănătate, participarea politică, rezidența permanentă, accesul la cetățenie, combaterea discriminării. Totodată, sunt utilizate pe scară largă documentele internaționale de reglementare și juridice dezvoltate în acest domeniu, datele statistice, materialele de cercetare sociologică.

Cuvinte-cheie: *politica în domeniu migrației, integrarea migranților, accesul la educație, participarea politică, rezidență permanentă, acces la cetățenie, combaterea discriminării.*

THE MAIN CHANGES IN THE EUROPEAN UNION MIGRATION POLICY REGARDING THE INTEGRATION OF MIGRANTS. A VIEW FROM THE REPUBLIC OF MOLDOVA

In recent years, the European Union has been deeply concerned about finding ways to improve the effectiveness of migration policy. The main task facing the EU is to bring migration policy to a new level, able to respond in a timely manner to both existing problems and threats, as well as new aggravating modern challenges in this area. At the same time, the traditional approach remains strengthening the protection of the EU's external borders, developing optimal solutions for migration and asylum policy, as well as for the integration of migrants. This article refers to the integration of labor migrants in the countries of the European Union. The integration process of Moldovan immigrants in the EU is considered in the context of eight main groups of parameters, such as labor market mobility, family reunification, access to education, access to the health system, political participation, permanent residence, access to citizenship, combating discrimination. At the same time, international regulatory and legal documents developed in this field, statistical data, sociological research materials are widely used.

Keywords*: migration policy, migrant integration, access to education, political participation, permanent residence, access to citizenship, combating discrimination.*

PRINCIPAUX CHANGEMENTS DANS LA POLITIQUE MIGRATOIRE DE L'UNION EUROPÉENNE EN MATIÈRE D'INTÉGRATION DES MIGRANTS. UNE VISION DE LA RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA

Ces dernières années, l'Union Européenne a été profondément préoccupée par la recherche de moyens d'améliorer l'efficacité de la politique migratoire. La tâche principale de l'UE est de porter la politique migratoire à un nouveau niveau, capable de répondre en temps opportun aux problèmes et menaces existants et aux nouveaux défis aggravants dans ce domaine. Dans le même temps, l'approche traditionnelle reste de renforcer la protection des frontières extérieures de l'UE, de développer des solutions optimales pour la politique de migration et d'asile, ainsi que pour l'intégration des migrants. Cet article traite de l'intégration des travailleurs migrants dans les pays de l'Union européenne. Le processus d'intégration des immigrants moldaves dans l'UE est considéré dans le contexte des huit principaux groupes de paramètres, tels que la mobilité sur le marché du travail, le regroupement familial, l'accès à l'éducation, l'accès au système de santé, la participation politique, la résidence permanente, l'accès à la citoyenneté, la lutte contre la discrimination. Dans le même temps, les documents réglementaires et juridiques internationaux développés dans ce domaine, les données statistiques, les matériaux de recherche sociologique sont largement utilisés.

Mots-clés: *politique migratoire, intégration des migrants, accès à l'éducation, participation politique, résidence permanente, accès à la citoyenneté, lutte contre les discriminations.*

ОСНОВНЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ В МИГРАЦИОННОЙ ПОЛИТИКЕ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА ПО ИНТЕГРАЦИИ МИГРАНТОВ. ВЗГЛЯД ИЗ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

В последние годы Европейский союз всерьез озабочен поиском возможностей улучшения эффективности миграционной политики. Основная задача, стоящая перед ЕС – вывести миграционную политику на новый уровень, способный своевременно отвечать как сохраняющимся прежним проблемам и угрозам, так и усугубляющимся новым современным вызовам в этой области. Традиционным при этом остается подход к усилению охраны внешних границ ЕС, выработке оптимальных решений для политики миграции и убежища, а также к интеграции мигрантов. В статье рассматриваются вопросы интеграции трудовых мигрантов в странах Европейского союза. Процесс интеграции молдавских иммигрантов в ЕС рассмотрен в контексте основных восьми групп параметров, таких как мобильность на рынке труда, воссоединение семьи, доступ к образованию, доступ к системе здравоохранения, политическое участие, постоянное жительство, доступ к гражданству, антидискриминация. При этом, широко используются выработанные в этой области международные нормативно-правовые документы, статистические данные, материалы социологических исследований.

Ключевые слова: *миграционная политика, интеграция мигрантов, доступ к образованию, политическое участие, постоянное жительство, доступ к гражданству, антидискриминация.*

Введение

В условиях нового витка миграционного кризиса, охватившего Европейский союз в последнее десятилетие, проблемы интеграции мигрантов актуализировались с новой силой и потребовали выработки комплекса мер в вопросах регламентации миграционной политики и внедрения эффективных стратегий как на общеевропейском уровне, так и на уровне отдельных государств. Функциональная интеграция стала одним из определяющих принципов новых подходов, вырабатываемых европейскими структурами.

Новые изменения в политике интеграции мигрантов в странах ЕС коснулись, в том числе и молдавской диаспоры, проживающей в Европе, трудовых мигрантов и граждан, уже осуществивших переезд или планирующих его осуществить в ближайшее время. Это обуславливает научный интерес применительно

к миграционной политике ЕС по вопросам интеграции в целом, а также к миграционным проблемам, затрагивающим непосредственно Республику Молдова, в частности, продолжающемуся оттоку населения из страны и последствиям этого процесса для социально-экономического развития государства и его демографической ситуации, а также к ключевым проблемам интеграции молдавских мигрантов в странах Европейского союза.

Сложности демократического транзита Республики Молдова, фактически перманентный характер политических кризисов, низкая эффективность проводимых экономических и социальных реформ внутри страны обусловили значительный рост миграционных настроений возвратного и невозвратного характера. При этом, наиболее привлекательными в международной трудовой миграции выступают не только страны ЕС, существенная ее доля приходится, в том числе, на США и Россию.

Основные тезисы работы

Несмотря на всю сложность сложившейся демографической ситуации в стране, отток населения продолжается, что во многом связано с внутренней социально-экономической ситуацией в Молдове. Согласно данным Национального Бюро Статистики, численность населения с постоянным местом жительства в Молдове по состоянию на 1 января 2021 года составила 2 млн 597,1 тыс. человек [9], что на 46,8 тыс. человек (1,8%) меньше, чем на начало 2020 года. При этом, по сравнению с 1 января 2014 года постоянное население страны сократилось на 272,1 тыс. человек (-10,5%). Убыль населения была вызвана как миграционными процессами (-36,8 тыс.), так и естественной убылью населения (-9,9 тыс.) [25]. Приведенные данные наглядно демонстрируют, что основной причиной демографического кризиса продолжает оставаться миграция. Главными мигрантами выступает самая активная часть населения – люди в возрастной категории от 25 до 45 лет.

Миграция населения как потенциальная угроза демографической ситуации Молдовы не нашла должного отражения в мерах национального реагирования властных структур, что не позволяет выработать какие-либо оптимистичные прогнозы в данной области в среднесрочной перспективе. В то же время проблемам трудовых мигрантов, борьбе с нелегальной миграцией, тесному сотрудничеству с европейскими структурами по регламентации миграционной политики на национальном и международном уровне властные структуры Молдовы уделили гораздо большее внимание и добились существенного прогресса.

Особенности миграционных процессов, их ключевые характеристики и последствия, политика молдавского государства в области миграции и диаспоры достаточно хорошо представлены в научных исследованиях Республики Молдова [12, с. 86-105], тогда как проблемы интеграции молдавских граждан в ЕС не получили должного комплексного освещения в научной литературе на национальном уровне. В научной академической среде основные внимание сосредоточено в основном на изучении ключевых направлений миграции молдавских граждан, их адаптации в отдельных странах ЕС с выделением отдельных проблем интеграции мигрантов [14].

С концептуально-теоретической точки зрения, проблематика интеграции мигрантов является глубинной и комплексной как в контексте ее общественно-политического измерения, так и в устоявшихся характеристиках социального поведения мигрантов, их социальной

активности и культурного измерения данного процесса. Процесс интеграции мигрантов представляет собой двусторонний процесс взаимной адаптации как иммигрантов, так и стран приема на уровне государственных политик, разрабатываемых в данной сфере, а также на уровне населения страны [7, с.13]. Именно поэтому особый интерес для данного исследования представляет выработанная международно-правовая база в этой области, политики и программы интеграции мигрантского населения в странах ЕС. Особое внимание будет отведено интеграции молдавских трудовых мигрантов по основным группам параметров их интеграции в европейских государствах.

Ключевые документы, определяющие масштабы действий ЕС по интеграции мигрантов разрабатывались и внедрялись в ЕС поступательно по мере обострения миграционных проблем и кризисов. Так, в 2004 году были приняты Общие основные принципы интеграции иммигрантов [3], включающие в себя всеобъемлющий набор из 11 принципов, направленные на продвижение интеграции как динамичного двустороннего процесса приспособления всех мигрантов и резидентов и уважение ими основных принципов ЕС. При этом усилия были направлены на обеспечение социальной и экономической сплоченности посредством поддержки интеграционных действий с помощью целевого финансирования. Только за период 2004-2013 гг. в рамках Европейского фонда интеграции граждан третьих стран было потрачено 825 млн. евро [6]. На период 2014-2020 гг. страны-члены ЕС выделили около 765 миллионов евро для интеграции в рамках своих национальных программ AMIF.

Европейский социальный фонд (ЕСФ) и Европейский фонд регионального развития (ЕФРР) поддерживают инвестиции, связанные с социальной интеграцией, образованием и рынком труда [4]. К примеру, в рамках ЕСФ всем государствам-членам предоставляется 21 миллиард евро для содействия социальной интеграции, борьбы с бедностью и дискриминацией. В рамках ЕФРР государства-члены выделили 21,4 миллиарда евро. Кроме того, деятельность ЕФРР направлена на осуществление поддержки инвестиционных вливаний в инфраструктуру для обеспечения занятости, социальной интеграции и образования, а также в жилищное строительство, здравоохранение.

Миграционный кризис в ЕС, начавшийся в 2015 году, актуализировал проблематику правовой регламентации миграционных потоков и интеграции мигрантов. В связи с этим в 2016 году был выработан и утвержден План действий Комиссии ЕС на 2016 год по интеграции граждан третьих стран [1]. Данный план предусматривал комплекс приоритетных мер политики как на уровне ЕС, так и на уровне государств-членов, направленные на укрепление и поддержку интеграции в ключевых областях политики. Среди них:

- меры до отъезда / до прибытия включая действия по подготовке мигрантов и местных общин к процессу интеграции;
- образовательные меры, предполагающие содействие в языковой подготовке мигрантов, в участии детей-мигрантов в дошкольном образовании, а также подготовке учителей и надлежащем гражданском воспитании;
- интеграция на рынке труда и доступ к профессиональной подготовке, направленные на увеличение уровня занятости мигрантов, их профессиональной подготовке, а также соответствующие меры по содействию скорейшей интеграции в рынок труда и расширению предпринимательской деятельности мигрантов;

- доступ к основным услугам, таким как жилье и здравоохранение;

- активное участие и социальная интеграция, включая действия по поддержке обменов с принимающим обществом, участие мигрантов в культурной жизни и борьбу с дискриминацией.

Инструментами поддержки интеграции являются политическая координация и оказание финансовой поддержки. Поскольку интеграция иммигрантов выступает в качестве одного из определяющих приоритетов, который должен осуществляться не только в различных областях политики, но и на национальном, региональном и местном уровнях ЕС, с привлечением неправительственного сектора, в частности, организаций гражданского общества, включая диаспоры и общины мигрантов, а также религиозные организации.

Помимо этого, Европейская комиссия отметила необходимость модернизации созданной ранее Сети национальных контактных пунктов по интеграции и превращение ее в Европейскую интеграционную сеть с более углубленной координационной ролью. Основная задача состояла в усилении содействия сотрудничеству с национальными органами власти, с местными и региональными органами власти, организациями гражданского общества и другими сетями государств-членов на уровне ЕС в смежных областях политики, таких как занятость, образование, равенство и других. Намеченные приоритеты регламентации интеграционной политики мигрантов не могли не коснуться значительного числа молдавских мигрантов, как уже находящихся на территории ЕС, так и только что прибывших или планирующих осуществить это в скором будущем.

Подписание Республикой Молдова Соглашения об Ассоциации с Европейским Союзом обозначило новый этап в развитии миграционной политики государства и ее регламентации. В условиях европейской интеграции в Республике Молдова за последние годы выработана достаточно солидная нормативно-правовая база, регламентирующая осуществление миграционной политики. Среди ключевых документов выделяются: Национальная Стратегия в Области Миграции и Убежища (2011-2020 гг.) и План действий на 2016-2020 годы по ее внедрению [16]; Национальная стратегия занятости населения на период 2017-2021гг. [19], Национальная стратегическая программа в области демографической безопасности Республики Молдова (2011-2025 гг.) [20], Национальная стратегия “Диаспора – 2025” [15], Закон Республики Молдова о трудовой миграции [10], Программа «Интеграция миграции в национальные стратегии развития» [22] и другие документы.

Помимо этого, наметилось более скоординированное регулирование миграционных потоков между территориями, усилился существующий всесторонний диалог по основополагающим вопросам, связанным с миграцией, укрепляется сотрудничество в сфере статистики и сборе данных о миграционных процессах. Это во многом способствует продвижению миграционной политики и национальном и международном уровне, оказывает влияние на продвижение прав и свобод молдавских граждан, их правовую и социальную защиту, как в Республике Молдова, так и за рубежом, содействует укреплению связей с молдавской диаспорой.

В условиях сложной социально-экономичес-кой ситуации в стране, миграция населения в страны ЕС продолжает оставаться достаточно высокой, что сохраняет актуальность проблематики их интеграции в принимающее общество. В данном контексте, важным видится

провести анализ интеграции молдавских мигрантов в рамках восьми ключевых групп параметров интеграции, таких как мобильность на рынке труда, воссоединение семьи, доступ к образованию, доступ к системе здравоохранения, политическое участие, постоянное жительство, доступ к гражданству, антидискриминация. Все они являются не только неотъемлемой частью интеграции и включенности мигрантов в общественно-политические и социально-экономические процессы в странах ЕС, но и отражаютосновныевозможностиихвключенности в социум принимающего государства, а также способность адаптации к новым условиям. Анализ параметров интеграции позволит выделить основные тенденции интеграции молдавских мигрантов и некоторые проблемы, являющиеся следствием миграционных процессов.

Мобильность на рынке труда – важная составляющая успешной интеграции мигранта в новый социум. Она напрямую зависит от возможности трудоустройства, наличия рабочего места, заработка и уровня дохода, зачастую отражающегося не только на возможности собственного пребывания в стране ЕС (пропитании и проживании), но и на содержании своей семьи на родине или же в стране пребывания. Следует заметить, что молдавские мигранты в подавляющем большинстве случаев оказываются не в самой благоприятной ситуации на рынке труда страны приема с точки зрения трудоустройства, признания квалификации, гарантии прав и других правил и принципов функционирования европейского рынка труда. Как правило, в странах ЕС они заняты в основном в сфере услуг (домашние услуги, уход за больными и престарелыми людьми), в сфере промышленности, строительстве, рыболовстве и сельском хозяйстве. При этом, основная масса мигрантов не работает по своей специальности, квалификации и имеющемуся опыту работы, полученными на родине. Оплата их труда значительно ниже нежели в среднем по стране [8, с.12]. Открытой остается и проблема трудоустройства нелегальных мигрантов, которая несмотря на целый ряд мер, принятых со стороны ЕС и Республики Молдова по предотвращению нелегальной миграции, продолжает сохранять свою актуальность. Ситуация нелегальных мигрантов на рынке ЕС отягощена отсутствием государственной помощи со стороны ЕС, поддержки в поиске работы, отсутствием каких-либоинституциональныхмеханизмовсоциальной и медицинской защиты, неравномерности оплаты их труда.

Для мигрантов из Молдовы важными вопросами остаются возможности трудоустройства по специальности или в соответствии с трудовой квалификацией, приобретенной на родине, повышение квалификации или переквалификации; признание квалификации; расширение спектра вакансий по трудоустройству; улучшения программ изучения языков; защита прав мигрантов, в том числе в вопросах оплаты их труда.

Воссоединение семьи - политика ЕС в отношении миграции семей стала важным условием интеграции иммигрантов. Благотворно повлияли созданные условия для реинтеграции семей, проводимая в соответствии с национальными подходами и политическими стандартами ЕС. За последние годы значительно преобразилась демографическая структура мигрантского сообщества в ЕС, благодаря возросшему количеству детей привезенных в страны ЕС в рамках политики реинтеграции семей, а также рожденных уже в стране приема в воссоединившихся семьях.

Для граждан Республики Молдова в странах ЕС предусмотрена процедура воссоединения

семьи к супругу/супруге, воссоединение несовершеннолетних детей с родителями, воссоединение с другими членами семьи. И хотя процедура отличается громоздкостью, бюрократизмом и зависит от целого ряда условий, все же она позволяет при условии соблюдения и выполнения всех предписаний воссоединиться семьям. Значительное число семей из Молдовы уже прошли эту процедуру и поступательно интегрируются в принимающее общество отдельных стран ЕС.

Доступ к образованию как важная составная часть интеграционной политики играет особую роль для молдавских мигрантов, преимущественно для молодежи, стремящейся получить образование в странах ЕС. В этой связи, особо следует отметить рамочный документ "Обновленные рамки европейского сотрудничества в молодежной сфере 2010-2018", затрагивающий вопросы образования, профессиональной подготовки и социальной интеграции молодежи. В документе отмечается важность пристального внимания наиболее уязвимым группам, в частности, молодежи, подвергающейся риску маргинализации, молодым людям, не имеющим образования или профессиональной подготовки, молодежи из иммигрантской среды [11, с.51-52]. Среди основных достижений практической реализации данного документа, положительно было оценено установление партнерских отношений между различными субъектами, участвующими во взаимодействии с молодыми людьми, такими как учебные заведения, органы по работе с молодежью, служба занятости, социальные службы, работодатели. Активизировалась деятельность инициатив ЕС. В частности, следует отметить инициативу "ваша первая работа" через EURES (Европейская служба занятости). Расширились возможности для мобильного обучения с помощью программ "Обучение на всю жизнь", "Молодежь в действии" [5]. Все это способствовало развитию образования среди мигрантов, их новаторских и творческих способностей, расширению возможностей трудоустройства и углублению их социальной интеграции.

Европейский союз оказывает значительную поддержку Республике Молдова в вопросах расширения доступа молодежи к образованию. В этой связи, особенно важным видится отметить программу Erasmus+, финансируемую ЕС. За период 2014-2020 гг. высшие учебные заведения Республики Молдова уже реализовали более 3600 академических мобильностей между университетами Молдовы и ЕС для студентов и преподавателей, более 600 проектов по мобильности (краткосрочному обмену) для студентов и сотрудников ВУЗ-ов и 21 проект по наращиванию потенциала в сфере высшего образования [23]. Став историей успеха в результате многолетних достижений в сфере образования, обучения, молодежи и спорта, в 2021 году программа Erasmus + получила новый старт. Обмен опытом, студентами, повышение квалификации преподавателей и внедрение новых проектов в рамках данной программы будет продолжено вплоть до 2027 года. Это вносит значительный вклад в развитие образования Республики Молдова, а также открывает новые возможности для молодежи на национальном и международном уровнях.

Доступ к системе здравоохранения. Здоровье является одним из базовых условий, без этого мигранты не могут работать, быть продуктивными и вносить вклад в социальное и экономическое развитие общества и государства назначения. Охват мигрантов медицинскими услугами давно выступает в качестве общепринятой практики в области здравоохранения. Миграция зачастую

рассматриваться с точки зрения социального детерминанта здоровья, который способен оказать влияние на здоровье и благополучие людей и общин. Многосекторальное сотрудничество и координированные меры необходимы, чтобы обеспечить учет вопросов здоровья мигрантов на всех этапах миграционного цикла и реагировать на нужды мигрантов в сфере здравоохранения.

В зависимости от политики и законодательства государств ЕС, мигранты могут не иметь равного доступа к недорогой медицинской помощи, в связи с тем, что местные системы здравоохранения могут не иметь достаточных возможностей для удовлетворения медицинских потребностей мигрантов. К числу барьеров, препятствующих получению медицинской помощи, относятся дискриминация и стигматизация, административные барьеры, ограничительные нормы, порождающие страх депортации или лишения работы у лиц, имеющих проблемы со здоровьем. Те медицинские услуги, которые мигрантам доступны, могут не учитывать их культурные, языковые и социальные особенности и нужды, что влечет запоздалую диагностику и игнорирование проблем со здоровьем или неэффективное лечение [17]. Все эти барьеры оказались отягощены сложностями эпидемиологической ситуации во время пандемии COVID-19.

Фактически все перечисленные проблемы, связанные с доступом к услугам систем здравоохранения европейских государств, затрагивают и молдавских мигрантов. В общем виде, мигранты из Республики Молдова, находящиеся в странах ЕС на легальной основе, пользуются предоставленными им правами в сфере социальной и медицинской защиты. В последние годы широкое распространение получило социальное страхование граждан, пребывающих в ЕС на кратковременной основе, туристов, трудовых мигрантов. Однако, вопросы доступа к системе здравоохранения продолжают оставаться актуальными и требуют более пристального внимания, особенно с учетом нестабильной эпидемиологической ситуации.

Политическое участие – одна из важнейших составляющих интеграции, свидетельствующая о возможности реализации гражданских прав в стране приема. При этом, ЕС предоставил значительно более широкие возможности мигрантам для создания консультативных структур. Несмотря на определенные возможности реализации гражданских и политических прав, информация о реализации странами ЕС распределения право голоса в местных, региональных и национальных выборах стран приема, фактически отсутствует. Вместе с тем, ЕС выступает за развитие гражданских инициатив и сплоченность европейского гражданского общества.

Молдавские мигранты также наделены возможностью участия в консультативных структурах. Не остаются они безучастными и к политическим событиям на своей родине. Это убедительно доказывают результаты прошедших в декабре 2020 года президентских выборов в Республике Молдова. Молдавская диаспора в странах ЕС мобилизовала все свои усилия, обеспечив рекордную явку на избирательные участки и единогласно поддержала проевропейского президента М. Санду. Схожая картина наблюдалась и в процессе проведения Парламентских выборов 2021 года, когда молдавская диаспора установила рекорд по числу заявок на участие в Парламентских выборах (о своем желании проголосовать заявили 100 049 представителей молдавской диаспоры) [21] и в ходе их проведения, отдав предпочтение проевропейскому правительству в Молдове. Во многом это объясняется тем, что пребывание в

странах ЕС дало им возможность глубже понять и прочувствовать принципы организации политики в странах ЕС, эффективное функционирование правовых институтов и гораздо более высокий уровень жизни населения. В связи с этим, вектор развития своей родной страны они связывают исключительно с европейскими устремлениями Республики Молдова.

Постоянное жительство выступает необходимым условием интеграции мигрантов. Процедура по-прежнему продолжает оставаться несколько громоздкой и сложной с бюрократической точки зрения и необходимости соблюдения целого ряда требований. Для того, чтобы получить вид на жительство необходимо соответствовать условиям, прописанным в миграционной политике выбранной страны ЕС. Существует два типа вида на жительство – временное разрешение и постоянное. Временное разрешение получить значительно легче в сравнении с постоянным, требующим неукоснительного соблюдения целого ряда выработанных правил. При этом, многие молдавские мигранты обладают статусом постоянного (долгосрочного) проживания. Следует отметить, что в условиях пандемии наблюдалось значительное сокращение выдач вида на жительство в странах ЕС. Это связано с ограничениями в работе миграционных служб в сложной эпидемиологической обстановке.

Доступ к гражданству. Получение гражданства одной из стран ЕС позволяет мигрантам быстрее интегрироваться в принимающее общество, пользоваться теми же правами, что и граждане ЕС. Доступ к гражданству в странах ЕС происходит в строгом соответствии с законом. Гражданство стран Европейского Союза представляет интерес для многих. Залог стабильности и обеспеченности, безбедной жизни, возможность заработать или организовать бизнес, получить европейское образование – мотивы получения европейского гражданства у каждого мигранта свои.

Одной из востребованных стран для граждан Республики Молдова является Румыния, - государство-член ЕС. Значительное количество молдавских граждан делают румынские паспорта, поскольку это открывает для них двери в Европу, доступ к образованию в странах ЕС. При этом растет и численность молдавских граждан, подавших заявление на получение гражданства одной из стран ЕС, минуя получение румынского гражданства. Наиболее востребованными странами являются Португалия, Италия, Германия, Великобритания, Франция, Болгария, Польша.

Антидискриминация. В целом, проблемы расизма, ксенофобии и дискриминации являются вопросом, заслуживающим серьезного внимания в контексте интеграции мигрантов, поскольку они влекут за собой исключительно деструктивное воздействие и нередко порождают преступления на почве ненависти в отношении мигрантов. Примеров этого достаточно много, особенно в условиях миграционного кризиса, охватившего Европу. Границы между расизмом, ксенофобией и дискриминацией становятся все более размытыми, так как различные категории – такие, как «мигрант», «мусульманин» или «беженец» – смешиваются или объединяются. В результате проявления прямой, косвенной и институциональной дискриминации обостряются, равно как и расовое и этническое профилирование [24].

В случае молдавских мигрантов и граждан, находящихся на заработках в странах ЕС, проблемы дискриминации по расовым, политическим и религиозным основаниям не стоят остро. Молдавские граждане демонстрируют высокую способность к

интеграции в принимающем обществе, соблюдают законы и общепринятые в странах ЕС нормы поведения. Во многом это обусловлено тем, что молдавским гражданам близка общность европейских культурных традиций и ценностей. Немаловажную роль играет и проводимая Европейским Союзом иммиграционная политика, а также открывшиеся возможности свободного передвижения, въезда в страны ЕС после либерализации Республикой Молдова визового режима. Безвизовый режим стал одним из реальных достижений европейской интеграции, который люди видят и могут спроецировать на себя, извлекая из этого определенные выгоды, касающиеся туризма, передвижения без виз, экономии времени, поскольку не требуется сбор документов, отстаивание длинных очередей для оплаты консульских услуг и оформления необходимых документов [13, с. 110]. Важным видится обратить внимание, что с 28 апреля 2014 года граждане Республики Молдова, имеющие биометрические паспорта, получили право безвизового въезда в Шенгенскую зону, и этим правом только в период с апреля 2014 по апрель 2018 года воспользовались более 1,4 млн. граждан страны.

Таким образом, интеграция молдавских мигрантов в ЕС выглядит не столь уж пессимистично, хотя многие проблемы остаются пока нерешенными. Вместе с тем, достижения Плана ЕС 2016 года стали основой для выработки нового Плана действий ЕС по интеграции и включению мигрантов в принимающее общество на период 2021-2027 гг.[2], охватывающий все этапы процесса интеграции (этап до планируемой иммиграции, начальный этап интеграции, этап непосредственной интеграции, этап совместного роста, этап сплоченности).

Следует отметить, что данный документ явился результатом целевых мероприятий консультативных совещаний Европейской комиссии по плану действий по интеграции и включенности, что следует рассматривать как весьма успешную практику, позволяющую выделить ключевые проблемы в этой области. Проведенные консультации позволили выделить отмеченные заинтересованными сторонами, принимавшими участие в данных обсуждениях, наиболее чувствительные вопросы в этой области. В частности, речь идет о нескольких аспектах:

- важности вовлечения «принимающего общества» и содействии активизации включенности мигрантов;
- более пристальном внимании интеграции мигрантов на рынке труда и содействии преодолению имеющихся препятствий в вопросах использования навыков и квалификации, которые приобретены мигрантами за пределами ЕС;
- активизации роли местных и региональных органов власти и партнерских отношений с работодателями и гражданскими общественными организациями;
- необходимости борьбы с расизмом и дискриминацией;
- необходимости поддержки женщин-мигрантов в процессе их интеграции;
- повышении осведомленности о потребностях и правах детей-мигрантов;
- важности включения в сферу действия плана действий лиц с мигрантским прошлым, которые сталкиваются с теми же препятствиями в вопросах интеграции, что и только лишь прибывшие мигранты;
- повышении цифровой грамотности мигрантов;
- демонстрации на конкретных примерах преимуществ интеграции и наиболее успешных практик поддержки интеграции;

- усилении контроля и оценки интеграционной политики.

Фактически, все выделенные направления были включены в новый План действий ЕС по интеграции и включению мигрантов в принимающее общество на период 2021-2027 гг., который призван оказать помощь и содействие мигрантам в преодолении дискриминации и препятствий при доступе к занятости, образованию, здравоохранению и жилью. Особенно актуальной эта проблема становится в условиях продолжающейся пандемии COVID-19.

План также затрагивает межсекторальные вопросы, такие как: укрепление партнерских отношений между ключевыми участниками интеграции, борьбу с расизмом и дискриминацией, максимальное использование и влияние финансирования ЕС для интеграции, содействие активному участию мигрантов и граждан ЕС с мигрантским прошлым в принимающих обществах, использование цифровых инструментов и мониторинг прогресса при разработке политики интеграции и включенности мигрантов в принимающее общество. на основе надежных доказательств. При этом, в процессе интеграции учитываются конкретные потребности различных групп, в том числе, граждан ЕС с мигрантским происхождением, женщин, религиозных меньшинств и людей с ограниченными возможностями.

Важным видится остановиться подробнее на нововведении, касающемся не только вновь прибывших мигрантов, но и граждан ЕС с мигрантским прошлым. Согласно данным Европейской комиссии, на сегодняшний день 8% граждан ЕС родились за пределами Союза, а 10% молодых людей в возрасте от 15 до 34 лет, родившихся в ЕС, имеют, по меньшей мере, одного родителя – иностранца. Мигранты и граждане ЕС из числа мигрантов играют важную роль в государствах и обществах Евросоюза, в том числе в вопросах их содействия устойчивому развитию ЕС. Сложная эпидемиологическая обстановка высветила в еще большей степени ценность и значимость миграционного ресурса. Именно поэтому ЕС намерен уделять большее внимание вопросам содействия интеграции и включению, поскольку рассматривают это с точки зрения так называемого «беспроигрышного процесса», приносящего пользу всему обществу. Новый План действий должен благотворно повлиять, в том числе, и на интеграцию мигрантов из Республики Молдова.

Заключение

Таким образом, миграционная политика ЕС направлена на повышение принципов правовой регламентации миграционных процессов и создание условий успешной интеграции мигрантов в принимающее общество. Политики ЕС регулярно обновляются с учетом имеющихся проблем и возникающих новых сложностей, требующих поиска оптимальных и эффективных решений, а также новых тенденций мирового развития. Мигрантам оказывается помощь и содействие в преодолении дискриминации и барьеров, в вопросах трудоустройства, занятости, образования и здравоохранения. Особое внимание отводится борьбе с изоляцией и сегрегацией, ключевые усилия направлены на создание сплоченного европейского общества. Адресная поддержка, актуализация гендерных приоритетов и помощь наиболее уязвимым категориям мигрантов, в частности лицам с ограниченными возможностями и религиозным меньшинствам, стали одними из ведущих трендов интеграционной политики мигрантов в настоящее время.

Процесс интеграции молдавских мигрантов в ЕС, рассмотренный в контексте восьми

ключевых групп параметров, позволил нам отметить достаточно высокую включенность и весьма успешную интеграцию молдавских граждан в странах Европейского Союза. Вместе с тем, новые тенденции меняющегося рынка труда в современных условиях требуют более прагматичных подходов со стороны ЕС к вопросам занятости, обучения цифровой грамотности мигрантов и освоения ими новых способов взаимодействия на цифровом рынке, а также большей сплоченности коренного населения и мигрантов. По сути все они отражены в рассмотренном нами новом Плане действий ЕС по интеграции и включению мигрантов в принимающее общество на период 2021-2027 гг., однако многое будет зависеть от возможностей их практической реализации.

Библиография

1. *Action Plan on the integration of third country nationals*. European Commission. 07.06.2016. – https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52016DC0377&qid=1632298272980 (visited 14.01.22).

2. *Action plan on Integration and Inclusion 2021-2027.* European Commission. 24.11.2020. – https://ec.europa.eu/home-affairs/system/files_en?file=2020-11/action_plan_on_integration_and_inclusion_2021-2027.pdf (visited 14.01.22).

3. *Common Basic Principles for Immigrant Integration Policy in the EU,* 19 November 2004. – https://ec.europa.eu/migrant-integration/library-document/common-basic-principles-immigrant-integration-policy-eu_en (visited 10.01.22).

4. *Guidance for Member States on the use of European Structural and Investment Funds in tackling educational and spatial segregation*. European Commission. 11.11.2015. – https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/thematic_guidance_fiche_segregation_en.pdf (visited 04.01.22).

5. *Joint Report of the Council and the Commission on the implementation of the renewed framework for European cooperation in the youth field (2010-18)*. – https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52015XG1215(01) (visited 11.01.22).

6. *European Fund for the integration of third country nationals 2007-2013*. – https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_09_95 (visited 04.01.22).

7. LEVRAU, F. *Mapping the multiculturalism-interculturalism debate*. In: Comparative Migration Studies, 2018, 6 (1).

8. MOSNEAGA, V., MORARU, V., RUSNAC, Gh., TURCAN, V. *Faţetele unui proces: Migraţia forţei de muncă din Republica Moldova în Italia*. – Chisinau: Prime-Tierra, 2011, 215 p.

9. *Демографическая ситуация в 2020 году*. Национальное Бюро Статистики. – https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ru&id=7057&idc=168 (дата посещения 09.01.22).

10. *Закон Республики Молдова о трудовой миграции от 10 июля 2008 года,* №180-XVI. – http://ilo.org/dyn/natlex/docs/SERIAL/81081/87962/F1030741404/MDA81081.pdf (дата посещения 05.01.22).

11. МИЛЕНИН, А. *Стратегия ЕС в молодежной политике: предварительные итоги, проблемы и перспективы* В: Современная Европа 2017, № 4, с. 50-56.

12. МОШНЯГА, В. *Политика молдавского государства в области миграции и диаспоры: специфика современного этапа* (по результатам социологического исследования) // Moldoscopie (Probleme de analiză politică) 2018, №2 (LXXXI), с. 86-105.

13. МОШНЯГА, В., МОШНЯГА, Г. *Безвизовый режим стран Восточного Партнерства с ЕС: эффекты политики.* В: Moldoscopie (Probleme de analiză politică). 2018, №2 (LXXXI), с. 106-132.

14. МОШНЯГА, В. *Молдавские трудовые мигранты в Европейском Союзе: проблемы интеграции*. Научно исследовательский отчет. КАРИМ-Восток RR 2012/40. Создание исследовательского центра по миграционным процессам и миграционной политике на востоке Европы, 2012, 22 с.

15. *Национальная стратегия “Диаспора-2025”*. – https://brd.gov.md/sites/default/files/sn_diaspora_2025_web.pdf (дата посещения 14.01.22).

16. *Национальная стратегия в области миграции и убежища* (2011-2020 гг.). – https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=93296&lang=ru (дата посещения 06.01.22).

17. *Охрана здоровья мигрантов и цели в области устойчивого развития*. – https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbdl486/files/our_work/DMM/Migration-Health/migration_health_in_the_sustainable_development_goals_-_ru.pdf (дата посещения 06.01.22).

18. *Постановление №736 от 10.06.2016 об утверждении Плана действий на 2016-2020 годы по внедрению Национальной стратегии в области миграции и убежища (2011-2020)*. – https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110253&lang=ru (дата посещения 06.01.22).

19. *Постановление Правительства Республики Молдова от 30 декабря 2016 года № 1473Об утверждении Национальной стратегии занятости населения на 2017-2021 годы.* – http://continent-online.com/Document/?doc_id=34943510 (дата посещения 05.01.22).

20. *Постановление № 768 от 12-10-2011 об утверждении Национальной стратегической программы в области демографической безопасности Республики Молдова (2011-2025 гг.)*. – https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=33219&lang=ru (дата посещения 11.01.22).

21. *Предварительная регистрация: молдавская диаспора установила рекорд по числу заявок на участие в Парламентских выборах*. – https://tv8.md/ru/2021/05/27/predvaritelnaya-registratsiya-moldavskaya-diaspora-ustanovila-rekord-po-chislu-zayavlenij-na-uchastie-v-parlamentskih-vyborah (дата посещения 12.01.22).

22. *Распространение и использование статистических данных о миграции для разработки политики в Республике Молдова*. – https://unece.org/fileadmin/DAM/stats/documents/ece/ces/ge.10/2016/mtg2_WS/17_Moldova_Cesnocova_RUS.pdf (дата посещения 06.01.22).

23. *Старт новой программы Erasmus+ 2021-2027 в Республике Молдова, финансируемой ЕС*. – https://eu4moldova.eu/ru/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%80%D1%82-%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B9-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%BC%D1%8B-erasmus-2021-2027-%D0%B2-%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BA/ (дата посещения 14.01.22).

24. *Хорошая практика в области интеграции мигрантов.* БДИПЧ ОБСЕ, 2019, – https://www.osce.org/files/f/documents/c/1/440819_0.pdf (дата посещения 05.01.22).

25. *Численность населения с обычным местом жительства в Республике Молдова по полу и возрастным группам на 1 января 2021 года.* Национальное Бюро Статистики. – https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ru&idc=168&id=7050 (дата посещения 06.01.22).

CZU 327:327.5(470+477)
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2022.1(96).06

IMPACTUL RĂZBOIULUI RUSO-UCRAINEAN ASUPRA RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE

Svetlana CEBOTARI
Doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *svetlana.cebotari@mail.ru.*
https://orcid.org/0000-0001-9073-104X

Războiul ruso-ucrainean nu este doar un război regional. Este războiul care marchează o ruptură în relațiile dintre Rusia și Occident, război care va avea repercusiuni profunde atât pentru Europa, cât și pentru întreaga lume. Invazia Federației Ruse în Ucraina tinde să devină cel mai important conflict militar după cel de-al Doilea Război Mondial. Prezentul articol are drept scop reliefarea impactului războiului ruso-ucrainean asupra sistemului relațiilor internaționale. Astfel, acțiunile Federației Ruse în Ucraina și răspunsul Occidentului vor accelera procesul restructurării unui nou sistem al relațiilor internaționale. Din noua situație condiționată de războiul ruso-ucrainean, Statele Unite și China vor deveni principalii actori care vor forma noua arhitectură a relațiilor internaționale. De asemenea, războiul din Ucraina al cărui martori suntem ne demonstrează creșterea și consolidarea unității UE și a NATO. Trecem la o nouă ordine geopolitică în care UE își întărește rolul de apărător al valorilor democratice, a păcii și a dreptului internațional.
Cuvinte-cheie: *Ucraina, Federația Rusă, UE, NATO, război, relații internaționale.*

THE IMPACT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR ON INTERNATIONAL RELATIONS

The Russian-Ukrainian war is not just a regional war. It is the war that marks a rupture in relations between Russia and the West, a war that will have profound repercussions for both Europe and the world. The invasion of Ukraine by the Russian Federation tends to become the most important military conflict since the end of World War II. This article aims to highlight the impact of the Russian-Ukrainian war on the system of international relations. Thus, the actions of the Russian Federation in Ukraine and the response of the West will accelerate the process of restructuring a new system of international relations. From the new situation conditioned by the Russian-Ukrainian war, the United States and China will become the main actors that will form the new architecture of international relations. The war in Ukraine that we are witnessing also shows the growing strength of EU and NATO unity. We are moving to a new geopolitical order in which the EU strengthens its role as a defender of democratic values, peace and international law.
Keywords: *Ukraine, Russian Federation, EU, NATO, war, international relations.*

L' IMPACT DE LA GUERRE RUSSE-UKRAINIENNE SUR LES RELATIONS INTERNATIONALES

La guerre russo-ukrainienne n'est pas seulement une guerre régionale. C'est la guerre qui marque une rupture dans les relations entre la Russie et l'Occident, une guerre qui aura de profondes répercussions tant pour l'Europe

que pour le monde. L'invasion de l'Ukraine par la Fédération de Russie tend à devenir le conflit militaire le plus important depuis la fin de la Seconde Guerre mondiale. Cet article vise à mettre en évidence l'impact de la guerre russo-ukrainienne sur le système des relations internationales. Ainsi, les actions de la Fédération de Russie en Ukraine et la réponse de l'Occident accéléreront le processus de restructuration d'un nouveau système de relations internationales. De la nouvelle situation conditionnée par la guerre russo-ukrainienne, les États-Unis et la Chine deviendront les principaux acteurs qui formeront la nouvelle architecture des relations internationales. La guerre en Ukraine à laquelle nous assistons montre également la force croissante de l'unité de l'UE et de l'OTAN. Nous passons à un nouvel ordre géopolitique dans lequel l'UE renforce son rôle de défenseur des valeurs démocratiques, de la paix et du droit international.

Mots-clés: *Ukraine, Fédération de Russie, UE, OTAN, guerre, relations internationales.*

ВЛИЯНИЕ РОССИЙСКО-УКРАИНСКОЙ ВОЙНЫ НА МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ

Российско-украинская война носит не только региональный характер. Эта война знаменует разрыв в отношениях между Россией и Западом, война, которая будет иметь глубокие последствия как для Европы, так и для всего мира. Вторжение Российской Федерации в Украину имеет тенденцию становиться самым важным военным конфликтом со времен окончания Второй мировой войны. В данной статье ставится задача осветить влияние российско-украинской войны на систему международных отношений. Таким образом, действия Российской Федерации в Украине и ответная реакция Запада ускорят процесс перестройки новой системы международных отношений. Исходя из новых реалий, обусловленных российско-украинской войной, США и Китай станут главными акторами, которые сформируют новую архитектуру международных отношений. Война в Украине также свидетельствует о растущей силе единства ЕС и НАТО. Мы движемся к новому геополитическому порядку, в котором ЕС укрепляет свою роль защитника демократических ценностей, мира и международного права.

Ключевые слова: *Украина, Российская Федерация, ЕС, НАТО, война, международные отношения.*

Introducere

Invazia Ucrainei de către Federația Rusă tinde să devină cel mai important conflict militar după cel de-al Doilea Război Mondial. Războiul ruso-ucrainean nu este doar un război regional. Este războiul care marchează o ruptură în relațiile dintre Rusia şi Occident, război care va avea repercusiuni profunde atât pentru Europa, cât și pentru întreaga lume. Consecințele globale ale acestui război vor fi considerabil mai mari decât atacurile din 11 septembrie. Pentru prima dată, un conflict militar are potenţialul de a implica Rusia, NATO şi China. Rusia şi statele NATO s-au poziționat deja şi reprezintă părţi active în conflict, dar China pare, deocamdată, indecisă [1].

Cauzele emergenței războiului ruso-ucrainean

Pentru o mai bună comprehensiune a războiului ruso-ucrainean, apare necesitatea de a face o succintă retrospectivă a cauzelor emergenței acestuia. Tensiunile dintre Rusia şi Ucraina au o istorie care ajunge până în Evul Mediu, făcând ca relațiile dintre cele două state să aibă un caracter destul de complex. Rădăcinile ambelor ţări sunt comune şi se regăsesc în aşa-numita Rusie Kieveană, motiv pentru care mulți specialiști se referă deseori la existența ,,unui singur popor". În realitate, cele două naţiuni au fost secole la rând separate, dezvoltându-se două limbi şi două culturi - înrudite şi totuşi diferite una de cealaltă. În vreme ce Rusia a evoluat politic până a ajuns un imperiu, Ucraina nu a reuşit să pună bazele

unui stat propriu. În secolul al XVII-lea, mari zone din actuala Ucraină erau parte a Imperiului Ţarist. După dezintegrarea acestuia, în 1917, Ucraina a devenit pentru scurt timp independentă, până când Rusia sovietică a recucerit-o în 1920.

Colapsul Uniunii Sovietice și obținerea independenței de către Ucraina servesc drept motiv al divergenţelor ruso-ucrainene. Astfel, în luna decembrie 1991, Ucraina, alături de Federația Rusă şi Belarus, au pus bazele dezintegrării Uniunii Sovietice. Din dorinţa de a-şi păstra influenţa, Moscova pune bazele Comunităţii Statelor Independente (CSI), ca instrument de control asupra spațiului exsovietic. Moscova credea să statul vecin, Ucraina, va rămâne un aliat de nădejde, inclusiv prin dependenţa sa de gazul rusesc. Realitatea este însă, una diferită. În timp ce Rusia şi Belarus au format o alianţă strânsă, Ucraina, pe parcursul a trei decenii de independență, a avut o politică externă euroatlantistă (în dependență de perindarea liderilor politici la guvernare).

Deși Kremlinul a fost iritat de vectorul politicii externe al Kievului, în anii '90 nu s-a ajuns la un conflict. Moscova părea relaxată, pentru că Occidentul nu intenţiona să integreze Ucraina. La începutul anilor '90 Rusia însăşi era slăbită economic, fiind implicată și în războiul din Cecenia. Prin semnarea aşa-numitului ,,Acord de prietenie dintre Ucraina şi Federaţia Rusă" din 1997 [2], Moscova recunoştea graniţele Ucrainei, inclusiv Peninsula Crimeea, locuită majoritar de etnici ruşi.

Un alt moment, care poate fi considerat drept motiv al divergenţelor dintre Federația Rusă și Ucraina, se referă în special la anul 2000, când la conducerea Federației Ruse vine Vladimir Putin. Astfel, în perioada primului mandat al preşedintelui V. Putin, s-a înregistrat prima mare criză diplomatică dintre Moscova şi Kiev. În toamna anului 2003, Rusia începe, în mod surprinzător, construirea unui dig, pornind din peninsula rusească Taman până în apropiere de insula rusească Tuzla, din strâmtoarea Kerci. Kievul considera că, prin construcția acestui dig, Rusia încerca să-și restabilească graniţele de stat. Conflictul s-a intensificat iniţial, dar a fost dezamorsat după o întâlnire a preşedinţilor celor două state. Deși construcţia digului a fost oprită, prietenia bilaterală declarată a căpătat primele fisuri.

În contextul analizei cauzelor emergenței războiului ruso-ucrainean, un alt moment care condiționează apariția divergențelor între cele două state a fost cea de a patra campanie electorală privind alegerile prezidenţiale din Ucraina, din anul 2004 (31 octombrie – primul tur și 21 noiembrie – turul al doilea) [3]. Rusia a preferat şi a acordat sprijin candidatului prorus Viktor Ianukovici. ,,Revoluţia portocalie" a împiedicat falsificarea alegerilor, scrutinul fiind adjudecat de politicianul pro-occidental Viktor Iuşcenko. În timpul mandatului acestuia, Rusia a oprit de două ori livrările de gaz către Ucraina, în 2006 şi 2009, inclusiv fiind întrerupt și tranzitul către Uniunea Europeană (Ucraina a întrerupt la data de 1 ianuarie 2009 tranzitul ,,Gazpromului" în direcția UE) [4].

În analiza cauzelor divergențelor ruso-ucrainene, nu mai puțin interes prezintă evenimentele care au avut loc în anul 2008 în cadrul summitului NATO de la București [5]. Încercarea ex-preşedintelui american, George W. Bush, de a integra Ucraina şi Georgia în NATO, cât și înaintarea unui program de pregătire pentru aderarea acestor state la NATO, poate servi drept pretext al divergenţelor apărute între Federația Rusă și Ucraina cu Georgia. Statele membre ale NATO au salutat aspiraiile euroatlantice ale Ucrainei de integrare în Alianță, fiind semnată, la data de 4 aprilie 2008, Declarația Comună a Reuniunii Comisiei NATO-Ucraina [6]. Preşedintele V. Putin a demonstrat dezacordul față de eventuala aderare a Ucrainei și a Georgiei la NATO. În cadrul summitului NATO de la Bucureşti, celor două state

li s-a oferit perspectiva de a fi admise în NATO, dar fără a se fixa o dată concretă în acest sens. Moscova a arătat clar că nu acceptă pe deplin independenţa Ucrainei, iar Germania şi Franţa au împiedicat planul preşedintelui american G.W. Bush. În scopul realizării obiectivului său de aderare la NATO, Ucraina a încercat să se apropie de Occident printr-un acord de asociere cu UE. În vara anului 2013, cu puţine luni înainte de semnarea documentului, Moscova a exercitat presiuni economice asupra Kievului interzicând importurile din Ucraina [7]. În acest context, guvernul preşedintelui de atunci, Ianukovici, care îşi adjudecase scrutinul din 2010, a suspendat Acordul de Asociere cu UE, fapt care a condiționat declanşarea protestelor opoziţiei din Ucraina, soldate cu fuga lui Ianukovici în Rusia, în februarie 2014.

Profitând de situație și de vidul de putere, Moscova a ocupat peninsula Crimeea. Astfel, ocuparea peninsulei Crimeea servește drept punct de cotitură în relațiile ruso-ucrainene, fiind puse bazele războiului. Astfel, la data de 18 martie 2014, prin aprobarea Legii federale nr. 36 F-3, cu aprobarea a 443 voturi și 1 împotrivă [8], are loc semnarea Tratatului internațional între Federația Rusă și Republica Crimeea [9] privind acceptarea în componența Federației Ruse a Republicii Crimeea și formarea în componența Rusiei a unui nou subiect. Conform Tratatului care a intrat în vigoare la data de 21 martie 2014, Crimeea este considerată drept parte componentă a Federației Ruse, fiind format un nou subiect federativ - Republica Crimeea și orașul de importanță federală - Sevastopol, iar cetățenii care locuiau la acel moment pe teritoriul noilor subiecți, au fost recunoscuți ca cetățeni ai Federației Ruse, având dreptul ca pe parcursul unei luni de la semnarea Tratatului să-și decidă cetățenia. Devenind subiect al Federației Ruse, pe teritoriul Crimeei intră în vigoare și legislația Federației Ruse. Ca rezultat al ocupării peninsulei Crimeea și a orașului Sevastopol are loc demarcarea frontierelor de stat dintre Federația Rusă și Ucraina. Hotarul terestru dintre Crimeea și Ucraina este declrat ca hotarul dintre Federația Rusă și Ucraina, iar hotarele în spațiul acvatic al Mării Negre și Mării Azov sunt supuse delimitării conform principiilor dreptului internațional. Un alt reper, prin care Federația Rusă își justifică acțiunile sale în Ucraina, este decizia privind validarea Tratatului, axată pe rezultatele liberei alegeri a referendumului desfășurat în Republica Autonomă Crimeea și orașul Sevastopol, la data de 16 martie 2014. Drept consecință, cetățenii Crimeii au luat decizia de a se alipi Federației Ruse, cu drepturile subiecților acesteia și împotriva ,,stabilirii acțiunii Constituției Republicii Crimeea din 1992 și a statutului Crimeii ca parte componentă a Ucrainei". În acest context, la 17 martie 2014, președintele V. Putin, prin Decretul prezidențial nr. 147 ,,Privind recunoașterea Republicii Crimeea'' [10], ținând cont de dreptul statelor de a-și determina soarta, recunoaște Republica Crimeea în calitate de stat suveran - subiect de drept internațional [11, p. 54-55].

În paralel, forţele paramilitare ruse au reuşit mobilizarea populaţiei în zona minieră din Estul Ucrainei. Fiind conduse de ruşi, regiunile Lugansk și Donbas s-au autoproclamat ,,republici populare" [12] (ca rezultat al referendumului din data de 11 mai 2014 89,7% dintre cei care au participat la vot au susținut independența regiunilor), cerând Federației Ruse acceptarea acestor teritorii în componența sa [13].

Guvernul de la Kiev a aşteptat până după alegerile prezidenţiale din mai 2014, pentru a porni o amplă ofensivă militară, numită ,,intervenţie anti-teroristă". În iunie 2014, nou-alesul preşedinte ucrainean Petro Poroşenko şi Vladimir Putin s-au întâlnit în premieră la evenimentele ce marcau împlinirea a 70 ani de la debarcarea din Normandia,

prin mijlocire franceză şi germană. Astfel a apărut atunci aşa-numitul ,,Format Normandia" [14]. Prin Rezoluția din 4 februarie 2015, Parlamentul European cheamă Federația Rusă la masa de negocieri cu Ucraina privind soluționarea problemei Crimeei. De asemenea, ținând cont de punctul A al Rezoluției Parlamentului European din 4 februarie 2015 [15], Federația Rusă a încălcat dreptul internațional, inclusiv statutul ONU [16], Actul Final de la Helsinki [17] și Tratatul din 1997 încheiat cu Ucraina cu privire la statutul și condițiile privind flota în Marea Neagră [18].. La data de 27 martie 2014 Adunarea Generală a ONU a adoptat rezoluția 68/262 privind ,, integritatea teritorială a Ucrainei prin care neagă validitatea referendumului organizat în republica autonomă Crimeea și orașul Sevastopol [19].

Atitudine față de acțiunile Federației Ruse în Crimeea și orașul Sevastopol a fost manifestată și de către Comitetul pentru Drepturile Omului al ONU care a adoptat o rezoluţie prin care condamnă „ocuparea temporară" a Crimeei de către Rusia. De asemenea, ONU a reiterat faptul că teritoriul Peninsulei Crimeea aparține Ucrainei. Pentru prima oară când într-un document oficial al Naţiunilor Unite se stipulează clar că Peninsula Crimeea este un „teritoriu ocupat temporar". În plus, rezoluţia cere Rusiei să înceteze abuzurile împotriva locuitorilor Crimeii, eliberarea ucrainenilor închişi ilegal şi permiterea observatorilor internaţionali să monitorizeze situaţia. 73 de ţări au votat pentru adoptarea documentului, 76 s-au abţinut, iar 23 au votat împotrivă, printre care Rusia, Siria, Coreea de Nord şi Venezuela. Printre ţările care s-au opus rezoluţiei s-au numărat China, Iran, India, Siria, Africa de Sud, Serbia şi Coreea de Nord. Multe ţări latino-americane şi africane s-au abţinut. Peninsula Crimeea a făcut parte din teritoriul rus, dar a fost cedată în 1954 Ucrainei, la acea vreme republică în componenţa Uniunii Sovietice. Regiunea a păstrat în tot acest timp relaţii strânse cu Rusia, graţie numărului mare de etnici ruşi care locuiesc aici, aproximativ 70% din populaţie. În ciuda acestor circumstanţe istorice folosite de Rusia pentru a justifica anexarea, comunitatea internaţională spune că un astfel de act este ilegal şi consideră în continuare că peninsula este teritoriu ucrainean. Anexarea Crimeii de către Rusia a încălcat numeroase angajamente internaționale, inclusiv prevederi ale cartei ONU, Actul final al OSCE de la Helsinki și Tratatul din 1997 încheiat cu Ucraina cu privire la statutul și condițiile privind flota în Marea Neagră [20]. De asemenea, la 15 noiembrie 2016, la New-York, 193 de state member ale ONU au participat la votul privind rezoluția privind Crimeea. 73 de state au semnat rezoluția, 23 și-au exprimat ,, împotrivă , 76 s-au abținut, și 21 de state nu au participat la vot [21].

Deși armata ucraineană a reuşit să-i alunge pe separatişti, la sfârşitul lunii august 2014, Rusia a intervenit masiv cu forţe militare, acuzând Kievul de încălcarea drepturilor populației din regiunile autoproclamate iar teritoriile ucrainene din zona Ilovaisk, la Est de Doneţk, au fost cucerite. Astfel, anul 2014 servește drept punct de cotitură în relațiile dintre Federația Rusă și Ucraina.

Războiul actual dintre Ucraina și Rusia nu a izbucnit brusc, acesta derivă din conflictul dintre cele două ţări, care a început în februarie 2014. Războiul ruso-ucrainean se concentrează pe statutul Crimeei și al Donbasului. Războiul pe frontul extins s-a terminat în septembrie, prin semnarea Armistiţiului de la Minsk [22]. În urma celor aproape 16 ore de tratative, Vladimir Putin, Petro Poroșenko, Angela Merkel și Francois Hollande au convenit asupra unui armistitiu, care urma să intre în vigoare la data de 15 februarie 2015. Acordul prevedea, între altele, retragerea armelor grele și crearea unei zone demilitarizate de-a lungul liniei frontului.

De atunci s-a trecut la un război imobil. La începutul anului 2015, separatiştii au trecut din nou la ofensivă, Kievul acuzând armata rusă de acordarea sprijinului acestora, acuzaţii respinse de către Moscova. Soldaţii ucraineni au suferit o înfrângere, de data aceasta în zona strategică a oraşului Debalţeve. Atunci, cu medierea occidentală, s-au pus bazele Acordului Minsk 2, care a rămas până în prezent fundamentul eforturilor de pace, dar care nu a fost aplicat ca atare.

Un ultim efort de readucere a acestor regiuni sub jursdicția Kievului a apărut în toamna anului 2019. Atunci s-a reuşit retragerea unor trupe din anumite linii de demarcare. Însă după summitul ‚Formatului Normandia" de la Paris, din decembrie 2019, nu au mai avut loc astfel de întruniri, președintele rus V. Putin nedorind să se întâlnească cu omologul său ucrainean Volodimir Zelenski, argumentând că acesta nu respectă, din perspectiva Rusiei, prevederile Acordului de la Minsk [23].

Unii lideri europeni au văzut în Acordul de la Minsk un plan pentru detensionarea crizei actuale. Prevederile acestuia includeau schimburi de prizonieri, livrări de ajutoare umanitare şi retragerea armelor grele. Cu toate acestea, acordul s-a destrămat rapid, cu încălcări din ambele părţi. Acordul de la Minsk a avut în vedere un statut politic special, în interiorul Ucrainei, pentru teritoriile aflate sub controlul separatiştilor. Totuşi, planul de pace în 12 puncte nu a fost niciodată pus în aplicare integral şi luptele au continuat pe parcursul anilor. Mai mult, încetarea iniţială a focului în septembrie 2014 nu a fost respectată, luptele fiind reluate la începutul anului 2015. Fostul cancelar german Angela Merkel şi fostul preşedinte francez Francois Hollande au mediat negocierile între preşedintele rus Vladimir Putin şi omologul său ucrainean de atunci, Petro Poroşenko. Planul de la Minsk a fost extins de la 12 la 13 puncte şi, potrivit acestora a devenit mai concret.

Însă, Rusia a dezvăluit că practic nu a fost niciodată parte a acordului şi că a avut doar rolul de mediator, la fel ca șI partea franceză şi germană și, prin urmare, nu este obligată să respecte termenii înțelegerii. Cele 13 puncte ale Acordului de la Minsk II din februarie 2015 se axau pe următoarele prevederi:

- Încetarea imediată și cuprinzătoare a focului;
- Retragerea armamentului de către ambele părți;
- Monitorizarea Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa;
- Dialogul privind o autonomie pentru Donețk şi Lugansk, în conformitate cu legislația ucraineană, și recunoașterea statutului special de către parlament;
- Grațiere, amnistie pentru luptători;
- Schimb de ostatici, prizonieri;
- Asistență umanitară;
- Reluarea legăturilor socio-economice, inclusiv a pensiilor;
- Ucraina să restabilească controlul asupra frontierei de stat;
- Retragerea formațiunilor armate străine, a echipamentelor militare, a mercenarilor;
- Reforma constituțională în Ucraina, inclusiv descentralizarea, cu mențiunea specifică a regiunilor Donețk și Lugansk;
- Alegeri în Donețk și Lugansk;
- Intensificarea activității Grupului trilateral de contact, inclusiv a reprezentanților Rusiei, Ucrainei și OSCE.

Deși au avut loc mai multe schimburi de prizonieri, în care au fost implicaţi sute de oameni capturaţi în luptă, Organizaţia pentru Securitate şi Cooperare în Europa (OSCE) a consemnat încălcări ale înţelegerii. Potrivit acesteia, retragerea armamentului greu de pe linia frontului nu a fost niciodată realizată integral. În plus, ambele părţi au folosit drone de recunoaştere, în pofida unei interdicţii de zbor. De asemenea, nu a fost realizată

restabilirea completă a relaţiilor socio-economice, inclusiv plata pensiilor. Începând cu anul 2017, teritoriile separatiste au constituit obiectul unei blocade economice complete din partea Kievului, excepţie făcând doar ajutorul umanitar. În 2019 au fost negociate noi acorduri. În decembrie 2019, la Paris au fost negociate noi acorduri mai solide decât Planul de Pace din 2015. De exemplu, s-a decis să se continue dezangajarea militară graduală de-a lungul liniei frontului. Însă, acest lucru s-a realizat lent, unele prevederi fiind totalmente neglijate, ambele părţi acuzându-se reciproc pentru eşecul de a deschide două noi puncte de trecere între teritoriul aflat sub control guvernamental şi regiunea separatistă [24].

De la începutul războiului din 2014 și până la sfârșitul anului 2021, situația din zonă nu a suferit modificări deosebite. Declanșarea unei noi crize între cele două țări datează de la sfârșitul anului 2021. În noiembrie 2021 tensiunile dintre Ucraina și Federația Rusă au crescut brusc, Rusia trimițând 100.000 de soldați în apropierea zonei de frontieră ruso-ucraineană. Guvernul ucrainean, în acord cu SUA și NATO, a ridicat nivelul de alarmă pentru un posibil atac din partea Moscovei.

Au urmat discuții între Rusia, SUA și NATO, din care Ucraina însăși a fost efectiv exclusă. Rusia a făcut cereri pentru garanţii de limitări ale acțiunilor NATO în regiune, care includeau interzicerea extinderilor ulterioare, retragerea forţelor din ţările care au aderat la Alianță după 1997 (un bloc de ţări care include o mare parte a Europei de Est, din ţările baltice până în Balcani). Aceste solicitări, atât pentru SUA, cât și pentru NATO, cu riscul unui eșec al procesului diplomatic, au fost considerate inacceptabile [25].

Ziua de 24 februarie 2022 este ziua în care Federația Rusă a atacat Ucraina, punând în practică așa-numita ,,operațiune specială", operațiune care nu doar că a determinat soarta Ucrainei, dar a influențat direct relațiile dintre state pe arena internațională.

Impactul războiului ruso-ucrainean asupra relațiilor internaționale

În contextul analizei impactului războiului ruso-ucrainean asupra relațiilor internaționale, merită atenție predicțiile făcute de către ,,The Economist Inteligence Unit" (EIU), unul dintre cele mai mari grupuri de analiză geopolitică din lume [26]. Astfel, potrivit predicțiilor făcute de către EIU, războiul ruso-ucrainean va avea următorul impact asupra relațiilor internaționale.

Violarea suveranității Ucrainei de către Federația Rusă semnifică sfârșitul ordinii geopolitice creată după încheierea Războiului Rece. Ultimii 15 ani au marcat ascensiunea Chinei pe arena internațională, precum și adâncirea rivalității dintre membrii comunității occidentale (în special SUA) și Federația Rusă. De asemenea, războiul ruso-ucrainean va duce la o nouă diviziune a Europei**.** Invazia Rusiei urmărește să distrugă suveranitatea Ucrainei și să prevină aderarea sa la NATO și UE. Rusia intenționează să anexeze cel puțin o parte din Ucraina, pentru a crea o zonă-tampon între Rusia și Occident, zonă care să includă, de asemenea, Belarus. Neacceptarea de către Moscova a ,,ordinii (globale) promovată de Occident, bazată pe lege', semnalizează îndepărtarea Rusiei de Europa și crearea la un interval de trei decenii de la căderea Zidului Berlinului a unei noi divizări pe continent.

Exclusă din sistemul politic, economic și financiar global, Federația Rusă se va orienta spre Est, fortificându-și relația cu China. Relațiile de conveniență din primele două decade a sec. XXI au evoluat, în ultimii zece ani, până la un parteneriat strategic. Pivotarea Moscovei către Beijing a început în 2012, când Rusia a realizat că nu va avea multe de spus în ordinea de securitate

europeană, și că viitorul său economic e spre Răsărit. Astfel, Federația Rusă a stabilit relații de cooperare cu China în domeniile energiei, militar, al informațiilor, dar și în politica externă, primind în schimb acces la finanțare și tehnologii. Pentru China, o alianță cu Rusia îi oferă securitate la granița de Nord, resurse naturale, dar și o abordare autoritară comună în relația cu Occidentul. Criza de la granița dintre Rusia și Ucraina are o semnificație diferită pentru China care, potrivit unor analiști, ar putea fi indirect favorizată de acestea. tensiuni. Beijingul are relații bune atât cu Moscova, cât și cu Kievul și a fost ferm în a chema părțile să rămână calme și „să părăsească mentalitatea Războiului Rece". În același timp, însă, Beijingul a susținut „preocupările legitime de securitate" ale Rusiei și i-a oferit un sprijin retoric valoros prin semnarea unui comunicat comun „care se opune extinderii în continuare a NATO". Această declarație a fost emisă după întâlnirea liderilor Xi Jinping și Vladimir Putin la data de 4 februarie 2022. Această întâlnire a avut o încărcătură simbolică suplimentară, deoarece era prima dată când președintele chinez s-a întâlnit în persoană cu liderul unei alte țări de la începutul pandemiei de Covid-19.

Competiția dintre Beijing și Washington pentru supremație mondială s-a intensificat în ultimele decenii. Statele Unite au încetat să mai considere China ca pe o putere emergentă, pe care doreau să o vadă integrată în sistemul economic internațional - în speranța că progresul său economic va avea ca rezultat și schimbări politice, începând să o considere drept un concurent strategic global. Administrația Biden vede China ca un competitor strategic global. În liniile directoare strategice de securitate națională aprobate în 2021 de către guvernul Biden, noua caracterizare a Chinei este exprimată clar: „[China] este singurul concurent potențial capabil să-și combine puterea economică, diplomatică, militară și tehnologică pentru a ridica o provocare susținută pentru un sistem internațional stabil și deschis". În plus, Washingtonul își ratifică intenția de a „sprijini vecinii și partenerii comerciali ai Chinei pentru a-și apăra drepturile", de a sprijini Taiwanul și de a „apăra democrația, drepturile omului și demnitatea umană, inclusiv în Hong Kong, Xinjiang și Tibet". În acest context, conform administrației Biden, Statele Unite trebuie să-și aloce eforturile și resursele în oricare regiune a lumii care favorizează China.

Din perspectivă geopolitică, conform opiniei lui Chris Miller, pentru Beijing este benefic ca Statele Unite, Europa și Rusia să se concentreze pe o criză departe de granițele Chinei. Războiul ruso-ucrainean oferă Beijingului mai multă libertate pentru a se preocupa de propriile interese în regiune. Din această perspectivă, accentul pus pe războiul ruso-ucrainean este un atu pentru Beijing, deoarece cu siguranță distrage atenția de la Statele Unite și de la puterile cheie europene din regiunea Indo-Pacific".

Unii experți, cum ar fi de exemplu Minxin Pei, specialist în relațiile SUA-China din cadrul Colegiului McKenna Claremont din California consideră că, în contextul confruntărilor militare din Estul Ucrainei, China este favorizată. Invazia Ucrainei de către Federația Rusă condiționează prezența unui conflict prelungit cu Statele Unite și aliații săi occidentali (deși o confruntare militară directă este puțin probabilă), iar China ar beneficia în mod evident din situația creată. Statele Unite vor trebui să aloce resurse strategice Ucrainei pentru ca aceasta să se confrunte cu Rusia, iar această situație va diminua cererile SUA față de comunitatea internațională de a se alătura coaliției anti-chineze. Aceeași opinie este susținută și de către specialistul în relații internaționale Shi Yinhong din cadrul Universității Renmin din Beijing. Un conflict prelungit în Europa, potrivit lui Yinhong ar reduce capacitatea Washingtonului de a se concentra pe

o potențială confruntare în Pacific. De asemenea, războiul din Ucraina ar întări poziția dură actuală și pregătirea militară a Chinei în problema Taiwanului.

Alți experți, Chris Miller, de exemplu, consideră că China nu ar beneficia de pe urma războiului. Deși a susținut Rusia din punct de vedere diplomatic și politic în timpul crizei, asta nu înseamnă neapărat că sprijină orice mișcare militară riscantă a Moscovei. Până acum, China a căutat să sprijine Rusia pe baza intereselor comune, dar fără a ajunge la punctul de sprijin explicit care ar putea să o compromită. Administrația Beijingului știe că sprijinirea expresă a președintelui Putin va antagoniza, cel mai probabil, Uniunea Europeană, care este acum al doilea mare partener comercial al Chinei. În calculul strategic al Beijingului este vital să împiedice Statele Unite să recruteze UE pentru o eventuală cualiție anti-chineză. Eforturile Beijingului de a ajuta Moscova ar putea genera o ripostă din partea UE, al cărei răspuns ar putea include restricționarea exportului de tehnologie în China sau oferirea unui sprijin diplomatic mai mare Taiwanului [27].

În contextul războiului din Ucraina, Beijingul se poziţionează declarativ de partea Moscovei dar fără angajamente reale, deocamdată. Relaţia dintre Federația Rusă și China pe parcursul a trei decenii a fost una complicată: ambele state dispun de teritorii mari ca întindere, ambele sunt puteri nucleare și împart o graniţă comună de 4.250 de km. În ultimii 20 de ani relaţiile dintre cele două state s-au îmbunătățit în primul rând datorită contractelor economice. De curând, Rusia şi China au semnat un acord pe o perioadă de 30 de ani care va permite Rusiei să furnizeze gaz Chinei, deşi conductele pentru transportul gazului respectiv nu vor fi finalizate timp de cel puţin trei ani. Actualmente asistăm la o combinaţie între resursele naturale ale Rusiei şi banii Chinei, cu atât mai mult că ambele state se apropie și din perspectivă ideologică. Atât Rusia, cât şi China se poziţionează împotriva a ceea ce percep drept „imperialismul american" sau „hegemonia occidentală". Cu ocazia Jocurilor Olimpice, Vladimir Putin şi omologul său chinez, Xi Jinping, au publicat o declaraţie comună, în care vorbeau despre o mai mare sincronizare a intereselor şi angajamentelor celor două state. Comunicatul a prezentat o viziune alternativă pentru actuala ordine globală, susţinând necesitatea unei noi repoziționări a echilibrului de putere. Întâlnirea de la Jocurile Olimpice a fost primul semnal dat de China împotriva extinderii NATO în Europa de Est, iar V.Putin a reiterat susţinerea pentru principiul chinez privind „o singură Chină", legat de pretenţiile Beijingului faţă de Taiwan [28].

China și Occidentul sunt în competiție, în ultimii ani, pentru dominația asupra tehnologiilor și industriilor viitorului, şi pentru a pregăti terenul pentru o "decuplare" totală, în viitor. Pandemia Covid-19 a accelerat această tendință, alimentând tendința de regionalizare, în locul globalizării.

Provocând o ruptură totală cu Vestul, Rusia va accelera procesul de divizare a lumii, în două poluri rivale. Unele state se vor alătura fie unei părți, fie celeilalte, dar multe vor alege să "joace" la două capete. Pe măsură ce va trece timpul, însă, această echilibristică va deveni din ce în ce mai dificilă.

Războiul din Ucraina și pandemia accelerează o tendință periculoasă între Statele Unite și China, cele mai puternice două ţări din lume.

Cercetătorul Michael Schuman susține că războiul ruso-ucrainean împinge lumea către un scenariu în care ambele puteri își accentuează rivalitatea. Potrivit lui Schuman, sancțiunile pe care Statele Unite le-au impus Rusiei pentru invadarea Ucrainei servesc drept avertisment pentru China în cazul în care aceasta decide să sprijine rușii în război. Totodată, războiul ar putea împinge China să-și accelereze proiectul de a-și reduce dependența economică față de Occident, deși China și SUA sunt

foarte integrate și sunt importante una pentru cealaltă din punct de vedere economic. Deși ne îndreptăm într-o lume care amintește de lumea bipolară a Războiului Rece, relațiile în noua lume bipolară vor fi mult mai complicate. Aceste două sfere vor fi conectate într-un anumit fel la nivel economic pur și simplu datorită modului în care funcționează economia globală, datorită importanței Chinei în economia globală și invers, importanței economiei globale pentru China [28].

China învaţă din războiul Rusiei cu Occidentul, Beijingul vede situaţia din Ucraina ca pe o distragere a atenţiei ce va îndepărta SUA de regiunea Indo-Pacific şi o va întoarce în Europa. Acest lucru oferă Chinei un respiro, după ofensiva americană în zona India – Pacific şi după crearea alianței AUKUS. (Australia, Regatul Unit și SUA), Xi Jinping profită de invazia lui Putin în Ucraina iar mesajele chineze în linia de comunicare rusească par să arate o coordonare Beijing – Moscova, deşi este puţin probabil ca atacul asupra Ucrainei să fi fost pus la cale în tandem. Cel mai probabil, Putin l-a anunţat pe omologul său chinez de intenţiile sale înaintea Jocurilor Olimpice, iar China s-a poziţionat strategic. Până acum, China a făcut un joc ambiguu, declarativ a susţinut Rusia dar nu a făcut paşi clari spre susţinerea Moscovei. Escaladarea conflictului din Ucraina dar şi intensificarea sancţiunilor Occidentale împotriva Rusiei fac ca China să-şi construiască propriile mijloace de apărare. Nu este de neglijat nici faptul că Australia, Japonia, Canada, Korea de Sud, Singapore şi Taiwan s-au raliat instant la sancţiunile impuse de SUA Kremlinului.

Acum Rusia se orientează spre un parteneriat cu China în care va deveni ea captivă. Beijingul devine mai mult decât un partener comercial cheie, devine poarta Rusiei către lume. China va cumpăra petrol în monedă proprie din Rusia, iar în timp va fi singurul stat care va dori şi va avea şi mijloacele să-i livreze tehnologie de ultimă generaţie. Dacă Beijingul va alege să susţină activ Rusia, cel mai probabil vom asista la o nouă împărţire a lumii în două sfere de influenţă majore: China, Rusia, Iran, Brazilia, Africa de Sud, Coreea de Nord şi spaţiul CSI iar în contrapartidă NATO, UE, Japonia, Coreea de Sud, Australia, Singapoore, Taiwan. Acest tip de împărţire contravine planurile făcute de China, care s-a dezvoltat cu tehnologia occidentală şi este pe cale să devină cea mai mare putere economică a lumii. O astfel de împărţire clară pe sfere de influenţă va îngropa proiectul „Drumul mătăsii" iar China ar rămâne automat alături de pieţele sărace şi fără şanse majore de dezvoltare. Pe termen lung ar pierde avantajele economice pe care le are acum pentru că ar pierde accesul la pieţele europene şi americane. Cel mai probabil, China va continua jocul ambiguu, profitând la maximum de slăbiciunea Rusiei, dar fără să antagonizeze prea mult Occidentul. Marele perdant al acestui joc este însă Rusia care îşi va creşte dependenţa faţă de China, dar mai ales se va îndepărta de Europa. Într-un timp relativ scurt, relevanţa Kremlinului va scădea, devenind un stat asiatic în sfera de influenţă a Beijingului fără legături cu Occidentul [29].

În contextul analizei impactului războiului ruso-ucrainean asupra relațiilor internaționale, apare necesitatea examinării locului și rolului Uniunii Europene pe arena internațională. Președintele rus Vladimir Putin încearcă să demonteze ordinea de securitate europeană care a fost instituită după prăbușirea Uniunii Sovietice (URSS) în 1991, când Federația Rusă era slabă și vulnerabilă. Actualmente, Moscova tinde să recreeze genul de zonă-tampon geopolitică să se înconjoare de state aliate credincioase [30]. Statele Unite vor rămâne puterea dominantă în NATO, dar echilibrul s-ar putea schimba în următorii ani, pe măsură ce puterile europene – conduse de Franța și Germania – își vor urmări din ce în ce mai serios propriile interese. Invazia rusă în Ucraina a dus la o unitate

fără precedent în cadrul NATO, dar există deja semne că această unitate va deveni tot mai fragilă, pe măsură ce interesele naționale și regionale vor ieși din nou în prim-plan. Abordarea diferită, la nivel transatlantic, referitoare la sancțiunile îndreptate împotriva sectorului energetic rus, este un prim indiciu că diviziunile vor persista. În activitatea diplomatică intensă desfășurată pentru a preveni izbucnirea unui conflict între Rusia și Occident din cauza crizei ucrainene, Uniunea Europeană este un actor secundar. Cu toate acestea, se află în prima linie împotriva Rusiei și sub protecția NATO [31].

Războiul din Ucraina a reușit să unească și mai mult Europa și Statele Unite împotriva Rusiei, lucru care ar trebui să îngrijoreze Kremlinul, deoarece puterea economică și politică globală a Occidentului este încă mult mai mare decât a Rusiei. De asemenea, în contextul evenimentelor din Ucraina aproximativ 8.500 de militari americani au fost plasați în alertă, Marea Britanie și Germania au trimis dislocații suplimentare în Țările Baltice, România, Bulgaria și Ungaria. O prezență grea de trupe militare sunt dislocate pe falia estică a Europei.

Lovitura dată de Moscova schimbă prioritățile și pariurile defensive și geostrategice ale Europei. Pentru membrii Uniunii Europene războiul din Ucraina reprezenta „o adevărată reconceptualizare a frontierei strategice de la granița de est", care presupune „o amenințare deosebit de directă pentru Polonia, Țările Baltice și România". De altfel, guvernele Letoniei, Lituaniei și Estoniei au făcut apel la articolul 4 al NATO, care prevede consultări imediate între aliați dacă aceștia se simt amenințați. Politica NATO se va concentra asupra modului de garantare a securității acestor țări în fața unei prezențe mult mai răspândite a trupelor ruse la granițele lor. Garantarea descurajării în Europa de Est va necesita „un efort mult mai serios de resurse și timp. Europa acționează rapid și, cu atât mai mult, știind că în interiorul ei există diferite sensibilități cu privire la Rusia care complică dezbaterea și luarea deciziilor. Țările UE au percepții divergente ale amenințărilor: Portugaliei nu îi va păsa de situația de securitate din est, cum ar fi Polonia, de exemplu.

UE este cea mai mare forță din lume pentru reglementarea comerțului și emiterea de standarde. Normele și standardele UE ajung să fie impuse peste tot din cauza dimensiunii propriei piețe. Acest lucru este foarte atractiv pentru țări precum Ucraina. De exemplu, Ucraina produce avioane, motoare de avioane etc. Are interes să se integreze cât mai mult cu industria aeronautică europeană și occidentală. Aceasta este o dinamică importantă pentru supraviețuirea industriei ucrainene. Operațiunile militare ale UE sunt extrem de complicate, în special din cauza disproporției de forțe între statele membre. Cu toate acestea, în zone critice pentru Europa precum Sahelul, lupta împotriva terorismului sau imigrația ilegală, rolul principal revine europenilor [32].

Nu se pune problema extinderii UE la Ucraina, aceasta devine o chestiune de parteneriat. UE este un exportator al valorilor democrației și statului de drept și acest lucru este inacceptabil pentru Kremlin atunci când este vorba de țările vecine precum Ucraina și Georgia.

Extinderea NATO spre Est este adesea menționată ca punct de confruntare cu Rusia și în centrul crizei din Ucraina. Ceea ce a făcut probabil Moscova să reacționeze mai mult au fost contactele dintre NATO cu Georgia și Ucraina. Rusia percepe procesul de extindere ca expansionism NATO și, incidental, expansionism UE. Dar în aceste două dezbateri paralele, cea cu NATO exercită o atracție mai mare asupra Kremlinului pentru că îl pune în contact direct cu Statele Unite. Pentru Moscova, principalul lucru este această percepție a așa-zisei amenințări NATO la adresa Rusiei.

Finlanda s-a opus mult timp opţiunii de aderare la NATO, dar invazia militară rusă în Ucraina a dus la o schimbare a opiniilor în ţara ce are o frontiera terestră de 1.340 de kilometri cu Rusia. Sondajele de opinie arată că există o creştere spectaculoasă a sprijinului populaţiei pentru intrarea Finlandei în Alianţă. Invazia rusă în Ucraina a dus la o intensificare a dezbaterii asupra acestui subiect şi în Suedia. NATO are în prezent 30 de state membre, dintre care 21 fac parte şi din Uniunea Europeană. Ţările membre ale UE care nu au aderat la Alianţa Nord-Atlantică sunt Austria, Cipru, Finlanda, Irlanda, Malta şi Suedia [33].

Concluzii

Analizând războiul ruso-ucrainean, concluziile noastre se referă la o discuție mai amplă cu referire la impactul acestuia asupra sistemului relațiilor internaționale. De la sfârșitul Războiului Rece, lumea a beneficiat de două ordine: o ordine de securitate condusă de către SUA care a asigurat un echilibru de putere și, cea dea doua ordine, una juridică, condusă de europeni, care au căutat să stabilească regulile pentru valorile democratice, interdependența lumii, în domenii variind de la comerțul liber, la emisiile de gaze în atmosferă, tranzacțiile financiare și prevenirea genocidului până la asigurarea securității. În ultimele decenii, puterile occidentale au beneficiat de o arhitectură internațională pe care ele însele au proiectat-o şi regizat-o. Acțiunile Federației Ruse în Ucraina şi răspunsul Occidentului nu vor duce la distrugerea ordinii internaționale actuale, dar ar putea accelera procesul restructurării unui nou sistem internațional de control și echilibru. Sistemul relațiilor internaționale va fi unul diferit de cel actual.

Din noua situație condiționată de războiul ruso-ucrainean, Statele Unite și China vor deveni principalii actori, principalele centre de putere. De asemenea, odată cu anexarea Crimeei și intervenția Federației Ruse în Ucraina s-a pus sub semnul întrebării principiile care stau la baza ordinii europene. Rusia s-a opus întotdeauna principiului conform căruia țările sunt libere să-și aleagă alianțele și a încercat în ultimul deceniu, în mod constant să se opună consolidării prezenței avansate a NATO pe flancul estic, în vecinătatea sa. Războiul din Ucraina la care asistăm ne demonstrează creșterea unității și consolidării europene. În contextul războiului ruso-ucrainean, reacția Uniunii Europene este, pentru prima dată, fermă, și unanimă. Pentru prima dată, răspunsul la agresiunea Federației Ruse în Ucraina a adus unirea politică a tuturor țărilor europene. Pentru prima dată în ultimii 30 de ani asistăm la o cooperare fără precedent a Europei pentru a se opune acțiunilor Federației Ruse în Ucraina și se pronunță pentru apărarea unui stat suveran, care își apără sistemul democratic. Asistăm la crearea unei noi arhitecturi geopolitice în care UE își întărește rolul de apărător al valorilor democratice, a păcii și a dreptului internațional.

Referințe bibliografice

1. ROŞU, C. *Rusia pierde în Ucraina puterea de negociere cu China şi apartenenţa la spaţiul european*. – https://adevarul.ro/international/europa/rusia-pierde-ucraina-putereade-negociere-china-apartenenta-spatiul-european-1_6258fbf75163ec4271633dbe/index.html?fbclid=IwAR0xpms8hfRiargVzJo9crPXfAV3WApX19OqBUQfMq8gOCUZunM9bfVichU (accesat – 05.05.2022)

2. *Договор о дружбе, сотрудничестве и партнерстве между Российской Федерацией и Украиной (Киев, 31 мая 1997 г.).* – https://likbez.org.ua/dogovor-o-druzhbe-sotrudnichestve-i-partnerstve-mezhdu-rossiyskoy-federatsiey-i-ukrainoy-kiev-31-maya-1997-g.html (accesat – 05.06.2022)

3. *Президентские выборы в Украине 2004 года (Свободное Отечество).* – https://althistory.fandom.com/ru/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%

81%D0%BA%D0%B8%D0%B5_%D0%B2%D1%8B%D0%B1%D0%BE%D1%80%D1%8B_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BD%D0%B5_2004_%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B0_(%D0%A1%D0%B2%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%B5_%D0%9E%D1%82%D0%B5%D1%87%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE) (accesat – 10.06.2022)

4. *Окончание второй газовой войны: Европа ждет газ.* – https://ria.ru/20090120/159650411.html (accesat – 10.06.2022)

5. *Summit-ul NATO de la Bucureşti (2-4 aprilie 2008).* – https://www.mae.ro/node/1574

6. *Declaraţie comună. Reuniunea Comisiei NATO-Ucraina la nivel de şefi de stat şi de guvern Bucureti, 4 aprilie 2008.* – https://www.mae.ro/sites/default/files/file/pdf/2008_04_04_Declaratie-Nato-Ucraina.pdf (accesat – 10.04.2022)

7. ЗАНУДА, А. *Санкции России против Украины: больше политики, прицел - на выборы.* – https://www.bbc.com/ukrainian/features-russian-46064882 (accesat – 10.06.2022)

8. *Госдума ратифицировала договор о принятии Крыма в состав России.* – http://www.vedomosti.ru/politics/articles/2014/03/20/gosduma (accesat – 10.05.2022)

9. *Договор между Российской Федерацией и Республикой Крым о принятии в Российскую Федерацию Республики Крым и образовании в составе Российской Федерации новых субъектов*. – http://kremlin.ru/events/president/news/20605 (accesat – 10.04.2022)

10. Указ Президента РФ от 17 марта 2014 г. № 147 „О признании Республики Крым”. – http://www.garant.ru/hotlaw/federal/531533/ (accesat – 10.04.2022)

11. МОИСЕЕВ, А. *О некоторых международно-правовых позициях по украинскому вопросу.* În: Международная Жизнь. №. 5, 2014.

12. СМИРНОВ, С. *Донецкая народная республика провозгласила себя суверенным государством*. – https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2014/05/12/dnr-provozglasila-sebya-suverennym-gosudarstvom (accesat – 10.06.2022)

13. *Донецкая народная республика провозгласила себя суверенным государством.* – https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2014/05/12/dnr-provozglasila-sebya-suverennym-gosudarstvom (accesat – 10.06.2022)

14. *"Нормандський формат": радники зустрінуться у Берліні 10 лютого.* – https://www.dw.com/uk/normandskyi-format-radnyky-zustrinutsia-u-berlini-10-liutoho/a-60716349 (accesat – 10.05.2022)

15. *Резолюция Европарламента по Крыму. Полный текст*. – http://www.blackseanews.net/read/111972 (accesat – 10.06.2022)

16. *Carta Naţiunilor Unite din 26 iunie 1945.* – http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Carta_Organizatiei_Natiunilor_Unite_ONU_.pdf

17. *Helsinki Final Act*. – http://www.osce.org/helsinki-final-act (accesat – 10.06.2022)

18. *ONU condamnă oficial anexarea Crimeei de către Rusia.* – http://www.digi24.ro/stiri/externe/mapamond/document-onu-rusia-a-ocupat-crimeea-613424 (accesat – 10.05.2022)

19. *L'Assamblèe adopte une résolution soulignant que «Le Référendum organisé en Republique Autonome de Crimée et la ville de Sébastopole le 16 mars 2014 n'a aucune validité».* – http://www.un.org/press/fr/2014/AG11493.doc.htm (accesat – 10.06.2022)

20. *ONU condamnă oficial anexarea Crimeei de către Rusia*. – http://www.digi24.ro/stiri/externe/mapamond/document-onu-rusia-a-ocupat-crimeea-613424

21. *Résolution de l'ONU sur la Crimée: pour l'Ukraine ou la Russie, telle est la question?* – https://www.lecourrierderussie.com/international/2016/11/ukraine-onu-crimee-resolution/ (accesat – 10.06.2022)

22. *Armistiţiul de la Minsk. Putin anunță Acord de Pace în Ucraina. Filmul celor 16 ore de negocieri.* – https://stirileprotv.ro/stiri/international/summit-de-pace-la-minsk-filmul-celor-12-ore-de-negocieri-cei-patru-lideri-s-ar-fi-inteles-in-proportie-de-80.html (accesat – 10.05.2022)

23. *Rusia şi Ucraina: Cronica unui război nedeclarat.* – https://www.dw.com/ro/rusia-%C5%9Fi-ucraina-cronica-unui-r%C4%83zboi-nedeclarat/a-60523314 (accesat – 10.06.2022)

24. IONESCU, M. *Ce prevede acordul de la Minsk, despre care Putin spune că nu mai e valabil? Cele 13*

puncte ce nu au fost implementate în 7 ani. – https://www.kanald.ro/ce-prevede-acordul-de-la-minsk-despre-care-putin-spune-ca-nu-mai-e-valabil-cele-13-puncte-ce-nu-au-fost-implementate-in-7-ani-20203721 (accesat – 10.06.2022)

25. *Crisi Ucraina-Russia: tutto quello che c'è da sapere.* – https://www.savethechildren.it/blog-notizie/la-crisi-ucraina-e-le-conseguenze-umanitarie (accesat – 16.05.2022)

26. *Analiză: Zece feluri prin care războiul din Ucraina va schimba lumea. Invazia rusă va afecta ordinea geopolitică globală.* – https://stirileprotv.ro/stiri/international/analiza-zece-feluri-prin-care-razboiul-din-ucraina-va-schimba-lumea-invazia-rusa-va-afecta-ordinea-geopolitica-globala.html?fbclid=IwAR0AB3vyfKfdJUMx3nuNsTjwUR6SeXjOuWruCi3FzU7hp-6iDG0oN9iA-Lw (accesat – 16.05.2022)

27. BERMÚDEZ, A. *Rusia-Ucrania: cómo China se beneficia del pulso entre Moscú y Washington.* – https://www.bbc.com/mundo/noticias-internacional-60328190 (accesat – 16.05.2022)

28. RENGEL, C. *Las consecuencias para el continente europeo de la invasión rusa de Ucrania.* – https://www.huffingtonpost.es/entry/las-consecuencias-para-el-continente-europeo-de-la-invasion-rusa-de-ucrania_es_62177fd0e4b0d1388f1084e8 (accesat – 10.05.2022)

29. ROŞU, C. *Rusia pierde în Ucraina puterea de negociere cu China şi apartenenţa la spaţiul european.* – https://adevarul.ro/international/europa/rusia-pierde-ucraina-putereade-negociere-china-apartenenta-spatiul-european-1_6258fbf75163ec4271633dbe/index.html?fbclid=IwAR0xpms8hfRiargVzJo9crPXfAV3WApX19OqBUQfMq8gOCUZunM9bfVichU (accesat – 16.06.2022)

30. OFIȚERU, A. *Analiză. De ce o invazie rusă în Ucraina ar avea consecințe în întreaga lume*. – https://romania.europalibera.org/a/analiz%C4%83-de-ce-o-invazie-rus%C4%83-%C3%AEn-ucraina-ar-avea-consecin%C8%9Be-%C3%AEn-%C3%AEntreaga-lume/31678480.html (accesat – 16.05.2022)

31. *Declarație comună. Reuniunea Comisiei NATO-Ucraina la nivel de șefi de stat și de guvern: Bucureti, 4 aprilie 2008.* – https://www.mae.ro/sites/default/files/file/pdf/2008_04_04_Declaratie-Nato-Ucraina.pdf

32. *Crise ukrainienne: quelle place pour l'Union Européenne, entre l'OTAN et la Russie?* – https://information.tv5monde.com/info/crise-ukrainienne-quelle-place-pour-l-union-europeenne-entre-l-otan-et-la-russie-442418#:~:text=Dans%20l'intense%20activit%C3%A9%20diplomatique,la%20protection%20de%20l'OTAN. (accesat – 12.05.2022)

33. *Invazia Rusiei din Ucraina apropie tot mai mult Finlanda de o aderare la NATO.* – https://www.realitatea.net/stiri/extern/invazia-rusiei-din-ucraina-apropie-tot-mai-mult-finlanda-de-o-aderare-la-nato_6251ac0add3e48028977caa3?fbclid=IwAR1ZChRmZ4JqzOg7QqhCgy8jC0fBpxyDP_6JTh9mtl5FCb8P5pWaXFbgxsU (accesat – 16.05.2022)

CZU 341.41/.46
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2022.1(96).07

ABORDĂRI ASUPRA CRIMINALITĂŢII TRANSNAŢIONALE ORGANIZATE. PREVENIREA ȘI COMBATEREA DE CĂTRE ORGANIZAŢII INTERNAŢIONALE

Alexandru MARIŢ
Doctor, profesor universitar,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *alexmarit123@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0002-3198-8398

O trăsătură a epocii contemporane determinată de progresul tehnico-ştiinţific, de schimbul intens de valori materiale şi spirituale, o constituie tendinţa de intensificare a cooperării între state pe diverse planuri ale activităţii politice, sociale, culturale, juridice. Criminalitatea internaţională nu este o plăsmuire a unor persoane cu imaginaţie bogată, este o realitate care ameninţă să ne transforme viaţa în coşmar cu consecinţe nefaste. La momentul actual toate ţările lumii, indiferent de nivelul de dezvoltare, se confruntă cu o adevărată explozie a criminalităţii internaţionale. Fiind recunoscute amploarea şi pericolul deosebit al criminalităţii internaţionale, problema prevenirii şi contracarării acesteia a început să preocupe forurile suprastatale, care în stăvilirea expansiunii şi evoluţiei ei, au pus accentul pe reglementarea unor forme ale activităţii acesteia, prin încheierea unor acorduri regionale şi convenţii internaţionale. Astfel, eradicarea criminalităţii constituie un obiectiv de primă importanţă atât pentru ţările în curs de dezvoltare, cât şi pentru cele dezvoltate. Trebuie remarcat că organizaţiile criminale din Moldova posedă multiple legături cu structurile similare din ţările CSI, România, Polonia, Germania, Italia, SUA, Canada, Israel. Cu toată imperfecţiunea modificărilor şi completărilor legislative, considerăm, totuşi, că în Republica Moldova există o bază legislativă pentru contracararea criminalităţii internaţionale.

***Cuvinte-cheie**: criminalitate internaţională, siguranţa statului, globalizare, sistem instituţional internaţional, organizaţii internaţionale.*

APPROACHES TO TRANSNATIONAL ORGANIZED CRIME. PREVENTION AND COMBAT BY INTERNATIONAL ORGANIZATIONS

A feature of the contemporary erass, determined by technical and scientific progress, by the intense exchange of material and spiritual values, is the tendency to intensify cooperation between States on various levels of political, social, cultural and legal activity. International crime is not a figment of people with a rich imagination, it is a reality that threatens to turn our lives into a nightmare with bad consequences. At the moment, all countries of the world, regardless of their level of development, are facing a real explosion of international crime. Recognizing the extent and special danger of international crime, the problem of preventing and countering it began to concern the suprastatal forums, which, in stilling its expansion and evolution, put emphasis on regulating some forms of its activity, through the conclusion of regional agreements and international conventions. Thus, the eradication of crime is a primary objective for both developing and developed countries. It should be noted that criminal organizations in Moldova have multiple links with similar structures in CIS countries, Romania, Poland, Germany, Italy, the USA, Canada, Israel. Despite the imperfection

of legislative amendments and additions, we consider, however, that a legislative basis in countering international crime in Moldova exists.
Keywords: *international crime, state security, globalization, international institutional system, international organizations.*

APPROCHES DE LA CRIMINALITÉ TRANSNATIONALE ORGANISÉE. PRÉVENTION ET LUTTE PAR LES ORGANISATIONS INTERNATIONALES

Une caractéristique de l'ère contemporaine déterminée par le progrès technico-scientifique, par l'échange intense de valeurs matérielles et spirituelles, est la tendance à intensifier la coopération entre les États à différents niveaux d'activité politique, sociale, culturelle et juridique. La criminalité internationale n'est pas le fruit de personnes ayant une imagination riche, c'est une réalité qui menace de transformer nos vies en cauchemar avec de mauvaises conséquences. À l'heure actuelle, tous les pays du monde, quel que soit leur niveau de développement, connaissent une véritable explosion de la criminalité internationale. Reconnaissant l'ampleur et le danger particulier de la criminalité internationale, le problème de sa prévention et de sa lutte a commencé à concerner les forums supra-étatiques qui, en empêchant son expansion et son évolution, ont mis l'accent sur la réglementation de certaines formes de son activité, à travers la conclusion d'accords régionaux et de conventions internationales. Ainsi, l'éradication de la criminalité est un objectif primordial pour les pays en développement et les pays développés. Il convient de noter que les organisations criminelles en Moldavie ont de multiples liens avec des structures similaires dans les pays de la CEI, en Roumanie, en Pologne, en Allemagne, en Italie, aux États-Unis, au Canada et en Israël. Malgré toutes les imperfections des modifications et ajouts législatifs, nous considérons cependant qu'il existe une base législative pour lutter contre la criminalité internationale en Moldavie.
Mots-clés: *criminalité internationale, sécurité de l'état, mondialisation, système institutionnel international, organisations internationales.*

ТРАНСНАЦИОНАЛЬНАЯ ОРГАНИЗОВАННАЯ ПРЕСТУПНОСТЬ. ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ И БОРЬБА С НЕЙ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ

Особенностью современной эпохи, определяемой научно-техническим прогрессом, интенсивным обменом материальными и духовными ценностями, является тенденция к активизации сотрудничества государств на различных уровнях политической, социальной, культурной, правовой деятельности. Международная преступность – это не плод каких-то людей с богатым воображением, а реальность, которая грозит превратить нашу жизнь в кошмар с ужасными последствиями. В настоящее время все страны мира, независимо от уровня развития, переживают настоящий взрыв международной преступности. Осознав масштабы и особую опасность этого феномена, проблема предупреждения и противодействия транснациональной преступности стала заботить наднациональные форумы, которые, сдерживая ее распространение и эволюцию, делали упор на регулирование некоторых форм ее деятельности путем заключения региональных соглашений и международных конвенций. Таким образом, искоренение преступности является первоочередной задачей как для развивающихся, так и для развитых стран. Следует отметить, что преступные организации Молдовы имеют множественные связи с аналогичными структурами в странах СНГ, в Румынии, Польше, Германии, Италии, США, Канаде, Израиле. Несмотря на несовершенство законодательных изменений и дополнений, мы по-прежнему считаем, что законодательная база для противодействия международной преступности в Республике Молдова существует.
Ключевые слова: *международная преступность, государственная безопасность, глобализация, международная институциональная система, международные организации,*

Introducere

Din păcate, odată cu progresul tehnologic îşi face cale şi criminalitatea. Numeroasele războaie balcanice şi zonele de insecuritate, precum Transnistria, Karabah, Siria, actualmente Ucraina, au creat ”oaze de ospitalitate maximă” pentru criminali şi bani „murdari”. Studierea criminalităţii va da posibilitatea organelor de drept să găsească soluţii optime pentru prevenirea şi contracararea criminalităţii, atât pe plan naţional, cât şi pe cel mondial.

Încercările de a defini şi explica criminalitatea sunt de asemenea determinate şi de faptul că cetăţenii în general, dar şi organismele statului, şi chiar mass-media înţeleg în mod diferenţiat, şi de cele mai multe ori greşit structurile, scopurile şi mai ales modalitățile în care se manifestă acest flagel social.

Definirea noţiunii de criminalitate şi formelor ei a constituit şi constituie subiect al numeroaselor studii ale specialiştilor în domeniu, căci majoritatea savanţilor interpretează şi concep această noţiune neechivoc.

Autorii români [4, p. 126] definesc crima ca termen folosit în unele coduri penale pentru a denumi infracţiunile cele mai grave şi care clasifică infracţiunile în mai multe clase (crime, delicte şi contravenţii). Pentru crime se aplică pedeapsa cea mai aspră, denumită criminală. Împărţirea tripartită a faptelor ilicite în crime, delicte şi contravenţii era făcută mai mult din considerente de tradiţie, aproape toate codurile penale noi din epocă au adoptat clasificarea bipartită, adică în crime şi delicte. Crimele erau considerate faptele ilicite cele mai grave, denumite crime contra siguranţei statului (ex.: trădarea, spionajul) sau crime contra persoanelor, (ex.: crima de omor, asasinat, crima împotriva regelui) şi se pedepseau cu muncă silnică pe viaţă etc. Delictele apreciate ca fapte ilicite mai puţin grave decât crimele erau prevăzute în diverse titluri (ex.: delictul de ofensă a regalităţii, bigamia, incestul, adulterul, specula, organizarea jocului de noroc etc.) şi se sancţionau cu închisoare sau amendă ori numai amendă. Contravenţiile erau considerate fapte ilicite, cu gradul cel mai scăzut de pericol social (contravenţii contra autorităţii publice, contravenţii care produc pericol public, contravenţii contra liniştii publice etc.) şi se pedepseau cu închisoare poliţienească de la o zi la o lună şi amendă. Crime internaţionale, este o denumire dată crimelor împotriva păcii internaţionale, crimelor de război şi crimelor împotriva umanităţii.

Până în prezent nu s-a elaborat o definiţie convenţională a infracţiunii internaţionale. Potrivit Dicţionarului de drept internaţional public, *infracţiunea internaţională* este fapta contrară principiilor şi normelor dreptului internaţional public săvârşită de către state (organe centrale sau locale), organizaţii internaţionale sau persoane particulare şi atrage răspunderea internaţională a celui vinovat [6, p. 249].

Elementele constitutive şi naţionale ale infracţiunii internaţionale sunt [13, p. 113-114]:

- ***elementul material***, ca act material voluntar şi fizic comis numai de persoane fizice (pentru că numai persoanele fizice răspund penal chiar când autor este statul), fie sub forma unei acţiuni (*delicta comissiva*), fie sub forma unei omisiuni (*delicta omissiva*);
- ***elementul ilicit***, ca element fundamental exprimat prin faptul că acţiunea (inacţiunea) este contrară dreptului internaţional public;
- ***elementul subiectiv*** care exprimă raportul cauzal dintre autor şi faptă, respectiv atât voinţa de a acţiona (volitiv) cât şi conştienta (intelectiv) despre caracterul ilicit al faptei.

Ceea ce scapă definiţiilor prezentate mai sus este faptul că nu se precizează aspectul incriminării acestor fapte în virtutea principiului legalităţii (*nullum crimen sine lege*). O faptă, pentru a fi infracţiune internaţională, trebuie să fie calificată ca atare pe cale convenţională.

De asemenea, definiţia trebuie să surprindă şi aspectul dual al infracţiunii internaţionale, în funcţie de periculozitatea ei pentru valorile ocrotite. Astfel, unele infracţiuni internaţionale sunt crime prin gradul mare de periculozitate pe care-l prezintă, pentru că atentează la valori fundamentale şi esenţiale pentru comunitatea internaţională, precum pacea şi securitatea internaţională, suveranitatea statelor, existenţa grupurilor umane etc. Altele sunt calificate ca delicte sau simple infracţiuni, prezentând un pericol mai redus decât crimele internaţionale.

În sfârşit, trebuie precizat că nu întotdeauna tratatele internaţionale fac şi aplicaţia principiului legalităţii pedepselor.

Prin urmare, *infracţiunea internaţională* este o faptă comisivă sau omisivă, ilicită din punct de vedere internaţional, cu caracter criminal sau delictuos, periculoasă pentru valorile fundamentale ale comunităţii internaţionale şi săvârşită cu voinţă şi conştientă, incriminată ca atare prin tratate internaţionale, faptă care atrage după sine aplicarea unor sancţiuni penale potrivit acestor tratate sau legilor naţionale [1, p. 64].

Cel mai important criteriu de clasificare a infracţiunilor este şi rămâne cel al valorilor ocrotite, respectiv norma de drept şi obligaţia corespunzătoare acesteia care au fost încălcate. Din acest punct de vedere, infracţiunea internaţională suportă o divizare dihotomică: crime internaţionale şi delicte internaţionale.

Materiale utilizate şi metode aplicate. Legislaţia internaţională şi naţională care prevede răspunderea internaţională pentru infracţiunile transnaţionale, principiile şi mecanismele de realizare a lor şi determinarea esenţei şi conţinutului de răspundere internaţională penală, accentul fiind pus pe actele internaţionale şi doctrina dreptului internaţional penal contemporan. Suportul metodologic şi teoretico-ştiinţific al investigaţiei reprezintă o sinteză a gândirii şi practicii internaţionale cu referire la răspunderea internaţională penală. Metodele şi procedeele folosite se bazează pe metode generale şi speciale: istorică, formal-logică, comparativă, sistematică, analizei şi sintezei juridice etc. Baza doctrinară a cercetării o constituie materialul teoretic şi practic din Republica Moldova, România, Franţa şi jurisprudenţa instituţiilor internaţionale de drept.

Rezultate obţinute şi discuţii

În ultimii ani amploarea acţiunilor infracţionale internaţionale sau transnaţionale de tipul celor aparţinând crimei organizate a relevat, încă o dată, că realitatea socială a luat-o înaintea reglementării legale.

Până în prezent a existat mai mult o preocupare a incriminării faptelor individuale, lăsându-se pe un plan secundar sancţionarea faptelor săvârşite de asociaţiile criminale, iar crima organizată a făcut obiectul analizei mai mult a teoriei penale, decât a legislaţiei (de exemplu, în legea penală română, în afară de art. 323 C. pen., nu a existat o altă incriminare de sine stătătoare a asociaţiilor criminale).

Fenomenul criminalităţii organizate extinzându-se, a apărut necesitatea sancţionării complexelor activităţi caracteristice crimei organizate. De asemenea, a devenit necesară o definire legală a crimei organizate, îndatorire care a revenit tot doctrinei penale [2, p. 229-230].

La primul colocviu al INTERPOL asupra crimei organizate care s-a ţinut în Franţa, la St. Cloud în luna mai 1998, infracţiunea care ne preocupă a fost definită: „orice întreprindere sau grup de persoane organizate într-o activitate continuă ilegală care are ca scop principal realizarea de profituri, independent de frontierele naţionale”. Definiţia a fost criticată, deoarece nu conţinea condiţia ca grupul criminal să aibă o structură organizatorică. O altă definiţie propusă a fost cea a doctrinei germane: „orice grupare de persoane care au decis în mod conştient şi deliberat să coopereze în vederea desfăşurării

de activităţi ilegale pentru o perioadă de timp, împărţindu-şi sarcinile între membrii săi, utilizând adesea sisteme ale suprastructurii moderne, în scopul de a obţine profituri substanţiale într-un mod cât mai rapid posibil”. Şi această definiţie a fost, la rândul ei, criticată, pentru că lipsea elementul de violenţă necesar pentru atingerea scopurilor organizaţiei. Pe baza acestor sugestii, departamentul pentru crimă organizată din cadrul Interpolului a redefinit această noţiune: „orice grup organizat având o structură de corp constituit care are ca scop obţinerea de profituri prin mijloace ilegale, adesea folosind teama şi violenţa”.

În proiectul de rezoluţie propus spre adoptare Adunării Generale la 24 octombrie 1996, conceptul de crimă organizată se defineşte astfel: „activităţile desfăşurate de orice grup format din cel puţin trei persoane între care există raporturi ierarhice sau personale care permit celor aflaţi la conducere să se îmbogăţească sau să controleze teritorii sau pieţe interne sau străine, prin folosirea violenţei, corupţiei, urmând fie să desfăşoare o activitate infracţională, fie să se infiltreze în economia legală folosind în special următoarele mijloace: traficul ilicit de stupefiante, traficul de persoane, falsul de monedă, corupţia, actele teroriste etc”.

Pentru aducerea la îndeplinire a dezideratelor de prevenire, combatere şi sancţionare a infracţiunilor comise de structurile de criminalitate organizată, atât pe plan intern, cât şi transfrontalier, legiuitorul român a adoptat Legea nr. 39/2003 privind prevenirea şi combaterea criminalităţii organizate [11, p. 43].

Prin apariţia acestei creaţii legislative, s-a dat eficienţă şi prevederilor Legii nr. 565/2002 [15, p. 376] privind ratificarea Convenţiei Naţiunilor Unite împotriva criminalităţii transnaţionale organizate, adoptată la New York la data de 15 noiembrie 2000.

Legea nr. 39/2003 constituie o realizare complexă, cu un pronunţat caracter novator, necesară în condiţiile perfecţionării continue a grupurilor criminale, cu un posibil efect descurajant al activităţii acestora.

De la început trebuie subliniat faptul că definirea grupului infracţional organizat, pe care o regăsim în art. 2 lit. a al legii, constituie în fapt o formă specială a pluralităţii de făptuitori cerută de art. 323 C. pen., adaptată specificului infracţiunilor de crimă organizată.

Cerinţele de existenţă pentru o anumită perioadă de timp şi de acţionare în mod coordonat în scopul comiterii de infracţiuni sunt trăsături comune ale ambelor categorii de grupuri, diferenţele majore constând în numărul minim de 3 persoane cerut de legea specială pentru existenţa grupului infracţional organizat şi a determinării exprese şi limitative a infracţiunilor ce pot forma obiectul preocupărilor grupului infracţional organizat. Din acest punct de vedere, cerinţa obligatorie este aceea ca infracţiunile să fie grave.

Întrunesc această ultimă condiţie infracţiunile din categoria celor contra vieţii, integrităţii corporale şi sănătăţii (omor, omor calificat, omor deosebit de grav), infracţiuni contra libertăţii persoanei (lipsire de libertate în mod ilegal, sclavie, şantaj) şi cele cu acelaşi caracter prevăzute în legi speciale (Legea nr. 678/2001 privind combaterea traficului de persoane şi Legea nr. 243/2002 privind combaterea traficului de migraţi), infracţiuni contra patrimoniului care a produs consecinţe deosebit de grave.

În accepţiunea legii sunt considerate grave şi infracţiunile cu caracter economic (bancruta frauduloasă, contrabanda, divulgarea secretului economic, concurenţa neloială, nerespectarea dispoziţiilor privind operaţiunile de import-export şi a celor privind importul de reziduuri şi deşeuri, deturnarea de fonduri), infracţiuni privitoare la nerespectarea regimului armelor şi muniţiilor, materialelor explozive, materialelor nucleare sau al altor materii radioactive.

Aceeaşi trăsătură o au şi infracţiunile de

falsificare de monede sau de alte valori, infracţiunile de proxenetism şi cele privind jocurile de noroc, dar şi alte infracţiuni prevăzute în legi speciale - infracţiuni de corupţie, infracţiunea de spălare a banilor, infracţiuni privind traficul de droguri sau precursori, infracţiuni săvârşite prin intermediul sistemelor informatice sau de comunicaţii, traficul de ţesuturi sau organe umane.

În final, folosind un criteriu generic de delimitare, art. 2 lit. b al legii prevede şi faptul că poate constitui infracţiune gravă şi orice altă infracţiune pentru care legea prevede pedeapsa închisorii al cărei minim special este de cel puţin 5 ani. Art. 7 alin. 1 sancţionează ca şi în cazul art. 167 şi art. 323 alin. 1 C.pen. iniţierea sau constituirea unui grup organizat ori aderarea sau sprijinirea sub orice formă a unui astfel de grup.

Legiuitorul român (Legea nr. 39/2003) a înlocuit sintagma „crimă organizată" cu sintagma „grup infracţional organizat", căruia ia dat o definiţie mai simplă: „grup structurat, format din trei sau mai multe persoane care există pentru o perioadă şi acţionează în mod coordonat în scopul comiterii uneia sau mai multor infracţiuni grave, pentru a obţine direct sau indirect un beneficiu financiar sau alt beneficiu material."

Din definiţia de mai sus se pot desprinde trăsăturile grupului infracţional organizat sau ale organizaţiei criminale:

- aceste grupuri sunt constituite din mai mulţi infractori (trei sau mai multe persoane); ele au o structură bine definită, statute şi regulamente proprii, reguli de comportare şi ierarhizare de funcţii şi atribuţii etc.;
- asemenea grupuri organizate îşi propun să săvârşească infracţiuni grave (enumerate de legiuitor în art. 2 lit. b);
- activitatea grupului infracţional organizat urmează să se desfăşoare pe o perioadă mai îndelungată şi în mod coordonat; aceasta presupune asigurarea de informaţii, mijloace de executare, de transport, de valorificare a produselor rezultate din infracţiune. De asemenea, aceste grupuri, pe lângă şefii care conduc şi dirijează activitatea infracţională, recrutează alte persoane sau atrag personalităţi din sfera activităţii politice, juridice, economice, sociale;
- scopul acestor grupuri criminale este obţinerea de profituri maxime într-un timp cât mai scurt posibil;
- grupurile criminale îşi concentrează activitatea spre acele tipuri de activităţi care aduc profituri mari şi rapide: jocuri de noroc, trafic de stupefiante, trafic de persoane, trafic de arme, spălarea banilor, proxenetism, corupţie, contrabandă, falsificarea de monede etc.

De altfel, legiuitorul incriminează în categoria crimei organizate „orice altă infracţiune pentru care legea prevede pedeapsa închisorii al cărei maxim special este de cel puţin 5 ani";

- o caracteristică a crimei organizate, chiar dacă nu este relevată în definiţia legală, este folosirea violenţei sau a constrângerii de orice fel, pentru atingerea scopurilor grupului, ca şi pentru asigurarea disciplinei interne şi a secretului operaţiunilor;
- în sfârşit, o preocupare specifică o constituie şi ascunderea surselor de venit, precum şi reciclarea banilor proveniţi din operaţii criminale, prin înfiinţarea de societăţi cu aparenţă legala sau prin alte modalităţi: investiţii în operaţii comerciale, bancare, de asigurări etc.

În dispoziţiile art. 7-10 din Legea nr. 39/2003 sunt descrise faptele considerate infracţiuni, pedepsele ce se aplică în caz de săvârşire, unele cauze de reducere a pedepsei, ca şi cauzele de nepedepsire.

Acţiunile de mai sus sunt prevăzute alternativ de text; ca atare, săvârşirea oricăreia dintre aceste acţiuni realizează conţinutul infracţiunii.

Dacă aceeaşi persoană a săvârşit mai multe dintre aceste acţiuni (iniţiere, constituire, sprijin, aderare), în

realizarea aceleiaşi rezoluţii deci în legătură cu acelaşi grup infracţional, va exista o singură infracţiune.

Prin acţiunea de iniţiere a unui grup infracţional se înţelege efectuarea de acte menite să determine şi să pregătească constituirea grupului. Vor intra în această noţiune toate actele întreprinse în vederea constituirii grupului infracţional. Constituirea presupune o reuniune, cu perspectiva unei durate de timp, a mai multor persoane, în vederea realizării unui scop infracţional comun. În atare condiţii, dispoziţiile art. 7 şi art. 8 din lege nu vor opera în cazul unei înţelegeri întâmplătoare şi spontane între mai multe persoane.

Prin acţiunea de aderare la grupul infracţional, ca o a treia modalitate de săvârşire a infracţiunilor analizate, se înţelege intrarea în grupul constituit, ca membru al acestuia.

Aderarea poate fi expresă (adică printr-o declarare formală de aderare), orală sau scrisă, prin depunerea unui jurământ sau realizarea unui ritual impus de regulile respectivului grup infracţional. În acest caz nu interesează activitatea depusă de făptuitor în cadrul grupului. Aderarea la grup poate fi şi tacită, atunci când rezultă din activitatea de membru de fapt al grupării.

În sfârşit, prin acţiunea de sprijinire a grupului, se înţelege înlesnirea sau ajutorul dat grupului în timpul existenţei sale. Sprijinirea poate consta în orice ajutor material sau moral dat grupului infracţional pentru menţinerea acestuia sau pentru desfăşurarea activităţii grupului (furnizarea de informaţii, indicaţii, acordarea de ajutor bănesc, procurarea de mijloace, instrumente, scule etc.).

Referitor la infracţiunea prevăzută în art. 8, legea impune o cerinţă esenţială, şi anume ca iniţierea sau constituirea ori aderarea sau sprijinirea grupului infracţional să aibă ca scop săvârşirea de infracţiuni (scopul în acest caz are sensul de destinaţie).

Referindu-ne, pe de o parte, la contemporaneitatea fenomenului infracţional pe de altă parte la aspectul fenomenului de criminalitatea organizată trebuie să apreciem în acest sens faptul că pe măsura progresele remarcabile realizate pe plan tehnico-ştiinţific şi nivelul de dezvoltare al civilizaţiei umane reprezintă din păcate şi un record în evoluţia fenomenului infracţional. În acest sens, profundele transformări social - economice pe care omenirea le-a cunoscut în evoluţia sa au marcat, cum era şi firesc, în mod direct şi evoluţia dreptului. În acest context, o tendinţă constantă în planul evoluţiei dreptului a fost apariţia şi crarea şi pe cale legislativă a unor noi mijloce de probă şi a tehnologiilor avansate în cercetarea şi depistarea formelor de infracţionalităţii contemporane cum ar fi cele de: *spălare a banilor, a actelor de terorism, a faptelor de mituire sau de corupţie, evaziunilor fiscale, a infracţiunilor informatice sau comise prin intermediul tehnologiilor informaţionale avansate, al traficului de fiinţe umane, precum şi a celora de trafic şi consum ilicit de droguri aspect specifice sau caracteristice de fapt fenomenului de crimă organizată.* Astfel sub aspet general vom face în acest compartiment careva referinţe în acest sens.

Totodată, în economia de piaţă, cunoaşterea unor instrumente juridice de prevenire şi combatere a unor infracţiuni economico-financiare, cum sînt combaterea concurenţei neloiale, combaterea evaziunii fiscale, prevenirea spălării banilor atît pe plan naţional cît şi pe plan internaţional, constituie nu numai o simpla necesitate opţională, ci şi o cerinţă indispensabilă, chiar vitală sau mai bine zis o prioritate.

La rândul său, pericolul economiei tenebre se manifestă şi prin numărul mereu crescând ai infracţiunilor economico-financiare, care constituie una din cele mai numeroase probleme pentru societate. Mecanismele judiciar-legislative existente de stopare şi contracarare a infracţiunilor economico-financiare nu corespund cerinţelor actuale şi nu pot controla acest fenomen negativ, fapt care pune în

pericol efectuarea reformei de trecere la relaţiile economiei de piaţă.

În acest sens, la ora actuală, uzanţele internaţionale, doctrină şi jurisprudenţă sunt şi se impun a fi avute în vedere atât reglementările internaţionale în materie (ex. Convenţia Europeană privind spălarea banilor, depistarea, sechestrarea şi confiscarea veniturilor, provenite din activitatea infracţională, Strasbourg; Convenţia penală despre corupţie, Strasbourg etc.), cât şi diferite reglementări naţionale (Legea Română privind combaterea concurenţei neloiale, Legea Română privind combaterea evaziunii fiscale, Legea Republicii Moldova cu privire la prevenirea şi combaterea spălării banilor) etc. În acest sens, articolul 126 al Constituţiei, caracterizând economia Republicii Moldova ca o economie de piaţă, are în vedere economia naţională, în acelaşi context reglementar, este statuat că statul trebuie să asigure, printre altele: libertatea comerţului şi activităţii de întreprinzător; protecţia concurenţei loiale; crearea unui cadru favorabil valorificării tuturor factorilor de producţie; protejarea intereselor naţionale în activitatea economică, financiară şi valutară etc.

Aşadar, conceptul de economie naţională a Republicii Moldova este o categorie economică fundamentală, care desemnează ansamblul de resurse naturale şi umane, de activităţi productive, de schimb şi servicii, constituite ca ramuri sau domenii de activitate economică, pe teritoriul naţional al Republicii Moldova, ca rezultat al dezvoltării forţelor de producţie şi al diviziunii sociale a muncii, în cadrul frontierelor ţării noastre.

Economia naţională a Republicii Moldova este influenţată, în principal, de modul de funcţionare a diferitelor ramuri care o compun. Până la începutul anilor '90 ai secolului trecut, economia naţională a ţării se caracteriza prin sistemul centralizat-birocratic de conducere a activităţii economice, prin proprietatea colectivă, ruptă de cei care produceau, factori negativi care au determinat stagnarea dezvoltării economiei naţionale. Tocmai de aceea, o dată cu democratizarea societăţii, s-a impus, ca o necesitate imediată, efectuarea de schimbări de structură în economia naţională. A fost desfiinţată proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producţie, întreprinderile de stat fiind reorganizate ca societăţi comerciale, funcţionînd după principiile economiei de piaţă. Totodată, s-a dat curs liber iniţiativei private în economie, ceea ce a determinat apariţia unui sector privat cu pondere din ce în ce mai mare în realizarea produsului intern brut în economia moldovenească, aceasta devenind astfel o economie de piaţă. Concluzia ce se impune este aceea că economia naţională a Republicii Moldova este o realitate obiectivă, aflată în plin proces de transformare, şi ea se înscrie printre valorile fundamentale ale societăţii, care trebuie să se bucure de ocrotire juridico-penală.

Infracţiunile economice aduc atingere relaţiilor sociale din sfera producţiei materiale, care trebuie să asigure respectarea intereselor persoanei, societăţii şi statului.

Potrivit art. 9 al Constituţiei Republicii Moldova, la baza vieţii economice a Republicii Moldova se află egalitatea în drepturi a proprietăţii publice şi private, constituită din bunuri materiale şi intelectuale. Ori piaţa, libera iniţiativă economică, concurenţa loială sunt factori de bază ai economiei.

Totodată, conform art. 58 al Constituţiei Republicii Moldova, cetăţenii au obligaţia să contribuie prin impozite şi prin taxe la cheltuielile publice, stabilite de lege. Sistemul legal de impuneri trebuie să asigure aşezarea justă a sarcinilor fiscale.

Aceste principii au fost implementate în *Codul civil, Codul contravenţiilor administrative, Codul fiscal* şi *Codul penal al Republicii Moldova* care stabilesc modul de abordare a reglementării faptelor ilicite în sfera activităţii economice.

Evoluţia legislaţiei penale care prevede responsabilitatea penală pentru infracţiuni economice

este indisolubil legată şi condiţionată de istoria statului nostru. În perioada imperiului sovietic am traversat diferite etape socialiste-sovietice de dezvoltare economică: comunism de război, noua politică economică leninistă, industrializarea, colectivizarea, socialismul dezvoltat etc. care au şi determinat conţinutul şi caracterul infracţiunilor economice. Numărul infracţiunilor economice se schimba cel mai des în legislaţia penală a Republicii Moldova şi varia de la 10 componenţe de infracţiuni până la 60.

Potrivit datelor Conferinţei practico-ştiinţifice republicane „Criminalitatea organizată şi economia tenebroasă în Republica Moldova", din 26 februarie 1999, organizată de Ministerul Afacerilor Interne al Republicii Moldova, economia tenebroasă depăşeşte 50% [14, p. 110-111], sau chiar 55-65 la sută [11, p. 43], din economia ţării şi poate periclita existenţa statului.

Dacă vorbim despre rolul ONU în lupta contra criminalităţii organizate şi a organizaţiilor criminale, prin rezoluţia Ne 155 a Consiliului Economic şi Social din anul 1948 şi a Rezoluţiei Nr. 415 a Adunării Generale a ONU din anul 1950, Naţiunile Unite şi-au asumat sarcina unui rol de impuls internaţional în domeniul prevenirii acestui fenomen. Ca rezultat, în cadrul Consiliului Economic şi Social s-a înfiinţat o secţie administrativă denumită iniţial „Secţiunea apărării sociale" şi ulterior „Serviciul prevenirii crimei şi justiţiei penale".

Serviciul de prevenţie cuprinde, în mod obişnuit, un număr de 13 experţi, care se poate ridica în perioada organizării unor Congrese la aproximativ 250 persoane. El efectuează foarte rar activitatea de asistenţă tehnică, dar dispune de o reţea de servicii consultative interregionale.

Când Secţia de prevenire şi de Justiţie penală se adresează ea însăşi unor guverne, o face prin intermediul unor note verbale care se transmit prin miniştri de afaceri externe, fie prin corespondenţii naţionali, unde aceştia funcţionează.

Acum este dificil să facem o evaluare exactă a consecinţelor eforturilor întreprinse în cadrul diferitelor organisme ONU cu privire la prevenirea criminalităţii organizate şi implicit a organizaţiilor criminale, şi optimizarea justiţiei penale. Efectul influenţei ONU prin itermediul programelor şi măsurilor de prevenire şi politică penală iniţiate în afara unor structuri deja definite asupra evoluţiei acestui fenomen însăşi nu poate apare ca vizibil decît pe termen lung şi atunci va ridica problema suplimentară a deciderii altor factori sau influenţe intervenite.

Dacă e să ne referim la practica legislativă contemporană la nivel naţional - în limitele câtorva state, cât şi în plan internaţional, - e necesar a evidenţia ce procese şi fenomene o influenţează. Ca un factor primordial apare internaţionalizarea comunităţii contemporane şi ca rezultat: consecinţele pozitive şi negative. De rînd cu internaţionalizarea societăţii are loc şi procesul de internaţionalizare a criminalităţii în general, pe lângă care şi cea a organizaţiilor criminale. Acest proces în mod direct influenţează şi practica legislativă, îndreptată spre lupta împotriva noilor manifestări ale acestui fenomen.

În ultimii ani s-au internaţionalizat un şir de manifestări ale acestui tip de criminalitate: delicte comise cu violenţă şi agresivitate, precum şi a celor din domeniul economic şi financiar-bancar, întemeiate pe fraudă, şantaj, mită, corupţie, trafic de droguri şi arme. Reprezentând o problemă socială, ale cărei modalităţi de manifestare şi soluţionare interesează atât factorii de control social, cât şi opinia publică, acest tip de criminalitate tinde să devină deosebit de intens şi periculos pentru stabilitatea şi securitatea statelor .

Statisticile din întreaga lume demonstrează o amplificare fără precedent atât în plan cantitativ cât şi calitativ a fenomenului criminal în general.

Sporirea criminalităţii organizate şi a fenomenului organizaţiilor criminale provoacă

de asemenea o încărcare din ce în ce mai greu de suportat diferitelor sectoare ale sistemelor judiciare penale, ceea ce provoacă dificultăţi în descoperirea, constatarea, instruirea şi tragerea promptă şi corectă la răspunderea penală a făptuitorilor. Suferă în consecinţă atît calitatea cît şi promptitudinea intervenţiei judiciare. Pe de altă parte, în ciuda măririi efectivelor în mai toate sările, devine evident că acestea ajung din ce în ce mai greu să controleze criminalitatea organizată şi organizaţiile criminale în particular [5, p. 51].

Concluzii

În încheiere, constatăm că criminalitatea internaţională organizată nu este altceva decât o metodă de monopolizare a pieţei tenebre. În această determinare se conţin toţi indicii necesari.

În ceea ce priveşte infracţiunea internaţională, aceasta este indubitabil unicul temei de atragere la răspundere penală, indispensabilă fiind circumstanţa ca aceasta să fi fost săvârşită cu vinovăţie. în acelaşi timp, obţinem o noţiune amplă a infracţiunii sintetizând noţiunile oferite de diverşi doctrinari din domeniu, concluzionând că infracţiunea internaţională este fapta, exprimată printr-o acţiune sau inacţiune, săvârşită cu vinovăţie de o persoană în nume propriu sau ca reprezentant al unui stat, prin care se violează drepturile şi interesele ocrotite de dreptul internaţional şi care este sancţionată penal prin incriminarea sa de către dreptul internaţional. Clasificarea acestor infracţiuni prezintă o mare importanţă pentru analiza şi studiul sistematic al acestora, în reliefarea trăsăturilor generale şi particulare ale lor şi în înţelegerea mai aprofundată a componenţei fiecărui fapt ilicit, ceea ce este indispensabil pentru stabilirea cu exactitate a sancţiunilor pentru comiterea lor.

Criminalitatea apare numai acolo, unde există condiţii favorabile pentru economia tenebră, aceste condiţii se formează în regimul politic, care în puterea doctrinei ideologice alese nu este apt să satisfacă cerinţele zilnice ale cetăţenilor sau regimul, care nu este apt să ofere cetăţenilor astfel de mijloace de realizare a cerinţelor, ca ea să nu recurgă la crimă. Deosebirea este numai în multitudinea de condiţii pentru apariţia şi dezvoltarea economiei tenebre şi, corespunzător, volumul serviciilor: cu cât e mai mare volumul, cu atât mai mulţi oameni se implică în mediul de influenţă a crimei organizate.

Existenţa criminalităţii este imposibilă fără acordul puterii de guvernământ. Acordul se cumpără. Cumpărat pe ascuns, dreptul de activitate duce la monopolizare, deoarece funcţionarul de stat are frică de scurgerea informaţiei şi, totodată, cu o afacere mică tenebră este cointeresat în lichidarea concurenţilor. Monopolizarea aduce tot timpul surplus de venit.

Criminalitatea internaţională nu poate fi concepută fără analiza proceselor macro-economice, sociale şi politice, adică a proceselor ce au loc la intercorelarea societăţilor, statelor sau altor sisteme sociale mari [8, p. 194].

Organizaţiile criminale ale secolului nostru sunt asemenea unor „industriaşi", care s-au dezvoltat prin violenţă, prin înşelăciune, prin crimă, deci, prin moduri ilegale, care contravin bunei dezvoltări a vieţii mondiale.

Nociv este faptul, că acest „virus" a atins cote maxime atât în lume, cât şi în ţara noastră, considerată un „pionier" în ceea ce priveşte criminalitatea internaţională. Este necesar ca şi în Republica Moldova să se înfiinţeze un organism interdepartamental puternic, format din ofiţeri, economişti şi procurori, care să aibă drept de control nelimitat şi să facă ordine în acest domeniu.

Se impune de urgenţă înfiinţarea unui Institut Naţional de Criminologie, care să abordeze cu prioritate marile probleme ale criminalităţii din perioada de tranziţie.

Combaterea criminalităţii internaţionale va cuprinde:

➢ Promulgarea şi aplicarea de urgenţă a unor modificări ale Codului Penal şi a Codului de Procedură Penală.

➢ Incriminarea indivizilor cu infracţiuni prin simpla apartenenţa la grupările criminale.

➢ Adoptarea unei legislaţii ferme financiar bancare aptă de a stopa fenomene ca: frauda şi reciclarea banilor.

➢ Adoptarea unei legislaţii corespunzătoare în ceea ce priveşte traficul de droguri.

➢ Colaborarea dintre organele de combatere a organizaţiilor criminale din toată lumea.

➢ Selecţionarea cadrelor din politică şi justiţie care să ducă la lupta împotriva organizaţiilor criminale.

Pentru a combate organizaţiile criminale trebuie să se îmbunătăţească condiţiile de trai ale populaţiei, acestea reprezentând izvoare ale organizaţiilor criminale. Întrebarea care se pune este dacă vor dispărea vreodată organizaţiile criminale, ceea ce nu va fi posibil datorită incursiunilor acesteia în viaţa de zi cu zi şi racolarea din ce în ce a mai multor indivizi tineri în rândurile organizaţiei, indivizi care se bucură de câştiguri financiare rapide şi totodată de renumele criminal pe care şi-l fac.

Criminalitatea internaţională, acest bătrân monstru al adâncurilor, pare a fi nemuritor, deci va fi o prezenţă sigură de-a lungul timpului în societate.

Principiul cooperării este astăzi unanim admis în raporturile internaţionale dintre state, contribuind la cunoaşterea reciprocă, la asigurarea progresului, la întărirea păcii.

Astfel, în etapa actuală de dezvoltare a societăţii colaborarea internaţională între state suverane şi egale în drepturi devine o realitate incontestabilă, impusă de necesităţi obiective. In acest sens, Republica Moldova tinde să dezvolte legături pe tărâm economic, cultural, ştiinţific cu alte state, incluzându-se în circuitul mondial de valori materiale şi spirituale.

Activitatea de colaborare şi asistenţă în diverse domenii ale activităţii juridice constituie la rândul său una din importantele forme de cooperare internaţională. Pe planul raporturilor juridice atunci când acestea intră în circuitul juridic internaţional, principiul cooperării are de asemenea un rol primordial. Statele nu-şi realizează astfel opera lor de justiţie în mod ermetic, izolat unele de altele, ci se ajută, acordându-şi reciproc asistenţă.Particularităţi le asistenţei juridice internaţionale în domeniul juridic, decurg din însuşi specificul dreptului penal şi al raporturilor juridice pe care le disciplinează.

Ca rezultat al cercetării problemei propunem câteva ***recomandări*** în acest sens:

1. Respectarea strictă a drepturilor omului prevăzute în convenţii şi pacte privind drepturile omului, respectul strict al regulilor minime de tratare a deţinuţilor recomandate de ONU;

1. Excluderea discriminărilor pe motiv de rasă, religie şi tortură este aplicată;

2. De a considera ca privilegiate statele solicitante unde principiul de bază al dreptului penal este principiul umanismului;

4. Ar fi binevenită crearea suplimentară a unor recomandări strategice, tactice, metodice ce ar facilita acordarea asistenţei şi a cooperării juridico-penale mai eficiente între state, se au în vedere anumite recomandări metodice ce ţin de pregătirea şi transmiterea cererilor despre acordarea asistenţei juridice în cazurile penale aflate în etapa de urmărire penală în organele de urmărire penală a Republicii Moldova.

Referințe bibliografice

1. BARBĂNEAGRĂ, Al. *Infracţiunile contra păcii şi securităţii omenirii*, Chişinău, 2005.

2. BOTNARU, S., ȘAVGA, A., GROSU, Vl., GRAMA, M. *Drept Penal. Partea Generală*. Editura Cartier juridic, 2005.

3. BAKRNOHA, E. A. S. *The gap between the narratives and practices.* Darfur: The responses from the Arab world, Arab official positions towards president al-Bashir's indictment, March, 2010.

4. CREȚU, V. *Drept internaţional penal*, Editura Societăţii TEMPUS, România, Bucureşti, 1996.

5. LOMBOIS, Cl. *Droit penal international,* II edition, Dalloz, Paris, 1979.

6. *Dicţionar de drept internaţional public*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1982.

7. GEAMĂNU, Gr. *Drept internaţional public*, vol.l, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1981.

8. MARIŢ, Al. *Cooperarea penală internaţională în materie penală,* Chisinău, Ed. Lira, 2021.

9. MORRIS, M. *Apartheid: An illustrated history*, Jonathan Ball Publishers, Johannesburg and Cape Town, 2012.

10. MARIŢ, Al. *Cooperearea organelor la nivel euro-regional a statelor în combaterea criminalităţii organizate transnaţionale*. Monografie. Chisinău, Ed. Lira, 2021.

11. PIVNICERA, M. M. *Răspunderea penală în dreptul internaţional*, Editura Collegium POLIROM, Bucureşti, 1999.

12. SADAT, Nadya Leila. *A Comprehensive History of the Proposed International Convention on the Prevention and Punishment of Crimes Against Humanity.* – http://law.wustl.edu/harris/CAH/docs/CompHistoryFinal01-06-11.pdf

13. ONICA-JARKA, B. *Jurisdicţia internaţională penală*, Editura C.H.Beck, Bucureşti, 2006.

14. *Международное уголовное право*, Учебное пособие для студентов высших учебных заведений, под общей редакцией академика В.Н. Кудрявцева, Москва, Издательство «НАУКА», 1999.

15. ЛУКАЩУК, И. И. *Право международной ответственности*, Москва, Издателъство, «Волтерс» Клувер, 2004.

CZU 140(430):32
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2022.1(96).08

CONTRIBUȚIA INOVAȚIONALĂ A GÂNDIRII KANTIENE ÎN ISTORIA IDEILOR POLITICE

Iulia GORINCIOI
Doctor în filosofie, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *gorincioi.iulia@usm.md*
https://orcid.org/0000-0002-5113-9374

În prezentul articol autorul aduce într-o formă bine structurată și sistematizată argumentele puternice despre locul și rolul Filosofiei clasice germane în istoria ideilor politice: redresarea economică și slaba integrare a statelor Germaniei aflate sub lovitura războaielor ocupaționale ale lui Napoleon de către gânditorii germani, unele inovații în cunoașterea filozofilor germani, lecțiile impuse de experiența revoluției franceze burgheze, frica ei de propriul popor și împingerea acesteia la compromis cu aristocrația. Pe de altă parte, ideologia germană în noul spațiu de toleranță religioasă dintre catolici și protestanți a creat condiții favorabile dezvoltării gândirii abstract-teoretice, întrucât a eliberat filosofia de nevoia de a depinde în întregime de dogmele religioase, dar și înstrăinând-o de necesitățile practicii. În aceste condiții critice ale teoriilor anterioare și de elaborare a unui nou fundament teoretico-metodologic al cunoașterii, se inițiază noua mișcare politico-filozofică, cunoscută sub denumirea de filosofia clasică germană, care va marca puternic gândirea politică modernă. Fondatorul acestei mișcări va fi celebrul filosof și marele inovator al gândirii germane din timpurile moderne Immanuel Kant, care va face o întorsătură esențială în gândirea politică, va marca puternic societatea modernă occidentală și va sta la baza celei mai importante politici moderne și a ideilor contemporane.

Cuvinte-cheie: *filosofia clasică germană, imperativul categoric, stat de drept, curent politic, libertate, teoria cunoașterii, sfera noumenală.*

THE INNOVATIVE CONTRIBUTION OF KANTIAN THINKING IN THE HISTORY OF POLITICAL IDEAS

In the material below, the author brings in a well-structured and systematized form of the strong arguments about the place and role of Classical German Philosophy in the History of Political Ideas: the economic recovery and poor integration of the states of Germany under the blow of Napoleon's occupational wars by German thinkers, some innovations in knowledge of German philosophers, the lessons imposed by the experience of the franchise revolution to the German bourgeoisie, its fear of its own people and pushing it to compromise with the aristocracy. On the other hand, German ideology in the new space of religious tolerance between Catholics and Protestants created favorable conditions for the development of abstract-theoretical thinking, as it freed philosophy from the need to depend entirely on religious dogma, but also alienating it from the necessities of practice. In these critical conditions of the previous theories and of elaboration of a new theoretical-methodological foundation of knowledge, the new political-philosophical movement is initiated, known as the classical German philosophy, which will strongly mark the modern political thinking. The founder of this movement will be the famous philosopher and great innovator of German thought in modern times Immanuel Kant, who will make an essential turn in political thought, will strongly mark the Western modern society and will be the basis of the most important modern political and contemporary ideas.

***Keywords**: classical German philosophy, categorical imperative, the rule of law state, political current, freedom, theory of knowledge, noumenal sphere.*

CONTRIBUTION INNOVANTE DE LA PENSÉE KANTIENNE À L'HISTOIRE DES IDÉES POLITIQUES

Dans cet article, l'auteur apporte sous une forme bien structurée et systématisée les arguments forts sur la place et le rôle de la philosophie allemande classique dans l'histoire des idées politiques: la reprise économique et la mauvaise intégration des États Allemands sous le coup des guerres d'occupation de Napoléon par les penseurs allemands, quelques innovations dans la connaissance des philosophes allemands, les leçons imposées par l'expérience de la Révolution bourgeoise française, sa peur de son propre peuple et sa poussée au compromis avec l'aristocratie. D'autre part, l'idéologie allemande dans le nouvel espace de tolérance religieuse entre catholiques et protestants a créé des conditions favorables au développement de la pensée théorique abstraite, car elle a libéré la philosophie de la nécessité de dépendre entièrement des dogmes religieux, mais l'a également aliénée des besoins de la pratique. Dans ces conditions critiques des théories antérieures et de l'élaboration d'un nouveau fondement théorique et méthodologique de la connaissance, le nouveau mouvement politico-philosophique, connu sous le nom de philosophie classique allemande, est initié, qui marquera fortement la pensée politique moderne. Le fondateur de ce mouvement sera le célèbre philosophe et grand innovateur de la pensée allemande des temps modernes Emmanuel Kant, qui fera un tournant essentiel dans la pensée politique, marquera fortement la société occidentale moderne et constituera la base de la politique moderne la plus importante et des idées contemporaines.

***Mots-clés:** philosophie classique allemande, impératif catégorique, état de droit, courant politique, liberté, théorie de la connaissance, sphère nouménale.*

НОВАТОРСКИЙ ВКЛАД КАНТИАНСКОЙ МЫСЛИ В ИСТОРИИ ПОЛИТИЧЕСКИХ ИДЕЙ

В данной статье автор приводит в структурированном и систематизированном виде сильные аргументы о месте и роли немецкой классической философии в истории политических идей: экономический подъем и слабая интеграция государств Германии под ударом наполеоновской оккупационные войны немецких мыслителей, некоторые новшества в знаниях немецких философов, уроки, навязанные опытом французской буржуазной революции, ее страх перед собственным народом и стремление к компромиссу с аристократией. С другой стороны, немецкая идеология в новом пространстве религиозной терпимости между католиками и протестантами создала благоприятные условия для развития абстрактно-теоретического мышления, так как освободила философию от необходимости всецело зависеть от религиозных догм, но и отчуждала ее от потребности практики. В этих критических условиях прежних теорий и развития новой теоретико-методологической основы знания инициируется новое политико-философское движение, известное как немецкая классическая философия, которое прочно маркирует современное политическое мышление. Основоположником этого движения станет знаменитый философ и великий новатор немецкой мысли нового времени Иммануил Кант, который совершит существенный поворот в политической мысли, сильно ознаменует современное западное общество и заложит основу важнейших современных политических и современные идеи.

***Ключевые слова:** немецкая классическая философия, категорический императив, правовое государство, политическое течение, свобода, теория познания, ноуменальная сфера.*

Considerații introductive

Filosofia Clasică Germană este punctul cel mai înalt în dezvoltarea filozofiei clasice. Este paradoxal că cea mai dezvoltată școală filosofică apare în țara cea mai înapoiată a Europei de atunci.

În primul rând, în pofida numelui magnific *Sfântul Imperiu Roman al Națiunilor Germanice,* Germania

de atunci era formată din peste 300 de state, care aveau propriile frontiere, armate, vamă, monedă, și se caracteriza printr-o integrare a lor foarte slabă. În astfel de condiții era dificil să visezi la o dezvoltare economică. Fragmentarea și ordinea feudală nu au oferit o oportunitate pentru progresul economic și politic. Toată energia națiunii era realizată în sfera spiritualității. Așa numitul efect compensatoriu a fost considerat prima condiție necesară pentru debutul Filosofiei Clasice Germane.

A doua premisă politică generală este considerată Marea Revoluție Franceză din 1789. Filosofii germani au urmărit cu atenție și au interpretat filosofic pregătirea, cursul și rezultatele acestei revoluții. Reieșind din faptul, că revoluția socială este cea mai proeminentă manifestare a dezvoltării dialectice, dialectica reușește să se afirme ca metodă și abordare specială în analiza problemelor social-politice și este apreciată ca cea mai completă expresie a Filosofiei Clasice Germane. Nu este o coincidență faptul, că Filosofia Clasică Germană este numită *teoria germană a revoluției franceze*. Învățătura lui Hegel despre dialectică este o mare realizare a Filosofiei Clasice Germane. Principiile fundamentale ale dialecticii - *unitatea şi opoziţia sau lupta contrariilor, trecerea schimbărilor cantitative în schimbări calitative, negarea negaţiei* - exprimă legi universale ale realităţii obiective şi ale reflectării ei în conştiinţă. Legile dialecticii nu se reduc, însă, la aceste trei legi principale. Legile derivate, care le concretizează şi completează pe cele principale sînt exprimate în categoriile corelative, ca de exemplu : *esenţă şi fenomen, conţinut şi formă, necesitate şi întâmplare, cauză şi efect, posibilitate şi realitate, general, particular şi singular* etc. Hegel a prezentat lumea ca un proces de autodezvoltare a ideii, determinat de contradicțiile ei interne. El a formulat principiile dialectice ale acestei autodezvoltări, elaborând și un sistem al categoriilor dialecticii, prin care a dezvăluit caracterul dialectic al gândirii. Dar dialectica hegeliană este o dialectică idealistă, mistificată, răsturnată cu capul în jos, având ca obiect nu autodezvoltarea lumii materiale, ci autodezvoltarea spiritului absolut. De aceea, cerințele de program în doctrinele filosofice din acele timpuri, de regulă, nu se deosebesc printr-o logică consecutive. Ideilor politice burgheze din acea perioadă le sunt caracteristice îmbinarea închipuirilor progresiste (justificarea teoretică a revoluției, justificarea principiilor liberale) cu indicațiile practico-ideologice moderate, iar uneori chiar conservative.

În al treilea rând, războaiele ocupaționale ale lui Napoleon și alipirea unor pământuri nemțești la Franța au făcut evident pericolul de perdere totală a independenței de către Germania și a impus păturile de sus ale ei de a lua măsuri în limitarea șerbiei și depășirii fărâmițării țării. În același timp, burghezia germană, care era slab dezvoltată, timidă și fricoasă, a dedus și anumite lecții din experiența revoluției franceze. Frica de popor și dorința de a-l împiedica să se implice în politică, a orientat burghezia germană spre compromis cu nobilimea aristocratică. Transformările convenabile ei, burghezia tindea să le realizeze cu ajutorul unor reforme moderate de sus, pe calea unor cedări parțiale din partea puterii regale și a nobilimii. Această linie de compromis dintre vechia și noua clasă exploatatoare a poporului se identifică în literatura științifică ca calea prusacă de dezvoltare a capitalismului.

În al patrulea rând, putem vorbi și de premise filosofice, care presupun cel puțin două probleme funcționale puse, dar nu și rezolvate de modernitate și iluminism:

1) *limitele și posibilitățile cunoașterii umane.* Idealismul subiectiv al lui Berkeley și agnosticismul lui Hume pun la îndoială nu numai abilitățile cognitive ale omului, dar și filosofia care poate fi înlocuită de ontologie și știință. Dacă un singur obiect real, conform lui Hume, este senzație și reprezentare, atunci ca instrument de cunoaștere în acest domeniu

- filozofia - poate fi înlocuită de ontologie sau existență.

2) *problema fundamentării posibilității libertății omului și a filozofiei religioase, precum și materialismul mecanic, care erau în mod inerent fataliste*. Fie conduita divină, fie legile mecanicii, la care omul ascultă ca parte a naturii, fiecare în parte și toate la un loc î-l privează de libertate. Din moment ce nu există libertate, atunci nu există moralitate și virtute. Astfel, ideologia germană era definită și de faptul, că în țară se constituiau relațiile de toleranță dintre catolici și protestanți. *Pluralismul religios*, dobândit în rezultatul mișcărilor social-religioase din secolele XVI-XVII, într-un mediu etnic omogen, crea condiții favorabile pentru dezvoltarea gândirii teoretice, așa cum elibera filosofia de necesitatea de a depinde totalmente de dogma religioasă și ridica concomitent exigențele față de argumentarea concepțiilor religioase. Ca consecință, în conștiința socială se deplasau pe primul plan problemele conceptuale despre lume și univers. Lupta cu fărâmițarea feudală a țării a determinat convocarea Congresului de la Viena din 1815, prin decizia căruia s-a constituit Uniunea Germană a 39 state independente. Însă varietatea condițiilor și problemelor locale ale acestor state î-i determină pe ideologii și filosofii germani să se ocupe preferențial de fundamentarea construcțiilor teoretico-conceptuale, lăsând întrebările practicii în aprecierea și la părerea politicienilor regionali. La nivelul generalizărilor teoretice ideologia burgheză era ajustată într-o formă speculativ-abstractă, altfel spus, ruptă și înstrăinată de necesitățile practicii și filosofiei.

În aceste condiții, Filosofia Clasică Germană a jucat un rol progresist în dezvoltarea teoriei generale. Reinterpretând critic doctrinele precedente, filosofii germani s-au apucat de elaborarea sistematică a metodologiei cunoașterii teoretice. Cel mai deplin realizată această tendință o capătă în lucrările reprezentanților idealismului clasic german. În concepțiile filosofice ale lui Kant și Hegel pentru prima oară sunt formulate ideile despre caracterul activ, creativ al conștiinței umane și despre particularitățile legilor ce acționează în societate în comparație cu legile naturii.

Ideile politice ale lui Immanuel Kant

Filosof german, fondatorul Filosofiei Clasice Germane și a idealismului critic, sistematizatorul liberalismului german, Immanuel Kant (născut la 22 aprilie 1724 și moare la 12 februarie 1804) [1] este unul dintre cei mai mari gânditori din perioada iluminismului german, care exercită o enormă influență asupra dezvoltării filozofiei în timpurile moderne și contemporane.

Kant provine din mediul social sărac, tatăl său era meșter șelar (șaua pentru cal). Mama sa i-a dat o educație riguroasă și deschisă cunoașterii. Elev strălucit la colegiul Frederic, își însușește o bună cunoaștere a autorilor latini. În 1740 în vârstă de 17 ani, întră la Universitatea din Königsberg la Facultatea de Teologie, la care urmează și cursuri de filosofie, fizică, matematică. În 1747 părăsește universitatea înainte de a obține toate gradele, din pricina morții tatălui său. Devine astfel preceptor în familii nobile și burgheze din împrejurimile Königsbergului. Întors la Königsberg, se interesează preponderant de problemele cosmogonice și scrie lucrările: Cosmogonie, sau eseu asupra deducției originii Universului, a formării corpurilor cerești și a cauzelor mișcării pornind de la legile mișcării universale a materiei și ale lui Newton; Putem ști dacă Terra îmbătrânește din punct de vedere fizic?; Istoria universală și teoria cerului sau eseu asupra concepției și originii mecanice a ansamblului Universului după principiile lui Newton. În 1755 pe baza scrierilor sale, se pregătește pentru *magister* examen și obține din partea universității autorizația de a preda acolo cursuri în calitate de *privatdocent*.

La 17 aprilie 1755 își susține disertația întitulată “Schiță sumară a câtorva meditații despre foc”, fiind promovat solemn în grad de magistru. Kant devine așadar *privatdocent*, adică un profesor plătit de studenții săi și nu de către stat. Peste câțiva ani va cere de la Frederic al II-lea să-i acorde postul de profesor extraordinar (adică fără remunerație), rămas vacant de cinci ani, dar va fi respins. Universitatea îl numește sub-bibliotecar la Biblioteca Regală, post foarte prost plătit. Peste ceva timp va renunța la el pentru a-și corecta într-un fel eșecul candidaturii pentru catedră.

În 1770 Kant este în fine numit profesor titular (“*professor ordinarius*”) la catedra de logică și metafizică cu a sa Disertație asupra formei și principiilor lumii sensibile și ale lumii inteligibile. Este prima schiță a unei filozofii propriu-zis kantiene. Kant se interesează în această perioadă de tot: frumosul, știința, politica, Revoluția franceză, dreptul, cutremurul de la Lisabona și maladiile cerebrale, ect. Va preda, de altfel, în aproape toate disciplinele, atrăgând rapid un numeros auditoriu și bucurându-se de stimă și respect. În 1780 devine membru în Senatul universității, iar în 1787 membru al Academiei de științe din Berlin. În semestrul de vară din 1786, este numit pentru prima oară rector universitar, titlu conferit de Frederic II.

Kant va ieși rareori din orașul său și nu a părăsit niciodată granițele țării. Traiul său va fi unul tihnit, sănătos și regulat: trezit la 5 dimineața, va lucra până la 7, ora primului curs. Plimbările zilnice făcute totdeauna la aceeași oră, cu excepția, se pare, a zilei în care avea să sosească curierul, anunțând Revoluția Franceză și ziua publicării Contractului social al lui Rousseau, în 1762, pe care-l citește complet absorbit și pierde șirul timpului.

Gândirea lui reprezintă un model de răspunsuri filosofice constructive la problemele ce confruntă la un moment dat omenirea, prin valorificarea maiastră a virtuților cercetării libere și a încrederii în posibilitatea identificării unor soluții. În fața problemelor complexe a culturii moderne Kant nu a pășit în direcția nihilismului, ci în aceea a reconstrucției teoretice, reintegrării și resemnificării valorilor trecutului.

Efortul filosofic a lui Kant va consta în încercarea unei demonstrații a sintezei dintre empirism și raționalism, promovând ideea că experiența și judecata permit deopotrivă cunoașterea. Așa cum va scrie mai târziu, intuiția fără concept e oarbă, iar conceptul fără intuiție este vid. Ceea ce caută Kant e înainte de toate un fundament pentru uzul rațiunii și recunoașterea limitelor puterii ei. Doctrina lui Kant se conturează la începutul anilor 70 a secolului XVIII în cursul revizuirii critice a filozofiei anterioare. El și-a prezentat inițial opiniile socio-politice într-o serie de articole mici, care includeau lucrările „Ideea unei istorii universale în planul civil mondial” și „Spre pacea eternă”, apoi au rezumat în tratatul „Metafizica moravurilor” [2], în care întreprinde o transformare radicală a paradigmei filozofice. Înainte de Kant, teoria dominantă în epistemologie era teoria „ tabula rasa”, conform căreia nu există nimic în minte care să nu fi fost anterior în simțuri. Singura sursă de cunoaștere este senzația, care, la fel ca și natura scrie pe o foaie goală a conștiinței umane cunoștințele dobândite. În esență, în acest concept, o persoană acționează ca un obiect, care este influențat de natură ca o ființă pasivă, contemplativă, iar natura este interpretată ca subiect, ca o latură reală a interacțiunii. Kant întoarce această relație cu capul în jos. Pentru el, omul este un subiect autentic, o ființă activă, constructivă, iar natura este obiectul activității sale.

Kant încearcă să integreze într-o concepție unitară cele două poziții contrare ale teoriei cunoașterii din vremea sa, pe de o parte raționalismul lui Rene Descartes, pe de alta empirismul filozofilor englezi John Locke și David Hume. În acest scop, Kant face deosebirea între judecata analitică și cea sintetică.

În cazul judecăţii analitice, adevărul derivă din analiza însăşi a conceptului, fără a mai fi nevoie de un experiment, respectiv de o percepţie senzorială. În situaţia în care o analiză raţională nu este suficientă pentru a extrage adevărul şi este nevoie de o observaţie senzorială sau experiment, atunci avem de a face cu o judecată sintetică. Evident, toate cunoştinţele valabile la un moment dat derivate din experienţă au prin urmare un caracter sintetic. În continuare, Kant împarte judecăţile în empirice sau a posteriori şi judecăţi a priori sau care anticipează experienţa. Judecăţile empirice sunt în întregime dependente de percepţia senzorială, de ex.: afirmaţia: "acest măr este roşu". Dimpotrivă, judecăţile a priori posedă principial o valabilitate independentă de cazul individual, concret şi nu sunt bazate pe observaţie senzorială, de ex.: "doi şi cu doi fac patru" reprezintă o afirmaţie aprioricǎ.

Cu alte cuvinte, filosofia kantiană se bazează pe opoziţia tipurilor de cunoştinţe empirice, (experimentale), pe de o parte şi a priori, (cunoştinţe anterioare experienţei), pe de altă parte. Kant speculează, astfel, asupra distincţiei între sfera fenomenală (lucrurile aşa cum ni se prezintă) a experienţei sensibile (sau morale) şi sfera noumenală (lumea sau lucrul în sine) [3, p. 21, p. 105-106]. Cunoştinţele unei persoane despre lumea înconjurătoare, afirmă filosoful, începe întotdeauna cu experienţa, cu senzaţii senzoriale. Cu ajutorul simţurilor, însă, nu se poate obţine o imagine exhaustivă a naturii. Cunoştinţele empirice sunt incomplete, deoarece oferă o idee numai despre caracteristicile externe, vizibile, palpabile ale subiectului studiat - culoarea, greutatea, dimensiunea acestuia, etc. Pentru a cunoaşte obiectele lumii externe, afirmă Kant, omul posedă nu numai sentimente şi senzaţii senzoriale, ci şi raţiune. Doar cu ajutorul raţiunii se poate recunoaşte esenţa unui obiect, determinarea proprietăţilor şi cauzelor lui interne. „Cunoaşterea prin raţiune şi cunoaşterea a priori sunt una şi aceeaşi" [4], afirmă filosoful. Capacităţile constructive ale unei persoane se bazează, deci, pe disponibilitatea abilităţilor speciale, numite de Kant a priori (pre-experimentale). Aceste abilităţi sunt inerente oamenilor ca fiinţă generică şi reprezintă punctul de referinţă, sau o scară normativă, care permite ca datele parţiale şi subiective ale experienţei să fie aduse la primul numitor comun şi să devină cunoştinţe ştiinţifice. Filosoful arată, că adevărul este realizabil numai prin eforturile comune ale simţurilor şi raţiunii. „Senzualitatea fără motiv este oarbă, raţiunea fără senzualitate este goală". Este evident că principiul activităţii subiectului este cea mai importantă realizare a filozofiei clasice germane şi principiul fundamental al întregii filosofii post-kantiene.

În lucrările Fundamentarea metafizicii moravurilor (1785) şi Critica raţiunii practice (1788), Kant prezintă sistemul său etic, care se bazează pe convingerea, că raţiunea este cea mai înaltă instanţă a moralei. Din acest punct de vedere, există două moduri în luare a unei decizii dictate de voinţă: un imperativ condiţionat sau ipotetic, care decurge dintr-o înclinare subiectivă şi urmează un anumit scop individual, şi un „imperativ categoric" [5], care se supune unei legi obiective, universal valabilă şi necesară. Kant formulează astfel principiul „imperativului categoric", considerat ca fundament al moralei: „Actionează în aşa fel, încât maxima acţiunilor tale să poată fi impusă ca lege universală". În viziunea lui Kant omul prin natură este o fiinţă morală, fiecare persoană are demnitate perfectă şi valoare absolută. Personalitatea nu este un instrument pentru implementarea niciunui plan, chiar şi cele mai nobile planuri pentru binele comun. Omul este un subiect al conştiinţei morale, fundamental diferit de natura înconjurătoare - în comportamentul său el trebuie să fie ghidat de normele sau legile morale. Această lege, adică imperativului categoric este de natură a priori, nu este supusă influenţei niciunei circumstanţe

externe și, prin urmare, necondiționată. Kant, astfel subliniază natura abstract-obligatorie și formalistă a imperativului categoric. Imperativul categoric al lui Kant este lipsit de orice legătură cu obiecte concrete, cu evenimente empirice reale. Acționează în așa fel, spune Kant, încât să tratezi umanitatea atât în propria persoană, cât și în persoana oricui ca scop și niciodată ca mijloc. Respectarea cerințelor „imperativului categoric" este posibilă atunci când indivizii sunt capabili să urmeze liber vocea „rațiunii practice". Rațiunea, potrivit lui Kant, este capacitatea și voința de a crea principiile și regulile comportamentului moral, conținându-le în sine ca o motivație a priori internă. Mintea își creează în mod spontan propria sa ordine conceptuală - lumea anumitor idei. Ea încearcă să apropie condițiile reale în conformitate cu parametrii săi, declară acțiunile adecvate care trebuie luate și care sunt manifestarea acelei abilități și voințe, pe care legea ființei sale morale o conține în sine. Într-o astfel de auto reținere, care se naște din interior, își asumă atât cea mai înaltă libertate, cât și semnificația sa incontestabilă. Libertatea fiecăruia se termină acolo unde începe libertatea celorlalți. Dezvoltând astfel ideea de „libertate" [6] și pornind de la concepțiile sale asupra moralei, o înțelege ca libertatea de autodeterminare, de respectare conștientă a legilor, derivate din rațiune. O societate liberă trebuie să fie alcătuită din cetățeni capabili de a înțelege democrația și de a gândi liber.

Din această perspectivă Kant și-a dat seama cât de importantă este problema gândirii juridice și cât de necesară este să o plantezi corect, să o formulezi corect. Prescrierea legii necesită un criteriu general, prin care ar fi posibil să se recunoască ce este adevărat și ce este fals, ce este drept și ce nu este drept. Să lăsăm principiile empirice la o parte, spune Kant, și să căutăm o sursă de judecăți doar în minte. În opinia lui Kant, autonomia voinței protejează în egală măsură o persoană atât de propria sa arbitrare, cât și de dominarea totală a întregului social asupra ei, asigurându-i exercitarea libertății. O ființă capabilă să devină „stăpân pe sine" nu are nevoie de tutelă externă în implementarea unor sau altor valori și alegeri normative. Adevărata vocație a dreptului este de a garanta în mod fiabil moralitatea acelui spațiu social în care se poate manifesta în mod normal, în care libertatea individului ar putea fi realizată. Aceasta este esența ideii morale și justificarea morală a dreptului. Exercitarea legii impune ca aceasta să fie în general obligatorie. Dar cum se realizează această obligație universală de drept? Împuternicindu-l cu putere coercitivă. În caz contrar, nu puteți obliga oamenii să respecte legile, nu puteți preveni încălcarea lor [6]. Dacă dreptul nu este prevăzut cu forță coercitivă, acesta nu va putea să-și îndeplinească rolul prevăzut în societate. Dar aceasta înseamnă, de asemenea, că imperativul categoric ca lege universală a dreptului își va pierde necondiționalitatea. De aceea, fiecare drept trebuie să acționeze ca un drept obligatoriu. Doar statul, purtătorul primordial și principal al constrângerii, este capabil să ofere legii proprietatea de care are atâta nevoie.

Potrivit lui Kant, se dovedește că statalitatea este provocată de cererile imperativului categoric. Deci în doctrina kantiană, una dintre principalele punți este aruncată de la etică și drept la stat. Necesitatea statului Kant o vede cu categorii care aparțin în întregime lumii raționale, inteligibile. Bunul statului trebuie înțeles ca fiind starea de cea mai mare consecvență a constituției cu principiile dreptului, la care rațiunea ne obligă să ne acomodăm cu ajutorul unui imperativ categoric. Avansarea și apărarea de către Kant a tezei, potrivit căreia binele și scopul statului sunt un drept perfect, în conformitate maximă a structurii și regimului statului cu principiile dreptului, au dat motive să-l considerăm unul dintre principalii creatori ai conceptului de „stat de drept" [7]. Kant a subliniat în mod repetat nevoia urgentă a statului de a se baza pe lege, de a fi ghidat în activitatea sa

de către lege, de a-și coordona acțiunile cu legea. Un stat care se sustrage respectării drepturilor și libertăților, nu asigură protecția legilor pozitive, riscă să piardă încrederea și respectul cetățenilor săi. Activitățile sale pot înceta să găsească răspuns și sprijin în societate. Oamenii vor lua în mod conștient o poziție de înstrăinare de o astfel de stare.

Kant interpretează problema originii statului aproape în conformitate cu Rousseau, menționând că cercetarea sa este rațională, a priori și că nu înseamnă nici o stare definită, ci o stare ideală, așa cum ar trebui să fie în conformitate cu principiile pure ale dreptului. Punctul de plecare al analizei lui Kant este ipoteza unei stări de natură, lipsită de orice garanție de legalitate. Datoria morală, sentiment de respect pentru legea naturală îi motivează pe oameni să o părăsească și să treacă la viața în societatea civilă. Tranziția dată nu este întâmplătoare. Actul prin care indivizii izolați formează un popor și un stat este un contract. Interpretarea kantiană a naturii acestui contract este strâns asociată cu ideile despre autonomia voinței, despre indivizi ca subiecți morali.

Prima condiție principală a contractului încheiat este obligația oricărei organizații de constrângere să recunoască în fiecare persoană o persoană care, își îndeplinește datoria, care nu î-și face alte mijloace pentru a-și atinge obiectivele" și care este capabilă să îndeplinească această îndatorire. Potrivit lui Kant, un „contract social" este încheiat între oamenii dezvoltați moral. Prin urmare, autorităților de stat le este interzis să-i trateze pe oameni ca ființe care nu cunosc legea morală și nu pot ele însele să aleagă linia corectă de comportament. Kant se opune brusc la cea mai mică asimilare a puterii statului cu una paternalistă. Critica lui Kant față de „guvernarea paternă, despotică" a fost una dintre formele de luptă, care în secolele XVII-XVIII au condus împotriva regimurilor absolutist-monarhiste și a ideologilor lor. Adepții liberalismului au respins reglementarea înăbușitoare a vieții publice realizată de conducătorii autocratici, sub pretextul „preocupării" statului pentru succesul economic și fericirea individului. Preocuparea excesivă a autorităților pentru „bunăstarea" subiecților lor constrânge inițiativa și independența unei persoane, duce la o degenerare morală a individului.

În conformitate cu contractul social încheiat, spune Kant, toți indivizii care alcătuiesc poporul renunță la libertatea externă pentru a o recâștiga imediat, dar de data aceasta ca membri ai statului. Indivizii nu sacrifică o parte din libertatea lor în numele unei plăceri mai sigure a celorlalte, oamenii abandonează libertatea nestrămutată și dezordonată pentru a găsi adevărata libertate în toată sfera sa într-o stare juridică. Libertatea în cadrul statului juridic oferă, în primul rând, libertate de critică, câștigă dreptul de a-și exprima în mod deschis opinia asupra oricărei probleme.

În lucrările „Conflictul dintre facultăți", „Elementele metafizice ale justiției", „Principii metafizice ale teoriei dreptului", Kant promovează idea, că politica trebuie „să încline spre morală. Însă convingerea politică a filosofului este că morala și politica trebuie să coreleze, să se afle într-o legătură strânsă. Personalității umane, scria el, îi este imanent atributul libertății, darul de a-și determina modul de comportament în societate, demonstrând astfel existența posibilă a unei reale armonii între individ și societate. Fiind adeptul transformărilor în societate, el optează pentru reforme, pentru o cale pașnică și, deci, pentru o soluție fără revolte sociale violente. Kant prezentând poziția cu privire la suveranitatea poporului, denotă frica visavis de practicile extreme și radicale. Prin urmare, se impune un veto asupra dreptului oamenilor de a discuta problema originii puterii. Legea, care este atât de sacră încât ar fi o infracțiune să o pună la îndoială chiar și pentru o clipă, pare că nu vine de la oameni, ci de la un legislator suprem. Acesta este tocmai sensul afirmației: „Toată puterea vine de la Dumnezeu", adică puterea

legislativă existentă trebuie să fie respectată, indiferent de originea sa. Kant avea propriile sale motive pentru a susține credința în inviolabilitatea autorității puterii supreme și a legii. În înțelegerea kantiană, suveranul, conducătorul, în raport cu supușii săi primește doar drepturi, dar nu și obligații. Kant contestă dreptul poporului de a pedepsi șeful statului, chiar dacă acesta își încalcă datoria față de țară. Filozoful condamnă categoric dreptul la revoltă și este permisă doar rezistența legală și, într-un fel, pasivă la guvernul existent. Kant, desigur, a înțeles că pe măsură ce evoluția istorică progresează, devine necesară schimbarea instituțiilor politice și juridice, dar astfel de schimbări trebuie făcute exclusiv prin reforme nedorite și netede de sus și, în niciun caz, prin intermediul unei lupte armate deschise, care plonjează țara și oamenii în haosul anarhiei și criminalității. Kant poate fi descris pe drept unul dintre cele mai timpurii și tipice ideologii ale reformismului social.

Supremația poporului, proclamată de Kant după Rousseau, determină libertatea, egalitatea și independența tuturor cetățenilor dintr-un stat. Filosoful propune împărțirea tuturor cetățenilor în activ și pasiv, adică cei cu drept de vot și cei lipsiți de dreptul de vot și care constituie clasa inferioară a societății.

Ideea separării puterilor în stat, luată de la Montesquieu, Kant nu a interpretat-o ca ideea echilibrului puterii. Cele trei puteri divizate: legislativă (aparținând doar suveranei „voințe colective a poporului"), executivă (concentrată în conducătorul de drept și subordonat puterii legislative, supreme), judiciară (numită de puterea executivă) în convingerea fermă a lui Kant, trebuie să fie reciproc subordinate, iar consimțământul lor poate preveni despotismul și garantează bunăstarea statului.

Kant nu a acordat o mare importanță clasificării general acceptate a formelor de guvernare în stat din punctul de vedere al structurii lor, distingând (în funcție de numărul legiuitorilor) trei tipuri: autocrație (sau absolutism), aristocrație și democrație. El crede că centrul de greutate al problemei structurii statului se află direct în metodele de gestionare a oamenilor. Din această poziție, el distinge între formele de guvernare republicană și cele despotice. Prima, cea republicană se bazează pe separarea executivului de legislativ, a doua, cea absolutistă - pe fuziunea acestora. Pentru Kant, republica nu este un sinonim pentru democrație, iar absolutismul în sine ca formă nu este în niciun caz un sinonim pentru despotism. El se opune celor care identifică aceste concepte. Mai mult, Kant crede că forma autocratică a puterii poate fi o republică (de îndată ce se separă executivul de legislativ), iar democrația (datorită participării tuturor la exercitarea puterii și dificultății extreme în separarea legislației de activitatea executivă) este extrem de susceptibilă transformării în despotism și este compatibilă cu el.

Dintr-o poziție avansată, progresivă, Kant a analizat și problemele de bază ale politicii externe. El condamnă un război agresiv și prădător, condamnă cu asiduitate pregătirea pentru acesta: „Cele mai mari calamități, care agită popoarele civilizate, sunt consecințele războiului și tocmai sunt consecințele nu atât ale unui război actual sau trecut, ci ale unei pregătiri constante și în continuă creștere pentru un viitor război." Autorul lucrării „Spre pacea eternă" s-a ridicat în favoarea respectării tratatelor internaționale, a neinterferentei în afacerile interne ale statelor, pentru dezvoltarea legăturilor comerciale și culturale dintre ele. Kant propune un proiect pentru instituirea „păcii veșnice", care poate fi realizat, deși în viitorul îndepărtat, prin crearea unei federații atotcuprinzătoare de state independente, egale, construite pe un tip de regim republican. Potrivit filosofului, formarea unei astfel de uniuni cosmopolite este în cele din urmă

inevitabilă. Iluminarea și creșterea popoarelor, prudența și bunăvoința conducătorilor, precum și nevoile economice și comerciale ale națiunilor ar fi trebuit să fie o garanție a acestui lucru. În lucrarea elaborată către sfârșitul vieții „Spre pacea eterna" [8], Kant preconizează o comunitate a popoarelor, o federație universală, alcătuită din state reprezentativ republicane, în care să fie eliminate conflictele de interese ce duc la război . Premisele unei ordini pașnice ar trebui sa fie: constituția republicană a statelor; uniunea pacifică de state libere; libera circulație a cetățenilor, bazată pe un drept de ospitalitate.

În aceste condiții ar fi posibil un tratat de pace universală, al cărui miez l-ar constitui legea morală derivată din concepția etică a lui Kant. Relațiile dintre state ar trebui să aibă același caracter ca și relațiile între indivizi. O privire teoretică asupra istoriei universale a propus-o Kant într-un mic studiu al său Despre pacea permanentă în care Kant încearcă să demonstreze cum pe temeiul raporturilor concrete interumane și interstatale existente, s-ar putea ajunge la o pace permanentă, perpetuă, pe baza domniei legii în raporturile dintre state [9]. Kant a propus crearea unui organism internațional, căruia popoarele suverane să-i delege o parte din prerogativele lor în scopul asigurării securității fiecăruia. Premisa pentru realizarea păcii perpetue Kant o vedea posibilă numai dacă popoarele și oamenii au ca indreptar principiile justiției și ale moralei, care se transpun, pe terenul practicii sociale, în conștiința datoriei.

Actualmente, în detrimentul vremurilor dificile și a contextului politic internațional ar fi oportun să deslușim înțelepciunea kantiană cu perspectivă asupra celor ce cu siguranță vor urma.

Referințe bibliografice

1. KANT, Immanuel. – https://ro.wikipedia.org/wiki/Immanuel_Kant

2. KANT, Immanuel. *Metafizica moravurilor*, Ed. Antaios 1999, 351 p. ISBN: 973-99294-0-0

3. KANT, Immanuel. *Critica raţiunii pure*, Editura IRI, Bucureşti, 1994. ISBN: 973-705-041-x

4. KANT, Immanuel. *Critica ratiunii practice,* Editura Paideia, 2020, 164 p.

5. *Învăţătura lui Kant despre morală şi reflectarea ei în lumea afacerilor. Raţiunea, datoria, legea morală.* – http://eticaeconomic.blogspot.com/2015/03/invatatura-lui-kant-despre-morala-si.html vozzreniya-i-kanta/viewer (accesat 14.03.22).

6. КАЛИНИНА, И. А. *Понятие свободы личности в трудах Иммануила Канта* // Вестник ТГУ. 2009. № 4 С. 255-259. – https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-svobody-lichnosti-v-trudah-immanuila-kanta/viewer (accesat 14.03.22).

7. *Actualitatea filosofiei lui Immanuel Kant.*/ coordonator: Niculae Mătăsaru. – Craiova: Aius PrintEd, 2007, 247 p. ISBN 978-973-1780-20-7

8. KANT, Immanuel. *Spre pacea eternă. Un proiect filosofic*. – https://docplayer.org/69572999- Kant-immanuel-spre-pacea-eterna-un-proiect-filosofic.html (accesat 14.03.22).

9. ЧАЛЫЙ, В. А. *Порядок и революция в политической философии Канта* // Философия. Журнал высшей школы экономики, 2017, Т. 1, № 2. С. 40-60.

COMPARTIMENTUL

SOCIOLOGIE

CZU 342.7(498)
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2022.1(96).09

DREPTURI ȘI LIBERTĂȚI ALE CETĂȚENILOR ROMÂNI ÎN PERIOADA COMUNISTĂ

Andreea Denisia RĂDESCU
Doctorandă,
Universitatea din Craiova, România
e-mail: *andreearadescu3@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0001-7022-2694

Problematica drepturilor omului s-a ridicat în anii de după cel de-al Doilea Război Mondial la nivelul unui fenomen politic, social, juridic, cu implicații în toate domeniile existenţei umane. Drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului reprezintă baza juridică a statului de drept modern. Prin opoziţie, în sistemele totalitare, drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului nu sunt respectate, chiar dacă de foarte multe ori aceastea sunt prevăzute în Constituţie şi în legislaţie. În perioada regimul comunist, în România au fost încălcate în repetate rânduri libertăți și drepturi precum: dreptul la viață, la libertate și la siguranță, libertatea de exprimare, dreptul de acces la cultură etc. Dacă la nivel declarativ, regimul comunist se autodefinea ca un regim care atinge noi culmi în respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, practica a arătat faptul că regimul, prin instituțiile sale de forță, a utilizat legislația penală ca o formă de motivare a numeroaselor abuzuri. Prezentul articol are scopul de a evidenția transformările politice și sociale produse în cadrul instituțiilor juridice ale statului român, pe perioada regimului comunist. În elaborarea acestui articol am utilizat metodele calitative de cercetare, apelând la analiza lucrărilor științifice și la studiul de mărturii.

Cuvinte-cheie: *comunism, drepturi, libertăți, legislație, control, manipulare.*

THE RIGHTS AND FREEDOMS OF ROMANIAN CITIZENS UNDER THE COMMUNIST REGIME

The issue of human rights rose in the years after the Second World War to the level of a political, social, legal phenomenon, with implications in all areas of human existence. Human fundamental rights and freedoms represent the legal basis of the modern rule of law. By contrast, in totalitarian systems, fundamental human rights and freedoms are not respected, even if very often they are provided for in the Constitution and legislation. During the communist regime in Romania, freedoms and rights such as: the right to life, freedom and safety, freedom of expression, the right of access to culture, etc., were repeatedly violated. If at the declarative level, the communist regime defined itself as a regime that reaches new heights in respecting fundamental human rights and freedoms, practice has shown that the regime, through its institutions of force, used criminal legislation as a form of motivation for numerous abuses. The purpose of this article is to highlight the political and social transformations produced within the legal institutions of the Romanian state, during

the communist regime. In the preparation of this article I used qualitative research methods, using the analysis of scientific works and the study of testimonies.

Keywords: *communism, rights, freedoms, legislation, control, manipulation.*

DROITS ET LIBERTÉS DES CITOYENS ROUMAINS PENDANT LA PÉRIODE COMMUNISTE

La question des droits de l'homme s'est élevée dans les années qui ont suivi la Seconde Guerre mondiale au niveau d'un phénomène politique, social et juridique, avec des implications dans tous les domaines de l'existence humaine. Les droits et libertés fondamentaux de l'homme sont la base juridique de l'État de droit moderne. En revanche, dans les systèmes totalitaires, les droits et libertés fondamentaux de l'homme ne sont pas respectés, même s'ils sont souvent prévus dans la Constitution et la législation. Pendant le régime communiste, en Roumanie ont été violés à plusieurs reprises des libertés et des droits tels que: le droit à la vie, la liberté et la sécurité, la liberté d'expression, le droit d'accès à la culture, etc.si au niveau déclaratif, le régime communiste s'est défini comme un régime qui atteint de nouveaux sommets dans le respect des droits et libertés fondamentaux de l'homme, la pratique a montré que le régime, à travers ses institutions de force, utilisait la législation pénale comme une forme de motivation pour de nombreux abus. Cet article vise à mettre en évidence les transformations politiques et sociales produites au sein des institutions juridiques de l'État roumain sous le régime communiste. Dans l'élaboration de l'article, nous avons utilisé des méthodes de recherche qualitative, en utilisant l'analyse d'articles scientifiques et de témoignages.

Mots-clés: *communisme, droits, libertés, législation, contrôle, manipulation.*

ПРАВА И СВОБОДЫ ГРАЖДАН РУМЫНИИ В КОММУНИСТИЧЕСКИЙ ПЕРИОД

В годы после Второй мировой войны проблема прав человека поднялась на уровень политического, социального, правового явления, затрагивающего все сферы человеческого существования. Основные права и свободы человека представляют собой правовую основу современного правового государства. В тоталитарных же системах основные права и свободы человека не соблюдаются, даже если они очень часто предусмотрены Конституцией и законодательством. Во времена коммунистического режима в Румынии неоднократно нарушались такие свободы и права, как право на жизнь, свободу и безопасность, свободу волеизъявления мнений, право на доступ к культуре и т.д. Если на декларативном уровне коммунистический режим определял себя как режим, достигший новых высот в соблюдении основных прав и свобод человека, то практика показала, что режим через свои силовые институты использовал уголовное законодательство как форму мотивации многочисленных злоупотреблений. Цель данной статьи - осветить политические и социальные преобразования, произведенные в правовых институтах румынского государства во времена коммунистического режима. При подготовке статьи автор использовал качественные методы исследования, анализируя научные работы и изучив свидетельства.

Ключевые слова: *коммунизм, права, свободы, законодательство, контроль, манипулирование.*

Introduction

In Romania, the period between 1945 and 1989 is one of the most controversial and widely debated topics in recent history, this period being marked by very diverse social, economic, political and cultural events, phenomena and processes.

In our country, communism began with the establishment of the government of Petru Groza, dominated by the communists and supported by the Soviets in 1945. This event was followed by the forced abdication of King Mihai on December 30, 1947 and the proclamation of the Romanian People's Republic, which continued to resist after 1965 under the name of the Romanian Socialist Republic, so

that in 1989 it was eliminated by violence. As such, the quasi-total domination of society by the single party materialized through a series of "revolutionary transformations" [4, p. 7].

The sociological analysis of the evolution of the communist regime in Romania must be done gradually, because the installation of dictatorship and the limitation of fundamental human rights and freedoms was done in different forms and means, some harsh and brutal, others with an apparent «air of democracy» and respect «formal» of law and legislation [1, p. 438]. Milled by the period of dictatorship prior to the takeover of power by the communist regime, the legal institutions of the rule of law suffered a deep blow with the establishment of the communist regime [6, p. 397].

Taking over political power and directing socio-economic development in a clearly ideologically stipulated sense, the communists tried to build the new regimes on fundamental laws. Their analysis marks the close link between the content of all the Constitutions of Central and Eastern Europe, on the one hand, and their complete alignment with the model of the Constitution of the Union of Soviet Socialist Republics of 1936, on the other, considered the most democratic in Stalinist times from the world [3, p. 10].

Communist constitutions - an instrument of repression in communist Romania

In 1945, Romania entered the sphere of influence of the Soviet Union, which had the effect of establishing communism in our country. The legitimation of this political regime was the conception of a new constitution, which was based on the single power and the formal proclamation of human rights.

During the communist period, three constitutions were drafted in Romania (in 1948, 1952 and 1965), the last of which remained in force until the events of December 1989, which ended the communist regime.

The first Constitution of Communist Romania entered into force on April 13, 1948, being composed of 105 articles, divided into 10 titles. This fundamental law proclaimed by the communist regime was the tool for the realization of the state dictatorship and the transition to the planned socialist economy. Once in force, the human rights protection system was severely affected.

The main reforms enunciated in the first communist Constitution completely ignored the concept of «private property», the state adopting political, economic and legal measures aimed at nationalizing the main industrial, banking, mining, transport and insurance enterprises, the transfer of state ownership to the railways, cinemas, medical institutions, as well as residential buildings belonging to private individuals. Basing the bases of the social-economic structure of social type, the Constitution of 1948, although recognizing the existence of three types of property (state property, cooperative and participatory), proclaims the principle of supremacy of state and cooperative property to the detriment of private property [3, p. 13].

The direct and violent intervention of the party and the state did not only target the infrastructure of society (agriculture, industry, transport), it also included Romanian spirituality, represented by science, education, research, culture. Even if the state ensured the free and accessible study for a large number of pupils and students, Decree 175/1948 was politically and ideologically grounded in the direction of training «middle and senior cadres of specialists, on a scientific basis, to meet the needs of strengthening democracy and the construction of socialist society" [7]. The education system had to perform a function of indoctrination, to prepare children and young people according to the patterns of the "new man" and to eliminate the critical spirit and spontaneity of students [6, p. 472]. There was also severe control over the culture, and those who

had the courage to revolt, were persecuted, harassed or even forced to emigrate abroad. The legislative framework of this historical period, ignored the right to education and culture, rather reflecting the concern of the leaders regarding the economic development of the state.

Although theoretically the rights and freedoms of the individual were guaranteed by the Constitution, in practice numerous restrictions and prohibitions were introduced regarding their exercise, thus creating a real discrepancy between political and legal principles and realities.

Since the beginning of its establishment, the communist regime has permanently exercised control over society, intervening in all sectors of life. The basic tool used in this regard was the political police or the Securitate, which, having a huge network of informants, penetrated all areas of Romanian society.

The second socialist constitution entered into force on September 27, 1952, being composed, like the previous Constitution, of 105 articles, divided into 10 chapters. Through this Constitution, the communist state became the main mechanism for the realization of the dictatorship of the proletariat, as it planned the national economy, achieved socialist industrialization and socialist transformation of agriculture.

With regard to «fundamental rights and duties of citizens», the constitutional act of 1952 regulated them in Chapter VII, emphasizing debts to the detriment of rights. Far from being instruments and means whose purpose is the protection of freedom and the restriction of state power, they had as their original mission the creation of optimal conditions for the survival of a totalitarian state [5, p. 74].

For example, the Constitution provided in art. 84 that "freedom of conscience is guaranteed to all citizens. Religious cults are free to organize and can function freely "in the context in which Decree no. 358 of December 2, 1948, in order to establish the legal situation of the former Greek-Catholic cult, provided in art. 1 "cessation of the activity of all the central and statutory organizations of this cult" [8].

Also, the freedoms mentioned in art. 85 "freedom of speech, freedom of the press, freedom of assembly and rally, freedom of processions and street demonstrations" (Constitution of the Romanian People's Republic of 1952) were severely limited and controlled. Freedom of expression has been subject to strict control by state authorities and law enforcement agencies because of its potential to generate currents of opinion and provoke movements, protests and riots against the regime.

Starting with the 1960s, Romanian politics began to gradually distance itself from the sphere of influence imposed by the Soviet Union. This intention was exposed when Gheorghe Gheorghiu-Dej, under pressure from the Soviets to decide which part of the conflict between China and the Soviet Union he supported, issued a statement asserting Romanian independence, «The April Declaration «. This document argued that one communist party should not demand of another its model of government and that in the relations between communist countries the principle of independence of each country must be respected. As such, it was noted the need to adopt a new Constitution that would impose the new reality of the communist state, even if the internal regime still retained the pro-Soviet structure.

The fundamental law elaborated in 1965 was the one that consecrated and substantiated the most important political monopoly of a single political formation, represented by the communist party defined as "the highest form of working-class organization" [1, p. 446]. Through this Constitution, Romania was proclaimed a "Socialist Republic", considered as a country that has a generalized socialist economy and socialist production relations, in all sectors of social life.

Considering that in Romania socialism won, through the Constitution of 1965 the national economy was characterized as socialist, based on socialist ownership of all means of production, property that took either the form of state property (including goods owned by the whole people), or of the cooperative one (comprising the goods that were the property of each cooperative organization). This fact made every Romanian to be dependent on a single leader (the communist state), to whom he had to show permanent obedience in exchange for the protection and economic security he needed.

Under these conditions, the property right was protected to a small extent, the law enumerating only the goods that can be the object of this right: "income and savings from work, the house, the household next to it and the land on which they are located, as well as the goods for personal use and comfort". [1, p. 448].

The constitutional act elaborated in 1965 amplified the role of legislation as a mechanism for shaping and changing social reality, offering it a purely instrumental function in order to maintain and consolidate the communist regime and ensure the permanent subordination of individuals to the party and the socialist state.

With regard to the sphere of private life of individuals, the communist state drafted normative acts that flagrantly violated the right to privacy. In 1966, normative acts were adopted which provided for the prohibition of abortion and the illegal causing of abortion, the prohibition to have tools for performing abortion, as well as the obligation to announce the abortion. Decree 770/1966 marked the regime's intervention in the most intimate aspects of the lives of its citizens, and especially in women's bodies. Demographic policies aimed at human reproduction represented the «political body» of Romania, a body - in the political sense of the phrase - deeply abused by a regime that constantly declares its deep humanity and paternalistic care for citizens, in the context of the formation of the «new man» [6, p. 510].

Another legislative measure conceived by the communist regime aimed at increasing the stability of marriage and the family, by introducing normative requirements that limited the reasons invoked by spouses for dissolving marriage through divorce [1, p. 450]. For example, the marriage could be dissolved only if the husband suffered from chronic mental alienation, was declared dead by a court decision or left the country or was unfaithful in the form of adultery [1, p. 450]. The communist state managed to cover the personal life of each individual with a strong network of provisions, measures and legislative decisions, so that one could no longer talk about the freedom of personal life, but only about its planning and ideology.

In addition, in the 1980s, Romania faced one of the most severe economic crises in its history. The daily life of the people in the communist era was marked by many shortages: lack of food, lack of heat, lack of running water, electricity, etc. The food crisis in Romania resulted from the increase of exports and the limitation of imports, the socialist economy being entitled as a «scarcity economy». Nicolae Ceaușescu's desire to pay the external debt, led in 1981 to the decision to rationalize basic foods such as: bread, milk, sugar, meat and meat products. The card system was introduced in all states facing economic problems, being a necessary measure to ensure a minimum guaranteed consumption to the population [2, p. 57]. The payment of the external debt was made with immense efforts on the part of the Romanians, who had to face repeated and long series of shortcomings in terms of food.

Another problem of that period was the cold in the apartments, especially since the winter of 1984-1985. If the food shortage had settled relatively gradually, the confrontation with the cold in the houses was a shock for the population. The consequences of the

lack of heat generated problems related to the lack of hot water, personal hygiene and cooking. The lack of heat also had a negative impact on people's health. Although in theory, the citizens of communist Romania lived in one of the most prosperous periods in the history of this country, in practice, they were obliged to make significant efforts to be able to live. Commodities had become scarce goods, despite the rationalization measures established by the regime, and imports of consumer goods and other products, such as medicines, were drastically reduced [6, p. 446].

Although the communist legislation recognized the existence and guarantee of the main civil rights and freedoms, in practice, their realization was greatly diminished by a «series of legislative creations» and even politico-ideological. The functioning of restrictive and coercive instruments in the civic education of people has not been achieved linearly, it includes both periods of liberalization and moments of limitation of individual freedoms.

The existing situation in Romania regarding the flagrant violation of human rights has led many Romanians to decide to go abroad, generally to the United States, Canada and Western Europe, using various means, namely: seeking political asylum, marriage, family reunification or even illegal border crossing.

Conclusions

The legislation elaborated during the communist period was not one that ignored, at first sight, the protection of some fundamental rights of the person, but this desideratum was realized only at formal level, by a simple disposition in the text of the Constitution, without other norms that guarantee a real protection of the consecrated rights [6, p. 402].

From a sociological perspective, the communist period can be characterized by the existence of an "excessive normative pressure, supported by the mechanism of force, fear and manipulation, which forced individuals to adopt hyper conformist behaviours and actions, which lacked a common collective consciousness" [1, p. 444]. Far from being a modelling factor of social interests and a means of rationalizing Romanian social life, the legislation during the communist regime failed to be an expression of the "general will" and a factor of normative regulation of the fundamental rights and freedoms of individuals, but only the manifestation of an exercise of power by the party and the communist state.

References

1. BANCIU, A. *Normative paradigm and the exercise of power during the communist regime in Romania (1948–1989)*, Romanian Journal of Sociology, new series, year XXIX, 2018, no. 5–6, Bucharest, pp. 437 – 457.
2. BUTEA, C. *The idea of the tail in memorialistics*, Studium Magazine, 2014, VII/2014, pp. 57 – 68.
3. CHIRTES, A. *Reflection of democratic principles in the Romanian Constitutions*, The sphere of politics Magazine, 2015, no. 114, pp. 10 – 18.
4. GORUN, A. and GORUN, H. T. *Contributions to the development of Romanian stasiology,* Brâncuși Academic Publishing House, Târgu-Jiu, 2016. ISBN-978-973-144-763-6.
5. OLTEANU, C. N. *Constitution of 1952 - instrument of legitimation of the Party*, National Law Review, 2014, nr. 5, pp. 71-75.
6. TISMANEANU, V. (coordinator). *Final Report of the Presidential Commission for the Analysis of the Communist Dictatorship in Romania*, Bucharest, 2006. ISBN: 978-973-50-1836-8.
7. *Decree no. 175/1948 for education reform issued by the State Council*, Romanian People's Republic. – https://lege5.ro/App/Document/g42domzq/decretul-nr-175-1948-pentru-reforma-invatamantului, (accessed on 30.06.2022).
8. *Decree no. 358 of December 2, 1948 for establishing the legal status of the former Greek-Catholic cult.* – https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/22875 (accessed on 30.06.2022).

CZU 342.84:616-036.21(478)
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2022.1(96).10

STRESUL PROFESIONAL ȘI STABILITATEA EMOȚIONALĂ A FUNCȚIONARILOR ELECTORALI ÎN PERIOADA PANDEMIEI COVID-19. EXPERIENȚA REPUBLICII MOLDOVA

Mariana IAȚCO
Doctor în ştiinţe politice, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *iatsco44@hotmail.com*
https//orcid.org/ 0000-0002-5424-3759

Cristina BERLINSCHI
Doctorandă în ştiinţe juridice,
Universitatea Liberă Internaţională din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *cristina.berlinschii@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0001-6502-348X

Statele din întreaga lume s-au confruntat în mod serios cu pandemia de COVID-19 în anul 2020, care, pe lângă preocupările semnificative de sănătate publică, a creat probleme în organizarea și desfășurarea alegerilor. Așa cum s-a demonstrat în prezentul articol, una din problemele generale a fost desfășurarea alegerilor și asigurarea dreptului constituțional de a vota în contextul pandemiei, menținând totodată siguranța şi sănătatea funcționarilor electorali şi minimizând riscurile de sănătate publică. Fără îndoială, acestea sunt cele două aspecte la care autoritățile electorale au trebuit să se gândească cel mai mult atunci când au organizat procese electorale, căutând un echilibru între drepturile democratice și riscurile de sănătate. Pandemia COVID-19 continuă să fie o provocare pentru exercițiul democrației reprezentative, iar organizarea alegerilor devine tot mai vulnerabilă şi stresantă în condițiile pandemice. Funcționarii electorali sunt cei care în prima linie au trebuit să asigure desfășurarea alegerilor prezidențiale şi parlamentare în condiții de muncă alerte pentru sănătate şi securitatea lor. Riscurile de contaminare cu virusul COVID-19 la locul de muncă a generat o schimbare în starea lor psihică, fizică şi emoţională. Aceste aspecte constituie elemente ale stresului profesional, în condiţiile în care până la pandemie funcţionarii electorali erau obişnuiţi cu un tip de comportament la locul de muncă (birourile electorale).

Cuvinte-cheie: *pandemia COVID-19, securitate și sănătate în muncă, proces de vot, stres profesional, alegeri naționale și locale, riscuri pentru sănătate.*

PROFESSIONAL STRESS AND EMOTIONAL STABILITY OF ELECTION OFFICIALS DURING THE COVID-19 PANDEMIC. THE EXPERIENCE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

States around the world have seriously faced the COVID-19 pandemic in the year 2020, which, in addition to significant public health concerns, has created problems in the organization and conduct of elections. As demonstrated in this study, one of the general problems was the conduct of elections and ensuring the constitutional right to vote in the

context of the pandemic, while maintaining the safety and health of electoral officials and minimizing public health risks. There is no doubt that these are the two aspects that the electoral authorities had to think about the most when organizing electoral processes, seeking a balance between democratic rights and health risks. The Covid-19 pandemic continues to be a challenge for the exercise of representative democracy, and the organization of elections is becoming increasingly vulnerable and stressful in pandemic conditions. The electoral officials are the ones who, on the front line, had to ensure that the presidential and parliamentary elections were held in working conditions that are alert for their health and safety. The risks of contamination with the COVID-19 virus in the workplace have generated a change in their mental, physical and emotional state. These aspects are elements of professional stress, given that until the pandemic, electoral officials were used to a type of behavior at work (electoral offices).

Keywords: *COVID-19 pandemic, safety and health at work, voting process, professional stress, national and local elections, health risks.*

STRESS PROFESSIONNEL ET STABILITÉ ÉMOTIONNELLE DES RESPONSABLES ÉLECTORAUX PENDANT LA PANDÉMIE DE COVID-19. EXPÉRIENCE DE LA RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA

Les états du monde entier ont été sérieusement confrontés à la pandémie de COVID-19 en 2020, qui, en plus d'importantes préoccupations de santé publique, a créé des problèmes dans l'organisation et le déroulement des élections. Comme le démontre cet article, l'une des questions générales était la conduite des élections et la garantie du droit constitutionnel de voter dans le contexte de la pandémie, tout en maintenant la sécurité et la santé des fonctionnaires électoraux et en minimisant les risques pour la santé publique. Ce sont sans aucun doute les deux questions auxquelles les autorités électorales ont dû le plus penser lors de l'organisation des processus électoraux, en cherchant un équilibre entre les droits démocratiques et les risques pour la santé. La pandémie de Covid-19 continue d'être un défi pour l'exercice de la démocratie représentative, et l'organisation des élections devient de plus en plus vulnérable et stressante dans des conditions pandémiques. Les fonctionnaires électoraux sont ceux qui, en première ligne, ont dû assurer le déroulement des élections présidentielles et parlementaires dans des conditions de travail. Les risques de contamination par le virus COVID-19 sur le lieu de travail ont généré un changement dans leur état mental, physique et émotionnel. Ces aspects constituent des éléments de stress professionnel, étant donné que jusqu'à la pandémie, les fonctionnaires électoraux étaient habitués à un type de comportement au travail (bureaux électoraux).

Mots-clés: *pandémie de COVID-19, sécurité et santé au travail, processus électoral, stress professionnel, élections nationales et locales, risques pour la santé.*

ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ СТРЕСС И ЭМОЦИОНАЛЬНАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ СОТРУДНИКОВ ИЗБИРАТЕЛЬНЫХ КОМИССИЙ ВО ВРЕМЯ ПАНДЕМИИ COVID-19. ОПЫТ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

Все страны мира серьезно столкнулись с пандемией COVID-19 в 2020 году, которая, помимо серьезных проблем со здоровьем населения, создала проблемы в организации и проведении выборов. Как показано в данной статье, одним из общих вопросов было проведение выборов и обеспечение конституционного права голоса в условиях пандемии при сохранении безопасности и здоровья сотрудников избирательных комиссий и минимизации рисков для здоровья населения. Несомненно, это два аспекта, о которых избирательным органам приходилось больше всего думать при организации избирательных процессов, стремясь найти баланс между демократическими правами и рисками для здоровья. Пандемия COVID-19 продолжает создавать трудности для осуществления представительной демократии, а организация выборов становится все более уязвимой и напряженной в условиях пандемии. Избирательные чиновники – это те, кто в первую очередь должен был обеспечить проведение президентских и парламентских выборов в условиях повышенной готовности для своего здоровья и безопасности. Риски заражения

вирусом COVID-19 на работе вызвали изменение их психического, физического и эмоционального состояния. Данные аспекты представляют собой элементы профессионального стресса, учитывая, что до пандемии сотрудники избирательных комиссий привыкли к определенному типу поведения на работе (избирательные органы).
Ключевые слова: *пандемия COVID-19, безопасность и здоровье на рабочем месте, избирательный процесс, профессиональный стресс, общегосударственные и местные выборы, риски для здоровья.*

Introducere

Printre preocupările de bază ale Guvernului Republicii Moldova în ceea ce priveşte domeniul sănătăţii publice, una din problemele generale a fost desfăşurarea alegerilor și asigurarea dreptului constituțional al cetăţeanului de a vota în contextul pandemiei, menținând totodată siguranța alegătorilor şi a funcţionarilor electorali și minimizând riscurile de sănătate publică. În 2020, virusul COVID-19 a avut impact nu doar asupra sănătății publice și economiei statelor lumii, ci și asupra proceselor electorale.

În Europa, la începutul pandemiei, în 16 state a fost amânată desfăşurarea alegerilor de toate nivelele sau a referendumurilor. Începând cu luna iunie, odată cu relaxarea măsurilor de combatere a infecției, a fost relansată organizarea preconizată a scrutinelor electorale. Aceasta în pofida atestării celui de-al doilea val al pandemiei. În Republica Moldova am avut o situație diferită de cea din majoritatea statelor din Europa, aici nu a existat un prim val separat de cel de-al doilea, ci o creștere continuă a numărului de infectați. În astfel de circumstanțe, autoritățile Republicii Moldova au decis să desfășoare totuși alegerile. În acest sens, au fost adoptate decizii de organizare a scrutinelor, când în majoritatea statelor europene încă se practica amânarea pentru o perioadă mai târzie a alegerilor programate [4].

Contextul național al organizării alegerilor în condiţiile COVID-19

De la începutul pandemiei (martie 2020), în Republica Moldova au fost organizate mai multe tipuri de scrutine (alegeri parlamentare noi în circumscripția uninominală nr. 38, Hânceşti – 15 martie 2020; alegeri prezidenţiale – 01 noiembrie 2020; alegeri parlamentare anticipate – 11 iulie 2021).

Această presiune constantă exercitată asupra alegătorilor, dar în special asupra funcţionarilor electorali privind riscurile de contaminare cu virusul COVID-19 la locul de muncă a generat o schimbare în starea lor psihică, fizică şi emoţională. Aceste aspecte constituie elemente ale stresului profesional, în condiţiile în care până la pandemie funcţionarii electorali erau obişnuiţi cu un tip de comportament la locul de muncă (birourile electorale), iar în perioada pandemiei sunt obligaţi să se conformeze şi să respecte cerinţe anti-COVID: de la respectarea distanţei sociale până la pixuri individuale pentru fiecare alegător, persistând riscul infectării cu virus.

În context, în rezultatul coordonării acțiunilor dintre Comisia Electorală Centrală şi Comisia Națională Extraordinară de Sănătate Publică a fost elaborată şi o *Instrucțiunea cu privire la măsurile de prevenire a infecției COVID-19 în perioada electorală*. Nerespectarea acestor măsuri de prevenire duce la răspundere contravenţională, iar în cel mai rău caz – la compromiterea sănătăţii şi chiar la îmbolnăvire, care, de altfel, alimentează stresul profesional şi contaminează stabilitatea emoţională. Instrucţiunea cu privire la măsurile de prevenire a infecției COVID-19 în perioada electorală a fost elaborată și aprobată cu scopul de a optimiza și standardiza aplicarea procedurilor electorale ce țin de organizarea și desfășurarea alegerilor în condiții de pandemie [3].

Instrucţiunea a reglementat în mod separat măsurile de protecție pentru alegători, funcționari electorali și concurenți. De asemenea, aplicarea măsurilor de protecție a fost stabilită separat pentru etapele procesului electoral: perioada electorală,

ziua alegerilor și perioada de după ziua votării. Reglementările au acoperit preponderent activitatea organelor electorale, și în mod mai puțin suficient activitățile de campanie (întruniri electorale, activități din „ușă-în-ușă” etc.). Printre reglementările cele mai relevante procedurii de vot menționăm:

• Obligativitatea respectării, în perimetrul secției de votare (SV), a regulilor privind distanțarea socială și interdicția întrunirilor cu participarea unui număr mai mare de 50 de persoane;

• Amenajarea localului SV în corespundere cu respectarea distanței sociale de 1 metru între funcționarii electorali;

• Efectuarea obligatorie a termometriei fiecărui alegător la intrarea în secția de votare;

• Instalarea, la intrarea în secția de votare, în locuri vizibile și accesibile pentru alegători, a dozatoarelor cu soluție dezinfectantă pe bază de alcool;

• Condiționarea accesului alegătorilor în secția de votare și în sediul organelor electorale de purtarea obligatorie a măștii de protecție. Membrii BESV au fost obligați să ofere gratuit câte o mască de protecție fiecărui alegător în ziua alegerilor;

• Exercitarea votului la locul aflării (domiciliu sau reședință) de către alegătorii care sunt în autoizolare (pentru tratament la domiciliu, persoane contacte, persoane revenite de peste hotare din zona roșie și cei care manifestă simptome ale infecției respiratorii acute);

• Pe parcursul zilei alegerilor, a fost obligatorie aerisirea frecventă a spațiului secției de votare, iar în caz de posibilitate aerisirea permanentă, precum și dezinfectarea, pe parcursul zilei, a spațiului și suprafețelor de lucru din secția de votare;

• în incinta secției de votare, concomitent, a fost permisă intrarea unui număr limitat de alegători, egal cu numărul de cabine de vot utilizate (de ex., 2 cabine de vot – 2 alegători prezenți concomitent).

Urmare a acestor aspecte, în cadrul studiului se înaintează ipoteza de cercetare, potrivit căreia funcționarii electorali sunt supuşi unui stres profesional în perioada pandemiei de COVID-19 şi este afectată stabilitatea emoţională, în condiţiile în care aceștia, până la pandemie, erau obişnuiţi cu un tip de comportament la locul de muncă, iar acum sunt obligaţi să se adapteze la noile limitări de resurse, condiţii de muncă, timp şi nevoi ale lor.

Designul metodologic al studiului

Pentru atingerea obiectivelor propuse în cadrul articolului au fost folosite atât metode specifice abordării calitative a investigaţiei sociologice, cât şi metode specifice abordării cantitative, prin abordarea sistemică şi interdisciplinară. Datele primare au fost obţinute în baza cercetării sociologice aplicative.

Datele calitative şi cantitative au fost obţinute prin intermediul chestionarul elaborat a cuprins structură mixtă de 16 întrebări, grupul ţintă al cercetării l-a constituit în primul rând, funcţionarii electorali din regiunea de nord al Republicii Moldova, precum și evidenţierea problemelor de securitate şi sănătate în muncă în perioada scrutinelor electorale Diseminarea datelor:

➢ Perioada chestionării: noiembrie-decembrie 2021.

➢ Chestionarea a fost realizată pe un eşantion de 238 de funcţionari electorali, din care:

- Bărbați – 65%
- Femei – 35%

Cea mai mare parte a funcţionarilor electorali chestionaţi (74,4%) sunt cuprinşi în limita de vârstă 25-55 ani, respectiv:

- 25-40 ani – 89 de persoane;
- 40-55 ani – 88 de persoane.

Şi doar 16% (38 de persoane) au vârsta 55+, iar 9,7% (23 de persoane) – 18-25 de ani. Aceste date ne vor permite să analizăm calitativ, care din grupurile de vârstă de funcţionari este mai rezistent la stresul profesional în condiţiile unei presiuni constante (riscul de sănătate) şi manifestă o stabilitate emoţională. De asemenea, 56% din cei chestionaţi au studii de specialitate (colegiu) şi superioare de

licenţă, iar 15,5% - studii de masterat, ceea ce indică, cel puţin, asupra nivelului înalt al responsabilităţii civice, al gradului înalt de familiarizare cu riscurile de sănătate publică, al conduitei etc.

Analiza sociologică a stresului profesional al funcţionarilor electorali. Studiu de caz: or. Bălţi

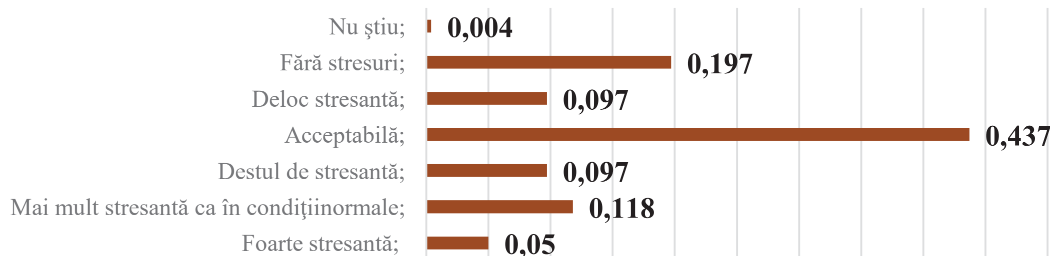
Aşa precum s-a menţionat *supra*, Comisia Electorală Centrală a remis către circumscripţiile electorale Instrucţiunea cu privire la măsurile de prevenire a infecţiei COVID-19 în perioada electorală, care a fost adusă la cunoştinţa tuturor funcţionarilor electorali. Astfel, la întrebarea *„Aţi făcut cunoştinţă cu instrucţiunea privind modalitatea de organizare şi desfăşurate de către CEC a scrutinelor electorale, în condiţiile situaţiei pandemice COVID-19?”* 96,6% din respondenţi au răspuns „DA”, pe când doar 3 persoane (1,3%) au răspuns „NU” şi 5 persoane (2,1%) – „NU ŞTIU”.

Faptul că, doar 8 persoane n-au făcut cunoştinţă cu Instrucţiunea menţionată, nu denotă iresponsabilitatea civică şi necunoaşterea aplicării măsurilor de protecţie la locul de muncă de către funcţionarii electorali. Normele şi conduita pe timp de pandemie sunt cunoscute de toţi şi, cel puţin, respectate atât de funcţionari, cât şi de către alegători. Totuşi, necunoaşterea Instrucţiunii nu reduce din stresul profesional şi din stabilitatea emoţională a funcţionarilor electorali, întrucât la locul de muncă toţi sunt conştienţi de faptul expunerii la riscurile contaminării, mai ales când se înregistrează un flux mare de alegători.

În aceeaşi ordine de idei, 81,5% din cei chestionaţi au menţionat că posedă experienţă de a activa în organele electorale inferioare (birouri electorale) pe timp de pandemie, mai exact în perioada martie 2020 - septembrie 2021, ceea ce prezumă că ei au fost familiarizaţi cu respectarea măsurilor antipandemice. De asemenea, ne permite să concluzionăm că ei fac parte din categoria celor funcţionari, care n-au fost afectaţi de stresul profesional sau au fost afectaţi într-o măsură redusă, suportabilă. Este foarte puţin probabil, ca o persoană să se întoarcă repetat într-un mediu ostil din punct de vedere psihologic, care generează nu doar o instabilitate emoţională, dar şi supune riscului sănătatea ei.

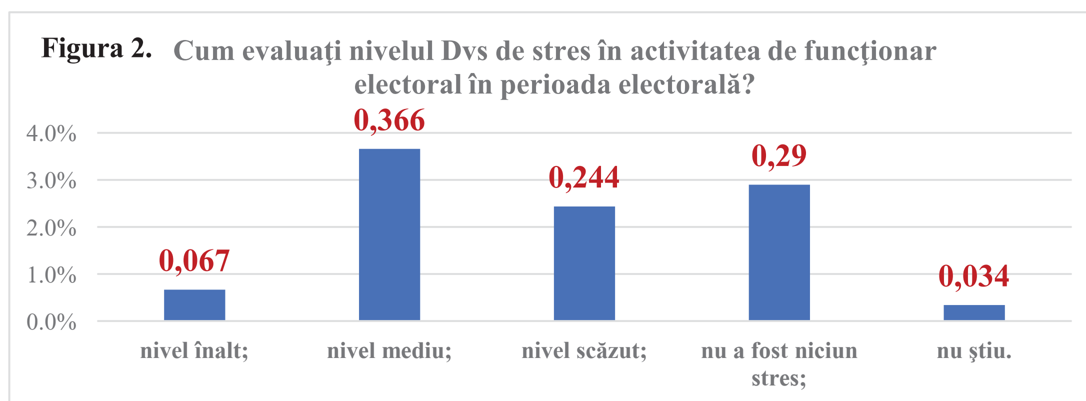
Astfel, la întrebarea *„Cât de stresantă a fost activitatea în cadrul organului electoral pe timp de pandemie COVID-19”*, doar 1/4 din respondenţi (63 de persoane) au fost supuşi unui stres profesional ridicat, restul – cca. 74% s-au simţit confortabil şi în limitele acceptabile ale stresului la locul de muncă, din care 46 de persoane (19,7%) nici n-au avut stres profesional, situaţie reflectată în graficul de mai jos (Fig. 1).

Figura 1. **Cât de stresantă a fost activitatea în cadrul organului electoral pe timp de pandemie COVID19**

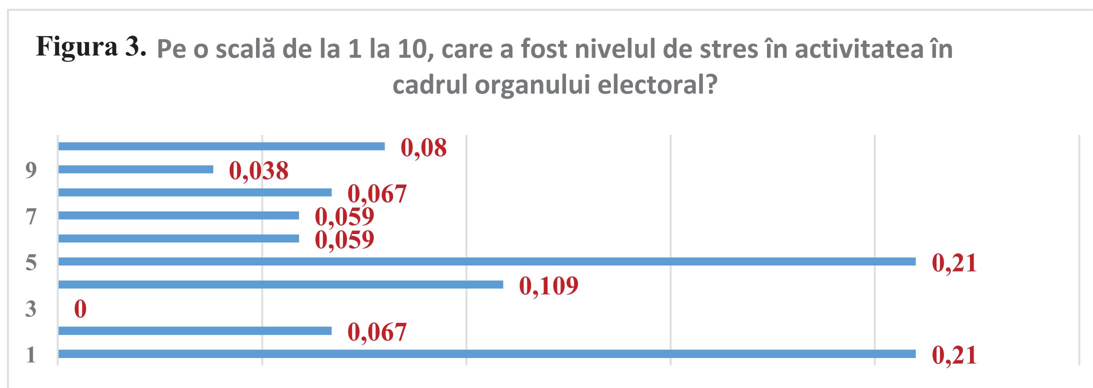
Sursa: elaborat de către autor.

Aceste rezultate nu diferă, în mare măsură, de răspunsurile celor chestionaţi la întrebarea *„Cum evaluaţi nivelul Dvs. de stres în activitatea de funcţionar electoral în perioada electorală"*, deoarece orice persoană, din momentul angajării, se adaptează cognitiv şi psiho-emoţional la locul de muncă, ajungând, la un moment dat, într-o zonă de confort. Astfel, majoritatea (90%) din funcţionarii electorali au menţionat că, nivelul de stres în activitatea lor profesională este medie/scăzut, iar fiecare al treilea (29%) respondent chiar nu are nici un stres în activitatea lui, situaţie creionată în graficul de mai jos. De cealaltă parte, fiecare al şaptelea (6,7%) funcţionar este supus unui nivel de stres înalt, cauzele fiind multiple: de la suprasolicitări până la relaţii interpersonale în cadrul colectivului (Fig.2).

Sursa: elaborat de către autor.

Aceeaşi tendinţă o întâlnim şi în analiza răspunsurilor la întrebarea *„Pe o scală de la 1 la 10, care a fost nivelul de stres în activitatea în cadrul organului electoral"*, unde mai mult de jumătate de funcţionari (65%) au indicat un nivel scăzut/mediu al stresului în cadrul organului electoral, punctând de la 1 la 5, şi doar 8% (19 persoane) au indicat un nivel de stres foarte ridicat. Restul – 27% au apreciat nivelul de stres în cadrul organului electoral ca fiind acceptabilă/destul de grea, punctând de la 6 la 9 (a se vedea Fig.3).

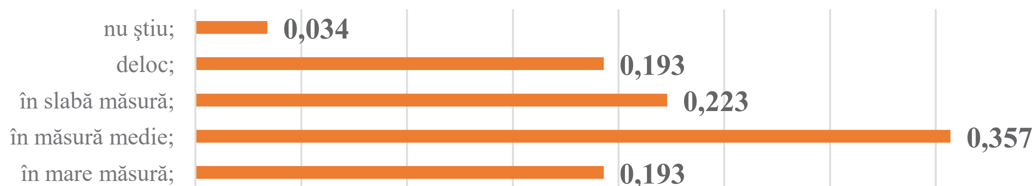
Sursa: elaborat de către autor.

Deşi Instrucţiunea cu privire la măsurile de prevenire a infecției COVID-19 în perioada electorală, precum şi acţiunile întreprinse de către Comisia Electorală Centrală vizau minimizarea riscurilor de sănătate, pandemia a produs efecte semnificative asupra nivelului de bunăstare psiho-emoţională a funcţionarilor electorali.

Din datele analizate reiese că, chiar dacă funcţionarii electorali s-au adaptat şi rezistă la stresul profesional, atunci stabilitatea lor emoţională pe fonul pandemiei este supusă unor puternice presiuni psihice şi tulburări emoţionale. Astfel, se observă că mai mult de jumătate din funcţionarii electorali (55%) în măsură medie şi mare au fost afectaţi psiho-emoţional în condiţiile respectării măsurilor de prevenire a infecţiei COVID-19. Explicaţia pentru aceste diagnostice rezidă în stresul cauzat de certitudinea că ai COVID, în necesitatea de a te izola, în anxietatea şi depresia că îţi poţi pierde locul de muncă, stabilitatea socială şi economică, sănătatea.

Deși implicațiile psihologice pe timp de pandemie se răsfrâng asupra tuturor funcţionarilor electorali, unele grupuri de vârstă trăiesc aceste efecte diferit. Astfel 41,6% din funcţionarii chestionaţi au fost afectaţi în slabă măsură (53 de persoane) sau chiar deloc (46 de persoane) din punct de vedere psiho-emoţional. Cei mai mulţi din această categorie fac parte funcţionarii tineri, cu vârsta cuprinsă între 25-40 de ani, urmat de cei cu vârsta între 18-25 de ani. De asemenea, au fost şi cei cu vârsta cuprinsă între 40-55 de ani care n-au fost afectaţi psiho-emoţional, însă ei reprezintă minoritatea (a se vedea Fig.4).

Figura 4. **În ce măsură respectarea măsurilor de prevenire a infecţiei COVID-19 v-a influenţat starea psiho-emoţională pe parcursul activităţii în cadrul organului electoral?**

Sursa: elaborat de către autor.

Aceste schimbări minime la nivel de bunăstare psiho-emoţională se explică prin faptul că, aceşti funcţionari electorali fie că n-au fost infectaţi de virusul COVID-19, fie că au avut o formă uşoară de boală (fiind totodată vaccinaţi), respectiv ei au trecut peste senzaţia de anxietate şi tulburări emoţionale.

În aceeaşi ordine de idei, la întrebarea *„Cum aţi aprecia starea Dvs. emoţională după dizolvarea organului electoral în care aţi activat”* 95% din funcţionarii chestionaţi au răspuns pozitiv, de la „ACCEPTABILĂ" până la „FOARTE BUNĂ", ceea ce ne demonstrează despre nivelul de bunăstare psiho-emoţională agreat şi, într-o oarecare măsură, confortabil pentru funcţionari.

Totuşi, este necesar de evidenţiat şi faptul că, în procesul chestionării o parte din respondenţi nu sunt sinceri în răspunsuri. Cauzele pot fi multiple, de la cele personale până la frica de a fi criticaţi (cu toate că chestionarele sunt nepersonalizate). Astfel, mai multe studii din domeniu au arătat că, odată cu răspândirea

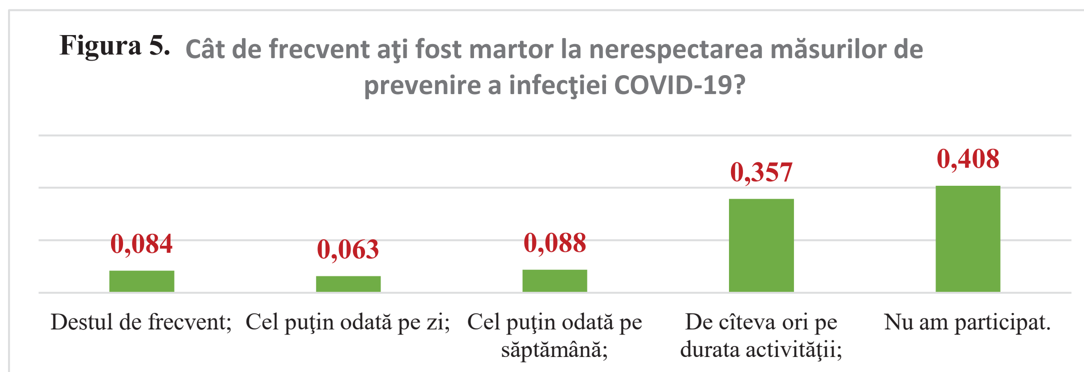
pandemiei stările de anxietate, depresie şi tulburare emoţională s-au acutizat la toate categoriile de vârstă, indiferent de statutul social, ocupaţia, veniturile etc., întrucât efectele negative ale măsurilor de izolare, a obligativităţii de respectare a măsurilor de protecţie, a consecinţelor post-COVID asupra sănătăţii etc. au afectat, fără excepţie, bunăstarea psiho-emoţională a fiecărui cetăţean.

Aşa precum s-a menţionat anterior, restricţiile impuse de către Comisia Electorală Centrală în cadrul organelor electorale au avut impact asupra echilibrului şi bunăstării psiho-emoţionale a funcţionarilor. Aceştia erau obligaţi să adopte un comportament distinct faţă de cel de până la pandemie, atât faţă de ei, cât şi faţă de alegători şi concurenţi electorali. La întrebarea dacă *„Au existat încălcări/acţiuni de nerespectare a măsurilor de prevenire a infecţiei de COVID-19 din partea altor actori electorali pe durata activităţii de funcţionar electoral"*, 80% din respondenţi au răspuns „NU" şi doar 8% au semnalat despre incidentele la organele electorale, cum ar fi nerespectarea distanţei sociale, lipsa termometriei, prezenţa actorilor electorali fără măşti.

În acelaşi context, stresul profesional şi stabilitatea emoţională au fost influenţaţi şi de responsabilitatea pe care o poartă funcţionarul electoral în ceea ce priveşte asigurarea respectării cerinţelor din Instrucţiunea cu privire la măsurile de prevenire a infecţiei COVID-19 la organele electorale. Atenţia maximă, spiritul de observaţie, timpul de reacţie, comunicarea şi modalitatea cum se face atenţionarea alegătorilor şi actorilor electorali la respectarea regulilor de protecţie – toate au impact asupra echilibrului psiho-emoţional al funcţionarului.

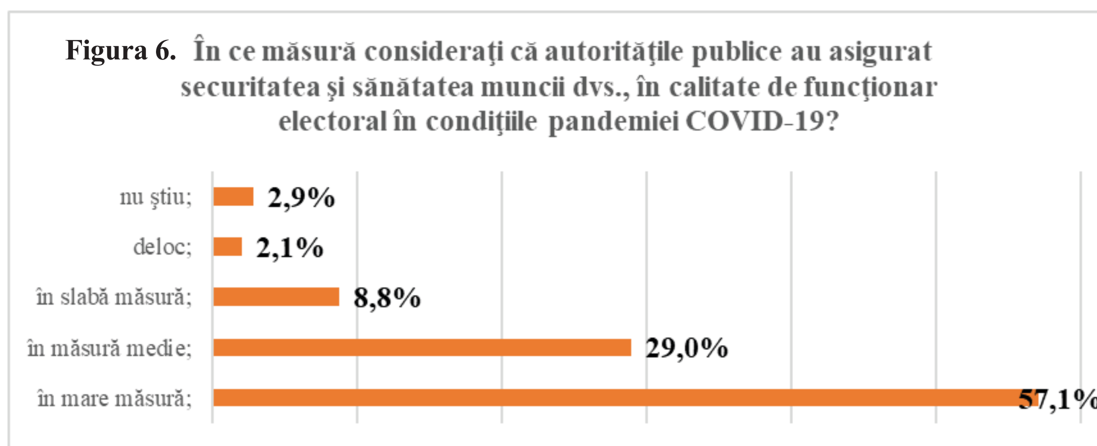
Acest aspect este ilustrat în Figura 5. Astfel, 60% din funcţionari au fost împuterniciţi şi responsabili de asigurarea respectării măsurilor de prevenire. Periodicitatea fixării abaterilor de la respectarea măsurilor este una medie/scăzută, de la câteva pe zi până la câteva ori pe durata activităţii. Acest fapt se explică prin măsurile luate de guvernare cu privire la campania de informare a populaţiei despre respectarea regulilor la urnele de vot, despre pregătirea şi instruirea funcţionarilor electorali, fapt care implică în sine un stres profesional.

Figura 5. Cât de frecvent aţi fost martor la nerespectarea măsurilor de prevenire a infecţiei COVID-19?

Sursa: elaborat de către autor.

Anume de calitatea organizării, asigurării şi implementării de către factorii de decizie ai Comisiei Electorale Centrale a măsurilor de prevenire împotriva infecţiei COVID-19 depinde nivelul de siguranţă a funcţionarului la locul de muncă, nivelul confortului şi bunăstării psiho-emoţionale, precum şi dorinţa de a activa în aceste condiţii de stres şi pentru perioade

Sursa: elaborat de către autor.

elective ulterioare [Fig. 6]. Astfel, la întrebarea *„În ce măsură consideraţi că autorităţile publice au asigurat securitatea şi sănătatea muncii Dvs., în calitate de funcţionar electoral în condiţiile pandemiei COVID-19"*, majoritatea (86%) au răspuns pozitiv şi doar 11% (26 de persoane) şi-au manifestat nemulţumirea vizavi de calitatea organizării măsurilor de prevenire antipandemice, care le-ar fi pus în pericol sănătatea şi securitatea lor. A se vedea graficul de mai jos.

De aceea, la următoarea întrebare *„În cadrul următorului scrutin, Dvs. intenţionaţi să vă implicaţi în activităţile organului electoral"*, 83% din respondenţi au răspuns „DA" şi doar 5% - „NU". Deducem că, funcţionarii electorali, sub presiunea riscului contaminării, acceptă acest nivel de stres profesional şi al disonanței psiho-emoţionale la locul de muncă, ceea ce presupune că şi-au creat deja o conduită între ei şi evenimentul perceput ca ameninţător – pandemia COVID-19, cu scopul de a stăpâni, a ţine sub control sau a diminua impactul pandemiei asupra stării sale de confort fizic şi psihic.

În final, la întrebarea *„Care sunt recomandările/ comentariile Dvs., în vederea depăşirii stresului profesional al funcționarului electoral? Vă rugăm să enumeraţi",* au fost înaintate următoarele recomandări:

➢ Ce vizează măsurile de prevenire şi protecţie:

- respectarea regulilor de către alegători;
- să se respecte regulile de securitate în continuare, inclusiv să se respecte atât de concurenţi electorali, cât şi de alegători: (respectarea distanţei, aplicarea măştilor, aerisirea încăperilor, dezinfectarea mâinilor)
- sa fie organizate câteva pauze, în timpul cărora se poate de efectuat aerisirea;
- amenajarea secţiilor de votare cu încălzire.

➢ Ce vizează instruirea:

- desfăşurarea instruii privind depăşirea situaţiilor de stres până şi după;
- organizarea cursurilor de instruire post-factum în baza rezultatelor (greşeli, recomandări);
- organizarea unui număr mai mare de seminare specializate pe organizarea alegerilor;
- să se organizeze mai bine conştientizarea populaţiei cu privire la procedura de desfăşurare a electivei şi a măsurilor de prevenire şi protecţie.

➢ Ce vizează stresul profesional şi stabilitatea emoţională:

- mai multă linişte şi atenţie;
- respectarea normelor şi încredere în sine;
- o atmosfera plăcută din partea alegătorilor şi a comisiei;
- sa nu facem panică, să respectăm regulile de protecţie;
- se exagerează prea mult, trebuie să fim optimişti şi pozitivi;
- sa fim mai calmi; să nu ne lăsăm afectaţi, sa facem lucrul bine;
- după volumul şi lucrul efectuat - suntem puţin remunerat.

Concluzii

Analiza rezultatelor chestionării funcţionarilor electorali cu genericul *„Stresul profesional și stabilitatea emoțională a funcționarilor electorali în perioada pandemiei de Covid-19: experiența Republicii Moldova”* permite de a scoate în evidenţă următoarele concluzii:

1. Pandemia COVID-19 a avut un impact asupra bunăstării psiho-emoționale a funcţionarilor electorali. Aceasta rezidă în stresul cauzat de certitudinea că funcţionarul ar putea avea COVID, ceea ce condiţionează obligativitatea autoizolării, iar aceasta duce la anxietate şi depresie, întrucât poate conduce la pierderea locului de muncă, a stabilităţii economice, a sănătăţii.

1. Totuşi, în organele electorale, pandemia COVID-19 n-a generat un nivel înalt al stresului profesional, ci unul moderat, funcţionarii simțind-se confortabil şi în limitele acceptabile ale stresului la locul de muncă. Aceasta se explică prin experienţa deja trăită în campaniile electorale anterioare, în cadrul cărora s-a format un comportament distinct de cel obişnuit.

2. Pandemia a avut un impact disproporționat asupra diferitor categorii de funcţionari (după vârstă şi experienţa de lucru). Stres ridicat l-au manifestat funcţionarii, care şi-au desfăşurat de prima dată activitatea într-un organ electoral, ei reprezentând minoritatea din cei chestionaţi (7%), precum şi funcţionarii din categoria de vârstă 55+, care fac parte din grupul de risc major şi constituie 12% din numărul total al eşantionului.

3. Grupurile cele mai afectate de instabilitatea emoţională au beneficiat de mai puțin suport în menținerea bunăstării psiho-emoționale. Atunci când nu se ține cont de acest principiu, răspunsul de politici riscă a nu fi eficient sau a nu genera rezultatele aşteptate. Analiza recomandărilor funcţionarilor a relevat că ei pledează la o mai mare atenţie şi linişte faţă de ei, precum şi să fie remuneraţi cu un adaos suplimentar pentru activarea în condiţii cu risc sporit de contaminare.

4. Deși măsurile întreprinse erau rezonabile și necesare, acestea au produs efecte semnificative asupra nivelului de stres profesional al funcţionarilor. Analiza datelor au arătat că, majoritatea din cei chestionaţi vor continua să activeze în condiţii restrictive, elaborând-şi un comportament de rezistenţă la acest flagel profesional al contemporanității.

Referințe bibliografice

1. *Codul electoral al Republicii Moldova*. Nr. 1381-XIII din 21 noiembrie 1997, art. 14-26.

2. *Efectele pandemiei COVID-19 din anul 2020 asupra organizării și desfășurării alegerilor în statele post-sovietice:Studiu transversal al mediilor electorale din Ucraina, Republica Moldova, Georgia și Kârgâzstan.* Rețeaua Europeană a Organizațiilor de Monitorizare a Alegerilor – ENEMO, 2020.

3. *Instrucțiunea privind modalitatea de organizare și desfășurare de către Comisia Electorală Centrală a scrutinelor electorale în condițiile situației pandemice cu infecția COVID-19.* – https://a.cec.md/ro/instructiuni-aprobate-de-comisia-electorala (accesat – 10.04.2022).

4. *Notă analitică. Impactul COVID-19 asupra alegerilor.* Asociaţia pentru Democraţie Participativă, 2021. – http://www.e-democracy.md/files/pr/nota-impact-covid-19-alegeri.pdf (accesat – 10.04.2022).

CZU 378(478)
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2022.1(96).11

STUDIILE DOCTORALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA: NOI MECANISME, NOI PROVOCĂRI

Stelian MANIC
Doctor în științe, conferențiar universitar, Universitatea Americană din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *stelianmanic@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0003-2140-0591

Gheorghe CUCIUREANU
Doctor habilitat în științe, Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *cuciureanu.gheorghe@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0003-2140-0591

Ludmila MANIC
Doctor în științe, Universitatea Americană din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *ludmilamanic@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0001-9418-4936

În prezentul articol sunt analizate câteva aspecte ale noului cadru existent în Republica Moldova referitor la studiile doctorale ca urmare a aprobării în ultima perioadă a unui șir de acte normative, inclusiv care se referă la conferirea și confirmarea titlului științific de doctor. Acestea sunt comparate cu procedurile existente anterior, la nivel național, dar și cu bunele practici internaționale. Se constată multiple contradicții în actele aprobate, inclusiv în procedurile prevăzute, dar și standarde de calitate mai reduse comparativ cu cele existente în țările europene. Noul cadru stabilit în domeniu, coroborat cu alte tendințe în domeniul învățământului superior și a cercetării, ridică noi provocări în asigurarea calității activităților științifice din Republica Moldova. În acest context, autorii înaintează o serie de propuneri de îmbunătățire a cadrului normativ și a procedurilor care să ateste calificarea științifică a personalului implicat în procesul de studii doctorale.

Cuvinte-cheie*: doctorat, cercetare doctorală, titlu științific, provocări, reformare în învățământ, Republica Moldova.*

DOCTORAL STUDIES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: NEW MECHANISMS, NEW CHALLENGES

The article analyzes some aspects of the new existing framework in the Republic of Moldova regarding doctoral studies following the recent approval of a series of normative acts, including those related to the conferment and confirmation of the scientific title of doctor. These are compared with previously existing procedures, at national level, but also with good international practices. There are multiple contradictions in the approved acts, including in the procedures provided, but also

lower quality standards compared to those in European countries. The new framework established in the field, corroborated with other trends in the field of higher education and research, raises new challenges in ensuring the quality of scientific activities in the Republic of Moldova. In this context, the authors submit a series of proposals to improve the regulatory framework and procedures to certify the scientific qualification of the staff involved in the doctoral studies process.
Keywords: *doctorate, doctoral research, scientific title, challenges, education reform, Republic of Moldova.*

ÉTUDES DOCTORALES EN RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA: NOUVEAUX MÉCANISMES, NOUVEAUX DÉFIS

L'article analyse certains aspects du nouveau cadre en République de Moldova concernant les études doctorales suite à l'approbation récente d'une série d'actes normatifs, y compris ceux liés à l'attribution et à la confirmation du titre scientifique de docteur. Celles-ci sont comparées aux procédures existantes, au niveau national, mais aussi aux bonnes pratiques internationales. Il existe de multiples contradictions dans les actes approuvés, y compris dans les procédures prévues, mais également des normes de qualité inférieures à celles des pays européens. Le nouveau cadre établi dans ce domaine, corroboré par d'autres tendances dans le domaine de l'enseignement supérieur et de la recherche, pose de nouveaux défis pour garantir la qualité des activités scientifiques en République de Moldova. Dans ce contexte, les auteurs soumettent une série de propositions pour améliorer le cadre réglementaire et les procédures de certification de la qualification scientifique du personnel impliqué dans le processus de doctorat.
Mots-clés: *doctorat, recherche doctorale, titre scientifique, défis, réforme de l'éducation, République de Moldova.*

ДОКТОРАНТУРА В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА: НОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ, НОВЫЕ ВЫЗОВЫ

В данной статье анализируются некоторые аспекты новой структуры в Республике Молдова, касающиеся докторантуры после недавнего принятия ряда нормативных актов, в том числе связанных с присвоением и подтверждением ученой степени доктора. Они сравниваются с ранее существовавшими процедурами на национальном уровне, а также с передовой международной практикой. В утвержденных актах существует множество противоречий, в том числе в предусмотренных процедурах, но также и более низкие стандарты качества по сравнению с европейскими странами. Новая структура, созданная в этой области, которая подтверждается другими тенденциями в области высшего образования и научных исследований, ставит новые задачи в обеспечении качества научной деятельности в Республике Молдова. В этом контексте, авторы представляют ряд предложений по совершенствованию нормативной базы и процедур сертификации научной квалификации персонала, участвующего в процессе докторантуры.
Ключевые слова: *докторантура, исследование по докторантуре, ученая степень, вызовы, реформа образования, Республика Молдова.*

Introducere

În Republica Moldova are loc reformarea studiilor doctorale. Prin aprobarea Codului Educaţiei în anul 2014, doctoratul a fost instituţionalizat drept ciclul III al învăţământului superior, organizat în cadrul şcolilor doctorale, iar schimbările ce au loc cuprind toate componentele studiilor: admiterea, îndrumarea doctoranzilor, susţinerea tezelor de doctorat etc. Ulterior au fost aprobate un șir de acte subsecvente, inclusiv unele în anul 2019 care se referă la finalizarea studiilor doctorale și aprobarea conducătorilor de doctorat. Cât de coerent și argumentat s-a făcut aceste schimbări, în ce măsură au ținut ele de contextul național și bunele practici internaționale și au reușit ele să îmbunătățească calitatea și finalitatea studiilor doctorale? Încercăm în continuare să ne aducem contribuția la elucidarea acestor întrebări prin

analiza unor aspecte ce vizează studiile doctorale, în special din perspectiva actelor normative aprobate în anul precedent, după ce într-un articol anterior am analizat schimbarea cadrului privind studiile doctorale la nivel european. Drept material de studiu ne-au servit actele normative stocate în baza de date Legis.md și materialele publicate de către Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare (ANACEC), Ministerul Educației, Culturii și Cercetării (MECC) și Biroul Național de Statistică (BNS). Toate acestea au fost interpretate critic pentru a stabili schimbările produse și provocările cu care se confruntă în prezent sistemul studiilor doctorale din Republica Moldova.

Date generale privind doctoratul în Republica Moldova

În prezent persoanele care lucrează asupra tezelor de doctorat urmează două trasee de efectuare a cercetărilor doctorale și de susținere publică a tezelor: 1) cei admiși până în anul 2015 - prin intermediul secțiilor de doctorat a instituțiilor, susținerea tezelor în fața Consiliilor științifice specializate și un rol mai mare al ANACEC, care eliberează diplomele de doctor; 2) cei admiși la doctorat după anul 2015 – prin intermediul școlilor doctorale, susținerea tezelor în fața Comisiilor de doctorat și un rol mai mare al universităților, care eliberează diplomele de doctor. În continuare ne vom axa pe analiza cadrului ce se referă la al doilea traseu, dar nu înainte de a prezenta date generale privind doctoratul din Republica Moldova.

Numărul doctoranzilor înmatriculați la studii era, în anul 2018 (ultimul an pentru care BNS ne furnizează cifre) de 2037, dintre care 468 de peste hotare. Peste jumătate din doctoranzi sunt în științele sociale și economice, peste jumătate își fac studiile cu finanțare de la buget, aproape 55% sunt femei, peste 3/4 sunt la frecvență redusă [1].

Din 1993, de când funcționează sistemul de atestare a personalului științific și științifico-didactic în Republica Moldova, și până în prezent, numărul persoanelor care au obținut titlu științific de doctor este de 4585, încă 566 titluri de doctor obținute peste hotare fiind recunoscute și echivalate la nivel național. Numărul cetățenilor străini care au obținut titlul de doctor în științe în Republica Moldova în aceeași perioadă este de720, ei reprezentând 42 de țări [14].În prezent, peste 2/3 din teze se susțin în universități; peste 2/3 din teze se susțin în drept, pedagogie, economie și medicină, chiar dacă în aceste domenii se publică până la 10% din articolele științifice recunoscute internațional.

Nu există date oficiale privind numărul total de persoane din Republica Moldova care dețin titluri științifice. Având la bază datele privind persoanele cu titluri (grade) științifice existente la începutul creării sistemului național de atestare a personalului științific și științifico-didactice (4208 doctori în științe, în 1995) și numărul persoanelor cărora li s-au conferit/recunoscut aceste titluri ulterior, și luând în calcul ratele generale ale mortalității și a emigrării, estimăm că în prezent în Republica Moldova există 7mii de deținători de titlu științific de doctor. Conform datelor Biroului Național de Statistică, în Republica Moldova activau, în anul 2019, 1217 cercetători cu titlu științific de doctor.

Republica Moldova se află pe ultimele locuri în Europa după numărul titlurilor științifice și științifico-didactice conferite, atât în valori absolute, cât și în valori relative. Astfel, după numărul titlurilor științifice conferite anual la 100 mii locuitori, Republica Moldova înregistrează valori (5 titluri) de 2-7 ori mai reduse decât majoritatea țărilor europene, inclusiv cele din zona est-europeană (ex., Estonia și Lituania – câte 11 titluri, Polonia -13, România – 17, Cehia – 20, Slovacia – 28).

Comparând situația actuală în domeniul doctoratului cu cea de până la legiferarea doctoratului ca al 3-lea ciclu al învățământului superior, s-a constatat că ***nu s-au produs schimbări esenţiale,***

calitative în domeniul studiilor doctorale. Numărul doctoranzilor înmatriculaţi anual nu a scăzut în perioada respectivă, acest fapt datorându-se anumitor cerinţe normative introduse şi specificului susţinerii tezelor în anumite domenii (instituţii), care au atras noi doctoranzi, şi nu unor strategii de dezvoltare a potenţialului uman. Mai mult decât atât, se observă agravarea unor tendinţe nefavorabile ce ţin de ***domeniul de studii*** (concentrarea doctoranzilor în anumite domenii în detrimentul unor domenii tradiţionale sau importante pentru Republica Moldova); ***vârsta doctorandului*** **(**îmbătrânirea persoanelor înmatriculate); ***forma de învăţământ*** (creşterea preferinţei pentru studiile cu frecvenţă redusă, în paralel cu altă activitate) ş.a.[5].

Conferirea și confirmarea titlurilor științifice

În anul 2019 a fost aprobată Metodologia de conferire și confirmare a titlurilor științifice (HG497/2019), care a evidențiat deosebirile între susținerea tezelor și confirmarea titlurilor științifice pentru persoanele care și-au făcut studiile în cadrul școlilor doctorale și în afara lor. Conform acestui act, se oferă mai multă autonomie și responsabilitate școlilor doctorale și organizațiilor din domeniile cercetării și inovării în procesul de conferire și confirmare a titlurilor științifice [8]. Metodologia conține însă o serie de neajunsuri ce se referă la termenii utilizați, corelarea prevederilor acestuia cu alteacte și cu bunele practici internaționale, dublări și ambiguități.

Chiar dacă Nota informativă la Metodologia aprobată stipulează că aceasta „se încorporează perfect în sistemul actelor normative și nu necesită modificarea sau abrogarea unor acte normative", limitându-mă doar la două aspecte importante ale procesului de confirmare – consecutivitatea etapelor de confirmare și entitatea care conferă titlul, se observă următoarele:

- Codul cu privire la ştiinţă şi inovare prevede, la art.75 g), că ANACEC „confirmă şi conferă titlul ştiinţific de doctor habilitat", iar documentul aprobat indică că instituția organizatoare de programe de postdoctorat adoptă o decizie prin care conferă sau refuză conferirea titlului științific de doctor habilitat[2];

- Regulamentul privind organizarea studiilor superioare de doctorat, ciclul III, prevede, la pct. 177, 179 şi 180, că propunerea Comisiei de doctorat se înaintează ANACEC pentru confirmarea titlurilor ştiinţifice, spre validare – ANACEC validează sau invalidează propunerea instituţiei care a înmatriculat studentul-doctorand şi aprobă sau nu acordarea titlului de doctor – instituţia care a înmatriculat studentul-doctorand conferă, prin decizia Rectorului, titlul ştiinţific de doctor şi eliberează diploma corespunzătoare. În documentul aprobat consecutivitatea este alta: Comisia de doctorat propune acordarea titlului – instituția conferă titlul (până a confirma ANACEC-ul) – ANACEC confirmă titlul – instituția eliberează diploma [12].

Comisiile de experți pentru evaluarea tezelor lipsesc în textul Metodologiei, ceea ce, în opinia noastră, nu ține seama, de situația din Republica Moldova și de bunele practici internaționale. Necesitatea Comisiilor de experți pe domenii în evaluarea tezelor de doctorat este determinată de câteva elemente:

– *Asigurarea calității evaluării dosarelor și a tezelor de doctorat:* Comisia de profil în cercetare și inovare va fi formată din doar 9 membri care vor acoperi un număr limitat de specializări științifice. Conform Nomenclatorului specialităților științifice, care este utilizat în procesul de conferire a titlurilor științifice și a aprobării calității de conducător de doctorat, în Republica Moldova sunt 6 domenii, 37 ramuri, 111 profiluri și 399 specialități științifice [10]. Prin intermediul Comisiilor de experți (în prezent, la ANACEC – 15; la CNAA – 24) există mai mari posibilități ca dosarele și tezele să fie evaluate de specialiști cu preocupări științifice mai apropiate de

cele ale candidaților / tezelor. Chiar dacă va exista Registrul experților (ce pot fi antrenați în evaluare), nu este clară procedura selectării experților pentru evaluarea unui dosar, având în vedere că membrii comisiilor de profil sunt remunerați în raport cu volumul de expertiză efectuat (nu și pentru alte activități cum ar fi desemnarea unor experți pentru evaluare) și că ei se pot întruni nu mai frecvent decât o dată pe lună [13]. Totodată, în cazul selectării experților pentru fiecare dosar, calitatea unui dosar va fi decisă de către 1-2 experți și nu de către 10-12 (câți intră în prezent în Comisiile de experți), deci va fi mai subiectivă. Aceste aspecte, cât și dificultățile organizării procesului de evaluare prin intermediul Comisiilor de profil, pot cauza reducerea calității evaluării personalului științific;

– *Resursele umane și financiare disponibile*: ANACEC evaluează anual, prin intermediul Comisiilor de experți, în medie peste 650 dosare de atestare. Dintre acestea, doar pentru evaluarea a circa 200 dosare / teze la etapa de formare a Consiliului științific specializat, sunt remunerați separat experții evaluatori. Pentru examinarea celorlalte dosare, experții evaluatori din Comisiile de experți nu sunt remunerați expres, ci doar pentru participare la ședințe (2 ore pentru ședință). Dacă evaluarea va avea loc prin intermediul Comisiilor de profil și experților evaluatori selectați din Registrul experților, atunci cu fiecare expert va trebui de încheiat contract, iar fiecare dosar evaluat să fie remunerat. Acest fapt va contribui la creșterea substanțială a fondurilor necesare de alocat pentru efectuarea expertizei. Totodată, trebuie avut în vedere că structura ANACEC include o singură secție de evaluare a personalului științific, științifico-didactic și de abilitare cu drept de conducător de doctorat, cu 4 unități (inclusiv 3 funcții de specialist), și va fi foarte dificil ca un număr atât de limitat de persoane să identifice experți potriviți pentru fiecare dosar și să organizeze toată procedura (contractarea experților individuali, transmiterea materialelor, recepționarea avizelor etc.);

– *Prevederile actelor normative*: Codul Educației prevede, la art. 115 funcționarea atât a Comisiilor de profil (alin.4), cât și a Comisiilor pe specialități (alin.6)[3]. Codul cu privire la știință și inovare stipulează, la art.75, lit. h), că ANACEC „constituie, prin concurs, comisiile de experţi şi cooptează în comisiile de experţi, după caz, savanţi străini cu renume”[2]. În conformitate cu Regulamentul de organizare și funcționare a Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare, ANACEC are dreptul „să înființeze consilii, comisii, grupuri de experți și alte platforme consultative pentru exercitarea atribuțiilor în domeniile sale de competență” (pct.10, alin.4) [11];

– *Experiența internațională*; În țările în care există structuri naționale pentru atestarea personalului științific și științifico-didactic, deciziile acestora se bazează pe recomandările Comisiilor de experți (de specialitate). Drept exemplu poate servi România, mai ales că multe din prevederile actelor noastre în domeniul studiilor doctorale au fost preluate de acolo. Consiliul Naţional de Atestare a Titlurilor, Diplomelor si Certificatelor Universitare din România are 35 comisii de specialitate, majoritatea formate din 15-25 membri [4].

– *Respectarea principiilor de funcționare a ANACEC*: Agenţia Naţională de Asigurare a Calităţii în Educație și Cercetare trebuie să fie înscrisă în Registrul European pentru Asigurarea Calităţii în Învăţământul Superior, conform prevederilor Codului Educației. Pentru a se afla în acest registru, ANACEC trebuie să îndeplinească un șir de standarde și linii directoare acceptate la nivel european (ESG). Liniile directoare pentru standardul 3 Independență stabilesc drept condiție obligatorie pentru Agențiile responsabile de asigurarea externă a calității *Independența operațională*, care este explicată, după cum urmează: ***„****Definirea și punerea*

în practică a procedurilor și metodelor de lucru ale agenției, precum și numirea și desemnarea experților externi sunt efectuate în mod independent de careva părți terțe, cum ar fi instituțiile de învățământ, guvernele sau alte părți interesate" (pct. 3.3) [16].

Metodologia stipulează și o serie de ***atribuții nespecifice pentru ANACEC*** (transmisiunea online a susținerii tezelor, deținerea uni program propriu de antiplagiat și verificarea tezelor înainte de susținere, plasarea tezelor pe pagina oficială a Agenției și nu pe un site administrat de către aceasta etc.). Atribuțiile ANACEC, conform Codului Educației, Codului cu privire la știință și inovare și Hotărârii Guvernului cu privire la organizarea și funcționarea Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație se referă la evaluare și nu la asigurarea condițiilor de desfășurare sau la monitorizarea studiilor doctorale [2; 3; 11]. Bunele practici internaționale ne arată că: 1) autonomia universitară presupune unele obligațiuni ale instituțiilor, inclusiv asigurarea procesului de studii; 2) capacitatea de a organiza procesul de studii este o condiție indispensabilă pentru ca instituția să fie autorizată și acreditată ca instituție prestatoare de servicii educaționale. Spre exemplu, actele normative din România, care au stat la baza elaborării Regulamentului privind organizarea studiilor superioare de doctorat, ciclul III, din Republica Moldova prevăd examinarea tezelor de doctorat prin programe antiplagiat de către instituții. În plus, ANACEC nu dispune de resurse suficiente pentru ași asuma această nouă funcție. Astfel, structura Agenției include o singură secție de evaluare a personalului științific, științifico-didactic și de abilitare cu drept de conducător de doctorat, cu 4 unități (inclusiv 3 funcții de specialist), nici această nefiind completată cu personal din cauza nivelului scăzut de salarizare comparativ cu funcții din alte domenii de activitate care necesită același nivel de competență (deținerea titlului științific). Un sistem informatic care administrează tezele de doctorat este complex, incluzând diverse categorii de informații și sisteme de legături între ele. ANACEC are 5 domenii majore de activitate pe care trebuie să le reflecte pe pagina sa oficială. Din aceste considerente, ar fi rațional să existe un site separat dedicat tezelor, administrat de ANACEC, iar pe pagina web oficială să fie indicat link-ul către acesta. O astfel de abordare corespunde experienței internaționale, dar și Regulamentului privind organizarea studiilor superioare de doctorat, ciclul III, din Republica Moldova, care la pct.163 prevede că „Teza de doctorat şi anexele sale se publică pe un site administrat de autoritatea națională abilitată pentru confirmarea titlurilor științifice" [12].

Cerințele pentru obținerea titlurilor științifice în Metodologie sunt reduse în comparație cu cele pe plan internațional, nefiind indicată necesitatea recunoașterii internaționale a rezultatelor obținute nici măcar pentru tezele de doctor habilitat. Posibilitatea obținerii titlului de doctor habilitat fără a avea măcar o lucrare în cele mai importante 2 baze de date internaționale (Web of Science sau SCOPUS) devalorizează acest titlu. Cu atât mai mult că, pe plan internațional se consideră că lucrările care nu sunt publicate aceste baze de date sunt pierdute pentru știința mondială.

Nu este clar nici de ce a fost scoasă secțiunea „Sancționarea abaterilor de la ***normele de bună conduită*** identificate în procesul de confirmare a titlurilor" din Metodologie, propusă de ANACEC în versiunea inițială, în condițiile în care continuarea tolerării conflictelor de interese şi a fraudelor ştiinţifice ar putea duce la distorsionarea valorilor şi consolidarea mediocrităţii, respectiv, emigrarea din sistem a celor performanţi şi oneşti şi degradarea mediului academic, cu consecinţe nefaste asupra modului de guvernare în Republica Moldova. Respectarea bunei conduite este un element critic pentru studiile doctorale din Republica Moldova având în vedere tolerarea conflictelor de interese /

fraudelor ştiinţifice, determinată de mărimea redusă a comunităţii ştiinţifice, numărul limitat de specialişti pe profiluri ştiinţifice şi de neglijarea factorului reputaţional în Republica Moldova; existenţa unor domenii / specialităţi ştiinţifice în care tezele se susţin „mai uşor" – acceptarea tezelor plagiate, scrise de alţi autori, fără noutate ştiinţifică, desemnarea în comisiile de susţinere a tezelor de doctorat a unui cerc restrâns de persoane „comode", marginalizarea persoanelor cu opinii critice; eficienţa redusă a sistemului de evaluare a tezelor, în special în domeniile în care a crescut semnificativ numărul titlurilor ştiinţifice conferite în ultimele două decenii; lipsa unei mase critice de cercetători / factori de decizie, care ar dori schimbarea radicală a situaţiei [6].

În alt caz, referitor la ***denumirea titlurilor științifice conferite/confirmate***, Metodologia prevede că titlurile se confirmă pe domenii sau ramuri științifice din Nomenclatorul specialităților științifice, iar un Ordin anterior al MECC (nr. 1017/2018) stipula domenii de conferire a titlurilor care nu corespund domeniilor şi ramurilor din Nomenclatorul specialităților științifice (în ultimul act nu sunt așa domenii/ramuri propuse prin Ordinul MECC ca științe ale sportului, științe ale pământului, antropologie, culturologie). În acest context, menționăm că în prezent în Republica Moldova autorizarea programelor de doctorat, concursul granturilor doctorale și aprobarea temelor de doctorat se fac conform specialităţilor ştiinţifice din Nomenclatorul specialităților științifice. În Nomenclatorul menționat, fiecare specialitate ştiinţifică este atribuită unui singur profil, unei singuri ramuri şi unui singur domeniu ştiinţific. Însă, la aceeaşi specialitate pot fi efectuate cercetări care ţin de diferite domenii ale ştiinţei. Spre exemplu:

- la specialitățile *166.01. Ecologie* sau *166.02. Protecţia mediului şi folosirea raţională a resurselor naturale* cercetările se pot referi la științele biologice, chimice sau geonomice;
- la specialitatea *156.01. Îmbunătățiri funciare* cercetările se pot referi la științele geonomice, științele inginerești sau la cele agricole;
- la specialitatea *163.04. Microbiologie* cercetările se pot referi la științele biologice sau la științele agricole etc.

Totodată, ordinul MECC nr. 1017/2018 prevede ca la fiecare specialitate să poată fi conferit titlu doar într-un singur domeniu. În condiţiile organizării actuale a studiilor doctorale, aceasta ar conduce la limitarea cercetărilor. Astfel, la specialitățile 166.01 și 166.02 nu ar putea face cercetări doctorale specialiștii în științe chimice și geonomice, deoarece la aceste specialități se va conferi titlu doar în științe biologice și cercetările doctorale ar trebui să corespundă acestei ramuri a științei. Similară este situaţia și în cazul specialităţii 156.01 (la care nu ar fi putea face cercetări doctorale specialiștii din științele inginerești și agricole) sau a specialităţii 163.04 (la care nu ar fi putea face cercetări doctorale specialiștii din științele agricole). În total, astfel de limitări în efectuarea cercetărilor ar exista, după calculele noastre, la 128 specialități din Nomenclatorul specialităților științifice.

Abordarea unui program de doctorat – un singur domeniu în care se conferă titlul științific, pe care se pare că vrea să o îmbrăţişeze MECC, poate fi utilizată atunci când programele de doctorat corespund profilurilor sau ramurilor științifice (dar nu specialităților științifice, cum este în prezent), în care pot fi efectuate cercetări la diferite specialităţi (inclusiv la cele care, conform Nomenclatorului specialităților științifice, sunt încadrate la alte profiluri/ramuri). Spre exemplu, dacă programul de doctorat ar fi în științe agricole, atunci în cadrul lui ar putea fi efectuate şi cercetări în îmbunătăţiri funciare şi în microbiologie, chiar dacă aceste 2 specialităţi în prezent formal nu sunt încadrate în domeniul Științe Agricole. În cazul organizării doctoratului pe programe suficient de mari (profiluri/ramuri științifice) ar putea fi soluționată și problema celor mai potrivite denumiri al titlului

științific conferit, prin acceptarea situației în care denumirea programului să coincidă cu denumirea domeniului în care se conferă/confirmă titlul (spre exemplu, absolvenţii programului de doctorat la geografie ar obţine titlul de doctor în geografie).

Aprobarea dreptului de conducător de doctorat

Conducătorul de doctorat reprezintă un element important al studiilor doctorale având în vedere gradul de individualizare a studiilor în acest ciclu al învățământului superior. Chiar dacă pe plan internațional și național s-au făcut eforturi de structurare a cercetărilor doctorale, conducătorul de doctorat are un rol crucial în calitatea tezei de doctorat, respectiv, în obținerea titlului științific. În anul 2019 a fost adoptată de către Guvern Metodologia aprobării conducătorilor de doctorat [9], analiza critică a prevederilor acesteia fiind dată mai jos.

Denumirea actului nu corespunde în cea mai mare parte conținutului acestuia. Aprobarea conducătorului de doctorat semnifică aprobarea unei persoane în calitate de conducător de doctorat la o teză. Această semnificație o putem deduce și din art. 94 (11) al Codului Educației la care se face referință ca temei de elaborare a acestui regulament, care indică că „În calitate de conducător de doctorat poate fi *desemnată* persoana care deţine titlul de doctor sau doctor habilitat…” [3]. Chiar și p. 28 al Metodologiei aprobate indică că „Calitatea de conducător științific la o teză de doctor sau de doctor habilitat vizează perioada de la data numirii în această calitate pînă la data susținerii publice a tezei în fața comisiei de susținere publică a tezei de doctorat”. Conținutul Metodologiei însă se referă, în cea mai mare parte, la modul de obținere a dreptului de a conduce doctorate.

Codul cu privire la știință și inovare, la art. 75 și 76, indică în mai multe locuri că ANACEC evaluează dosarele de acordare a dreptului de conducere de doctorat[2]. Dacă considerăm că există contradicție între Codul cu privire la știință și Codul educației, atunci se aplică prevederile ultimul act aprobat (art.7 (3) a Legii cu privire la actele normative) – Codul cu privire la știință și inovare (modificările acestea intrând în vigoare în 2018). Hotărârea Guvernului cu privire la organizarea și funcționarea ANACEC prevede printre atribuțiile ANACEC „elaborarea metodologiei de aprobare a dreptului de a conduce doctorate și prezentarea acesteia Ministerului Educației, Culturii și Cercetării pentru a fi promovată spre aprobare de către Guvern” [11].

În Metodologia aprobată se folosesc diferite sintagme – „aprobare a conducătorilor de doctorat”, „aprobare a calității de conducător de doctorat”, „aprobare a exercitării calității de conducător de doctorat” și nu sunt date definițiile acestora (sau prin ce se deosebesc).

La p. 15 este indicat că „Membrii care fac parte din Comisia de profil evaluează…” , adică cei 9 membri ai Comisiei de profil în cercetare și inovare, prevăzuți să fie aleși conform Regulamentului Comisiilor de profil a ANACEC, vor evalua toate dosarele pentru aprobarea conducătorilor de doctorat? Este dificil și ca volum, dar și ca acoperire a domeniilor științifice. Este adevărat că în punctul următor se vorbește despre experţi care evaluează dosarele (se pare că nu sunt corelate între ele actele și nu se cunoaște că în Comisia de profil nu intră experți evaluatori).

În Metodologie, la început se descrie cum se depune dosarul, cine înaintează, ce acte include, cum se examinează dosarul în cadrul Agenției, cum se adoptă decizia și se eliberează certificat, pentru ca ulterior să urmeze secția „Modalităţi şi criterii de aprobare a calității de conducător de doctorat” (de parcă ceea ce a fost descris anterior nu ar constitui modalitatea de obținere a dreptului de conducător de doctorat). De fapt se face și aici o confuzie între acordarea dreptului de a conduce doctorate (ceea ce e descris la început) și aprobarea conducătorilor de doctorat la teze concrete (ceea ce e descris la secțiunea

indicată). Interesant este că după asta urmează încă o secție „Alte modalități de dobândire a calității de conducător de doctorat" în care iar este vorba despre dreptul de a conduce doctorate, a celor care devin doctori habilitați (dar deja apare termenul de dobândire)

La secția „Modalități și criterii de aprobare a calității de conducător de doctorat" se întâlnesc foarte multe prevederi care nu par să aibă nimic cu denumirea secției, de exemplu: „Un conducător de doctorat poate îndruma studenți-doctoranzi numai în profilul științific pentru care a obținut acest drept"; „Componența comisiei de îndrumare este stabilită de conducătorul de doctorat în urma consultării cu studentul-doctorand"; „Activitatea conducătorilor de doctorat, a membrilor comisiei de îndrumare şi a membrilor comisiilor de doctorat se normează potrivit regulamentului instituțional de organizare și funcționare a studiilor superioare de doctorat, care stabilește modalitățile de remunerare a acestora, în conformitate cu legislația. Pentru fiecare membru al comisiei de îndrumare se stabilesc de la 12 pînă la 25 de ore academice pe toată perioada studiilor pentru un student doctorand îndrumat"; „Pentru fiecare teză de doctorat evaluată, inclusiv pentru fiecare ședință de susținere a tezei de doctorat, fiecărui membru al comisiei de doctorat i se stabilesc 5 ore academice" (!) etc.

Există și alte prevederi confuze / neclare. Astfel, „19. Exercitarea calității de conducător de doctorat, în urma evaluării dosarului sau a demersului Agenției privind confirmarea titlului științific de doctor habilitat, se aprobă prin decizia Consiliului de conducere al Agenției." – din conținut se înțelege că Agenția înaintează un demers pe care Consiliul de conducere al Agenției îl aprobă. Din „29. Conducători de doctorat pot fi persoanele care au obținut calitatea de conducător de doctorat înaintea intrării în vigoare a prezentei Metodologii, precum şi persoanele care obțin acest drept prin decizia Consiliului de conducere al Agenției." Ar reieși că persoanele care au obținut dreptul de conducător de doctorat înaintea intrării în vigoare a metodologiei nu ar fi fost aprobați prin decizia Consiliului de conducere a Agenției.

Modalitatea de recunoaștere și echivalare a dreptului de conducere a doctoratului obținută peste hotare, în vigoare până la adoptarea acestui act, a fost fără argumente eliminată.

Acordarea pe viață a dreptului de a conduce doctorate în condițiile obținerii relativ facile a acestui drept și fără obligația ulterioară de a face cercetări științifice comportă riscul scăderii nivelului de pregătire a conducătorilor de doctorat. E adevărat că și în alte țări aceste drept se acordă pe viață, dar acolo procedura de obținere este mai dificilă și există mecanisme de menținere a nivelului științific al conducătorilor. Spre exemplu, în România pentru obținerea acestui drept se susține o teză de abilitare în limba engleză (+acumularea unui punctaj care e posibil având lucrări serioase), iar o dată la 5 ani conducătorii de doctorat se evaluează.

Acordarea pe viață a dreptului de conducător a mai scos în evidență o problemă care nu este soluționată în Metodologie: ce se întâmplă dacă o persoană a obținut dreptul de a conduce doctorate la numărul maxim admis de specialități, iar el între timp și-a schimbat preocupările științifice și dorește să aibă acest drept la specialități în care are performanțe?

Până la urmă, dacă s-a dorit ca documentul să includă tot drumul pe care trebuie să-l parcurgă o persoană pentru a deveni conducător de doctorat la o teză, atunci ar fi trebuit să fie clar delimitate etapele din acest proces (acordarea dreptului de a conduce doctorate, acceptarea ca membru într-o școală doctorală, aprobarea proiectului doctoral înaintat la competiție, aprobarea în calitate de conducător la teza de doctorat ca urmare a admiterii unui doctorand care să realizeze proiectul doctoral) și să fie utilizate noțiuni distincte pentru fiecare etapă, explicate în conținutul actului, care să permită evitarea confuziilor.

În alt act aprobat anterior, *Regulamentului privind organizarea studiilor superioare de doctorat, ciclul III*, conducătorilor de doctorat le sunt atribuite drepturi exagerate, în opinia noastră:

– propun şcolii doctorale înmatricularea şi exmatricularea studenţilor-doctoranzi (p.33);

– selectează candidatul la doctorat pentru o poziţie vacantă (p.75);

– stabilesc conţinutul şi forma concursului de admitere (p.77);

– propun prelungirea programului de doctorat (p.87);

– stabilesc exclusiv şi independent participarea unui student-doctorand la programul de pregătire avansată şi alegerea elementelor de studiu din cadrul acestui program care trebuie urmate de către studentul-doctorand (p.146);

– apreciază viabilitatea proiectului prezentat şi decid dacă studentul-doctorand poate continua cu programul de cercetare ştiinţifică, în conformitate cu proiectul prezentat şi dezbătut public (p.149);

– au dreptul să primească rapoarte de activitate din partea doctoranzilor ori de câte ori solicită (p.188);

– au dreptul de a propune comisia de doctorat; de a selecta candidatul la doctorat pentru o poziţie vacantă aflată sub îndrumarea sa şi de a propune înmatricularea studentului-doctorand în urma procesului de admitere etc. (p.190) [12].

Prevederile discutabile din aceste acte se suprapun peste alte probleme de asigurare cu conducători de doctorat bine pregătiți, din care menționăm vârsta medie înaintată a acestora în unele domenii științifice și faptul că în majoritatea domeniilor cei mai mulți din actualii conducători de doctorat nu ar îndeplini standardele de abilitare dacă acestea ar fi stabilite la nivelul cerințelor din statele UE (ex., mulţi din aceştia nu deţin măcar o lucrare în principalele baze de date internaţionale – *Web of Science și Scopus*). Astfel, continuarea tendinţelor negative în privinţa conducătorilor de doctorat poate conduce la reproducerea unei resurse umane slab calificate de către conducătorii de doctorat cu performanţă redusă; imposibilitatea desfăşurării studiilor doctorale în profilurile / specialităţile cu vârsta medie înaintată a conducătorilor de doctorat; inhibarea creativităţii şi gândirii critice a doctorandului în condiţiile dependenţei totale de conducătorul de doctorat şi posibilitatea abuzurilor / manipulărilor din partea acestuia, cu repercusiuni asupra nivelului competenţelor profesionale şi transversale ale doctoranzilor.

În afară de problemele discutate în procesul de analiză a actelor aprobate, în studiile noastre anterioare am descris o serie de probleme și provocări în domeniul studiilor doctorale ce țin de fragmentarea studiilor doctorale, resurse umane puține pregătite prin doctorat, rolul redus al cercetării științifice în programele de studii doctorale, subfinanțarea studiilor, disproporţii structurale în pregătirea persoanelor pe domenii ştiinţifice, capacităţi şi experiență insuficientă a instituțiilor / persoanelor cu funcții decizionale în domeniul studiilor doctorale ș.a. [5; 6; 7], care necesită soluții / ajustarea acestora în contextul aprobării noului cadru normativ, dar și a analizei experienței europene, efectuată în lucrările noastre antecedente.

Concluzii și implicații

Analiza efectuată a cadrului de reglementare a studiilor doctorale, în special a celor două acte aprobate în anul 2018, a scos la iveală o serie de neajunsuri, care coroborate cu problemele mai vechi ale sistemului (lipsa atractivității studiilor, subfinanțarea sistemului, îmbătrânirea potențialului uman), au potențial de reducere a calității finalităților doctoratului din Republica Moldova. Lipsa mecanismelor clare și coerente în privința mai multor aspecte a desfășurării și finalizării studiilor doctorale, slaba luare în considerare a realităților din Republica Moldova și a

experienței europene, contradicțiile existente în actele aprobate are potenţial de a debusola comunitatea academică şi de a reduce atractivitatea studiilor doctorale. Neajunsurile evidențiate pot conduce la subiectivism şi conflicte de interese, cu repercusiuni asupra performanţelor sistemului de studii doctorale.

În aceste condiții se impune abordarea în complex a întregului proces de desfășurare a programelor de doctorat care finalizează cu conferirea titlului ştiinţific de doctor. Este necesar, în special, de a revedea cadrul normativ ce reglementează studiile doctorale, în sensul eliminării neconcordanţelor şi contradicţiilor și alinierii la bunele practici internaționale. Totodată, se impune reconfigurarea sistemului studiilor doctorale, pentru a-l face mai flexibil la schimbările externe și a stimula cercetarea doctorală, unele din posibile elemente ale configurării constând în:

- elaborarea şi implementarea unui set de măsuri pentru sporirea atractivităţii studiilor doctorale, inclusiv prin mărirea bursei doctorandului până la nivelul coşului minim de consum;
- acordarea statutului de cercetător stagiar doctoranzilor care au promovat în programul de cercetare ştiinţifică,
- elaborarea şi implementarea unui set de măsuri în vederea stimulării doctoranzilor pentru specialităţile din domeniile ştiinţifice importante pentru Republica Moldova, inclusiv proiecte de cercetare-dezvoltare şi burse mărite pentru doctoranzii din aceste domenii;
- introducerea în legislaţie a posibilităţii organizării doctoratului profesional în toate domeniile, ceea ce ar permite antrenarea în cercetare a practicienilor şi deschiderea ştiinţei spre industrie, comerţ, afaceri, servicii publice etc., contribuind la orientarea cercetării din Republica Moldova spre nevoile sociale şi economice ale ţării;
- elaborarea unor standarde de acreditare a şcolilor doctorale care să reglementeze şi să stimuleze crearea unor şcoli doctorale naţionale ca structuri relativ mari și a unor parteneriate, care ar oferi avantaje legate de promovarea interdisciplinarităţii și internaționalizării;
- dezvoltarea e-infrastructurii în domeniul studiilor doctorale ca parte a infrastructurii cercetării și educației (platforme de depunere a tezelor, baze de date a doctoranzilor, centru de verificare antiplagiat, transmisiunea susținerilor publice de teze, asigurarea accesului la bazele de date internaționale printr-o abonare unică, accesul la publicațiile naționale etc.);
- aprobarea și aplicarea adecvată a legislației privind buna conduită în activitatea științifică, inclusiv aprobarea unor organe de etică și deontologie profesională la nivel național.

Aceste și alte măsuri trebuie orientate spre atingerea uneori obiective general europene în domeniul studiilor doctorale, recomandate în raportul Comisiei Europene din 27 iunie 2011 [15]: asigurarea masei critice; formarea competenţelor transferabile în cadrul programelor de studii; respectarea principiilor Cartei Europene a Cercetătorului şi a Codului în domeniu; asigurarea doctoranzilor cu cunoştinţe şi capacităţi pentru a depăşi hotarele disciplinelor ştiinţifice în vederea utilizării unor idei şi metode noi; încurajarea tinerilor să efectueze o parte din cercetări în centrele ştiinţifice performante din străinătate; sprijinirea doctoranzilor ca o parte din timpul destinat studiilor să-l consacre obţinerii unor deprinderi de lucru la întreprinderi.

Referințe bibliografice

1. *Activitatea de doctorat și postdoctorat în anul 2018*. Biroul Național de Statistică, 02.05.2019. Disponibil: https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6353 (accesat - 26.04.2020).

2. *Codul cu privire la știință și inovare*: nr. 259 din 15 iulie 2004. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2017, nr. 125-129, 663 (republicat).

3. *Codul Educației*: nr. 152 din 17 iulie 2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr. 319-324, 634.

4. *Comisiile de specialitate ale CNATDCU.* Consiliul Naţional de Atestare a Titlurilor, Diplomelor si Certificatelor Universitare (CNATDCU) din România. Disponibil: http://www.cnatdcu.ro/paneluri-cnatdcu/ (accesat 15.03.2019).

5. CUCIUREANU, G., HOLBAN, I., MINCIUNĂ, V. *Evoluţia studiilor doctorale în Republica Moldova: Crambe repetita*? In: Akademos. 2017, nr. 3, pp. 31-37. ISSN 1857-0461.

6. CUCIUREANU, Gh. *Noi considerente privind provocările pentru studiile doctorale din Republica Moldova.* In: Intellectus. 2018, nr.1, pp.91-99. ISSN 1810-7079.

7. CUCIUREANU, Gh., MARUSIC, G., MINCIUNĂ, V., CALLO, T., PIŞCENCO, M., DANILIUC, Al. *Atestarea științifică în anul 2018: sub semnul reformelor.* In: Revista de Ştiinţă, Inovare, Cultură şi Artă „Akademos". 2019, nr. 1 (52), pp. 15-23. ISSN 1857-0461. 10.5281/zenodo.2905026.

8. *Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Metodologiei de conferire şi confirmare a titlurilor ştiinţifice*: nr. 497 din 23 octombrie 2019. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2019, nr.320-325, 728.

9. *Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Metodologiei aprobării conducătorilor de doctorat*: nr.326 din 18 iulie 2019. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2019, nr.246-248, 458.

10. *Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Nomenclatorului specialităţilor ştiinţifice*: nr.199 din 13martie 2013. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr.60-63, 253.

11. *Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la organizarea și funcționarea Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare*: nr.201 din 28februarie 2018. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, nr.68-76, 232.

12. *Hotărârea Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea Regulamentului privind organizarea studiilor superioare de doctorat, ciclul III*: nr.1007 din 10decembrie 2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr.386-396, 1101.

13. *Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu aprobarea Regulamentului comisiilor de profil ale Agenţiei Naţionale de Asigurare a Calităţii în Educaţie şi Cercetare*: nr.327 din 18iulie 2019. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2019, nr.241-243, 438.

14. *Raport de activitate pe anul 2019.* Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare, 2020. Disponibil: http://anacip.md/index.php/ro/transparenta/consultari-publice-2 (accesat - 30.03.2020).

15. R*eport of Mapping Exercise on Doctoral Training in Europe "Towards a common approach"*. European Commission, 27 June 2011. Disponibil: https://sisu.ut.ee/sites/default/files/doktorikool.humanitaarteadused/files/report_of_mapping_exercise_on_doctoral_training_in_europe.pdf (accesat - 26.04.2020).

16. *Standarde și linii directoare pentru asigurarea calității în Spațiul European al Învățământului Superior (ESG)*. Conferința Ministerială de la Erevan, 14-15 Mai 2015. Disponibil: https://enqa.eu/indirme/esg/ESG%20in%20Romanian%20by%20ARACIS.pdf (accesat 15.03.2020).

CZU 37.091:004
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2022.1(96).12

MANAGEMENTUL CALITĂȚII STRATEGIILOR DE EVALUARE DIGITALĂ. PERCEPȚIA SOCIALĂ A CADRELOR DIDACTICE ÎN PERIOADA POST-COVID-19 [I)]

Elena RĂILEAN
Doctor în pedagogie, conferențiar universitar,
Universitatea de Studii Politice şi Economice Europene „Constantin Stere", Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *elenarailean32@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0002-7893-9742

Pandemia COVID-19 a accelerat procesul de adoptare a strategiilor de evaluare digitală. Problema este că cadrele didactice aplică evaluarea digitală fără a ține cont de impactul evaluării asupra finalităților educaționale. Această lucrare prezintă rezultatele chestionarului online "Percepția socială a cadrelor didactice în perioada post-COVID-19", completat de 228 respondenți. Rezultatele obținute indică că: a) profesorii folosesc diverse utilitare pentru crearea testelor digitale, prioritizând Google Form; b) evaluarea include activități de diagnostic, formative și sumative; c) evaluarea digitală este mai interesantă, motivantă și obiectivă, dacă este sensibilă la particularitățile psihopedagogice și culturale ale grupului social. Totuși, majoritatea profesorilor consideră că evaluarea constituie o metodă de măsurare a rezultatelor învățării, accentuând importanta sarcinilor interactive și de evaluare în grup, dar și a faptului că responsabilitatea pentru calitatea învățării revine profesorului. Conchidem referitor la importanta inițierii unui program de formare continue a profesorilor în alfabetizarea psihopedagogică a permisibilității evaluării digitale în diversitatea mediilor de învățare.

Cuvinte-cheie: *evaluare, măsurare, testare, evaluare informatizată, cunoștințe faptice, cunoștințe teoretice, strategii de evaluare digitală*.

QUALITY MANAGEMENT WITHIN DIGITAL ASSESSMENT STRATEGIES. THE SOCIAL PERCEPTION OF TEACHERS IN THE POST-COVID-19 PERIOD

The COVID19 pandemic has accelerated the process of adopting digital assessment strategies. The problem is that teachers apply digital assessment without taking into account the impact of assessment on educational purposes. This paper presents the results of the online questionnaire "Social perception of teachers in the post-COVID period19", completed by 228 respondents. The results indicate that: a) teachers use various utilities to create digital tests prioritizing Google Form; b) assessment includes diagnostic, formative and summative activities; c) digital assessment is more interesting, motivating and objective if it is sensitive to psycho-pedagogical features and cultural aspects of the social group. However, most teachers consider assessment to be a method of measuring learning outcomes; emphasizing the importance of interactive and group assessment tasks, but also that the responsibility for the quality of learning

---

[I)] *Lucrarea a fost elaborată în cadrul proiectului de studii postdoctorale "Investigarea managementului teoriei și tehnologiei educației globale într-o diversitate de medii de învăţare" (cifrul 21.00208.0807.12/PDII).*

lies with the teacher. We conclude on the importance of initiating a program of in-service teacher training in psycho-pedagogical literacy of the feasibility of digital assessment in the diversity of learning environments.
Keywords: *assessment, measurement, testing, digital assessment, factual knowledge, theoretical knowledge, digital assessment strategies.*

GESTION DE LA QUALITÉ DES STRATÉGIES D'ÉVALUATION NUMÉRIQUE. LA PERCEPTION SOCIALE DES ENSEIGNANTS DANS LA PÉRIODE POST-COVID-19

La pandémie de COVID19 a accéléré le processus d'adoption de stratégies d'évaluation numérique. Le problème est que les enseignants appliquent l'évaluation numérique sans tenir compte de l'impact de l'évaluation sur les objectifs pédagogiques. Cet article présente les résultats du questionnaire en ligne « Perception sociale des enseignants dans la période post-COVID19 », complété par 228 répondants. Les résultats indiquent que: a) les enseignants utilisent divers utilitaires pour créer des tests numériques en privilégiant Google Form; b) l'évaluation comprend des activités diagnostiques, formatives et sommatives; c) l'évaluation numérique est plus intéressante, motivante et objective si elle est sensible à la psycho- caractéristiques pédagogiques et aspects culturels du groupe social. Cependant, la plupart des enseignants considèrent l'évaluation comme une méthode de mesure des résultats d'apprentissage ; soulignant l'importance des tâches d'évaluation interactives et de groupe, mais aussi que la responsabilité de la qualité de l'apprentissage incombe à l'enseignant. Nous concluons sur l'importance d'initier un programme de formation continue des enseignants en littératie psychopédagogique de la faisabilité de l'évaluation numérique dans la diversité des environnements d'apprentissage.
Mots-clés: *évaluation, mesure, test, évaluation informatisée, connaissances factuelles, connaissances théoriques, stratégies d'évaluation numérique.*

УПРАВЛЕНИЕ КАЧЕСТВОМ СТРАТЕГИЙ ЦИФРОВОГО ОЦЕНИВАНИЯ. СОЦИАЛЬНОЕ ВОСПРИЯТИЕ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ В ПЕРИОД ПОСЛЕ ПАНДЕМИИ COVID-19

Пандемия COVID-19 ускорила процесс внедрения стратегий цифровой оценки. Проблема в том, что преподаватели применяют цифровое оценивание без учета влияния оценки на образовательные цели. В статье представлены результаты онлайн-опроса «Социальное восприятие преподавателей в постпандемийный период», заполненного 228 респондентами. Результаты показывают, что: а) преподаватели используют различные утилити для создания цифровых тестов, отдавая приоритет Google Form; б) оценивание включает в себя диагностические, формативные и итоговые действия; в) цифровое оценивание более интересно, мотивирует и объективно, если оно чувствительно к психолого-педагогическим особенностям и культурным аспектам социальной группы. Однако, большинство преподавателей считают оценивание методом измерения результатов обучения, подчеркивая важность интерактивных и групповых оценочных заданий, но также и то, что ответственность за качество обучения лежит на преподавателе. Мы делаем вывод о значимости инициирования программ повышения квалификации преподавателей психолого-педагогической грамотности и о возможности цифровой оценки в разнообразной учебной среде.
Ключевые слова: *оценка, измерение, тестирование, компьютеризированная оценка, фактические знания, теоретические знания, стратегии цифровой оценки.*

Introducere

Evaluarea este metoda sistematică de acumulare a rezultatelor prin teste, chestionare, examinări şi alt surse aplicate în procesul didactic real sau în mediile virtuale de învăţare cu scopul de a obține rezultate despre progresul instruiților sau despre programele elaborat [1]. Odată cu emergența tehnologiilor digitale, evaluarea poate fi realizată prin intermediul

platformelor educaționale, sistemelor de management a învățării sau / și a utilitarelor digitale. Mediul digital asigură evaluării permisivitatea diseminării rapide a sarcinilor de evaluare, colectarea datelor și analiza acestora. Acest model, denumit evaluarea informatizată sau evaluarea digitală, poate fi realizat în multiple forme, precum examenul digital, evaluarea asistată de calculator etc.

Evaluarea informatizată se realizează prin teste sau/și sarcini diseminate prin intermediul mediului digital. Unitatea elementară este sarcina de test, numită *item*. Dimensiunea itemului testului informatizat corespunde cu dimensiunea unei probleme sau cu o întrebare. Răspunsul la *item*, însă, poate avea dimensiuni diferite. Aici totul depinde de modul de proiectare didactică a *itemului* și, respectiv, de forma estimată a răspunsului educabilului. Astfel, după forma răspunsului deosebim a) *itemi* cu răspunsuri de tip închis și b) *item* cu răspunsuri de tip deschis. Pentru itemii cu răspunsuri de tip închis este necesar de a selecta răspunsul corect din mai multe variante oferite pe ecran, dintre care cel puțin una este corectă (de exemplu, itemii cu alegere duală / dihotomici, itemii cu alegere multiplă / *itemii* de variante de alternativă / itemii de asociere etc.

Problema evaluării informatizate derivă din modelul proiectării care poate fi pedagogic, didactic sau /și imersiv și, respectiv, din managementul strategiilor de evaluare, măsurare și testare într-o diversitate de medii de învățare. Astfel, în evaluarea informatizată *itemii* de tip închis sunt atribuiți sarcinilor cognitive și, respectiv, asociați listei de verbe de acțiune care corespunde dimensiunii cognitive din taxonomia lui Bloom. Răspunsul la *item*, de cele mai dese ori de tip selectiv, poate fi analizat imediat, iar profesorul și elevul poate vizualiza grafic corectitudinea răspunsului. Itemii de tip deschis corespund cunoștințelor procedurale și dimensiunii metacognitive a Taxonomiei revizuite Bloom – Krathwohl [2].

Pentru o mai bună ajustare la realitatea diversității mediilor de învățare, profesorul poate identifica, proiecta și descrie cunoștințele factuale (în special, care se referă la terminologie), cunoștințele conceptuale (care se referă la categorii, principii, teorii, modele) și cunoștințele procedurale (algoritmi, tehnici) ca *cunoștințe faptice* (care prezintă adevărul absolut), *cunoștințe teoretice* (care pot fi discutate, necesită a fi argumentate, construite în grup etc.) și elabora diagrama respectivă. Respectiv, dacă este valorificată pedagogia competențelor se va elabora *diagrama competențelor*, iar în cazul pedagogiei performanțelor – diagrama performanțelor.

Scopul acestei lucrări este investigarea specificului managementului evaluării în învățământul pre-universitar. Lucrarea este focusată pe descrierea impactului contextului global asupra triunghiului didactic și argumentarea importanței evaluării digitale ca metodă de formare a competențelor. Experimentarea modelului "*evaluarea ca învățare*" este realizată din perspectiva analizei percepției sociale a cadrelor didactice în perioada post-COVID-19.

Contextul global al triunghiului didactic și evaluarea

În pedagogia clasică evaluarea informatizată, denumită și evaluare digitală, este metoda de colectare a datelor care se referă la procesul sau progresul învățării prin intermediul utilitarelor digitale. Cele mai cunoscute utilitare sunt Google Form, Kahoot!, Hot Potatoes și altele. Aceste utilitare sunt aplicate de către profesori pentru crearea și diseminarea testelor informatizate. Condiția necesară și suficientă este ca profesorii să posede competența digitală.

În pedagogia non-clasică se pune accent pe impactul fenomenelor globale asupra celor trei laturi a triunghiului didactic, denumite profesor, student și conținut, precum și pe interdependența dinamică ale acestora. În calitate de fenomene globale sunt abordate globalizarea, digitalizarea, numeralizarea,

cognitivizarea etc. În dependență de conștientizarea acestor influențe sunt elaborate tehnicile de evaluare informatizată. La etapa actuală aceste tehnici pot fi a) *adaptive* (sarcinile de test se ajustează la răspunsurile educabilului), b) *cu referință la domeniu* (educabilul poate vizualiza procentul sarcinilor soluționate corect / incorect și analiza primară a răspunsului) și c) *cu referință la criteriu* (educabilul poate vizualiza punctajul obținut în dinamică).

Metodologia cercetării

Metodologia cercetării se bazează pe analiza datelor extrase în baza chestionarului online Google Form „Percepția socială a cadrelor didactice în perioada post-COVID-19". Scopul acestui chestionar este de a identifica permisivitatea strategiilor, metodologiilor si practicilor educaționale în situația provocărilor societale asupra activității școlii. Chestionarul include 13 itemi grupate în cinci întrebări de reflexie: a) Care sunt cele mai cunoscute utilitare digitale pentru crearea testelor informatizate?; b) Cele mai cunoscute strategii de evaluare informatizată?; c) Care este cea mai notabilă deosebire dintre evaluarea informatizată și evaluarea tradițională?; d) Care este rolul designului didactic al evaluării informatizate pentru calitatea învățării și e) Care sunt condițiile de echitate a instrumentelor de evaluare, măsurare și apreciere în diversitatea mediilor de învățare? Datele au fost culese de la 228 respondenți și analizate în baza diagramelor Google Form.

Rezultate și discuții

Cele mai cunoscute utilitare digitale în învățământul preuniversitar

Majoritatea profesorilor cunosc și aplică o varietate de instrumente pentru crearea testelor digitale, însă cel mai cunoscut este formularul *Google Form* – parte a pachetului *GSuite* (Fig. 1).

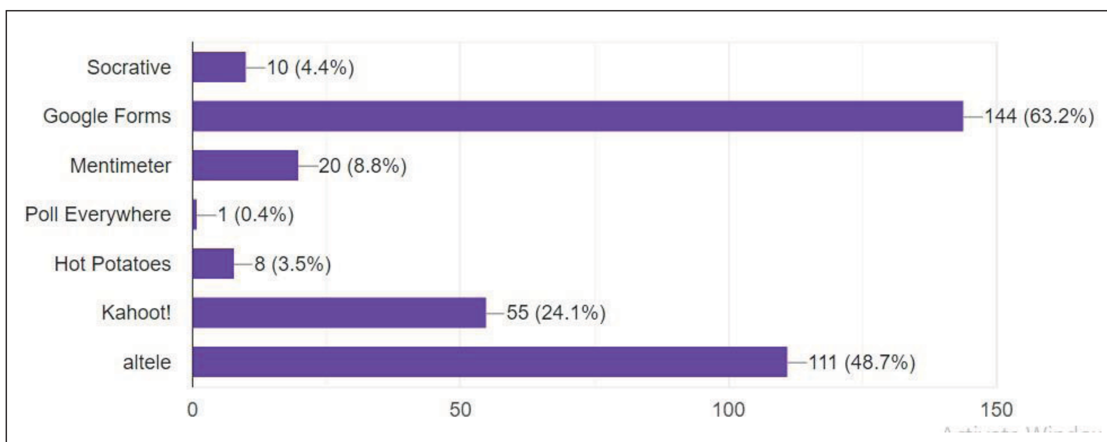

Figura 1. *Google Form - cel mai cunoscut utilitar pentru crearea testelor informatizate*

Sursa: elaborat de către autor.

Instrumentul *Google Form* poate fi ușor setat pentru construirea testelor digitale și, respectiv, integrat în portofoliul elevului. Itemii pot fi completați cu imagini sau resurse audio și video, iar răspunsurile la test cu dovada calității testului – diseminate personalizat sau colectiv (Fig. 2).

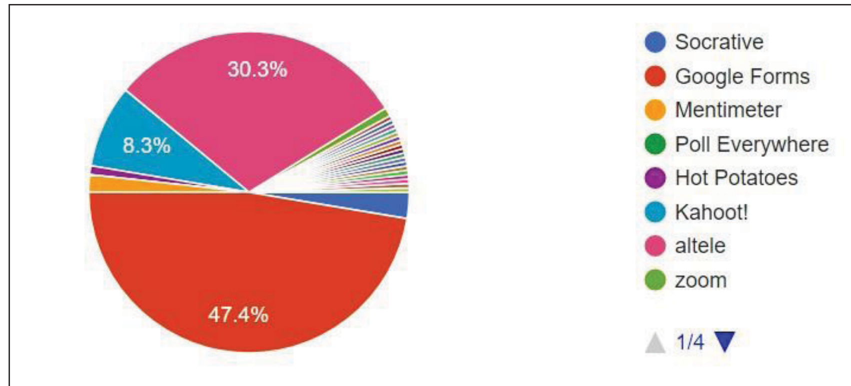

Figura 2. *Cele mai des folosite utilitare pentru crearea testelor informatizate*

Sursa: elaborat de către autor.

Totuşi, în proiectarea tipurilor de întrebări răspunsurile educabilului trebuie ajustate la nivelul de performanță estimat. Astfel, *itemii* cu răspunsuri de tipul *„casete de selectare", „răspuns scurt" şi "dropdown"* sunt recomandați pentru analiza nivelului de memorare; *itemii „scara liniară", „grila cu mai multe variante"* – de la comprehensiune la aplicare, iar tipul *„paragraf"* – pentru analiză, evaluare şi creare. Aceste ipoteză este probată de afirmația, conform căreia *"cunoştințele metacognitive se referă la capacitatea educabilului de a recunoaşte şi a procesa cunoştințele abstracte, necunoscute sau nespecificate şi de a articula generarea cunoştinţelor, inclusiv metacogniţia"* (Anderson şi Krathwohl, 2001). Un argument în plus este că cunoştințele metacognitive constituie baza experiențelor metacognitive care, după cum afirmă Sun şi Zhang (2022) cu referință la Efklides (2001), este constituită din sentimente metacognitive, judecăți /estimări metacognitive şi cunoştințe metacognitive specifice sarcinilor online, iar sentimentele metacognitive sunt sentimentele / emoțiile pe care educabilul le experimentează în timpul unui proces cognitiv. Prin urmare, în proiectarea şi elaborarea sarcinilor metacognitive se va ține cont de faptul că răspunsurile educabilului nu pot fi încătuşate în itemi de selecție.

Cele mai cunoscute strategii de evaluare informatizată

În managementul tehnologiei educației globale sunt promovate mai multe strategii de evaluare, măsurare şi testare informatizată. Astfel de strategii se clasifică în a) strategii de evaluare a învățării, b) strategii de evaluare ca învățare, c) strategii de evaluare a învățării prin monitorizarea progresului academic. Totuşi, în literatura de specialitate tot mai des sunt promovate strategiile de evaluare pentru învățarea independentă şi evaluarea monitorizată tehnologic (evaluare ca învățare). Astfel de modele prioritizează importanța progresului educabilului şi monitorizarea acestui proces cu ajutorul tehnologiilor digitale, inclusiv a analiticii învățării. În acelaşi timp, strategiile de evaluare cu sarcini metacognitive se referă la procesele de management al învățării. Conform studiului lui Bernal-Loaiza et al. (2021) strategiile de evaluare cu sarcini metacognitive sunt realizate pe etape în: a) *proiectarea sarcinilor*, prin care înțelegem selectarea strategiilor de predare – evaluarea şi "localizarea" factorilor care afectează

performanța, b) *monitorizarea,* realizată cu scopul de a efectua, a înțelege și a modifica realizarea sarcinii și c) *evaluarea* – proces de învățare în grup care constă în verificarea naturii acțiunilor decizionale și comportamentale și identificarea eficienței acestora (Fig. 3).

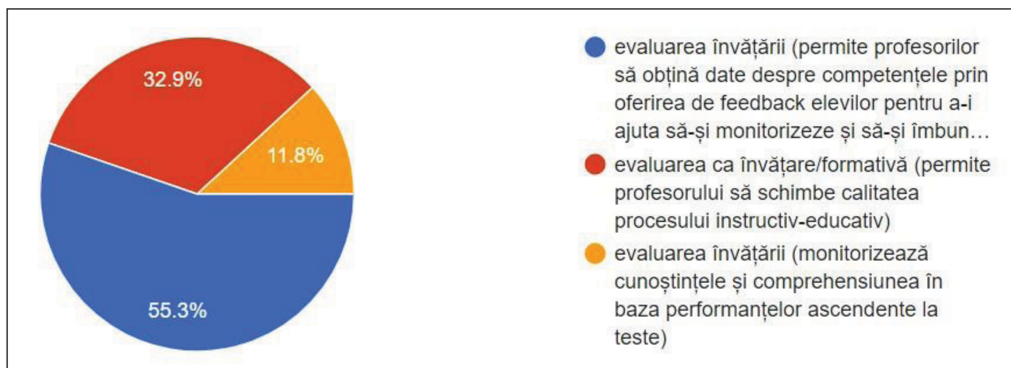

Figura 3. *Evaluarea învățării – cel mai relevant model de evaluare*

Sursa: elaborat de către autor.

Comentariile descrise anterior sunt valide și pentru răspunsurile respondenților în baza cărora conchidem că majoritatea profesorilor percep evaluarea ca măsură a rezultatelor învățării, dar, în același timp, cunosc și, posibil aplică și alte modele de evaluare. Una din aceste modele înglobează conceptul de analitică a învățării care se referă la măsurarea, colectarea, analiza și raportarea datelor despre performanțele educabililor și contextele învățării acestora, în scopul înțelegerii și optimizării învățării și a diversității mediilor în care se produce învățarea (Fig. 4).

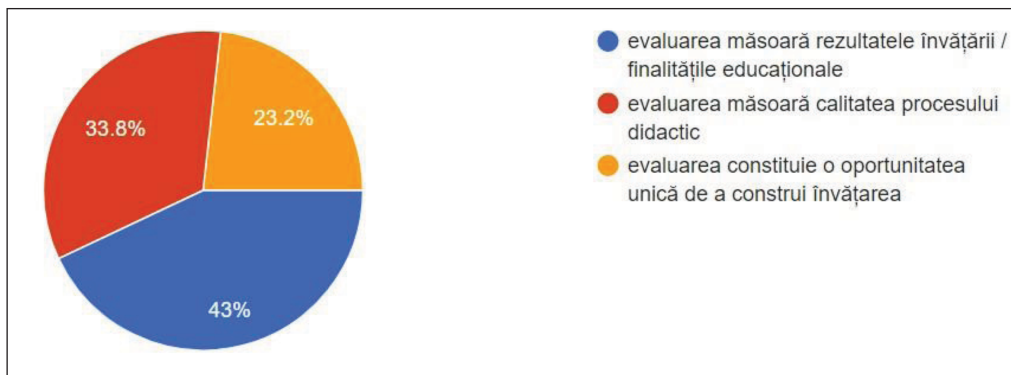

Figura 4. *Prioritizarea evaluării ca măsurare a rezultatelor învățării*

Sursa: elaborat de către autor.

Totuși, pentru realizarea practică a modelelor citate este important de a cunoaște raportul dintre tipologia itemilor informatizați și finalitățile educaționale estimate. În același timp, mulți profesori evidențiază importanta sarcinilor interactive și evaluarea în grup. (Fig. 5).

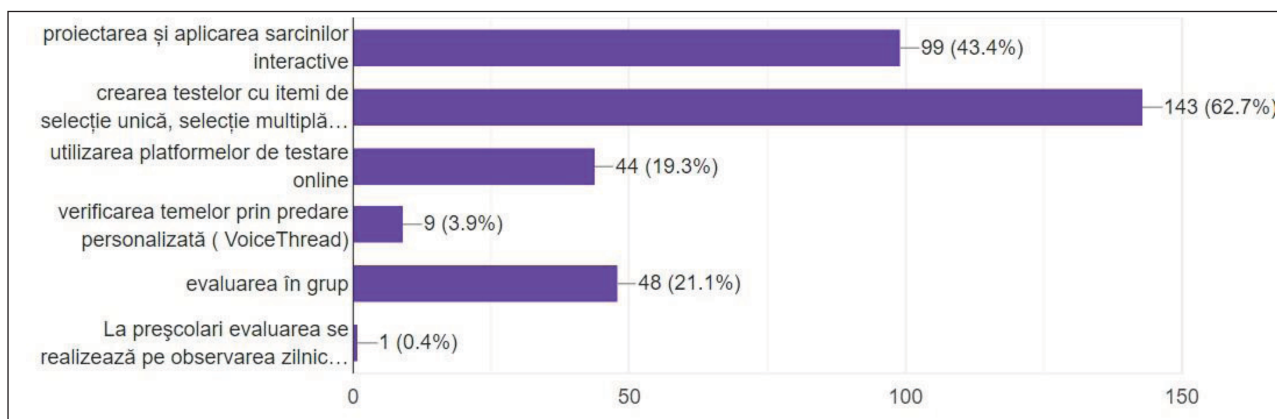

Figura 5. *Prioritizarea itemilor care evaluează nivelul taxonomic de cunoaștere*

Sursa: elaborat de către autor.

În scenariul educațional post-COVID-19 managementului evaluării digitale îi revine rolul de proiectare, elaborare, mentenanță și evaluare a capacității și competențelor educabilului în diversitatea mediilor de învățare real-virtuale. Una din idei este de a construi medii educaționale sustenabile [6]. Totuși, pentru a realiza acest deziderat este important de a diversifica strategiile de evaluare ale educabilului, inclusiv metodele de evaluare, măsurare și testare. De exemplu, *evaluarea în grup* constituie o metodă în care profesorul stabilește o temă pentru un grup, astfel încât elevii să poată lucra cooperativ și să obțină feedback și, respectiv, o notă comună. Problema este că "termenul evaluarea în grup poate semnifica mai multe lucruri, de la evaluarea grupului ca totalitate, la evaluarea fiecărui individ în cadrul grupului, evaluarea modului în care membri grupului evaluează contribuțiile altor membri a grupului" [7, p. 9].

La prima vedere, strategiile de autoevaluare și tehnicile de evaluare de către semeni sunt esențiale în managementul calității evaluării. Însă, în situația diversității mediilor de învățare eficacitatea acestor strategii depinde de proiectarea, elaborarea și implementarea echitabilă și transparentă a procedurii de evaluare. Riscul major constă în conceptualizarea dimensiunii ariei evaluării, măsurării și testării (globală sau / și locală) care depinde de a) paternele gândirii (liniară, sistemică/sistematică sau/și metasistemică) și b) impactul mediului (direct sau/ și indirect).

O posibilă soluție sunt *strategiile metacognitive* în care este accentuat rolul cunoștințelor metacognitive și experiențelor metacognitive, structura cărora este destul de complexă. În caz ideal, strategiile metacognitive se referă la planul de acțiune, real, însă, planul de acțiune poate fi proiectat, elaborat și realizat de diferiți stakeholderi, însă "investigațiile care examinează corelația dintre strategiile de testare, metacogniție și performanța educabilului la examen sunt rare" [8].

Deosebirea dintre evaluarea informatizată și evaluarea tradițională

Conform respondenților, evaluarea digitală este o metodă mai interesantă, mai motivantă și mai obiectivă (Fig. 6). Acest rezultat nu este o noutate dacă ținem cont de specificul perioadei pandemice și necesitatea de a elabora un număr mare de teste informatizate.

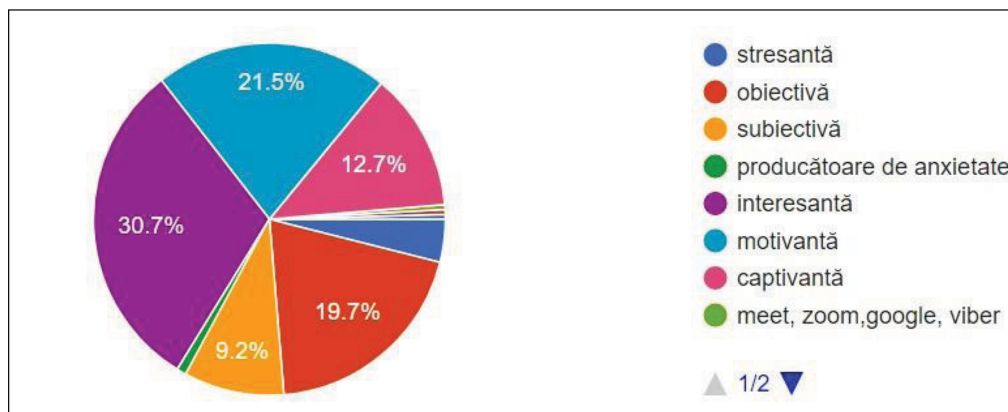

Figura 6. *Evaluarea informatizată este interesantă, motivantă și obiectivă*

Sursa: elaborat de către autor.

Totuși, evaluarea nu este senzitivă la provocărilor societale și poate fi determinată de starea de bine a educabilului. Astfel, testul informatizat poate fi programat pentru o dată / oră strict determinată (*modelul evaluării imediate*) sau poate fi extins termenul pentru prezentarea răspunsurilor la itemii de evaluare formativă (*modelul evaluării cu întârziere*)). Prin urmare, proiectarea testelor și a *itemilor* informatizați este contextual determinată (Fig. 7).

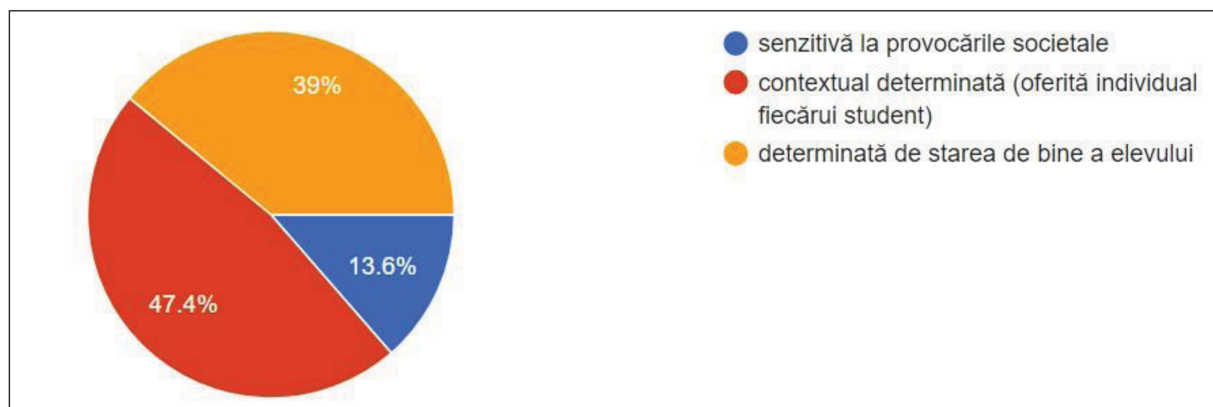

Figura 7. *Evaluarea informatizată nu este senzitivă la provocările societale*

Sursa: elaborat de către autor.

Referitor la corelația dintre motivația de a învăța să înveți (care poate fi atribuită motivației intrinseci), dar și specificului proiectării evaluării digitale, această întrebare rămâne deschisă pentru investigațiile științifice. Problema este că din perspectiva profesorilor tradiționaliști evaluarea digitală constituie o oportunitate de a învăța ceea ce va fi evaluat (Fig. 8).

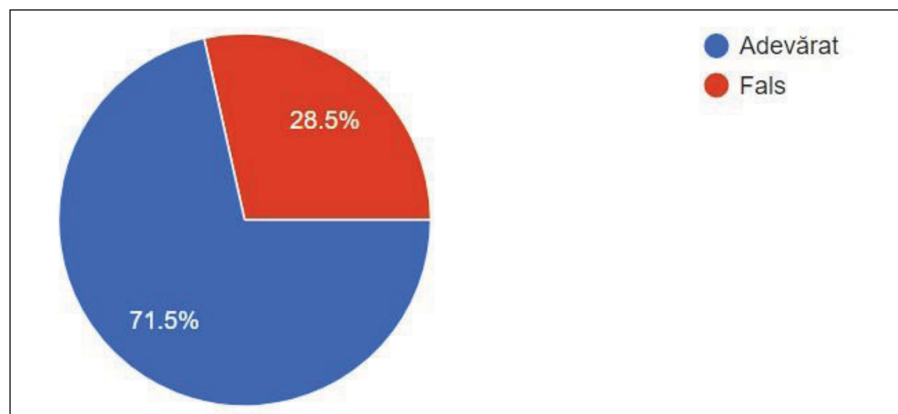

Figura 8. *Evaluarea informatizată ca oportunitate de a învăța ce va fi evaluat*

Sursa: elaborat de către autor.

În realitate, evaluarea și metaevaluarea sunt două concepte interdependente, dar determinate de percepția socială. Faptul că majoritatea profesorilor indică că „oportunitatea de a învăța este determinată de resursele școlii, accesul la curriculă, timpul pentru instruire, calitatea instruirii, practica inclusivă, învățarea pentru test" (Fig. 9) denotă influența puternică a scolasticii în programele de formare a profesorilor. În realitate educația este formală, informală și non-formală.

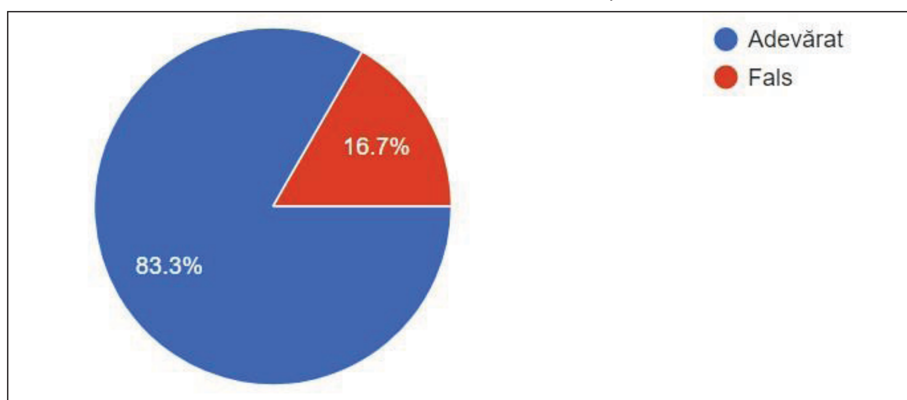

Figura 9. *Oportunitatea de a învăța este determinată de calitatea mediului școlar*

Sursa: elaborat de către autor.

Această contradicție nu poate să nu lase amprenta asupra calității predării, învățării și evaluării. Totuși, în condițiile diversificării rapide a mediilor de învățare și a incertitudinilor zilnice, strategiile de evaluare, măsurare și testare trebuie regândite din perspectiva dinamicii structurii competenței *savoir-vivre,* conceptualizată ca un set de cunoștințe, abilități și atitudini sustenabile. Accentul trebuie plasat pe

format / dezvoltarea competenței transversale de a învăța să înveți, care este și o competență personală și socială. Conform sursei [9, p. 64-65] cu referință la sursa [10], *competența personală, socială și de a învăța să înveți reprezintă capacitatea de a reflecta asupra sinelui, de a gestiona eficient timpul și informațiile, de a lucra constructiv cu ceilalți, de a rămâne rezistent și a gestiona propria învățare și carieră. Competența personală, socială și de a învăța să înveți include abilitatea de a face față incertitudinii și complexității, de a învăța să înveți, de a-ți susține bunăstarea fizică și emoțională, de a menține sănătatea fizică și mentală și de a fi capabil să... empatizezi și să gestionezi conflictele în context inclusiv.* Problema constă în proiectarea didactică a învățării sustenabile în condițiile diversificării rapide a mediilor de învățare, conștientizarea rolului profesorului și a atribuțiilor sale manageriale și a aportului elevului de a contribui la sustenabilitatea dinamică a mediilor de învățare.

Importanța proiectării didactice a testului informatizat pentru calitatea învățării

Majoritatea respondenților afirmă că rolul principal în asigurarea calității învățării revine profesorului (Fig. 10). Însă, în condițiile de incertitudine, diversificare rapidă și diversitate a mediilor de învățare, profesorul are un rol mult mai important – de a-l învăța pe elev să învețe și să-și mențină această capacitate pe parcursul întregii vieți.

Figura 10. *Responsabilitatea pentru calitatea învățării revine profesorilor*

Sursa: elaborat de către autor.

În același timp, dacă afirmăm că elevii sunt responsabili pentru calitatea învățării atunci inițial ar trebui să-i învățăm strategiile de a învăța să învețe, denumite și strategii de învățare cu succes pe parcursul întregii vieți. Aria acestor strategii este destul de extinsă și include strategii de management a timpului, strategii cognitive, metacognitive și altele. Problema este că natura strategiilor de a învăța să înveți este cognitivă, (meta)cognitivă și psihomotorică și, respectiv, pot fi realizate doar în medii ecosistemice. Din această perspectivă, modul de transmitere a materiei didactice (sincron, asincron, mixt, inversat etc.) este mai puțin important, multe mai importante fiind aspectele psihopedagogice ale învățării focusate pe interes, motivație, implicare activă etc. Totuși, aceste idei nu se regăsesc în răspunsurile respondenților (Figura 11).

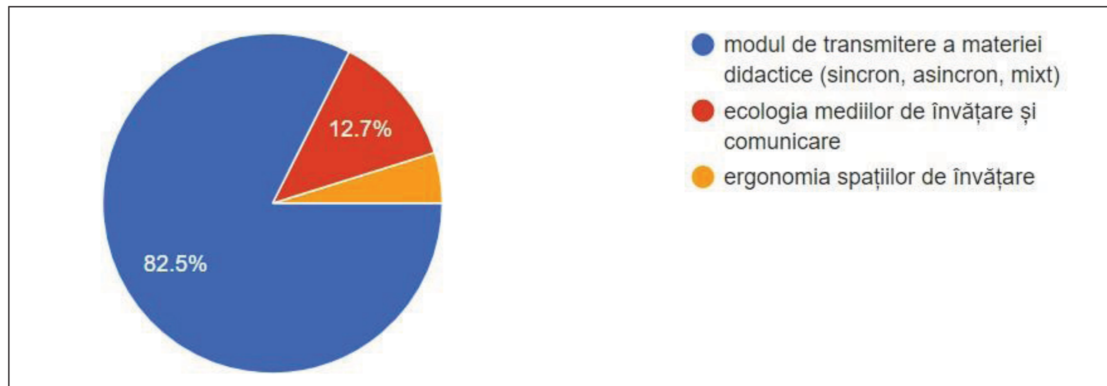

Figura 11. *Calitatea măsurării și aprecierii rezultatelor învățării prin teste*

Sursa: elaborat de către autor.

Respondenții consideră că între modul de transmitere a materiei didactice și evaluarea cunoștințelor există o corelație directă.

Echitatea instrumentelor de evaluare, măsurare și apreciere

Instrumentele de evaluare, măsurare și apreciere ale rezultatelor și progresului învățării sunt echitabile, dacă includ activități de diagnostic, formative și sumative permisibile curiozității de a învăța. În același timp, evaluarea informatizată trebuie să se axeze pe principiile coerenței, cuprinderii și continuității (Figura 12).

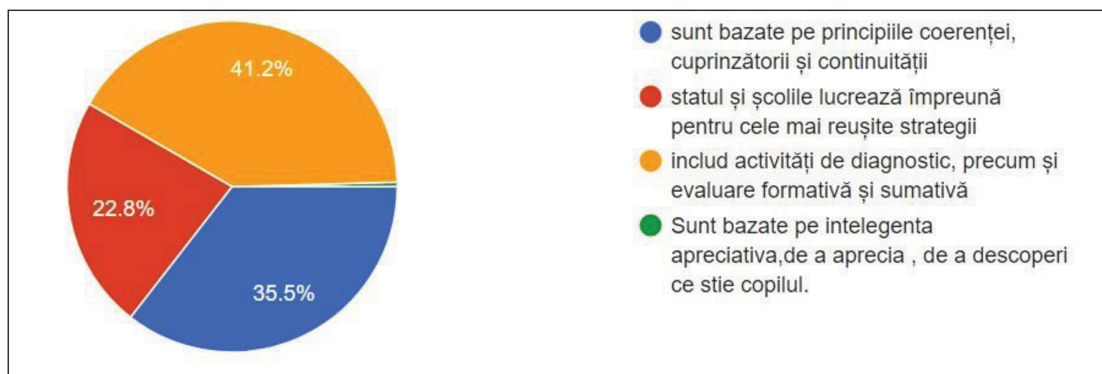

Figura 12. *Evaluarea ca metodă diagnostică, formativă și sumativă*

Sursa: elaborat de către autor.

Totuși, metoda evaluării digitale este feasibilă în mediul educațional formal și non-formal, dacă este proiectată, elaborată și implementată corect și, respectiv, este sensibilă la caracteristicile psihopedagogice și culturale ale grupurilor de elevi (Figura 13).

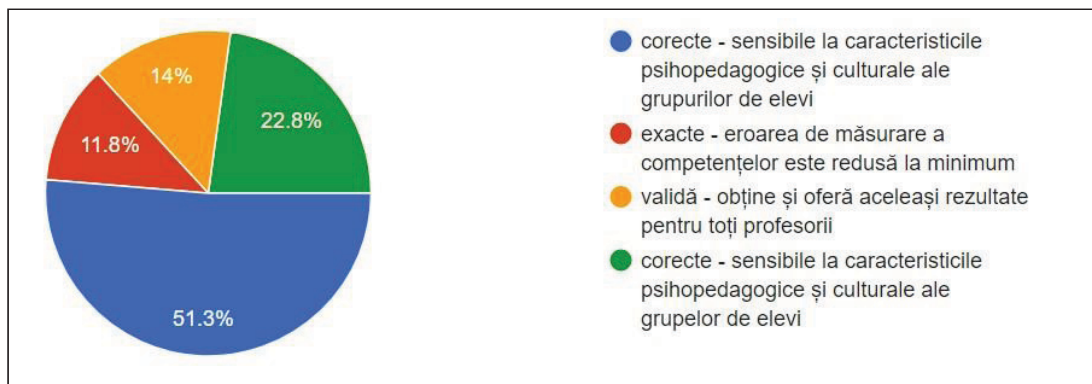

Figura 13. *Evaluarea informatizată și cultura învățării*

Sursa: elaborat de către autor.

Între metoda de evaluare informatizată și cultura învățării se atestă o interdependență directă. Astfel, dacă profesorii cunosc aspectele psihopedagogice ale metodei de evaluare la faza de dezvoltare a societății în care evaluarea este asociată cu permisivitatea ecosistemului învățării și comunicării, atunci profesorii consideră evaluarea o metodă corectă.

Concluzii și generalizări

Managementul calității strategiilor de evaluare, măsurare și testare digitală reprezintă procesul continuu de proiectare, elaborare, implementare și evaluare a sarcinilor (meta)cognitive, afective și psihomotorii realizat de profesor în/pentru diversitatea mediilor de învățare real-virtuale. Această definiție, probată de rezultatele investigațiilor recente, indică spre importanța studiului metodei evaluării din perspectivă metasistemică. Într-o astfel de conceptualizare metoda evaluării informatizate trebuie regândită pentru a deveni motivantă și autoreglamentată în diversitatea mediilor de învățare, iar managementul evaluării – o funcție a educabilului.

Evaluarea digitală este mai mult decât o metodă de acumulare a datelor despre progresul și procesul învățării. Evaluarea poate fi considerată și o caracteristică a inteligenței apreciative care denotă inteligența de a aprecia calitatea activității realizate într-o perioadă strict determinată într-un anumit mediu. În condițiile diversificării mediilor de învățare evaluarea poate și trebuie conceptualizată ca metodă de învățare, realizare a activităților educaționale (meta)cognitive, afective și psihomotorii și managementul acestora. Carențele determinate în sondaj în raport cu specificul evaluării informatizate, inclusiv permisivitatea de a proiecta, elaborare și utiliza sarcinile în corespunde cu specificul psihopedagogic și cultural al grupului social indică spre importanta inițierii unui program de formare continue a profesorilor în alfabetizarea psihopedagogică a cadrelor didactice pre-universitate și universitare în aria tematică a evaluării în mediile digitale.

Referințe bibliografice

1. RAILEAN, E. *Evaluarea informatizată: abordare psihopedagogică și metodologică.* Studia Universitas. Seria "Științe ale educației", 2009, p. 99-108. ISSN 1857-2103.

2. *Taxonomia lui Bloom și versiunile ei (inițială, revizuită și digitală).* – https://projects.ulbsibiu.ro/teachon/

teachon/wp-content/uploads/2021/09/Taxonomia-lui-Bloom_2.pdf (accesat - 12.05.2022)

3. RAILEAN, E. A. *Pedagogy of New Assessment, Measurement, and Testing Strategies in Higher Education: Learning Theory and Outcomes*. In: Assessment, Testing, and Measurement Strategies in Global Higher Education. IGI Global 2020, p. 1-19. – https://doi.org/10.4018/978-1-7998-2314-8.ch001 (accesat - 12.05.2022)

4. RATA, I., BERNAZ, N., RAILEAN, E. *Assessment for Learning Regarding the Strategy of Rhetorical Competence Development in Initial Teacher Training.* In: Assessment, Testing, and Measurement Strategies in Global Higher Education. IGI Global, 2020, p. 193-213. – https://doi.org/10.4018/978-1-7998-2314-8.ch010 (accesat - 10.06.2022)

5. NOVOGEN, O., BERNAZ, N., RAILEAN, E. A. *Assessment as Learning: A Model of the Entrepreneurial Competence Assessment in Initial Vocational-Technical Schools.* In Assessment, Testing, and Measurement Strategies in Global Higher Education, IGI Global. 2020, 238-255. – https://doi.org/10.4018/978-1-7998-2314-8.ch012 (accesat - 10.06.2022)

6. YU, Z., XU, W., & YU, L. *Constructing an Online Sustainable Educational Model in COVID-19 Pandemic Environments.* In: Sustainability, 2022, 14(6), 3598.

7. ROBERTS T. S. *Self, Peer, and Group Assessment in E-Learning*. In: Self, Peer, and Group Assessment in E-Learning. Information Science Publishing, 2005, 333 p. ISBN 1-59140-965-9.

8. PAPANASTASIOU, E. C., & STYLIANOU-GEORGIOU, A. *Should they change their answers or not? Modelling Achievement through a Metacognitive Lens.* In: Assessment in Education: Principles, Policy & Practice, 2022, 29(1), p. 77-94. DOI: 10.1080/0969594X.2022.2053945.

9. RAILEAN, Elena. *Managementul competenței de a învăța să înveți la etapa universitară*. In: Studia Universitatis Moldaviae (Seria Ştiinţe ale Educaţiei). 2022, nr. 5(155), p. 63-67. ISSN 1857-2103. 10.5281/zenodo.6618849

10. CAENA, F. *Developing a European Framework for the Personal, Social & Learning to Learn Key Competence* (LifEComp). In: Literature Review & Analysis of Frameworks, Punie, Y. (ed), EUR 29855 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2019.

CZU 378.018.43
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2022.1(96).13

STUDIU PRIVIND ACTIVITATEA ONLINE ÎN CONDIȚIILE PANDEMIEI COVID-19: PROVOCĂRI PENTRU MANAGEMENT ȘI ASIGURAREA CALITĂȚII [I), II)]

Victoria TROFIMOV
Doctor, conferențiar universitar,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere",
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *victoria.trofimov11@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0001-6360-511X

Natalia CUTANINA
Doctorand,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere",
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *nkutanina@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0001-6396-5625

Articolul analizează oportunitățile și provocările asociate cu schimbările în muncă sub restricții în epoca pandemiei COVID-19. Scopul articolului este de a identifica limitările și problemele cu care s-au confruntat angajații și managerii atunci când lucrează de la distanță, inclusiv modul în care acest lucru a afectat calitatea muncii. Prezentul articol a fost elaborat cu asistența proiectului QFORTE și s-a acordat o atenție deosebită analizei activităților din sectorul învățământului superior în timpul lucrului la distanță în perioada pandemiei de COVID-19 și provocărilor de asigurare a calității proceselor care decurg din aceasta. Se concluzionează că, în ciuda faptelor care indică consimțământul angajaților atunci când se transferă la munca la distanță - parțial sau complet, este nevoie de cercetări suplimentare asupra impactului muncii de la distanță asupra motivației angajaților, asupra realizării de sine a acestora, calității muncii. Articolul explorează lucrări în domeniul studierii problemelor legate de munca la distanță, managementul, motivația și starea psihologică a angajaților. Autorii au folosit surse și studii efectuate în timpul pandemiei de COVID-19 și în anii precedenți, precum și în perioada „post-pandemie".

Cuvinte-cheie: *COVID-19, pandemie, muncă la distanță, management, învățământ superior, asigurarea calității, proiect QFORTE.*

[I)] *Acest articol a fost elaborat în cadrul proiectului "QFORTE – Enhancement of quality assurance in higher education system in Moldova"* - 618742-EPP-1-2020-1-MD-EPPKA2-CBHE-SP, *finanțat de către programul Erasmus+ al Uniunii Europene, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene "Constantin Stere" fiind patener în cadrul proiectului menționat*. - https://uspee.md/cooperare-internationala/proiecte/qforte

STUDY ON ONLINE ACTIVITIES UNDER THE CONDITIONS OF THE COVID-19 PANDEMIC: CHALLENGES FOR MANAGEMENT AND QUALITY ASSURANCE

The article explores the opportunities and challenges associated with work changes under restrictions in the era of the COVID-19 pandemic. The goal of this article is to describe the restrictions and challenges that employees and supervisors have encountered when working remotely, as well as how this has influenced job quality. With the aid of the QFORTE project, this article was created, and special emphasis has been given to the examination of activities in the higher education sector during remote work during the COVID-19 epidemic and to the issues of quality assurance of the processes deriving therefrom. It is concluded that, despite the data indicating employee agreement when shifting to remote work - partially or entirely - more study on the influence of remote work on employee motivation, self-realization, and job quality is required. The article examines academic publications on the subject of researching issues with remote work, management, employee motivation, and psychological health. The authors used sources and studies conducted during the COVID-19 pandemic and previous years, as well as during the "post-pandemic period".

Keywords: *COVID-19, pandemic, remote work, management, higher education, quality assurance.*

ÉTUDE SUR L'ACTIVITÉ EN LIGNE DANS LES CONDITIONS DE LA PANDÉMIE DE COVID-19: DÉFIS POUR LA GESTION ET L'ASSURANCE QUALITÉ

L'article analyse les opportunités et les défis associés aux changements de travail sous restrictions à l'ère de la pandémie de COVID-19. Le but de l'article est d'identifier les limites et les problèmes auxquels les employés et les gestionnaires sont confrontés lorsqu'ils travaillent à distance, y compris comment cela a affecté la qualité du travail. Cet article a été préparé avec l'aide du projet QFORTE et une attention particulière a été accordée à l'analyse des activités dans le secteur de l'enseignement supérieur lors du travail à distance pendant la pandémie de COVID-19 et aux défis des processus d'assurance qualité qui en découlent. Il est conclu que, malgré les faits indiquant le consentement des employés lors du transfert au travail à distance - partiellement ou complètement, des recherches supplémentaires sont nécessaires sur l'impact du travail à distance sur la motivation des employés, leur réalisation de soi, la qualité du travail. L'article explore les travaux dans le domaine de l'étude des questions liées au travail à distance, à la gestion, à la motivation et à l'état psychologique des employés. Les auteurs ont utilisé des sources et des études menées pendant la pandémie de COVID-19 et les années précédentes, ainsi que dans la période «post-pandémique».

Mots-clés: *COVID-19, pandémie, travail à distance, gestion, enseignement supérieur, assurance qualité, projet QFORTE.*

ИССЛЕДОВАНИЕ ОНЛАЙН ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ COVID-19: ВЫЗОВЫ МЕНЕДЖМЕНТА И ОБЕСПЕЧЕНИЯ КАЧЕСТВА

В статье анализируются возможности и проблемы, связанные с изменениями в работе в условиях ограничений в эпоху пандемии COVID-19. Цель статьи - выявить ограничения и проблемы, с которыми сталкивались сотрудники и менеджеры при удалённой работе, в том числе, как это повлияло на показатели качества работы. Данная статья разработана при содействии проекта QFORTE и отдельное внимание было уделено анализу деятельности сферы высшего образования при удаленной работе во время пандемии COVID-19 и возникающими в связи с этим вызовами по обеспечению качества процессов. Делается вывод, что, несмотря на факты, свидетельствующие о согласии сотрудников при переводе на удалённую работу - частично или полностью, существует необходимость дальнейшего исследования влияния удалённой работы на мотивацию сотрудников, на их самореализацию и качество работы. В статье анализируются труды в области изучения проблем, связанных с удалённой работой, менеджментом, мотивацией и психологическим состоянием сотрудников. Авторы использовали источники и исследования, проведённые во время пандемии COVID-19 и в предыдущие годы, а также в условно "постпандемийный" период.

Ключевые слова: *COVID-19, пандемия, удалённая работа, менеджмент, сфера высшего образования, обеспечение качества, проект QFORTE.*

Введение

Пандемия COVID-19 внесла неожиданные и глубокие перемены во все сферы деятельности всего человечества. Чрезвычайно остро отразилась она и в области бизнеса, выступив в качестве полноценного и всеохватывающего форс-мажорного фактора. Пандемия COVID-19 и ограничения, связанные с обязательной изоляцией граждан, заставили многие организации пересмотреть свою политику в области удалённой работы. В этой связи, представляется актуальным проанализировать возможности, которые предоставляет новая картина мира, а также ограничения и проблемы, с которыми столкнулись компании при переводе сотрудников на частично или полностью удалённую работу. В условиях небывалой неопределённости, в которых достаточно длительное время находилась международная экономическая система, важно оценить потенциальные последствия ограничивающих мер, принятых высшими органами власти, а также их влияние на изменения, происходящие на международном рынке.

Исследования, проведенные после начала пандемии [3; 21 и др.] показывают, что большинство сотрудников, переведённых на удалённую работу во время ограничительных мер, выражали желание продолжать работать даже удалённо, полностью или частично. Таким образом, целью данной статьи является выявить ограничения и проблемы, с которыми сталкивались сотрудники и менеджеры при удалённой работе и в том числе как это повлияло на компоненту качества работы. В связи с тем, что статья разработана при содействии проекта QFORTE, отдельное внимание было уделено анализу деятельности сферы высшего образования при удаленной работе в условиях пандемии COVID-19 и возникающими в данном контексте вызовами по обеспечению качества процессов.

Теоретической основой работы послужили исследования, статьи и труды зарубежных авторов в области изучения проблем, связанных с удалённой работой, менеджментом, мотивацией и психологическим состоянием удалённых сотрудников, проведённые во время и до пандемии COVID-19, а также в условно “постпандемийное” время.

В процессе исследования темы авторы использовали методы анализа и синтеза, экстраполяцию и обобщение данных, а также другие специфические приемы научного исследования.

Анализ некоторых аспектов работы на расстоянии в условиях пандемии COVID-19

Пандемия COVID-19 стала настолько всеобъемлющим и комплексным по амплитуде своего воздействия процессом, что научная мысль не могла обойти ее вниманием, несмотря на относительно короткий срок появления и развития данного явления. Интересное, на наш взгляд, исследование, проведённое в США, в IBM Institute for Business Value [12], основанное на выборке в 25000 человек, выявило, что принудительный переход к удалённой работе во время пандемии привел к тому, что почти 40 процентов респондентов указали, что они твердо убеждены в том, что их работодатель должен предоставить сотрудникам варианты удаленной работы по выбору, при возвращении к нормальной работе. При этом, 75 процентов опрошенных указали, что хотели бы продолжать работать удалённо, хотя бы время от времени, а более половины - 54 процента - хотели бы, чтобы это был их основной способ работы.

Согласно другому исследованию, проведённому той же организацией в 2020 году [2], до карантина COVID-19 только 10 процентов людей указали, что они хотят и готовы работать из дома. К июлю

2020 года этот процент увеличился в четыре раза и составил почти 45 процентов. Хотя работодатели получили неоднозначные отзывы об их борьбе с пандемией, они могли бы сделать то, что понравится большинству сотрудников, предлагает дальнейшие варианты работа из дома. Из тех, кто в настоящее время работает удаленно, 80 процентов указали, что хотели бы продолжать работать вне офиса хотя бы изредка, в то время как 58% хотели бы, чтобы это был их основной способ работы. Фактически, из тех сотрудников, которые на данный момент работают удаленно на постоянной основе, только 8 процентов опрошенных хотели бы вернуться на свое рабочее место в офисе. При этом, исследование, института Gallup [4], проведённое в марте-апреле 2020 года, выявило, что 3 из 5 опрошенных хотели бы работать удалённо настолько часто, насколько это возможно.

Пандемия COVID-19 вызвала у людей искреннюю озабоченность по поводу их карьеры и будущего. Почти 40% опрошенных в вышеуказанном исследовании отметили, что пандемия заставила их беспокоиться о своём финансовом будущем. Это неудивительно, учитывая, например, что в результате кризиса COVID-19 пятая часть опрошенных американцев указывают, что они были либо временно, либо окончательно уволены работодателем.

Таким образом, для более плавного перевода сотрудников на удалённую работу потребовалось нечто большее, чем простая смена офиса на удобство работы на дому –т.к. конкуренция и безработица оставались актуальными реалиями, то для продолжения продуктивной и успешной работы, помимо стандартных “технических” навыков специалистов, особую значимость обрели *“мягкие навыки”* (англ. “softskills”). Данный набор “надпрофессиональных” умений может включать в себя [16] навыки межличностного общения, навыки мышления высшего порядка (включая критическое мышление и умение принимать взвешенные решения), а также внутриличностные навыки самоконтроля и стабильную самооценку в границах нормы. Здесь можно говорить о том, что организациям пришлось расставить приоритеты по переподготовке сотрудников с учетом этих особенностей изменений на международном рынке труда.

Важным вопросом в рамках изучения данной темы остаётся *мотивация удаленных сотрудников*. В рамках формата удалённой деятельности, работодатели могут нанимать талантливых людей в географически распределённые команды и тем самым сокращать накладные расходы, а сотрудники - получать необходимую гибкость в рабочем графике, экономить время, сокращать расходы на транспорт и другие затраты. Тем не менее, влияние данного типа работы на производительность, креативность, моральный дух и качество остаётся спорным, в первую очередь потому, что работа на дому предоставляет сотрудникам меньше возможностей для качественной коммуникации со своими коллегами в процессе решения рабочих задач.

Помимо этого, важным фактором мотивации сотрудников является *баланс между работой и личной жизнью*. Исследования, проведённые в последние годы, показывают, что удалённый график работы позволяет сохранять удовлетворённость балансом между работой и личной жизнью, что ведёт к повышению мотивации сотрудников. К примеру, согласно исследованию, проведенному Марией-Антуанеттой Шэлл в 2019 году, опрошенные наёмные работники, работающие удалённо, по большому счету были довольны своим графиком работы в том числе и потому, что им лучше удавалось совмещать работу и время, проведённое с семьей [25, с. 37].

Однако, есть и другие аспекты. Так, автор из Италии Рокко Палумбо в 2020 году опубликовал

исследование [18], в котором обращает внимание научного сообщества на важнейшую роль баланса между работой и личной жизнью телеработников. Согласно его исследованию, переход на удаленную работу имел свои «побочные эффекты». Р. Палумбо говорит о том, что телеработа может оказывать побочное влияние на способность удаленных работников справляться со своими обязанностями, связанными с работой, а также повседневной деятельностью. Это происходит из-за невозможности разделения личной жизни и работы, что приводит к фрустрации в обеих сферах. Вовлеченность в работу уменьшает ощущение дисбаланса между работой и личной жизнью. Однако повышенная утомляемость, вызванная удаленной работой, может привести к физическому и эмоциональному истощению работников, работающих на дому.

Продолжая тему мотивации сотрудников, нам представляется интересным отметить и идеи других исследователей, которые обнаружили, что формализация целей, ролей и методов коммуникации виртуальной команды на начальном этапе повышает эффективность [8]. Помимо формального изучения любых культурных или идеологических различий, руководители должны также рассматривать вопрос о том, как руководить такими командами. Исследование 101-й виртуальной команды, соавтором которого является Стив Козловски, доктор философии, профессор организационной психологии Мичиганского государственного университета, показывает, что именно совместное лидерство, а не традиционное иерархическое лидерство, связано с улучшением качества работы команды [11].

Представляется важным отметить, что пандемия COVID-19 не ставила границ между дисциплинами и сферами бизнеса [30], такими как маркетинг, менеджмент, финансы, бухгалтерский учет, человеческие ресурсы, стратегический менеджмент, IT и др. Все эти сферы были затронуты в равной степени. Таким образом, понимание воздействия пандемии и способов процветания после нее также не должно ограничиваться дисциплинарными рамками. Говоря о возможностях и вызовах в эпоху пандемии и "постпандемии", мы должны выйти за рамки дисциплинарной точки зрения, чтобы изучить междисциплинарное влияние изменений и объединить идеи из разных сфер, для предложения решений и новые путей развития международного рынка.

Говоря о проблемах, с которыми столкнулись / и продолжают сталкиваются сотрудники в рамках удалённой работы, важно также сказать о проблемах, с которыми приходится встречаться менеджерам.

Реалии пандемии COVID-19 вынудили многих менеджеров и лидеров команд перейти на дистанционное управление сотрудниками, которое требует другого набора навыков, чем очное управление. Они были вынуждены сделать этот переход быстро и по большей части без подготовки. Несмотря на то, что некоторые сектора экономики оказались адаптируемыми, другие не настолько подходят для работы в удаленной среде, и то что многие работники живут и работают дома, порой создает проблемы. Как следствие, некоторым менеджерам может казаться, что их рабочая нагрузка тяжелее, чем раньше. Им трудно адаптироваться, что приводит к повышению напряженности в коммуникации с подчинёнными. Даже до пандемии управление надомными работниками имело свои ограничения. Исследования показывают, что менеджеры, которые не могут постоянно «видеть» своих подчинённых, иногда с трудом могут поверить в то, что их сотрудники действительно работают и работают качественно [10]. Когда закрадываются такие сомнения, менеджеры могут начать развивать

необоснованные ожидания касательно того, что эти члены команды будут доступны в любое время, что в конечном итоге нарушает баланс между работой и личной жизнью у подчинённых и вызывает еще больший стресс на работе.

Согласно исследованию, проведённому командой учёных из Австралии и Нидерландов [19], около 40% из 215 опрошенных руководителей и менеджеров выразили низкую уверенность в своей способности качественно управлять работниками удаленно. Двадцать три процента менеджеров не согласились с утверждением «Я уверен, что могу управлять командой удаленных сотрудников», а еще 16% вообще не были уверены в этой способности. Исследование показывает, что управляющему персоналу не хватает уверенности, чтобы повлиять на удаленных сотрудников. Многие менеджеры не уверены, что они хорошо выполняли свою работу и эффективно координировали работу команды удаленных сотрудников. Эти результаты свидетельствуют о недостаточной самоэффективности менеджеров для управления удаленными работниками, причем самоэффективность в данном случае относится к вере в собственные способности справляться со сложными ситуациями.

Исследователи опросили также 617 наёмных работников, работающих удалённо 4 или более дней в неделю. Многие из опрошенных сообщили об очень высоком или даже слишком высоком уровне пристального наблюдения со стороны начальства: 21% согласны (24% не уверены), что руководитель постоянно оценивает их работу. Одиннадцать процентов согласились (при этом 21 процент не были уверены), что их руководитель / менеджер «очень внимательно следит за мной, часто проверяя». Работники, которые сообщали о высоком уровне тщательного мониторинга, как правило, были на технически ориентированных должностях (например, продажи, труд), что согласуется с выводом исследователей о том, что менеджеры с неуправленческими / непрофессиональными ролями имели более негативное отношение к удаленным работникам и большее недоверие в глазах собственных подчинённых.

Многие работники также испытывали дискомфорт от ощущения, что их руководитель не доверяет их способности качественно выполнять работу. Треть опрошенных согласились с тем, что их руководители «выразили неуверенность в их рабочих навыках», а также ~~и~~ неуверенность в том, обладают ли они необходимыми знаниями.

Еще большее число работников сообщили, что им нужно быть постоянно доступными. Например, чтобы они должны были немедленно отвечать на электронные / телефонные сообщения, быть доступными в любое время и отвечать на звонки и сообщения даже в нерабочее время. Эти результаты свидетельствуют о преобладании *культуры «всегда на связи»* для домашних работников, которая вошла во многие наши жизни благодаря широкому использованию ICT, таких как мобильные телефоны, мессенджеры и таск-менеджеры, и которая, очевидно, превалирует в ситуациях удаленной работы.

Следует особо отметить, что опыт надомных работников, по-видимому, имеет и негативные последствия. Регрессионный анализ с учетом ряда демографических факторов в данном исследовании показал, что тревожность на работе выше у тех работников, которые испытывают высокий уровень пристального наблюдения и твердой уверенности в том, что начальник им не доверяет. Из тех работников, которые сообщают о низком уровне мониторинга (менее 2 по 5-балльной шкале), 7% часто или всегда испытывали беспокойство при выполнении своей работы. Но среди тех, кто сообщил о высоком уровне мониторинга (более 4 по 5-балльной

шкале), 49% часто или всегда испытывали тревожность при выполнении своей работы. Это *влияние постоянного мониторинга представляет собой серьезный вызов*, учитывая другие проблемы психического здоровья, с которыми столкнулось трудоспособное население во время пандемии.

Одним из важных факторов комфортной удалённой работы, как было указано выше, является *баланс между работой и семьёй*. На трудоспособность и качество деятельности работников негативно влияют также требования детей, которые находятся дома по причине пандемии. И эта проблема ещё сильнее проявляется у тех работников, которые подвергаются строгому контролю и постоянно должны быть на связи. Те из них, которые сообщили о низком уровне мониторинга, 26% отметили, что их работа мешает их семейной жизни. Но для тех, кто сообщил о высоком уровне мониторинга, более половины - 56% - столкнулись с серьезным вмешательством работы в личную жизнь и нарушением личных границ и пространства.

Таким образом, по нашему мнению, возможно говорить о том, что *микроменеджмент*[1] – это неэффективный способ добиться от людей максимума. Согласно результатам исследования, чем больше работник чувствует недоверие, тем меньше у него представления о том, что он хорошо выполняет свои основные задачи. Такой подход может быть еще более разрушительным, потому что зачастую люди работают в ситуациях с дополнительным давлением, например, когда дети также находятся дома по причине дистанционного обучения.

По мнению авторов, больший интерес представляет возможность рассмотреть анализируемую проблематику в динамике. Так, исследования, проведенные в 2022 году, уже в рамках условно “подстпандемийного” временного пространства, подтверждают, что среди всех факторов, имеющих значение для удалённых работников наиболее важным оказывается наличие комфортного пространство для работы (как минимум, речь идёт об отдельном пространстве и эргономичной мебели) [1].

Другие исследования, проведенные в Румынии также в 2022 году [6; 7] и обобщающие опыт пандемии, свидетельствуют о значимости адаптации и переосмысления кадровых стратегий организаций, для их адаптации к нуждам работников, а также для экономии средств и снижения рисков работы самой организации.

Подводя итог вышесказанному, очевидно, что удалённая работа в условиях пандемии накладывает определённые ограничения на рабочий процесс, причём как со стороны менеджмента, так и со стороны наёмных работников, что негативно сказывается на качестве рабочего процесса и на качестве личной жизни работников. Как показала реальность, у сферы бизнеса не оказалось другого выхода, кроме как возможно быстро адаптироваться к ситуации и находить новые способы эффективной сотрудничества и коммуникации в удалённых командах.

Влияние удаленной работы на сферу высшего образования

Огромное влияние имела пандемия COVID-19 и на область образования, в том числе университетского. В течение практически двух лет нормой дня стало обучение на расстоянии.

Среди главных вызовов нахлынувшего форс-мажорного случая стали его абсолютная неожиданность и непредвиденность для системы и всех ее игроков – студентов, преподавателей, институциональной администрации, а также

[1] *Микроменеджмент — это стиль управления персоналом, при котором руководство использует чрезмерный и постоянный контроль над сотрудниками, не допуская никакой самостоятельности в принятии решений.* [28].

отраслевой администрации в лице Министерства просвещения. Политики в области образования, в том числе высшего, не были и не могли быть адаптированными к возникшей ситуации. Другим вызовом стала острая необходимость практически сразу включиться в не имеющую аналогов ситуацию массового перехода на дистанционное обучение, что стало не в последнюю очередь психологической проблемой. Вызовом стало и обеспечение системы образования необходимыми техническими ресурсами для обучения на расстоянии, так как практически повсеместно наблюдался дефицит подобного оборудования. Также стал очевидным лаг необходимых навыков и умений, в том числе у педагогического состава, для обеспечения требуемого уровня качества при преподавании на расстоянии. Среди вызовов работы онлайн выявились и необходимость адаптировать к новым реалиям менеджмент ВУЗа, в том числе менеджмент качества образовательных услуг. Все эти вызовы пришлось преодолевать с ходу, разрабатывая методы и находя средства для их разрешения.

Однако, как часто бывает, совокупность кризисов – санитарного, экономического, управленческого – привела к разработке неординарных решений, к нахождению новых возможностей, к дополнительным инвестициям в область образования, в том числе в современное оборудование для нужд дистанционного обучения. Таким образом, «беда» привела к качественным изменениям в данной области, повысила способность к адаптации и устойчивость системы высшего образования.

Присоединяемся к мнению некоторых специалистов [31] в области просвещения, что кризис образования превратился в возможность, которая может привести к более устойчивой системе образования.

В этом же контексте, считаем необходимым подчеркнуть поддержку Евросоюза систем образования стран Европейского партнерства, среди которых и Республика Молдова, в том числе посредством проектов финансируемых программой Erasmus+. Среди них отметим проект «QFORTE - *Enhancement of quality assurance in higher education system in Moldova* / Повышение качества в системе высшего образования в Молдове» - 618742-EPP-1-2020-1-MD-EPPKA2-CBHE-SP [29], получивший финансирование в группе CBHE - Capacity building in higher education и который имеет целью способствовать более глубокой интеграции Республики Молдова в Европейское пространство высшего образования (EHEA), путем улучшения обеспечения качества в национальной системе высшего образования. Проект внедряется международным консорциумом, в который входят три университета из стран Евросоюза – Университет г. Монпелье (Франция), Университет г. Саламанка (Испания) и Университет г. Лейпциг (Германия), а также семь университетов из Республики Молдова - шесть государственных и один частный (Университет Европейских Политических и Экономических Знаний им. Константина Стере). Важными партнерами проекта QFORTE со стороны Республики Молдова являются Министерство образования и науки, а также Национальное агенство по обеспечению качества в образовании и науке (ANACEC). В команде проекта также Агентство по обеспечению качества в высшем образовании Центральной и Восточной Европы - CEENQA (Германия).

Среди задач данного проекта отметим «Продвижение и укрепление культуры обеспечения качества в Молдове и формирование национального консенсуса ключевых акторов по вопросам развития», «Разработка и продвижение национальной законодательной базы и стимулирование нормативных изменений в отношении обеспечения качества высшего

образования в Молдове», а также «Укрепление институционального потенциала молдавских университетов для эффективной реализации реформы обеспечения качества». Важным аспектом деятельности проекта является процесс обмена опытом и передачи передовых практик в области обеспечения качества в высшем образовании от развитых европейских стран в страны Европейского партнерства. Это достигается путем визитов и трайнингов команды из Молдовы в европейских ВУЗ-ах, с последующим внедрением новшеств в национальную систему высшей школы. Ожидается, что проект QFORTE приведет к ощутимым результатам на нескольких уровнях.

Для уровня ВУЗа разработаны университетские стратегии развития системы обеспечения качества; обновляются институциональные Руководства по качеству; разрабатывается методология внешней институциональной оценки и аккредитации и пр. Особо значимой является компонента проекта *Capacity building in higher education / Наращивание потенциала в высшем образовании*, согласно которой каждый университет партнер из Республики Молдова получит современное ICT оборудование на сумму 40 тысяч евро. Это конечно же является огромным заделом устойчивости и стабильности для будущей деятельности университетов, в том числе в условиях возникновения форс-мажорных ситуаций и возможной необходимости быстрого перехода на онлайн обучение.

На уровне отрасли разработаны рекомендации по реформированию национального процесса обеспечения качества в Республике Молдова; предложения по совершенствованию Кодекса об образовании Республики Молдова; процедуры оценки для аккредитации совместных образовательных программ и др.

Деятельность проекта QFORTE будет иметь результаты также ***на уровне всего общества***, так как усовершенствуется и укрепится культура обеспечения качества в целом в Республике Молдова; будет достигнут национальный консенсус среди ключевых участников в области обеспечения качества; модернизирована национальная законодательная база по обеспечению качества, улучшится менеджмент университетов Республики Молдова по обеспечению качества и другие преимущества, бенефициаром которых будет вся страна.

Однако пандемия COVID-19 внесла свои коррективы и в организацию деятельности самого проекта QFORTE, который также почувствовал бремя удаленной работы. Так, среди вызовов отметим, что большинство встреч и заседаний прошло в режиме онлайн и конечно несколько затруднило и замедлило процесс обмена опытом в начале работы проекта, в ноябре 2020-го года, когда пандемия набирала обороты. Однако, профессионализм партнеров проекта, открытость европейских членов команды и ответственность партнеров из Молдовы позволили преодолеть вызовы, связанные с пандемией, адаптировать план работы и уверенно идти к выполнению намеченных результатов – на институциональном и национальном уровнях.

Заключение

Таким образом, обобщая вышеизложенное и имея в виду прогнозы эволюции вируса COVID-19 и его разновидностей, очевидно, что опасность вынужденного массового перехода на онлайн деятельность - частично или полностью, и на сегодняшний день по-прежнему является актуальной. А организациям ещё предстоит налаживать эффективный менеджмент при удалённой работе, чтобы стремиться к ее результативности и минимизировать потери в мотивации сотрудников.

Пандемия COVID-19 и ограничительные меры,

связанные с переводом многих сотрудников на удалённую работу полностью или частично, диктуют новые реалии современного рынка труда в Европе, США и остальном мире. Проанализированные исследования, проведённые в период вынужденного перехода сотрудников на телеработу, показывают, что большинство из них адаптировались, и даже хотели бы продолжить работать удалённо, полностью или частично.

Вместе с тем, остаётся открытой проблема того, насколько миру удастся быть готовым к новым возможным виткам пандемии и как организации будут находить выходы из этой ситуации без потерь для качества процессов, ~~и~~ какие решения помогут сохранить командный дух и мотивацию удалённых работников, а также как помочь сотрудникам наладить баланс между работой и личной жизнью в условиях удалённой работы.

Что касается проблематики деятельности высшей школы, в том числе в условиях вынужденного перехода на онлайн обучение, такие проекты как QFORTE, финансируемые Евросоюзом, как нельзя лучше способствуют адаптации университетов Молдовы к работе в реалиях форс-мажорных обстоятельств и обеспечивают стабильность их функционирования и обеспечения высокого качества образовательного процесса.

Обобщая вышесказанное, отметим, что нравится нам это или нет, современному обществу приходиться смириться с реальностью, что новая эра торжества удалённой работы наступает уверенными темпами, а организациям – из очень даже различных областей деятельности - придётся переопределять приоритеты и адаптироваться к стремительно меняющимся условиям сферы труда.

Библиография

1. TLEUKEN, A., et al. *Effects of the residential built environment on remote work productivity and satisfaction during COVID-19 lockdowns: An analysis of workers' perceptions*. Building and Environment. May 25, 2022. - DOI: 10.1016/j.buildenv.2022.109234

2. ANDERSON, Cindy, ZAHARCHUK, Dave. *COVID-19 trilemma tradeoffs: Ongoing research highlights conflicting consumer concerns*. - https://www.ibm.com/downloads/cas/BYPL7EW0 (дата последнего обращения 15.09.2021).

3. BARBUTO, A., GILLILAND, A., PEEBLES, R., ROSSI, N., SHROUT, T. *Telecommuting: Smarter Workplaces*. 2020. - https://kb.osu.edu/bitstream/handle/1811/91648/AEDECON4567_Telecommuting_sp2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата последнего обращения 26.09.2021).

4. BRENNAN, M. *U.S. Workers Discovering Affinity for Remote Work*. April 3, 2020. - https://news.gallup.com/poll/306695/workers-discovering-affinity-remote-work.aspx (дата последнего обращения 16.09.2021).`

5. CUBEL, M., CHIQUERO, Ana Nuevo, PAGES, Santiago Sanchez, FERNANDEZ, Marian Vidal. *Do Personality Traits Affect Productivity? Evidence from the Laboratory*. The Economic Journal, Volume 126, Issue 592, May 2016, Pages 654–681.

6. DAVIDESCU, A. A., APOSTU, S. A., PAUL, A., & CASUNEANU, I. (2020). *Work flexibility, job satisfaction, and job performance among Romanian employees - implications for sustainable human resource management*. Sustainability, 12(15), 6086. - https://doi.org/10.3390/su1215608 (дата последнего обращения 13.02.2022).

7. FARCANE, Nicoleta; BUNGET, Ovidiu Constantin; BLIDISEL, Rodica; DUMITRESCU, Alin Constantin; Deliu, Delia; BOGDAN, Oana & Burca, Valentin. (2022) *Auditors' perceptions on work adaptability in remote audit: a COVID-19 perspective*, Economic Research-Ekonomska Istraživanja. - DOI: 10.1080/1331677X.2022.2077789

8. GIBSON, C. B., et al., *Journal of International Business Studies*, Vol. 50, No. 6, 2019. - https://scholarworks.sjsu.edu/etd_theses/5017

9. GULATI RANJAY, Nitin Nohria and Wohlgezogen Franz. *Roaring Out of Recession*. Harvard Business Review. March 2010. - https://hbr.org/2010/03/roaring-out-of-recession

10. HARRINGTON, S. J. & Ruppel, C.P. *Telecommuting: a test of trust, competing values, and relative advantage*, IEEE Transactions on Professional Communication (Volume: 42, Issue: 4, Dec 1999), pages 223 - 239. - https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/807960/references#references (дата последнего обращения 19.10.2020).

11. HOCH, J. E. & KOZLOWSKI, S.W.J., *Journal of Applied Psychology*, Vol. 99, No. 3, 2014.

12. *IBM Remote Study: COVID-19 Is Significantly Altering U.S. Consumer Behavior and Plans Post-Crisis.* May 1, 2020, ARMONK, N.Y. IBM Institute for Business Value.

13. *Învățământul și situația COVID-19 în Republica Moldova*. – Chișnău: United Nations Moldova, 2020.

14. La Prade, Annette; Mertens, Janet; Moore, Tanya; Wright, Amy. *The enterprise guide to closing the skills gap: strategies for building and maintaining a skilled workforce.* - https://www.ibm.com/downloads/cas/EPYMNBJA (дата последнего обращения 16.09.2021).

15. LIN, Connie. *Companies filing for bankruptcy: A new normal in the age of coronavirus.* FastCompany. May, 2020. - https://www.fastcompany.com/90501188/companies-filing-for-bankruptcy-a-new-normal-in-the-age-of-coronavirus (дата последнего обращения 14.09.2020).

16. LIPPMAN, Laura H., RYBERG, Renee, CARNEY, Rachel, MOORE, Kristin A., Key. *"Soft Skills" that Foster Youth Workforce Success: Toward a Consensus Across Fields*. Page 5. Child Trends Publication, June, 2015. - https://www.childtrends.org/wp-content/uploads/2015/06/2015-24WFCSoftSkills1.pdf (дата последнего обращения 12.09.2020).

17. Nur Fadzilah Muhamad Zamani, Siti Fatimah Mohamad Radzi, Noor Hanim Rahmat and others. *A Study of Work From Home Motivation Among Employees*. International Journal of Asian Social Science, August 2021. ISSN(e): 2224-4441, ISSN(p): 2226-5139 - DOI: 10.18488/journal.1.2021.118.388.398 Vol. 11, No. 8, 388-398 © 2021 AESS Publications. - http://www.aessweb.com (дата последнего обращения 13.02.2022).

18. PALUMBO, R. *Let me go to the office! An investigation into the side effects of working from home on work-life balance.* International Journal of Public Sector Management, 33(6–7), 771–790, 2020. - https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/IJPSM-06-2020-0150/full/pdf?title=let-me-go-to-the-office-an-investigation-into-the-side-effects-of-working-from-home-on-work-life-balance (дата последнего обращения 10.06.2022).

19. PARKER, Shanon K., KNIGHT, Caroline, KELLER, Anita. *Remote Managers Are Having Trust Issues*, Harward Business Review, published on July 30, 2020. - https://hbr.org/2020/07/remote-managers-are-having-trust-issues (дата последнего обращения 19.10.2020).

20. POWELL, Jerome. *Current Economic Issues*. May, 2020. Board of Governors of the Federal Reserve System. - https://www.federalreserve.gov/newsevents/speech/files/powell20200513a.pdf (дата последнего обращения 16.09.2020).

21. *PwC US Remote Work Survey*. June 25, 2020. - https://www.pwc.com/us/en/library/covid-19/us-remote-work-survey.html (дата последнего обращения 05.09.2020).

22. RAMACI, T., BARATTUCCI, M., LEDDA, C., RAPISARDA, V. *Social Stigma during COVID-19 and its Impact on HCWs Outcomes.* Sustainability 2020, 12. - https://www.mdpi.com/2071-1050/12/9/3834 (дата последнего обращения 16.09.2020).

23. RUDOLPH, C. W., ALLAN, B., CLARK, M., HERTEL, G., HIRSCHI, A., KUNZE, F., SHOCKLEY, K., SHOSS, M., SONNENTAG, S., ZACHER, H. *Pandemics: Implications for Research and Practice in Industrial and Organizational Psychology.* Ind. Organ. Psychol. – USA, 2020.

24. SAVA, Alina. *Provocările ridicate de pandemie pentru educație*. București, 2021.

25. SCHALL, Marie Antoinette, *The Relationship Between Remote Work and Job Satisfaction: The Mediating Roles of Perceived Autonomy, Work-Family Conflict, and Telecommuting Intensity* (2019). Master's Theses. - https://doi.org/10.31979/etd.2x82-58pg; https://scholarworks.sjsu.edu/etd_theses/5017 (дата последнего обращения 10.06.2022).

26. SHAREENA, P. & SHAHID, M. *Work from home during COVID-19: Employees' perception and experiences*. Global Journal For Research Analysis, 9(5), 2277-8160, 2020.

27. СПЕНСЕР, Лайк М., СПЕНСЕР, Сан М. *Компетенции на работе. Модели максимальной эффективности работы.* John Wiley&Sons, Inc., 1993, 384 с. ISBN 0-471-54809

28. ЧЕМБЕРС, Гарри. *Микроменеджмент*. - М: «Претекст», 2007, 533 р. ISBN:978-5-98995-029-4

29. https://uspee.md/cooperare-internationala/proiecte/qforte (дата последнего обращения 20.06.2022).

30. https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S0007681322000489?token=86BCCC638483770EA6EBFC18784D558BEDC4FB44667C5429E859DC4EFB570A8454C2C6AE4C32CC1880AE3C48BD6200F0&originRegion=eu-west-1&originCreation=20220614120934 (дата последнего обращения 14.06.2022).

CZU 005.57
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2022.1(96).14

FEEDBAK-UL DESCRIPTIV ÎN COMUNICAREA PROFESIONALĂ – O PREMISĂ ESENȚIALĂ ÎN ASIGURAREA CALITĂȚII

Diana DUCA
Doctorandă,
Școala Doctorală în Științe Economice și Ecologie,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere", Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *dianaduca79@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0003-3407-2291

„Corecția face multe, dar încurajarea face mai mult"
(Johann Wolfgang von Goethe)

Prezentul articol conține reflecții în domeniul managementului resurselor umane, în special a efectelor comunicării, a priorităților și modalităților de acordare a feedback-ului eficient prin care se aduce un aport considerabil în îmbunătățirea asigurării calității sistemului educațional din Republica Moldova, inclusiv sistemului de învățământ superior. Accente importante se impun în formarea tradiției de obținere a unui feedback eficient din partea angajaților, colegilor, partenerilor de către managerii de la toate nivelurile de conducere. În ce constă puterea feedback-ului? Ce poate face și ce permite un feedback eficient? Or, elucidarea impactului rezultant în urma implementării acestei teorii în viața profesională a fiecărei echipe și promovarea sa sunt primordiale în vederea asigurării calității în sistemul de management în educație. Obiectivul studiului este de a scoate în evidență importanța și necesitatea aplicării feedback-ului în procesul de activitate, însă nu a unui orișicare ci a feedback-ului care generează îmbunătățiri esențiale a rezultatelor în activitatea de echipă/colectiv/instituție și ridică cultura managerială la un nou nivel organizațional.

Cuvinte-cheie: *angajat, coleg, comunicare organizațională, feedback, manager, sistem de calitate, viaţă profesională.*

DESCRIPTIVE FEEDBACK IN PROFESSIONAL COMMUNICATION – AN ESSENTIAL PREMISE FOR QUALITY ASSURANCE

The given article contains reflections in the field of human resources management, in particular the effects of communication, the priorities and the ways of providing effective feedback, which makes a considerable contribution to improving the quality assurance of the educational system in the Republic of Moldova, including the higher education

system. Important emphasis is placed on the formation of the tradition of obtaining effective feedback from employees, colleagues, partners by managers at all management levels. What is the power of feedback? What can effective feedback do and enable? However, the elucidation of the impact resulting from the implementation of this theory in the professional life of each team and its promotion are essential in order to ensure quality in the management system in education. The objective of the study is to highlight the importance and necessity of applying feedback in the activity process, but not just any feedback, but feedback that generates essential improvements in the results of team/collective/institutional activity and raises the managerial culture to a new organizational level.
***Keywords**: employee, colleague, organizational communication, feedback, manager, quality system, professional life.*

FEEDBACK DESCRIPTIVE DANS LA COMMUNICATION PROFESSIONNELLE - UNE PRÉMISSE ESSENTIELLE À L'ASSURANCE DE LA QUALITÉ

Cet article contient des réflexions dans le domaine de la gestion des ressources humaines, en particulier les effets de la communication, les priorités et les moyens de fournir une rétroaction efficace grâce à laquelle une contribution considérable est apportée à l'amélioration de l'assurance de la qualité du système éducatif en République de Moldova, y compris le système d'enseignement supérieur. Des accents importants sont imposés dans la formation de la tradition d'obtenir une rétroaction efficace des employés, collègues, partenaires par les gestionnaires à tous les niveaux de gestion. Quel est le pouvoir du feedback? Que peut-il faire et qu'est-ce qui permet une rétroaction efficace? L'élucidation de l'impact résultant de la mise en œuvre de cette théorie dans la vie professionnelle de chaque équipe et sa promotion sont primordiales afin d'assurer la qualité du système de management dans l'éducation. L'objectif de l'étude est de souligner l'importance et la nécessité d'appliquer la rétroaction dans le processus d'activité, mais pas d'aucune sorte, mais de rétroaction qui génère des améliorations essentielles des résultats dans l'activité d'équipe/collective/institution et élève la culture managériale à un nouveau niveau organisationnel.
***Mots-clés:** employé, collègue, communication organisationnelle, feedback, manager, système de qualité, vie professionnelle.*

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ОБРАТНОЙ СВЯЗИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОММУНИКАЦИИ – ОСНОВНАЯ ПРЕДПОСЫЛКА ОБЕСПЕЧЕНИЯ КАЧЕСТВА

Данная статья содержит размышления в области управления человеческими ресурсами, в частности об эффектах коммуникации, приоритетах и способах обеспечения эффективной обратной связи, что вносит значительный вклад в повышение качества системы образования в Республике Молдова, включая систему высшего образования. Важный акцент сделан на формирование у руководителей всех уровней управления традиции получения эффективной обратной связи от сотрудников, коллег, партнеров. В чем сила обратной связи? Что может сделать эффективная обратная связь? Однако, выяснение влияния внедрения этой теории на профессиональную жизнь каждой команды и ее продвижение необходимы для обеспечения качества системы управления в образовании. Цель исследования – подчеркнуть значимость и необходимость применения обратной связи в процессе деятельности, но не просто обратной связи, а той, что порождает существенное улучшение результатов командной/коллективной/институциональной деятельности и поднимает управленческую культуру на новый уровень. – организационный.
***Ключевые слова:** сотрудник, коллега, организационная коммуникация, обратная связь, руководитель, система качества, профессиональная жизнь.*

Introducere

Importanța feedback-ului nu este doar o îmbinare de cuvinte care sună bine. Feedback-ul înseamnă a putea oferi cuiva îndrumare, pentru a-l ajuta să-și atingă obiectivele. Aceste obiective pot include îmbunătățiri personale, cum ar fi învățarea, cum

să comunice mai bine sau îmbunătățirea relațiilor interpersonale. Ca lider, este important să înțelegem importanța ciclului de feedback, astfel încât să putem lua decizii informate cu privire la propriile obiective și valori. Feedback-ul este piatra de temelie a procesului de îmbunătățire continuă, care poate fi unul dintre cele mai vitale aspecte ale îmbunătățirii performanţei și o parte-cheie a celor mai bune practici de asigurare a calității în instituție.

Pentru clarificarea termenului feedback, propunem definiţia DEX-ului limbii române, în care ***Feedback*** este o *retroacţiune care se manifestă la nivelul a diferite sisteme (biologice, tehnice etc.) în scopul menţinerii stabilităţii şi echilibrului lor faţă de influenţe exterioare; retroacţiune inversă, conexiune inversă, cauzalitate inelară, lanţ cauzal închis.*

Deci, feedback-ul este un răspuns cu scopul menținerii echilibrului. În literatura de specialitate se clasifică astfel:

1. feedback evaluativ (cu rol de evaluare);
2. feedback prescriptiv (oferă un sfat);
3. feedback descriptiv (descrie feedback-ul autentic).

Feedback-ul evaluativ nu generează cele mai bune rezultate. El este înțeles, pe bună dreptate, drept răutate sau atac la persoană, mai ales când este negativ. Feedback-ul evaluativ este bine primit numai atunci când este pozitiv, dacă este negativ, foarte rar va duce la îmbunătățirea unui comportament și conform definiției nu va conduce la menținerea stabilității și a echilibrului.

Feedback-ul prescriptiv nu oferă o informație precisă. El nu spune ce a făcut subiectul ci mai degrabă ce ar trebui să facă. Acest feedback, uneori este lipsit de consistență, întrucât nu descrie exact ce se întâmplă, ci ce ar trebui să se întâmple. Este uşor să dai sfaturi, acest lucru îl va gândi cel care-l primeşte și foarte probabil se va închide în sine. Există varianta când va fi bine primit atunci când este cerut.

Feedback-ul descriptiv este singurul care corespunde într-adevăr noțiunii de feedback autentic așa cum este definită. El aduce îmbunătățiri majore dacă este oferit corect. Feedback-ul descriptiv generează rezultate remarcabile și reduce reacția defensivă din partea interlocutorului! Dacă este să ne întoarcem la definiția feedback-ului numai cel descriptiv corespunde acesteia [16].

În contextul expus, *obiectivul cercetării* date constă în scoaterea în evidență a importanței și necesității aplicării feedback-ului în procesul de activitate, însă nu a unui orișicare ci a feedback-ului care generează îmbunătățiri esențiale a rezultatelor în activitatea de echipă/colectiv/instituție și ridică cultura managerială la un nou nivel organizațional.

Necesitatea feedback-ului

Deoarece vorbim despre conceperea echipelor, instruirea angajaților, comunicarea cu colegii, dorința de a obține rezultate remarcabile, inclusiv manageriale, etc., vom analiza varianta ***feedback-ului descriptiv***, indiferent de faptul că există diferite tipuri de feedback descriptiv, în funcție de situație, autenticitatea lor, se ancorează pe caracteristicile: *Nu emite judecăți de valoare; Este specific; Este bine țintit; Este solicitat de obicei; Este bine intenţionat; Este aplicabil; Este realist; Aduce îmbunătățiri* [16].

O problemă este feedback-ul prin care criticăm, evaluăm sau oferim sfaturi, dar oare ce se întâmplă în cazul când feedback-ul lipsește totalmente? Psihologii vor afirma unanim că apar probleme majore, în ceea ce ține de latura personală, dar să analizăm ce se întâmplă cu latura profesională?

Efecte nedorite ale lipsei feedback-ului în comunicarea organizațională, sunt: pierderea motivației, autoplafonarea celor mai buni membri ai echipei, dacă nimeni nu le observă și le apreciază eforturile, persistarea în același comportament și stare a celor care nu s-au adaptat foarte bine, dacă nu primesc o sugestie despre cum și-ar putea îmbunătăți activitatea. Aceste elemente vor avea un efect direct

nu numai asupra productivității unei persoane, dar mai ales asupra calității muncii pe care o prestează, cu posibile pierderi pentru instituție (fie de ordin financiar, fie de orice alt tip).

Diferența dintre o organizație în care este utilizat și încurajat feedback-ul și una în care acesta se aplică rar, și fără a respecta principiile de bază ale acordării unui feedback descriptiv este fenomenală. Implementarea poate dura câteva luni de zile și necesită acțiuni conștiente și efort pentru a deveni un instrument de comunicare uzual, pe parcurs pot apărea și fricțiuni în echipă, însă pe termen mediu și lung nivelul de autocunoaștere a membrilor echipei crește semnificativ, iar autenticitatea devine inevitabilă. Ori oamenii care se cunosc și comunică autentic dacă se aliniază pentru atingerea unui scop comun pot face minuni.

Majoritatea managerilor înțelege nevoia de a lua anumite acțiuni în situațiile în care rezultatele sunt proaste. Feedback-ul trebuie de asemenea utilizat în situațiile când cineva se descurcă bine.

Atunci când este vorba despre o evaluare sau despre alegerea unui membru al echipei pentru o sarcină sau un proiect anume, doar feedback-ul oferit într-un mod cât mai obiectiv și transparent, face ca toți angajații să înțeleagă motivațiile care stau la baza deciziei.

Așa cum, feedback-ul reprezintă întoarcerea procesului de comunicare, astfel prin feedback apare reacția receptorului (persoana care primește mesajul) la mesajul emițătorului (persoana care transmite mesajul). Reacția receptorului la ceea ce îi spune emițătorul poate fi pentru acesta foarte prețioasă. De exemplu îi va permite să afle dacă instrucțiunile/mesajul transmis a fost înțeles și primit.

Feedback-ul poate lua formă directă, de exemplu confirmarea orală a primirii și înțelegerii mesajului de către receptor. Poate lua de asemenea o formă intermediară, care se exprimă sub formă de efecte, deci sarcina îndeplinită, raportul redactat și predat la timp, etc.

Din experimentul realizat de Harold Leavitt și Ronald Mueller [13, p. 436-437], referitor la eficiența comunicării uni și bilaterale, reiese că ambele tipuri au avantajele lor.

Comunicarea unilaterală:

- Ia mai puțin timp decât cea bilaterală;
- Este de obicei mai organizată decât cea bilaterală;
- Face ca emițătorul să nu se simtă atacat de receptor.

Comunicarea bilaterală:

- Este mai exactă decât cea unilaterală;
- Face ca receptorii să se simtă mai siguri pe sine și pe acțiunile pe care trebuie să le întreprindă, deoarece au posibilitatea să adreseze întrebări și să solicite clarificări cu privire la eventualele neclarități.

Demn de amintit este că, peste tot unde este importantă claritatea (de exemplu în cazul instrucțiunilor cu privire la modul de realizare al sarcinilor), comunicarea bilaterală este aproape indispensabilă. Fără feedback emițătorul nu va putea evalua dacă mesajul său a fost clar și a fost înțeles de către receptor. În cazul transmiterii de reguli în echipă, reguli de siguranță și igienă a muncii, feedback-ul este necesar doar într-o măsură redusă sau nu este necesar deloc. Când, de exemplu, sunt discutate la ședință obiectivele echipei, modul de realizare al unui nou proiect, comunicarea bilaterală poate fi foarte avantajoasă.

Managerii și liderii trebuie să creeze o combinație eficientă de comunicare uni- și bilaterală.

Comunicarea profesională a managerilor din sistemul educațional în Republica Moldova

Funcția de manager în Republica Moldova, inclusiv cea din sistemul educațional, este percepută ca una foarte strâns legată de luarea deciziilor doar de o singură persoană și de frica pentru asumarea

responsabilității pentru aceste decizii, de aceea reticența față de a partaja funcțiile manageriale cu alți actanți sau altfel spus, implementarea managementului participativ, este destul de anevoioasă. Managementul participativ, la rândul său, presupune comunicare eficientă, care poate fi obținută doar prin oferirea și obținerea feedback-ului, desigur descriptiv.

Tradițional, încă din perioada sovietică, se mai așteaptă ca deciziile să fie dictate de superiori, pe când managementul implementat de ani buni, prin reforma educațională, promovează independență în luarea deciziilor, propunere de soluții la problemele iscate și asumare de responsabilitate, inclusiv colectivă. Or, aceasta presupune multă comunicare, care la râdul său este o abilitate de bază pentru fiecare manager/ lider. Deoarece managerii/liderii își pot îndeplini funcțiile de conducere și administrare numai prin comunicarea cu alții, aceasta este activitatea care le ocupă cel mai mult timp. Întrebarea apare asupra calității sau eficienței acestei comunicări [8, p. 115].

Din studiul realizat acum doi ani cu referire la *Gestionarea comunicării eficiente cu angajații* bazat pe rezultatele cercetării: *Relațiile șefi-subalterni, subalterni-șefi*, realizată pe un eșantion de aproximativ 200 persoane angajate în câmpul muncii, majoritatea din sistemul educațional al Republicii Moldova, a rezultat că managerii cu o experiență bogată de activitate, nu sunt în totalitate pregătiți *să comunice mai mult cu angajații*, *să manifeste mai multă deschidere față de propunerile angajaților* și/ sau chiar *să nu jignească angajații*, ceea ce indică faptul că personalul de conducere are alte orientări, nefiind cunoscut gradul acestora de relevanță. La fel s-a atestat un nivel diferit de comunicare în instituțiile cu un număr diferit de angajați (cu cât numărul de angajați este mai mare cu atât gradul de deschidere către o comunicare interpersonală este mai mic). Nivelul de insatisfacție al respondenților subalterni cu privire la comunicare este mai mare decât al conducătorilor, ceea ce este în concordanță cu alți indicatori din studiul dat (fluctuația persoanelor cu funcții de execuție, aprecierea relațiilor, emoțiile trăite la locul de muncă etc.) – 17%. În jur de 14% sunt satisfăcuți vs șefii lor și alte 47% indică o satisfacție de nivel mediu, iar în jur de 22% indică o satisfacție scăzută [8, p. 113].

O altă abordare a performanței manageriale o găsim în studiul *Performanța sistemului educațional din Republica Moldova. Provocări și perspective*, efectuat în anul 2018 de către autoarea Rima Bezede, în care au fost determinați factorii care influențează performanțele elevilor din perspectiva cadrelor didactice și manageriale. În total au fost intervievați 120 cadre didactice și manageriale, care au menționat câteva grupuri de factori, care afectează calitatea educației. Primul grup se referă la resursa umană din educație slab pregătită, inclusiv și cea managerială (80%), 50% dintre respondenți menționează drept factor perturbator incoerența și inconsecvența în implementarea reformelor în sistem, dependența de politic (schimbarea guvernării, schimbarea ministrului etc. nu trebuie să influențeze reforma) [4, p. 46].

Gabriel Albu în cartea sa *Educația, profesorul și vremurile. Eseuri de pedagogie socială*, induce termenii *ideologia urgenței*[1] și *inteligența birocratică*. Primul termen ține de deciziile luate din mers, în fugă și în consens cu eficiența exterioară, este o ideologie a *"sufletului la gură"*, cu atenția orientată mereu în afară, fixată pe mișcările și reacțiile celorlalți. În ceea ce privește al doilea termen inteligența birocratică, se pliază perfect pe această ideologie a urgenței, și anume este instrumentul său propriu. În tumultul stringentelor, pare că societatea, lumea, viața nu mai poate trăi altfel. Ni se formează și ni se încurajează automatismele mecanismului birocratic. *Inteligența birocratică ne cere ca întotdeauna să fim la locul*

[1] Se referă la presiunea social-instituțională, menită să ne împingă și să ne ceară să uităm de noi, să ne sacrificăm identitatea uman-spirituală în favoare reacției promte și eficiente la urgențele vieții exterioare.

și ora potrivite, înarmați cu datele și atitudinile cerute de rețeaua de activități birocratice; ne cere ca întotdeauna să știm să ascultăm și să notăm ceea ce ni se spune sau impune, să știm să punem cele mai potrivite ăntrebări pentru asigurarea neîntreruptei și bunei funcționări a mașinii birocratice, să știm să arătăm că întreaga noastră pricepere este pusă în slujba bunei desfășurări a activităților din instituție. De asemenea, inteligența birocratică ne cere să știm și să avem inițiative atunci când se așteaptă de la noi și ne cere să nu avem inițiative când nu se doresc și nu ni se cer... [1, p. 63]

O inteligență birocratică știe ce să ceară pentru întocmirea unui dosar, știe să ordoneze și să clasifice dosarele, datele; știe să inventeze criterii și domenii de departajare; știe să formuleze norme de lucru și de funcționare; știe să creeze și să impună regulamente. Altfel spus, fără reflexe birocratice riscăm să fim înlocuiți orișicând cu altcineva care a învățat lecția birocrației. În aceste condiții, pare că formarea inteligenței birocratice devine prioritatea oricărui învățământ care se respectă și care ține seama de cerințele societății viitoare. Succesul obținut este cu prețul abandonării sau chiar eliminării stărilor noastre interioare [1, p. 64].

În acest context, important și necesar este să orientăm cursul sistemului educațional din Republica Moldova într-o albie de perfecționare, în primul rând, a comunicării eficiente la toate nivelurile existente, prin a valorifica resursa umană existentă, a dezvolta o resursă umană nouă și bineînțeles, a plia această perfecționare pe interesul superior al copilului, beneficiar al serviciilor educaționale de calitate.

Performanța managerială *vs* comunicarea profesională

Decizia de a deveni manager în sistemul educațional presupune nu numai o dorință personală sau un angajament socio-profesional, ci și o bună informare asupra calităților și competențelor necesare pentru ocuparea unel astfel de funcții.

Conform analizei lui Henry Mintzberg în lucrarea *Inside Our Strange World of Organisations* (London, Collier MacMillan Publishers, 1989), rolurile managerilor se grupează în trei categorii: interpersonale, informaționale și decizionale [2, p. 10].

1. Rolurile interpersonale reprezintă relațiile managerilor cu ceilalți, ca efect al autorității și poziției sale în instituția pe care o conduce.

1. Rolurile informaționale sunt strâns legate de rolurile interpersonale ale managerului și se referă la modul în care acesta gestionează informațiile pe care le primește sau le găsește.

2. Rolurile decizionale presupun adoptarea de către manager a unor hotărâri strategice pentru instituție, în baza autorității, poziției și accesului la informații pe care îl are.

Aceste roluri nu pot fi ușor identificate în practică, deoarece formează un tot întreg, însă dacă unul dintre roluri este afectat, întreaga performanță managerială are de pierdut.

Totodată, persoanele angajate în activitățile manageriale trebuie să fie puternic motivate, să își dorească să ajungă la performanță, pentru a putea face față postului pe care îl vizează. Firește, una dintre motivațiile personale ale unei persoane care tinde spre o funcție managerială este dorința de a avea puterea, fie pentru a-i putea influența sau conduce pe ceilalți, fie pentru a dobândi recunoștința acestora, fie pentru a o folosi pentru interese proprii. Dacă persoana dovedește autocontrol și nu își folosește puterea decizională pentru a-i domina pe ceilalți, va fi urmată de subordonați și va câștiga prestigiu.

Un manager, îndeosebi pentru a fi un lider, trebuie să întrunească o serie de calități printre care inteligența, memoria, spiritul de observație, spiritul de concentrare, sănătatea și să cunoască cel puțin o limbă străină pentru a se informa. Pe toată durata activității sale, liderul, ar fi bine să adopte patru stiluri de conducere succesive, caracterizate de

termenii cheie: comunicare, persuasiune, participare și delegare.

Cel mai bun mod de a realiza o comunicare internă interactivă este de a implica toți angajații în politica instituției. Pentru aceasta trebuie să se acorde atenție următoarelor aspecte:

- Dinamica grupului: cum interacționează angajații pe parcursul desfășurării activităților;
- Eficiența personală: ce competențe au angajații și de ce abilități au nevoie pentru a comunica pe cale orală și scrisă;
- Cooperarea: capacitatea angajaților de a colabora;
- Consultanța: ce recomandări le sunt necesare șefilor de departamente, de comisii și angajaților;
- Conflictele: cum sunt acestea gestionate.

Atmosfera sau condițiile în care se realizează schimbul de informații, idei și sentimente într-un colectiv, determină măsura în care acesta ajunge să reprezinte o forță, negativă sau pozitivă. Un climat deschis, cooperant favorizează crearea unor relații de colaborare care permit un proces efectiv de strângere și schimb de informații, crescând eficiența activității.

Cultura feedback-ului

Dacă e să ne întrebăm: ***Cine trebuie sa ofere feedback unui angajat***? Elena Dumitru, specialist în psihologia organizațională, explică următoarele: *„Feedbackul, ca element al procesului de comunicare, nu respectă ierarhia, el fiind esențial atât pentru comunicarea verticală (ascendentă/descendentă, șef-subaltern), cât și pentru cea orizontală, între colegi. Este important să cerem și să oferim feedback colegilor, superiorilor și subordonaților, astfel încât să ne asigurăm că informațiile au fost receptate și înțelese corect“* [11, p. 157]. Deci în procesul de oferire și obținere a feedback-ului oamenii ar dori să știe cum este evaluată activitatea lor. Ideea de a fi competent este una dintre nevoile umane de bază. Această nevoie este satisfăcută, printre altele, de informații din exterior (de la superiori, colegi, subordonați) cu privire la rezultatele pe care le realizăm la locul de muncă și la ceea ce trebuie să facem pentru a le face chiar mai bine. Aceste informații atât de mult dorite de oameni nu sunt nimic mai mult decât feedback-ul. Într-o instituție în care munca se bazează pe respect reciproc, feedback-ul este bine primit atât de angajat, cât și de manager. Dacă feedback-ul oferit de angajat este onest și justificat, acesta va fi, fără îndoială, bine primit de către manager. La primirea feedback-ului, managerul poate să nu reacționeze sau să reacționeze negativ, dar dacă există o cultură a feedback-ului în organizație și managerul este un adevărat **lider**, în final, va aprecia feedback-ul. Feedback-ul onest și concret oferit de angajat managerului în cadrul unei întâlniri private este benefic pentru ambii și implicit pentru instituție.

Ce rol are feedback-ul oferit angajaților sau subalternilor?

Cele mai constructive și mai productive echipe sunt cele în care oamenii comunică eficient și primesc feedback permanent. Orice angajat își dorește să știe cum performează și cum este văzută munca prestată de el de către șefi, clienți sau colegi. Comunicarea organizațională este, așadar, foarte importantă atunci când vrem să menținem un echilibru în echipă.

Feedbackul primit la timp poate fi o motivație în plus pentru un angajat care, de exemplu, trece printr-o perioadă mai grea la locul de muncă. Vom spune poate că o motivație destul de mare ar fi niște bani în plus la salariu. Este adevărat, însă atmosfera de la locul de muncă este și ea foarte importantă. Iar în această situație, un feedback descriptiv, primit la timp, face de multe ori diferența.

Astfel, motivarea angajatilor este un element cheie atunci când vrem să le menținem sau să le îmbunătățim performanțele. În plus, spre deosebire de team building-uri, prime sau beneficii, este

un mod lipsit de costuri, perfect pentru a loializa angajații, dacă învățăm cum să transmitem eficient mesajul dorit.

Promptitudinea cu care oferim un feedback este și ea esențială. Este greșit să așteptăm până la o revizuire anuală sau semestrială de performanță pentru a oferi un feedback angajaților. Acest lucru îi va frustra și va reduce impactul feedback-ului.

Cum menționam și mai sus, feedback-ul trebuie să fie foarte specific. Numai așa va înțelege angajatul ce trebuie să schimbe în comportamentul sau atitudinea lui pentru a-și îmbunătăți performanțele. Este necesar să i se explice „de ce“, dar mai ales „cum“. Doar așa se va transforma feedback-ul într-un comentariu relevant pentru angajați.

Mulți manageri cred că dau feedback, când de fapt ei dau sfaturi. Este frumos, ce-i drept, să dai sfaturi, însă doar atunci când o persoană le cere. Sfatul nu reprezintă un feedback, pentru că acesta nu este o reacție, esta mai degrabă o teoretizare a unei situații. Sfatul, spre deosebire de feedback, nu reglează și nici nu echilibrează un sistem.

Așadar, feedback-ul aduce angajatului informații cu privire la:

- Standardele de muncă cerute;
- Cum se descurcă la muncă;
- Ce ar trebui să schimbe, pentru a face față cerințelor;
- Cât timp are pentru realizarea schimbărilor;
- Pe ce sprijin poate conta din cealaltă parte.

Ce nu trebuie sa facem când oferim un feedback angajatului?

Finețea feedback-ului constă în a face diferența dintre persoană și acțiune. În mod paradoxal însă, această confuzie este făcută foarte des, chiar și de manageri cu experiență. Prin urmare, nu trebuie să oferim feedback persoanei, ci comportamentului ei și feedback-ul trebuie să fie raportat la obiectul discuției.

Iată cele 10 lucruri, pe care ***nu trebuie*** să le facem vreodată, atunci când oferim cuiva feedback:

- Să țipăm;
- Să oferim feedback la nervi;
- Să oferim feedback negativ în public;
- Să oferim numai feedback negativ;
- Să oferim feedback pozitiv doar în privat;
- Să facem o listă a nemulțumirilor;
- Să lăsăm feedback-ul pentru ședintele de sfârșit de an;
- Să mentionăm lucruri irelevante;
- Să dăm feedback negativ fără ca acesta să fie documentat în arhiva departamentului de HR;
- Să uităm să spunem cum am vrea ca lucrurile să se schimbe. [15]

Sfaturi utile pentru furnizarea unui feedback eficient

Până acum am luat în considerare situații în care feedback-ul poate afecta în mod semnificativ rezultatele muncii cuiva, și, prin urmare, succesul profesional. Mai jos expunem câteva ***sfaturi care pot fi de ajutor pentru a furniza un feedback eficient*** [13, p. 104].

Înainte de a acorda feedback:

• Analizează situația actuală – gândește-te unde este problema? Ce anume s-a întâmplat? Care pot fi cauzele acestei situații? Care pot fi consecințele? Evaluează foarte atent ce schimbări în comportament trebuie să aibă loc și de ce;

• Definește obiectivele și rezultatele care urmează să fie atinse – determină unde anume trebuie să ducă feedback-ul, și apoi gândește-te la strategia de afaceri, care va asigura atingerea scopului;

• Fii atent la momentul și locul întâlnirii – este important ca informațiile să nu fie transmise pe coridor, creează cele mai bune condiții pentru a discuta.

În timpul întâlnirii:

• Introdu subiectul și cauza conversației;

• Descrie comportamentul pe care îl dorești schimbat, prezintă care au fost consecințele acestui comportament sau acțiune;

• Concentrează-te pe ceea ce se poate schimba;

• Ascultă și pune întrebări pentru a înțelege punctul de vedere al interlocutorului cu privire la situație sau problemă, încearcă să nu judeci

• Descrie ce te interesează - ce comportamente sau acțiuni aștepți pe viitor;

• Punctează ce este bun - "o veste bună" va deschide calea către o comunicare reală, prevenind închiderea interlocutorului în fața unei eventuale critici;

• Căutați împreună soluții – încurajează-l pe interlocutor să caute individual soluții, punând întrebări precum: "Ce s-ar fi putut face altfel?" și ajutându-l să analizeze problema, întrebând: "Ce te deranjează în realizarea acestei sarcini?"

• Stabiliți modul în care va fi pusă în aplicare soluția adoptată și cum vor fi verificate efectele schimbării.

După întâlnire:

• Monitorizează implementarea schimbărilor;

• Acordă constant feedback și, în caz de nevoie, sprijinul necesar.

Concluzii

Feedback-ul este cel mai scurt drum de la cuvinte la rezultate! Esențiale sunt două elemente atunci când vrem să oferim un feedback descriptiv:

• ***Continutul feedback-ului.*** Un feeedback descriptiv este foarte specific și axat pe problema în sine și cum poate fi aceasta rezolvată, și nicidecum pe calitățile sau defectele subiectului. E necesar de a concentra pe ceea ce poate fi observat obiectiv, nu pe speculații. Un feedback de efect va conține sfaturi despre cum poate fi îmbunătățită calitatea muncii;

• ***Cum transmitem feedback-ul?*** Pentru ca un feedback să fie eficient, acesta nu trebuie să provoace rezistența din partea subiectului și nici să rânească sentimentele celui care primește feedback. E necesar de a nu a atrage atenția asupra celor mai mici detalii pe care le face greșit și nici de a nu-l lăsa cu impresia că eșuează.

Puterea feedback-ului vine chiar din faptul că el poate redresa un comportament neadecvat sau menține o stare bună. Prin procesul de oferire și obținere a feedback-ului se menține continuitatea eficientă a parcursului organizațional.

La finalul studiului nostru, considerăm oportun să prezentăm unele propuneri, rezultate din punctul de vedere al eficienței feedback-ului descriptiv, structurate pe patru niveluri ale celor implicați în educația și instruirea generațiilor actuale și viitoare de copii, elevi și tineri.

La nivel de societate: Înlocuirea abordării declarative a comunicării corecte a managerilor de orice nivel cu angajații și/sau subordonații, cu abordarea sistemică, va influența nivelul managementului calității în educație. Aici sistematismul ar consta în programarea intenționată a discuțiilor cu angajații, astfel ca să fie incluști toți, după posibilitate în mod individual sau în grupuri mici.

La nivel de autorități ierarhic superioare: Organizarea unui proces de concurs riguros, în care să fie evaluat profilul de competențe profesionale a fiecărui candidat, viitor manager educațional. Una din laturile evaluate foarte minuțios să fie comportamentul organizaţional (atitudini, roluri, statut, motivare, leadership, comportament de grup, procese şi fenomene de grup, decizia, comunicarea în grup, munca în echipă etc.). Diminuarea fenomenului de inteligență biroctratică.

La nivel de instituție de învățământ: Reieșind din ceea ce înseamnă *Calitatea în educație* și anume, asigurarea pentru fiecare educabil a condițiilor pentru cea mai bună, completă și utilă dezvoltare, instituția de învățământ, este cea responsabilă de asigurarea internă a calității, iar cadrele didactice sunt cele care pot duce la îndeplinire acest lucru. Modificările survenite în evaluarea internă a calității,

a legislației specifice impun formarea membrilor comisiilor de evaluare și asigurare a calității din instituțiile de învățământ, dar și a altor cadre didactice interesate și această formare trebuie să fie una calitativă. Utilizarea adecvată a conceptului de calitate în înțelegerea și explicarea unor fenomene din sistemul educațional și promovarea culturii organizaționale, să fie abordate la cel mai serior mod, rezultatele reflectându-se nu doar în diverse rapoarte format hârtie, dar și în diferite sondaje aplicate asupra actanților educaționali ai instituției și diseminare a bunelor practici.

La nivel personal (managerial): Analiza abilităților personale și profesionale a candidatului din sine, anticipat procesului de depunere a dosarului pentru un post managerial în sistemul educațional. Educarea și cultivarea abilității de autoreflecție personală și profesională în vederea ***unei autoreflexii profesionale*** cu impact major asupra performanței instituției, inclusiv a stării de bine a angajaților, prin urmare – asigurare a calității în procesul educațional.

Referințe bibliografice

1. ALBU, G. *Educația, profesorul și vremurile. Eseuri de pedagogie socială.* Editura Paralela 45, 2009, 286 p. ISBN: 978-973-47-0754-6.

2. ARION, H., CORCHEȘ, H., KUDOR, D., GHIURUȚAN, M., CÂRSTOCEA, E., HALASZI, M. *Managementul în instituțiile de învățământ preuniversitar*, Editura ART, 2008, 431 p. ISBN: 978-973-124-353-5.

3. AUBREY, C. D. *Managementul performanței. Strategii de obținere a rezultatelor maxime de la angajați.* Editura Polirom, 2007, 378 p. ISBN (13): 978-973-46-0426-5.

4. BEZEDE, R., TERZI-BARBĂROȘIE, D., VIVDICI, A., VLĂDICESCU, N. *Modernzarea învățământului general în Republica Moldova. Studii de politici educaționale elaborate în baza rezultatelor PISA 2015*, Tipogr. "Lexon-Prim", Chișinău, 2018, 308 p. ISBN: 978-9975-139-56-4.

5. DANUTA, E. *Rețele de cooperare și autoeducație. Teorie și practică. ABC a Wolters Kluwer business.* Editura: Wolters Kluwer Polska, 2013, 244 p. ISBN-978-83-264-6083-8.

6. DUCA, D. *Analiza așteptărilor și nivelului de pregătire pentru succes în relațiile dintre conducători și subalterni*. MOLDOSCOPIE. Publicaţie periodică ştiinţifico-practică, Categoria B, Anul 25 (2021), nr. 1 (92), p. 119-133. ISSN 1812-2566, E-ISSN 2587-4063.

7. DUCA, D. *Cercetare cu privire la valoarea socială a relațiilor conducători - angajați*. MOLDOSCOPIE. Publicaţie periodică ştiinţifico-practică, Categoria B, Anul 25 (2021), nr. 2 (93), p. 99-112. ISSN 1812-2566, E-ISSN 2587-4063.

8. DUCA, D. *Gestionarea comunicării eficiente cu angajații.* Conferința "Comunicarea interpersonală". Dimensiuni cognitive și praxiologice ale comunicării. Ediția 12-a, Vol. 1. 2021, p. 108-116, România, Iaşi. ISBN 978-606-685-793-2.

9. DUCA, D. *Sistemul de calitate al managementului educațional preuniversitar din Republica Moldova: aprecieri și perspective*. MOLDOSCOPIE. Publicaţie periodică ştiinţifico-practică, Categoria B, Anul 25 (2021), nr. 4 (95), p. 86-94. ISSN 1812-2566, E-ISSN 2587-4063.

10. DUCA, D. *Autoevaluarea. procedură birocratică sau premisă a managementului calității?*, Materialele Conferinței Ştiinţifice Internaţionale "Cercetarea, dezvoltarea și inovarea din perspectiva eticii globale / Research, development and innovation from the perspective of global ethics", Ediția a 3-a, Chișinău, 15 aprilie 2022, p. 197-200. ISBN 978-9975-45-821-4.

11. DUMITRU, E. *Timiditatea si terapia ei*, 1998, Editura Știința și tehnica, 272 p.

12. PEELING, N. *Manager de mare succes: ce știu, ce fac și ce spun cei mai buni manageri* / Nic Peeling; traducerea: Mihai-Dan Pavelescu. București: Meteor Press, 2008, 255 p.

13. POMIANOVSKI, D., POMIANOVSKA, M. ORE. *Asistența Poloniei. Bun management*, Varșovia 2016.

14. STONER, J.A.F., WANKEL, Ch. *Funcția de conducere*, PWE, Varșovia, 1996.

15. https://www.unica.ro/cariera/importanta-feedback-ului-de-ce-cand-cum-sa-l-dam-1860 (accesat – 12.06.2022).

16. https://www.marian-rujoiu.ro/tipuri-de-feedback-si-cum-se-da-feedback/ (accesat – 12.06.2022).

CZU 32:659.3
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2022.1(96).15

MEDIATIZAREA POLITICII: REFLECȚII ȘI CONSTATĂRI

Victor MORARU
Doctor habilitat în științe politice, profesor universitar,
Membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *vsm.academy2015@outlook.com*
https://orcid.org/0000-0002-0322-6086

Articolul, focalizat pe elucidarea paradigmei mediatizării în cercetarea activității mediatice, examinează diverse aspecte ale conceptului mediatizării, prezentând experiența acumulată de mass-media în acoperirea mediatică a procesului politic prin intermediul modalităților ce țin de mediatizare, înțeleasă drept o funcție primordială a mijloacelor de comunicare de masă contemporane. Autorul se referă la particularitățile mediatizării, discută despre consecințele procesului mediatizării, caracterizează fenomenul mediatizării drept expresie a sporirii implicării mass-mediei în procesul politic. Abordarea acestui fenomen oferă posibilitatea dezvăluirii unor aspecte relevante ale proceselor politico-mediatice actuale, inclusiv: rolul mediei în construcția socială a realității, mediatizarea ca premisă a manifestării politicii simbolice, ca resursă de fortificare a democrației. Totodată, interpretarea mediatizării contribuie la clarificarea condițiilor de producere a contentului politic al mediei și stabilirea tendințelor în evoluția interacțiunii sociale. Analiza realităților politico-mediatice relevă și anumite riscuri pentru ale procesului de mediatizare pentru dezvoltarea democrației ca, de exemplu, faptul tentativelor clasei politice de a-și păstra funcționalitatea în fața puterii extinse a mediei.

Cuvinte-cheie: *democrație, comunicare politică, mass-media, mediatizare, influență mediatică.*

MEDIATIZATION OF POLITICS: REFLECTIONS AND FINDINGS

The article, focused on the elucidation of the paradigm of mediatization in the research of media activity, examines various aspects of the concept of mediatization, presenting the experience accumulated by the mass media in the media coverage of the political process through the methods related to mediatization, understood as a primary function of contemporary mass media. The author refers to the peculiarities of mediatization, discusses the consequences of the mediatization process, characterizes the phenomenon of mediatization as an expression of the increased involvement of the mass media in the political process. Approaching the mediatization phenomenon offers the possibility of revealing some relevant aspects of the current political-media processes, including: the role of the media in the social construction of reality, mediatization as a premise for the manifestation of symbolic politics, as a resource for strengthening democracy. At the same time, the interpretation of mediatization contributes to the clarification of the conditions for the production of the political content of the media and the establishment of trends in the evolution of social interaction. The analysis of political-media realities also reveals certain risks for the mediatization process for the development of democracy, such as, for example, the fact of the attempts of the political class to preserve its functionality in the face of the extended power of the media.

Keywords: *democracy, political communication, mass media, media coverage, media influence.*

LA MÉDIATISATION DE LA POLITIQUE: RÉFLEXIONS ET CONSTATATIONS

L'article, axé sur l'élucidation du paradigme de la couverture médiatique dans la recherche de l'activité médiatique, examine divers aspects du concept de couverture médiatique, présentant l'expérience acquise par les médias dans la couverture médiatique du processus politique à travers la couverture médiatique, comprise comme une fonction primaire des médias contemporains. L'auteur se réfère aux particularités de la couverture médiatique, discute des conséquences du processus de couverture médiatique, caractérise le phénomène de la couverture médiatique comme une expression de l'implication croissante des médias dans le processus politique. L'approche du phénomène de la couverture médiatique offre la possibilité de révéler certains aspects pertinents des processus politico-médiatiques actuels, notamment: le rôle des médias dans la construction sociale de la réalité, la couverture médiatique comme prémisse de la manifestation de la politique symbolique, comme ressource pour renforcer la démocratie. Dans le même temps, l'interprétation des médias contribue à clarifier les conditions de production du contenu politique des médias et à établir des tendances dans l'évolution de l'interaction sociale. L'analyse des réalités politico-médiatiques révèle également certains risques pour le processus de médiatisation du développement de la démocratie, comme par exemple le fait des tentatives de la classe politique de préserver sa fonctionnalité face au pouvoir étendu des médias.

Mots-clés: *démocratie, communication politique, mass media, couverture médiatique, influence médiatique.*

МЕДИАТИЗАЦИЯ ПОЛИТИКИ: РАЗМЫШЛЕНИЯ И ВЫВОДЫ

В статье, ориентированной на выяснение парадигмы медиатизации в исследованиях медиаактивности, рассматриваются различные аспекты понятия медиатизации, представляя опыт, накопленный средствами массовой информации в медийном освещении политического процесса посредством методов, связанных с медиатизацией, воспринимаемой как основная функция современных СМИ. Автор обращается к особенностям медиатизации, рассуждает о последствиях этого процесса характеризует данный феномен как выражение повышенной вовлеченности СМИ в политический процесс. Подход к феномену медиатизации дает возможность выявить некоторые актуальные аспекты современных политико-медийных процессов, в том числе: роль СМИ в социальном конструировании реальности, медиатизацию как предпосылку проявления символической политики, как ресурс усиления демократии. Наряду с этим, интерпретация медиатизации способствует выяснению условий производства политического содержания СМИ и установлению тенденций эволюции социального взаимодействия. Анализ политико-медийных реалий также выявляет определенные риски для процесса медиатизации для развития демократии, как, например, факт попыток политического класса сохранить свою функциональность в условиях расширенной власти СМИ.

Ключевые слова: *демократия, политическая коммуникация, СМИ, освещение в СМИ, влияние СМИ.*

Les derniers temps les études consacrées à l'analyse de l'activité médiatique attestent une fréquence de plus en plus évidente du terme „médiatisation". Cette expression semble englober l'ensemble des traits qui caractérisent la mission du journalisme dans la société. L'élucidation des divers contextes concernant les processus médiatiques contemporains met en évidence une approche sans équivoque du concept de médiatisation, vue au premier abord, soit comme une diffusion élémentaire de l'information, soit comme un ensemble d'activités médiatiques spécifiques, qui dépassent considérablement les limites d'une simple relatation des faits, en justifiant ainsi la constatation de l'ambivalence du concept de médiatisation et, implicitement, du concept de médiatisation de la politique.

L'interprétation du terme „médiatisation", dans la plupart des cas, incline donc vers la compréhension de celui-ci comme couverture médiatique (coverage) de

la réalité (de la sphère de la politique, dans notre cas), comme une présentation dans les pages des médias de cette réalité. C'est juste le sens large du terme, son acception la plus courante. Citons quelques exemples d'utilisation du terme dans une telle perspective: „Canada: Trudeau, la médiatisation de la famille comme arme politique" [1]. „Médiatiser la paix!" [2]. C'était le titre de l'intervention d'un des auteurs du journal „Le Monde", en appelant à une promotion médiatique plus insistante des actions de maintien de la paix. Les auteurs de Chisinau recourent souvent à la même interprétation du terme: „La plus grande médiatisation des agents du pouvoir a conduit au reflet des problèmes fixés dans leur agenda" [3, p. 135]; „La médiatisation sélective des événements et le pseudo-pluralisme des opinions sont des éléments de la manipulation de l'information" [4]; „Tendances manipulatrices dans la médiatisation de l'initiative du vote uninominal" [5]; etc. Dans tous les exemples cités, la corrélation du terme en question avec la notion de relater les événements est évidente.

Dans le cas de telles approches, l'interprétation de la circulation des messages dans les médias peut s'orienter vers la saisie des aspects principalement quantitatifs, au détriment de certaines visions qualitatives, en diminuant l'essence des représentations d'ordre conceptuel. Pour autant, le constat n'affecte pas l'opportunité d'utiliser le terme dans l'analyse de la pratique médiatique: la médiatisation de la réalité est, sans doute, et peut-être en premier lieu, son reflet, intense et multiaspectuel, si l'on entend par reflet le but de fournir au public une information opérationnelle, pertinente et variée, ce qui constitue une aspiration péremptoire du journalisme.

Respectivement, nous allons reconnaître comme premier sens de l'expression „la médiatisation de la politique" l'ensemble des actions entreprises par les médias afin de refléter dans leurs pages les aspects politiques de la réalité. En même temps, nous constatons qu'une telle caractéristique ne peut comprendre que partiellement l'essence du phénomène en question, qui acquiert les derniers temps de nouvelles significations grâce aux évolutions produites dans la sphère politique et médiatique, surtout à la corelation établie entre celles-ci. Certes, la médiatisation suppose non seulement l'action d'enregistrer les événements actuels et d'informer le public, mais aussi, en fait, l'évaluation, le commentaire, l'interprétation des faits, des événements, des attitudes, des phénomènes qui peuvent se manifester à la fois dans des documents à but informatif intentionnel, mais surtout dans certaines rubriques, emissions, programmes spéciaux.

Même si est tentant de réduire le terme de médiatisation à la production et à la diffusion des messages au sens élémentaire, la réalité médiatique dicte la nécessité de la considérer aussi dans la perspective du sens étroit qu'il comporte implicitement, à partir du potentiel persuasif du message produit par les médias. C'est l'intentionnalité persuasive (parfois même non déguisée) des médias qui détermine la fréquence des qualifications attribuées aux journalistes en tant que metteurs en scène de la réalité sociale et politique [6, p. 9] ou, plus incisivement encore, de „handlers, manipulateurs d'images dont le domaine de travail ne devrait pas être autre que le théâtre de marionnettes" [7, p. 14]. La critique adressée aux journalistes pour leur approche de la réalité („à quoi préparent-ils la société et au nom de qui parlent-ils en faisant de la république un théâtre virtuel?" [8, p. 75]. La communication dans ce contexte est comprise comme action persuasive (et vice versa, persuasion - comme communication.) Entendue comme une communication visant à changer les comportements, la hiérarchie des valeurs, les préférences et les choix du public, la persuasion peut se manifester aussi bien sous une forme directe, promue et contrôlée par les acteurs politiques dans les campagnes politiques, que sous une forme indirecte, présentée comme une information diffusée par les médias.

Par conséquent, si l'on entend par le terme „médiatisation" l'ensemble des actions effectuées á travers divers canaux médiatiques en vue de refléter les événements courants, il est naturel d'y inclure aussi ces actions spécifiques visant la communication médiatique persuasive. C'est sur les particularités de cette seconde interprétation de la médiatisation (condensée, dans l'expression „intervention" [9, p. 92]) que les définitions du terme respective inclues dans les dictionnaires spécialisés indiquent, par exemple, celle citée par M. Coman: „la médiatisation renvoie à l'acte par lequel certains messages sont transformés sous l'influence du système médiatique, au cours du processus de production et de diffusion propre à la communication de masse" [10, p. 20]. Dans le même sens – de construction/représentation de la réalité - apparaît le terme donné dans le constat suivant, appartenant à des auteurs américains: „L'une des principales caractéristiques de la transition actuelle vers l'ère médiatique est que nous sommes de plus en plus en contact plutôt avec des représentations médiatisées d'un monde physique et social complexe qu'avec les aspects objectifs de notre environnement" [11, p. 258]. La création du pseudo-environnement (W. Lippmann, [12]), de la seconde réalité (Lang, [13]), de la réalité virtuelle, symbolique, constitue l'essence de la médiatisation (au sens étroit). Le fait que les médias à l'époque contemporaine ne se limitent pas à diffuser le message, conventionnellment, „strictement informatif" ou à transmettre les opinions existantes dans la société, mais, au contraire, tendent à adopter la position d'un véritable créateur de réalité, apparaît comme prémisse cardinale de la prolifération de ce type d'action médiatique. C'est la gravitation des médias vers la création, la construction de la réalité, vers la promotion insistante d'une vision spécifique de cette réalité qui suscite l'intérêt des chercheurs pour l'analyse des processus politico-médiatiques. Plusieurs auteurs ont fait des efforts soutenus pour expliquer et articuler le concept en question [14].

La disponibilité de la politique à la médiatisation réside dans les mécanismes mêmes de l'action politique, directement conjugués à la production de symboles. „Tout événement ou processus politique implique un registre symbolique" [15, p. 132], indiquait le chercheur roumain Grigore Georgiu. Et c'est précisément à travers les médias que les symboles politiques sont véhiculés. „Pour la plupart des gens, la politique est souvent une série d'images mentales, générées par la télévision, les journaux et les magazines, ainsi que par les discussions quotidiennes, notait Murray Edelman. – Celles-ci créent un panorama en mouvement, se déroulant dans un monde avec lequel le grand public n'entre jamais en contact, un monde que l'on finit pourtant par craindre ou acclamer, en agissant souvent avec passion et parfois par l'action. On parle au public des nouvelles lois promulguées, des personnalités politiques à l'étranger qui représentent une menace ou avec lesquelles des traités commerciaux sont conclus, des guerres qui commencent ou se terminent, des candidats qui perdent ou gagnent dans la lutte pour les fonctions publiques, des décisions prises concernant la dépense des sommes colossales pour joindre la Lune…" [16, p. 14]. Pierre Bourdieu, à son tour, a révélé les spécificités de la domination politique en la corrélant à la construction du champ symbolique, en indiquant, en même temps, que „les rapports de force objectifs tendent à se reproduire dans les rapports de forces symboliques, dans les visions du monde social" [17, p. 7]. Dans un tel contexte, la représentation du monde social, selon Bourdieu, n'est plus une donnée, ou, dans le même ordre d'idées, un enregistrement, une réflexion, mais le produit de nombreuses actions de construction, qui sont toujours faites et doivent être toujours refaites. Elle est stockée dans des mots communs, dans des termes performatifs qui forment le sens de l'univers social autant qu'ils l'enregistrent, dans des slogans qui contribuent à l'ordre social en

informant la pensée de ce monde et en produisant les groupes qu'il désigne et mobilise.

Mais dans ce monde, la solution retrouvé des controverses est, dans la plupart des cas, „magique, et elle ne change aucune des conditions qui affectent le niveau de tension dans la communauté, et ne fait que détourner l'attention et la diriger vers un autre ensemble de symboles, qui s'avèrent irrélevants. Le nombre de lois votées par le législatif ou le nombre de décrets pris par l'exécutif, qui ne change rien dans les pratiques permanentes de la société, est un indice du rôle de la magie en politique" [18, p. 38].

L'analyse pertinente du phénomène du symbolisme en politique (bien qu'elle comporte moins de références au rôle des médias dans ce processus), faite par le chercheur M. Edelman dans les pages de son livre „The Symbolic *Uses* of *Politics*", permet à l'auteur américain de constater que l'image virtuelle de la réalité produite par la symbolisation n'est rien d'autre qu'„un modèle simplifié ou une apparence de la réalité". La source de cette situation doit être recherchée, selon l'auteur, dans le fait que „pour la plupart des membres de notre société, il est d'usage de penser en termes de stéréotypes, de personnaliser et de simplifier au maximum, de ne pas pouvoir reconnaître ou tolérer les situations complexes ou ambigu*ë*s et, par conséquent, de réagir surtout aux symboles qui simplifient ou déforment autant que possible". Dans les circonstances déterminées par les événements politiques et économiques qui affectent l'individu dans les domaines les plus profonds et les plus intimes de sa vie, explique M. Edelman, seule la confiance dans les stéréotypes et la fuite de la réalité contribuent, psychologiquement, à l'atténuation du sentiment d'anxiété et d'incertitude, en offrant l'illusion d'un certain type de sécurité intellectuelle, la symbolisation politique accomplissant dans ce cas une fonction cathartique.

Le cadre de référence suggéré par ces énoncés implique la compréhension de la médiatisation de la politique comme un ensemble d'actions spécifiques promues par les médias, réalisées en vue de construire l'espace symbolique de la politique. Suite à l'émergence d'un monde de plus en plus réceptif à la production et à l'utilisation des symboles, les médias insistent de plus en plus non seulement sur le rôle de terrain praticable pour la politique et ses protagonistes, mais aussi sur le rôle d'élément déterminant du processus en prétendant de l'influencer et même de le manipuler.

Les principes de la médiatisation dictent la focalisation de l'attention des médias sur la construction de „personnages virtuels". La „virtualisation" de ces protagonistes des médias s'opère en leur assurant une visibilité maximale à travers les canaux médiatiques. Dans le cas de cette médiatisation, on accentue cependant les aspects extérieurs, les significations des faits et des événements liés à ces personnages étant corrélées aux intérêts politiques et à la ligne politique des rédactions, les apparences estompant la réalité: la présentation détaillée et explicite, la pénétration et l'explication approfondie des circonstances réelles qui ont déterminé leur lancement sous les projecteurs de l'attention journalistique restent (volontairement ou implicitement) en dehors du cadre médiatique. En fait, c'est une règle de la médiatisation de la politique visant à explorer la surface des choses, à imposer une forme légère au message, à mettre en valeur les apparences, en offrant l'image virtuelle de la réalité.

La médiatisation systématique, illustrée de la manière la plus éloquente par les campagnes électorales, représente un intérêt particulier pour l'analyse. Les campagnes électorales sont conçues et organisées (thèmes, slogans, types de discours, moyens et formes de présentation et de diffusion) dans un style médiatique, c'est-à-dire dans un style attractif, sinon incitant et spectaculaire, dans des formes qui s'inscrivent dans les schémas de construction médiatique de l'actualité, de la médiatisation de la

politique [19, p. 240]. C'est dans la réalité virtuelle du champ électoral que la justification du choix politique dans les élections se produit [20, p. 51].

L'expérience de la Fédération de Russie est éloquente à cet égard. Le mythe créé par les médias russes sur Boris Eltsine – un militant anticommuniste, ou le mythe messianique de Vladimir Poutine ont été élaborés et mis en œuvre avec succès dans la conscience de l'électorat par les médias russe [21]. Les mêmes tendances à la mythologisation peuvent être suivies dans le déroulement des campagnes électorales en République de Moldova.

La différence et la similitude entre la propagande et la médiatisation doivent être recherchées, selon nous, dans la spécificité des méthodes utilisées. La méthode de propagande revendique une influence persuasive ouverte, elle est unidirectionnelle et orientée vers la réalisation organisée d'un système d'actions d'endoctrinement idéologique. Du point de vue historique, elle vise plutôt la période des régimes totalitaires, en subissant des changements essentiels avec l'affirmation de la télévision comme moyen de communication de masse. La médiatisation implique cependant une différence essentielle: le passage de l'utilisation de l'information comme moyen (complémentaire) de lutte politique à l'application de certaines technologies manipulatrices, orientées vers l'évolution des significations, se manifestant de plus en plus comme une guerre de l'information entre différentes forces politiques. Par conséquent, l'interprétation rationnelle des événements, intrinsèque pour l'action propagandistique, est mythologisée, en se transformant en représentations de masse, irrationnelles comme contenu et émotionnelles comme forme. Ce qui rapproche les outils de la médiatisation et de la propagande, c'est le recours à la manipulation de l'opinion publique, dont l'une des particularités est l'implantation dans la conscience, sous forme d'informations objectives, des contenus désirables pour les producteurs de messages.

En tout cas, les possibilités des médias dans ce sens sont estimées par les spécialistes comme très élevées. Les experts constatent donc qu'un consommateur moyen d'informations, selon les statistiques, regarde quotidiennement des émissions de télévision et écoute la radio pendant plusieures heures: ce temps suffit à un spécialiste en programmation neurolinguistique, à l'aide de phonogrammes et de séquences vidéo, de formuler dans la conscience d'une partie de l'audience les représentations nécessaires au commanditaire, même si elles peuvent contredire la réalité.

Après tout, l'essence de la médiatisation de la politique consiste en ce qui suit: l'action politique actuelle, se déroulant pour être diffusée à travers les canaux médiatiques, présente les signes d'une subordination au principe de la logique médiatique [22, pp. 51-51], en termes de développement et de diffusion.

Il est évident que l'on ne peut parler de la médiatisation de la politique en tant que phénomène consacré que lorsque les médias deviennent le champ principal de la communication politique, lorsque les intérêts des propriétaires deviennent les positions politiques des médias qu'ils contrôlent, lorsque, enfin, le jumelage de la politique et des médias se produit définitivement.

Naturellement, la prolifération de la médiatisation politique, entendue avant tout comme une intrusion des médias dans la politique, est due, d'une part, à la primauté de la logique médiatique proprement dite (subordonnée, y compris, aux intérêts commerciaux qui ne peuvent être négligés), qui détermine la captation de l'attention d'une audience la plus large possible en recourant à des modalités médiatiques engageantes (information sensationnaliste, talk-shows, personnalisation de la politique, spectacularisation du message transmis), et, d'autre part, à la logique de l'action politique qui trouve dans les médias

un allié commode ou un partenaire opportun, en profitant du potentiel et des ressources de ceux-ci. A l'intersection de ces deux tendances signalées, les médias, en abordant le phénomène politique, se confrontent avec la nécessité d'une inclination de plus en plus prononcée vers la médiatisation de la politique comme mode d'existence.

Références

1. *La Dépêche* (France), 17.10.2016. – http://www.ladepeche.fr/article/2016/10/17/2440902-justin-trudeau-la-mediatisation-de-la-famille-comme-arme-politique.html. (accesat – 12.06.2022).

2. MARTIN-GENIER, P. *Médiatiser la paix!* En: Le Monde, 1976, 28 avril 1996.

3. MALCOCI, L. *Mass media şi opinia publică în societatea de tranziţie: interferenţe*. – Chişinău, 2000.

4. *Mediatizarea selectivă a evenimentelor şi pseudo-pluralismul de opinii sunt elemente ale manipulării informaţionale* / API, 17.12.2014. – http://api.md/news/view/ro-mediatizarea-selectiv-a-evenimentelor-i-pseudo-pluralismul-de-opinii-sunt-elemente-ale-manipulrii-informaionale-879.

5. ȘARAN, Vl. *Tendințe manipulatorii în mediatizarea inițiativei votului uninominal* / Centrul pentru Jurnalism Independent, 18.04.2017. – http://mediacritica.md/ro/tendinte-manipulatorii-mediatizarea-initiativei-votului-uninominal/. (accesat – 10.05.2022).

6. HALIMI, S. *Les nouveaux chiens de garde*. – Paris: Raisons d'agir, 1998.

7. ALVAREZ, L. *Medios de comunicacion y trampas a la democracia.* – Buenos Aires: Editorial Humanitas-Claeh, 1990.

8. SOUCHIER, E. *Le citoyen, le politique et le journaliste*. En: Communication et langage, 1997, N 112, pp. 69-84.

9. DE LA MOTA, Ignacio Hilario. *Diccionario de la comunicacion* / Vol. II. – Madrid: Editorial Paraninfo, 1988.

10. COMAN, M. *Introducere în sistemul mass media.* – Iaşi: Polirom, 1999.

11. DEFLEUR, Melvin, BALL-ROKEACH, Sandra. *Teorii ale comunicării mediatice*. – Iaşi: Polirom, 1999.

12. LIPPMAN, W. *Public opinion*. – New York: Transaction Publishers, 1997.

13. LANG, Engel Gl., LANG, Kurt. *Los medios y Watergate*. En: Doris Graber (comp.). El poder de los medios en la politica. – Buenos Aires: Grupo Editor Latinoamericano, 1986, pp. 244-251.

14. ESSER, Fr., STRÖMBÄCK, J. (Eds.). Mediatization of Politics. Understanding the Transformation of Western Democracies. - Palgrave Macmillan, London, 2014; Journalism Studies (Taylor and Francis Group). Special Issue: Mediatization of Politics: Theoretical and Empirical Perspectives, 2014, Vol. 15, Issue 3; BIRKNER, Th. Mediatization of Politics: The case of the former German Chancellor Helmut Schmidt. En: International Journal of Communication, 2015, Vol. 30, N 4, pp. 454-469; STRÖMBÄCK, J. Four Phases of Mediatization: An Analysis of the Mediatization of Politics. En: The International Journal of Press / Politics, 2008, Vol. 13, N 3, pp. 228-246; CUSHION, Stephen, THOMAS, R., ELLIS, O. The Mediatization of Second-Order Elections and Party Launches: UK Television News Reporting of the 2014 European Union Campaign. En: International Journal ofcommunication, 2015, N 9, pp. 1523-1543, etc.

15. GEORGIU, Gr. *Filosofia culturii.* – Bucureşti: SNSPA, 2001.

16. EDELMAN, M. *Politica şi utilizarea simbolurilor.* – Iaşi: Polirom, 1999.

17. BOURDIEU, P. *Espace social et genèse des „classes”*. En: Actes de la recherche en sciences sociales, 1984, Vol. 52-53, pp. 3-14.

18. EDELMAN, M. Op. cit.

19. DRĂGAN, I. *Paradigme ale comunicării de masă. Orizontul societăţii mediatice* / Partea I. – Bucureşti: Şansa, 1996

20. MORARU, V., RUSU, L. *New media – the reforming factor of political communication*. En: International Journal of Communication Research, 2017, Vol. 7, Issue 1, pp. 50-57.

21. ZASSURSKI, I. *Media and Power in Post-Soviet Russia*. - Armonk, New York: M. E. Sharpe, 2004

22. MORARU, V. *Mass media vs politica*. - Chisinau: CEP USM, 2001.

CZU [37.015:659.3](560+478)
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2022.1(96).16

EDUCAȚIA MEDIA ÎN TURCIA ȘI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Temel KARAASLAN
Doctorand,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *temelkaraaslan@hotmail.com*
https://orcid.org//0000-0002-3179-3360

Mijloacele de comunicare moderne joacă un rol esențial în modelarea viziunii asupra lumii și controlează în mare măsură diseminarea informațiilor care afectează percepțiile, atitudinile și, în cele din urmă, comportamentul uman. Acest lucru înseamnă că comportamentul oricărui individ este întotdeauna influențat de furnizorii de informații, care poate fi pozitiv sau negativ. Cerințele societății de a pregăti oamenii pentru a naviga conștient în fluxul tot mai mare de informații - pe de o parte, iar pe de alta – dezvoltarea teoretică și practică insuficientă a acestui domeniu, indică actualitatea problemei de cercetare. Educația media este un subiect fierbinte astăzi nu doar în Turcia și în Republica Moldova, ci în întreaga lume. Problemele educației media din ambele țări sunt în prezent în discuție între oameni de știință, profesori, organizații neguvernamentale, în general, oameni avansați în domeniul noilor tehnologii. Toată lumea înțelege că acest lucru este necesar, dar până acum societatea nu a acordat prea multă atenție acestor probleme. Articolul este consacrat principalelor tendințe de dezvoltare a mișcării de educație media în Turcia și în Republica Moldova.
Cuvinte-cheie: *mass-media, educație media, competență mediatică, gândire critică, Turcia, Republica Moldova.*

MEDIA EDUCATION IN TURKEY AND THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Modern mass media play a key role in shaping the picture of the human world and largely control the dissemination of information that affects our perceptions, attitudes, and ultimately our behavior. This means that other people always influence the behavior of any person. Information can be both positive and negative. Thus, the requirements set by society for preparing a person for a full-fledged orientation in an increasing flow of information and the insufficient theoretical and practical development of this issue indicate the relevance of the research problem. Media education is a hot topic today not only in Turkey and in the Republic of Moldova, but all over the world. The issues of media education in both countries are currently being discussed among scientists, teachers, non-governmental organizations, in general, people advanced in the field of new technologies. Everyone understands that this is necessary, but so far society has not paid much attention to these issues. The article is devoted to the main trends in the development of the media education movement in Turkey and the Republic of Moldova.
Keywords: *media, media education, media competence, critical thinking, Turkey, Republic of Moldova.*

ÉDUCATION AUX MÉDIAS EN TURQUIE ET EN RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA

Les moyens de communication modernes jouent un rôle essentiel dans la formation de la vision du monde et contrôlent en grande partie la diffusion des informations qui affectent les perceptions, les attitudes et, en fin de compte, le comportement humain. Cela signifie que le comportement de tout individu est toujours influencé par les fournisseurs

d'informations, qui peuvent être positifs ou négatifs. Les exigences de la société pour préparer les gens à naviguer consciemment dans le flux croissant d'informations - d'une part, et d'autre part – le développement théorique et pratique insuffisant de ce domaine, indiquent l'actualité du problème de la recherche. L'éducation aux médias est un sujet brûlant aujourd'hui non seulement en Turquie et en République de Moldova, mais dans le monde entier. Les questions de l'éducation aux médias dans les deux pays sont actuellement en discussion entre scientifiques, enseignants, organisations non gouvernementales, en général, des personnes avancées dans le domaine des nouvelles technologies. Tout le monde comprend que cela est nécessaire, mais jusqu'à présent, la société n'a pas accordé beaucoup d'attention à ces questions. L'article est consacré aux principales tendances de développement du mouvement d'éducation aux médias en Turquie et en République de Moldova.

Mots-clés: *médias, éducation aux médias, compétence médiatique, pensée critique, Turquie, République de Moldova.*

МЕДИАОБРАЗОВАНИЕ В ТУРЦИИ И В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

Современные средства массовой информации играют решающую роль в формировании мировоззрения и в значительной степени контролируют распространение информации, влияющей на восприятие, отношение и, в конечном итоге, на поведение человека. Это означает, что на поведение любого человека всегда влияют – положительно или отрицательно – поставщики информации. Запросы общества на подготовку людей к осознанной навигации в растущем потоке информации - с одной стороны, а с другой - недостаточная теоретическая и практическая разработанность данной области свидетельствуют об актуальности проблемы исследования. Медиаобразование сегодня является актуальной темой не только в Турции и Республике Молдова, но и во всем мире. Проблемы медиаобразования в обеих странах в настоящее время обсуждаются учеными, педагогами, неправительственными организациями, передовыми людьми в области новых технологий. Все осознают, что это необходимо, но пока общество не уделяло особого внимания этим вопросам. Статья посвящена основным тенденциям развития медиаобразовательного процесса в Турции и в Республике Молдова.

Ключевые слова: *СМИ, медиаобразование, медиакомпетентность, критическое мышление, Турция, Республика Молдова.*

Introduction

Turkey and the Republic of Moldova are dynamically integrating into the global information space. The formation of media structure and its functioning in both states took place and is taking place under the influence of various factors, the most important of which are the democratization of society, the aspiration of these countries to the European Union, the high growth rates of the private sector in the economy, incl. in the media, the development of the information society, the improvement of information and communication culture, etc. At the same time, the media landscapes of Turkey and the Republic of Moldova are characterized by numerous problems, primarily in relation to ensuring the reliability of the information provided by local media and countering external media influence.

Information manipulation in both countries also remains a burning issue. On the one hand, it is caused by and feeds the biased activities of the media, and on the other hand, it negatively affects the social behavior of citizens, especially in making informed decisions. The existing legislation does not sufficiently stimulate reliable information of people from the mass media. The international community, especially the European Union, calls on Turkey and the Republic of Moldova to meaningfully undertake the necessary reforms to guarantee media freedom and pluralism in society, as well as to develop media education as a means

of countering harmful media addiction and critical media consumption.

Used methods and materials

In the process of working on the dissertation, we relied on the methodologies of theoretical analysis, the study of materials from scientific and periodicals of the Open Society Institute, the Media Literacy Index 2018 on the issue "Common Sense Wanted: Resilience to Post-Truth" and its predictors in the index of information literacy of the mass media information (Sofia/Bulgaria-Marin Lessenki). The index assesses potential resilience to the spread of fake news in 35 European countries using indicators of media freedom (lack of private or independent media, blocking of Internet sites, state control over the work of journalists and the freedom of movement of journalists), education and trust among people in the post-truth phenomenon. .According to the study, a higher level of education means a higher resistance to the described negative phenomenon. In general, we can say that educated people have more analytical skills and less tendency to believe in conspiracy theories and related fake news. The results show that democracies have a higher potential for resilience to the spread of fake news and means of manipulation due to better education, free media, and high trust between people. For example, the Scandinavian countries are the best prepared to counter fake news, mainly because of their high scores in education and media freedom. This thesis is partly confirmed by the survey results.

The work uses quantitative and qualitative research methods in assessing the development of the concepts and practices of media education in various foreign countries, as well as Turkish and Moldovan media. In this regard, we note the analysis and generalization, comparison and systematization of concepts and approaches in the interpretation of media education. The paper also uses the case study method when considering the experience gained in the field of media education in Finland, Great Britain, Russia, Turkey and the Republic of Moldova. The historical method used made it possible to reveal the main directions of development of the mass media in Turkey and the Republic of Moldova with all its inherent features and characteristics on a larger historical and ideological scale, ways to increase the efficiency of the domestic mass media in the field of media education were identified.

Study degree of the topic

The study is also based on expert assessments. This method was based on various data collection techniques such as scientific observation and interviews. This made it possible to look at the problem under consideration more competently and interestedly, since this method opens up access to certain social groups, choosing the areas of study most familiar to the respondents and clarifying unexpected problems that require further study.

Media education is a complex and multifaceted process. It has been reflected in numerous works of foreign researchers and a number of local scientists. They formed the theoretical and methodological basis of this dissertation. First, we are talking about studies of the general theoretical nature of media education, which put forward, analyze the concepts, methods of media education, and contain information about the perception of media texts in different age categories, about the criteria and levels of development of the audience, the mass media as a whole.

This category includes the works of Western scientists R. Kubey [1], B. McMahon [2], D. Buckingham [3], J. Potter [4], A. Colby [5], J. A. Banks [6], Marshall McLuhan [7], Alvin Toffler [8], L. Masterman [9, 10], K. Tyner [11], R. Kupianen & S. Sintonen [12], G. Gerbner [13], Diane F. Halpern [14], D. Cluster [15], H. Schiller [16], A. Hart [17], as well as a number of Russian researchers such as:

A. A. Zhurin [18], I. M. Dzyaloshinsky [19], I. A. Fateeva [20], A. V. Fedorov [21], N. B. Kirillova [22], I. V. Zhilavskaya [23], A. P. Korochensky [24], L. S. Zaznobina [25], Yu. S. Toiskin [27], A. A. Novikova [28], S. G. Kara-Murza [29], E. L. Vartanova [30], A. A. Guk [31], etc.

This study is also based on a number of scientific works by Turkish and Moldovan scientists on the state and development of mass media in Turkey and the Republic of Moldova. In the works of Moldovan scientists C. Marin [32], V. Moraru [33], G. Stepanov [34], and Turkish researchers B. Kejanlioğlu [35] and O. Kologlu [36] studied the role of the media in the formation of civil society and in the system of political power, social journalism, legal regulation of the media, problems of their financing and interaction with government structures and business.

In Turkey and the Republic of Moldova, media education is at an early stage of research. Among the few studies, an important place is occupied by the works of Moldovan scientists Loretta Handrabura [37], Silvia Șpac [38], Natalia Grîu [39], Anetta Gonța [40], Nadin Gogu [41] and others. These works mainly explored media education from a pedagogical perspective. In Turkey, there are also few studies devoted to media education, and all of them are of a pedagogical nature. In the works of: Z. Avşar [47], Ç. Alagözlü [43], G. Treske [44], N.Ö Taşkıran [45], M.Gün & İ. Kaya [46] and others present the main trends in the development of the media education movement in Turkey. They consider media education as a means of control.

The turkish model of media education

An analysis of the Turkish experience of media education made it possible to identify its exclusively state character as a reflection of the modern national media system. The use of the English terms "media education", "media literacy", "information literacy" in Turkish, when translated literally, reveals a very strong connection with the generally accepted concept of "literacy" and analogy with elementary writing and reading skills [42]. Due to this circumstance, teachers of secondary and higher educational institutions prefer the term Medya Okuryazarlığı ("development of information skills and abilities"), that is, the emphasis is on the process of mastering information literacy. The same term is used in studies and publications on media education as the most capacious integrative concept in the field of information training [44, p. 5].

Media education in Turkey is in its infancy [44, p. 5]. The first steps in this direction took place in the early 2000s. Then it was focused on school and vocational education. Media education is often included in school educational programs, additional professional education programs or one-time projects and actions. According to the Turkish teacher G. Treske, [44, p. 14], the potential of media education in Turkey lies in the individual voluntary development of modern media by students, their values and problems. As a result, social adaptation, civic education and cultural development of individuality take place.

Some Turkish researchers and media educators: Z. Avşar (Z. Avshar) [47], Ç. Alagözlü [43], G. Treske [44], N.Ö. Taşkıran [45], M. Gün & İ. Kaya [46] and others believe that media education in Turkey is a "pedagogical system" that allows the use of modern methods and technologies (formation of communicative competence, audiovisual and information literacy) based on worldview positions (development of critical thinking, development own concepts based on information flows transmitted through various communication channels with the help of constant interaction of professional media) [48; 1, p. 22].

Prospects for the development of media education are considered by them in two planes [49]. The first is the national government approach (RTÜK -

Turkish Radio and Television Supreme Council & MEB - Turkish Ministry of Education) [43, p. 69]. Proponents of such development are of the opinion that the goal of the state policy in the field of media education is to create conditions for increasing the level of media literacy of citizens in accordance with the needs and requirements of the information society, acquiring skills for more efficient and safe use of the media, critical perception of information and inclusion in the production of media content, and as well as national traditions of consumption of media products. The Turkish state approach to the organization of mass media education, based on the recognition of media literacy (critical media literacy) as a key competence of the 21st century, testifies to the official policy of the state in support of mass media education and the development of this movement at the national level. This approach is also aimed at integrating media education into the system of formal education at all its levels and at developing optional media education throughout life [45, p. 43]. This area of mass media education in Turkey is of interest for the further development of domestic media pedagogy.

The second perspective in the development of media education involves the introduction of Western strategies and practices. Proponents of this direction, in particular, specialists from the Türkiye Gazeteciler Cemiyeti (Association of Turkish Journalists), believe that the knowledge of media culture by the current young generation of Turkey is connected with the flow of Western or American information products. President of the Union of Journalists Association Orhan Erinç and Director of the British Council Turkey Chris Brown emphasize that the development of state policy in this area should be accompanied by intensified efforts to develop common concepts, approaches and positions. The study of any experience, including foreign, is always important and necessary, as it allows you to avoid dead ends in media education theory and practice, to study cutting-edge developments [50, p. 27-31].

In the last two decades, the first direction has been given the greatest preference, i.e. state media education. So, in 2003, the issue of "medya okuryazarlığı" was considered at a meeting of the Council of Radio and Television Broadcasters in order to promote social and individual education and culture and not harm the mental health of the media audience [45, p. 12]. At the same time, the Ministry of Education and the High Council for Radio and Television (RTÜK), in cooperation with various civil society organizations, the media and a number of universities, prepared a joint statement on the importance of increasing media literacy. By the decision of the Pedagogical Council of the Ministry of Education no.1 dated February 20-21, 2003, the status of an optional media education course was determined "as training aimed at developing social competence, a critical and thoughtful attitude to the media in order to educate harmoniously developed students who are able to form their own opinion on the basis of an accessible them information" [43, p. 17].

Although the integration of media education into the school curriculum was a significant step forward, some Turkish media educators and experts considered this an insignificant achievement. In 2004, the Ministry of Family Affairs and Social Policy and RTÜK developed the project «Optional Course in Media Education» to improve media literacy in schools, as a result of which, together with the Ministry of National Education, it was decided to introduce an Optional Course in Media Literacy into the school curriculum [44, p.15].

At the same time, the portal MEDYA OKURYAZALIĞI «Media education and media literacy» began its work. It has become an interactive platform for communication between media educators to promote openness and publicity

of processes in the media education environment (https://www.medyaokuryazarligi.gov.tr/). The structure of the portal includes special sections: for a secondary school teacher (graded by class groups), for university teachers and for media consumers. A map of media education initiatives has been created in Turkey. The portal hosts media education news, the electronic library is constantly updated. MEB and RTÜK accumulate news from various local centers and help disseminate it through the portal, social platforms and networks of media educators, librarians, and social activists. Media literacy as a key competence of every citizen of the country has become the main goal of media education, enshrined in the national curriculum and become part of the compulsory subjects of the school curriculum (integrated media education) [43, p.15]. This statement applies to a greater extent to educational institutions located in Istanbul and other large cities of the country (Izmir, Ankara, Adana, Antalya, Trabzon, Erzurum). People living in these regions with extensive communications develop their skills in media education centers, film studios, creative workshops, schools, and universities.

Actually, media education activities in educational institutions began to be implemented in the 2006/2007 academic year. Then, in five primary schools in Adana, Ankara, Erzerum, Istanbul and Izmir, 780 seventh grade students took an information literacy course as an optional course. Starting from the 2007/2008 academic year, the course on media literacy was introduced as an optional course for students from the sixth to the eighth grades already in all educational institutions in Turkey [44, p. 23]. This process in subsequent years also covered other categories of information consumers, primarily young people, forming their critical attitude to the media and developing the qualities of a creative media user in later life [47].

In practice, the Turkish pedagogical approach to media education provides the solution of the following tasks: 1) to help students get used to the diverse world of media, to become a confident media user (practical approach); 2) to expand the horizons of students, to acquaint them with various types and genres of media, with works of media culture, to develop media creativity for the purpose of self-development and self-expression of the student (cultural-logical approach); 3) to teach the young audience and their parents safety rules when interacting with various media, to improve the information literacy of the population; 4) to develop in students a critical attitude (“critical autonomy”) to mass media products; the ability to analyze, evaluate and interpret media information (a critical approach combined with a semiotic approach) [51, p. 29, 67, 78, 83, 94].

Thus, Turkish media education, organized by state institutions, is predominantly pedagogical in nature. The Ministry of Education and RTÜK, correlating media literacy with educational programs, put emphasis on the development of critical thinking, create prerequisites not only for expanding the knowledge acquired by students, but also for strengthening the development of critical analysis of mass media. In our opinion, Turkish media education, having left its infancy in the future, will gain greater social efficiency, provided that it becomes the property of various categories of information consumers throughout their lives.

Media education experience in the Republic of Moldova

The origin and current state of media education in the Republic of Moldova are considered in a separate section of the third chapter of the dissertation. Thus, it notes that the first steps in this direction were taken in 2014 [52]. Then, through the efforts of the Center for Independent Journalism (IJC), with the support of the US Embassy in Chisinau, the project “Promoting

Media Literacy among Moldovan citizens" was initiated [37, p. 22]. Its participants began to develop curricula and methodological recommendations. On their basis, trainings, conferences and training for teachers and librarians were held. Since April 2014, the IJC, in partnership with the radio station Europa Liberă (Free Europe), has focused on transferring its media experience to young media consumers, seeking to contribute to the consolidation of democracy and instilling critical thinking skills in them. IJC experts, journalists from radio Europa Liberă, talked to 2137 students of the country's lyceums about the press and its role in society; presented various examples of professional or non-professional journalism in the form of a case study; jointly viewed and analyzed videos prepared by the IJC on the quality of the media product, access to information and freedom of expression. As part of the same project, the IJC also trained teachers who, in turn, initiated and conducted media education activities in their schools. The media education movement in the Republic of Moldova today is mainly aimed at the development of school education, and the target audience is children and adolescents. "We hope that it will be well received, and besides that, the course will be useful. The goal is for the student, when picking up a newspaper or watching TV, to ask himself certain questions, and not blindly believe everything," says the director of the IJC Nadin Gogu [53].

In subsequent years, media education became a priority in the activities of the IJC. On his initiative, in 2015, the development of a curriculum for the optional discipline "Media Education" was launched, aimed at developing media literacy. In 2016, it was prepared for 3rd and 4th grade students as part of the new National Curriculum (Curriculum pentru disciplina opțională Educație Pentru Media). Its authors were Loretta Handrabura [37], Silvia Șpac [38] and Natalia Grîu [39]. This plan became at that time the only document in the field of primary media education.

Now, this plan: 1) covers three curricula (social education, language and communication, arts and technology) and 2) proposes to assess acquired skills in accordance with the "Methodology for the implementation of criteria-based assessment through descriptors in the primary education system". The proposed curriculum, in addition to the special importance of the media in the present, takes into account the openness and proximity of the school to life - a need identified in terms of rethinking education and the role of the school, the implementation of civic education through media and media education [37, p. 23].

As a result of the first experience of media education, IJC experts came to the conclusion that in order for a well-informed and prepared citizen to correctly and critically consider the products offered to him by traditional and new media, it is important to provide him with the opportunity to acquire media skills that would correspond to the new conditions for the development of the media. Media education in the Republic of Moldova, in contrast to Turkey, thus arose thanks to the initiative of civil society representatives. It is not mandatory and has been introduced so far in a limited number of Moldovan secondary schools. For a long time, state institutions did not touch upon the issue of media education. At the same time, it should be noted that the initiatives of non-governmental organizations (NGOs) were supported by state bodies. In 2018, the issue of media education was for the first time reflected in a legislative act.

In 2017, the "Additional didactic manual for teachers and students: Media education (3rd and 4th grades)" was published, developed by the same authors within the framework of the project "Strengthening freedom of expression in Moldova" with the support of the Deutsche Welle Akademie and the Federal Ministry of Economic Cooperation and Development of Germany. The textbook was

created under the auspices of the IJC on the basis of the curriculum of the elective discipline Media Education and was approved by the Ministry of Education, Culture and Research of the Republic of Moldova by Order No. 671 of 01.08.2017. [39, p. 3]. This manual contains a "Teacher's Guide", didactic cards for 6 modules (Media-related topics are covered during various extracurricular activities, radio programs, on television, on the Internet), "General assessment" ("Evaluation criteria recommended for teachers on optional discipline "Media education": Criteria for success / conditions for success for students in the optional discipline "Media education"). The proposed curriculum, in addition to the special importance of the media in the present, takes into account the openness and proximity of the school to life - a need identified in terms of rethinking education and the role of the school, the implementation of civic education through media and media education.

The relevant ministry in the framework of the public debates held supported these initiatives of civil society, in particular the IJC. In the 2017/2018 academic year, a new subject was introduced into the curriculum of the 3rd and 4th grades in 22 educational institutions of the country. "Getting acquainted with the news, you should do the same as when buying winter clothes, when you try on several models and do not stop at the first thing that comes across. Do not trust only one source of information, because your mind should be treated with the same respect as the body," – with these words, the journalist Diana Railean began her media education class [54]. She also talked about how news stories are written, what questions high-quality journalism should answer, and what methods some media outlets use to manipulate the public, specifying that most often attempts are made to present false or biased information in television newscasts, which are followed by the most number of spectators. The discipline of Media Education, receiving the status of optional, is aimed at transforming students' dependence on technology and socialization into conscious experience, in support of the conceptualization of the process of cognition, in optimizing relationships with other people, in promoting such values as dignity, justice, generosity, freedom, a sense of community. At the same time, the course, conceived for all levels of education, is aimed at gaining the skills to analyze and critically comprehend messages transmitted through the media, the ability to distinguish reliable information from manipulation, make decisions and act competently. On August 20, 2019, the National Curriculum Council of the Ministry of Education, Culture and Research approved the curriculum for the optional discipline "Media Education" for lyceums (grades 10-11) [55]. During the Media Education course, they will learn to understand the role and power of the media in a democratic society, critically analyze media content, recognize the dangers of the virtual environment by exercising responsible behavior and, last but not least, learn to be responsible media content creators. The goal of the program is to prepare the younger generation for a conscious existence in the media environment and organic integration into the media culture through the formation of a critical attitude towards the media product. At the same time, teachers and parents are prepared to guide their students in this complex, varied process, full of pitfalls and harmful influences, to help them consume information that is appropriate for their age and useful to them, to distinguish manipulation from reliable information. In the first five years (2017-2021), media education in Moldova, according to the IJC, covered 7,700 students at all levels of pre-university education. Their number is growing from year to year. So, if in the first year of the introduction of the course on media education, its students were 500 students from 30 schools, then in 2021 - more than four thousand.

During the same period, more than 530 media education teachers were trained.

There are also a number of other information literacy initiatives in the country, most of which are carried out by volunteers and various civil society organizations. One of the most prominent initiatives has been the fact-checking platform for monitoring disinformation and propaganda in Moldova – StopFals (Stop Fake News) (https://stopfals.md). It was created by the Association of the Independent Press (Asociația Presei Independente (API) as a continuation of the campaign against fake news, carried out by this NGO together with the IJC and the Association of Independent TV Journalists. The site www.stopfals.md, according to its organizers, has become an online platform in the last five years to identify false and biased news and manipulative techniques, as well as media education using materials from local and foreign media.Its main goals were also to prevent the consequences of propaganda and help citizens to critically analyze information.

Media education in Moldova, therefore, is predominantly an initiative of civil society and Western partners. This, in our opinion, is its strength and its weakness. The strength lies in the free organization of media education, the involvement of different categories of media users, the use of European experience in terms of methodology and content of the educational process, etc. At the same time, dependence on external funding may affect its sustainability. In the Republic of Moldova today, media education is caused by the political and economic dependence of the media and the ensuing consequences, among which, in our opinion, the main ones are the lack of impartial media sources and the inability of citizens to critically perceive the information received through the media.

Conclusions

Media education in Turkey and the Republic of Moldova (1) is in its infancy and (2) at the stage of formation as a social educational system, (3) is developing in the absence of national strategies and policies, (4) has little to do with the process of establishing democratic values, rights and freedoms of citizens, social responsibility of the media, (5) does not sufficiently take into account the social status of the media, the level of freedom of the media and the degree of their influence on public opinion and the social behavior of a citizen, (6) is least of all concentrated on the development of a critical perception of the world, (7) addressed to the school audience, considered mainly as part of school education, (8) has not become part of lifelong learning (9) has not become widespread, (10) is not sufficiently coordinated with the relevant policies and practices of UNESCO, other international and European organizations.

Based on the indisputable fact that media education is a socially objective phenomenon, caused, on the one hand, by the strongest information flow in the era of a modern technological society and, as a result, by the need for a citizen to acquire skills for an adequate perception of the world and his place in it, and on the other hand, by the growing influence and pressure on him by the media, which in many cases are a source of misinformation and manipulation, the author, based on advanced, in particular, European experience, emphasized that media education becomes effective, provided that the media literacy developed by him acquires the quality of a person's civic competence in a democratic society, and media education is taken into account in the context of human rights, the formation of an active public position of people, their civil and political culture; it prepares for democratic citizenship and political understanding.

The European experience shows that the basis of effective media education is free pluralistic media. At the same time, it should be borne in mind that

freedom of the media does not in itself exclude media education. It, and this is evidenced by the media practice of countries that occupy leading places in the ratings of freedom of the press, is caused by other reasons than in countries with non-free media. We are talking about the need to develop in information consumers the ability to navigate the global flow of information, the ability to separate the main from the secondary, reliable from the subjective in the coverage of events. In countries with partially or not free media, an ambivalent task is on the agenda: to protect citizens from misinformation and manipulation and, at the same time, to involve them in a movement aimed at achieving an adequate level of freedom of the press as an important prerequisite for the development of civil society. A freely and meaningfully communicating citizen with the mass media is the ideal, the highest achievement of a humanistically oriented media education.

Media education can become mainstream and with greater impact, provided that it reaches different target groups. European media educators adopted this approach in order to "make media literacy a process that develops throughout human life" [19. c. 28]. It is this system, called "Media and Information Literacy", proposed by the Council of Europe with the participation of UNESCO, that became the basis of the citizen education program [20]. It contains a description of the system of competencies that students should master in order to form their media and information literacy. It is aimed at the conscious consumption of information products and their critical perception. Only in this case, the media will be "doomed" to assert and confirm their social usefulness and legitimacy, to enjoy freedom and give freedom, to contribute to general human progress in order to remain a social institution and a professional sphere.

The leading direction of media education in European countries is increasingly becoming the study of issues related to the role of media based on democratic values, humanism, ethnic, national, racial and religious tolerance. This seems to be very relevant today. Many European researchers have tried and are trying to develop the critical thinking of their citizens in order to help them resist the influence of mass culture. Media education is considered in a broad socio-cultural context. It cannot be limited only to the school. Media education solves the problem of educating a full-fledged citizen who is able to build relationships with the media and through the media with other institutions of society, that is, media education. It is a way of dialogue in a democratic information society. Without media literacy training, the development of the information society will come to a standstill.

Both in the Republic of Moldova and in Turkey, based on the current state of national media education, as well as taking into account the European experience in this area, in order to strategically develop media education, the following tasks have to be solved:

1. The development of free media as an essential condition for the democratization of society, the observance of the rights and freedoms of the citizen and his involvement in the socio-political and spiritual life of the country. This requires the development of a national concept for the development of free media and programs (short-term, medium-term and long-term) for their implementation in social practice.

2. National media education should follow the recommendations formulated by UNESCO and European organizations, as they are based on the world experience in organizing media education.

3. Development and implementation of national concepts, strategies and action plans for the development of media education.

4. Development of cooperation between the state, business and civil society in solving the problems of increasing media literacy in the country.

5. Providing media education throughout life (lifelong learning).

6. Ensuring the harmonious unity of national and European practices in the organization and scientific and methodological support of media education, as well as in the training of specialists in the field of media education.

7. With the stimulation of the population to acquire the skills of critical perception (thinking) of media texts, make an informed choice of media products and ensure personal information security [52, p. 162].

The totality of the formulated tasks, in our opinion, opens up important directions in the full-scale formation and development of national media education in Turkey and the Republic of Moldova. There is no doubt that the prospects for media education also depend on a number of other factors, general political, such as the establishment of the norms and values of a democratic society, a right-wing state, human and civil rights, etc., as well as factors emanating from the current state of media education in our countries. We are talking, in particular, about the practical underdevelopment and weak theoretical justification of media education. The development of media education should be considered comprehensively, interventions are needed at the individual, organizational and institutional levels. The success of media education also depends on the technology of conducting classes, psychological comfort and safety, individualization of education and a differentiated approach to various categories of information consumers. Media education, built in such fundamental coordinates, will reach a decent level of development in Turkey and the Republic of Moldova, and will ensure the media competence of our countries as a whole.

References

1. KUBEY, R. *Media literacy in the information age*. New Brunswick; London, 1997.

2. MCMAHON, B. *Relevance and Rigour in Media Education. Keynote Presentation to the National Media Education Conference*. Baltimore, 2003.

3. BUCKINGHAM, D. *Media Education: Literacy, Learning and Contemporary Culture*. Cambridge, UK: Polity Press, 2003.

4. POTTER, W. J. *Media Literacy*. Thousand Oaks. London: Sage Publication, 2001.

5. COLBY, A. *Educating citizens: preparing America's undergraduates for lives of moral and civic responsibility*. NY: John Wiley and Sons, 2013.

6. BANKS, J. A. *Educating citizens in a multicultural society* [Text]. New York: Teachers College Press, 2014.

7. MAKLYuEN, G. M. *Ponimanie Media: Vneshnie rasshireniya cheloveka* / Per. s angl. V. Nikolaeva; Zakl. st. M. Vavilova. M.; Zhukovskiy: «KANON-press-Ts», «Kuchkovo pole», 2003.

8. TOFFLER, Elvin. *Tret'ya volna* [online]. [citat pe 29/08/2022]. Disponibil: https://www.e-reading.club/bookreader.php/1047785/Toffler_-_Tretya_volna.html

9. MASTERMAN, L. *Teaching the Media*. London: Comedia Publishing Group, 1985.

10. MASTERMAN, L., MARIET, F. *Media Education in 1990s' Europe*. Strasbourg: Council of Europe1994.

11. TYNER, K. *Literacy in a Digital World*. Mahwah, New Jersey and London: Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 1998.

12. KOTILAYNEN, C., KUPIAYNEN, R. *Media-obrazovanie v Finlyandii: otsenka urovnya mediagramotnosti uchashchikhsya 9 klassov.* In: Mediaobrazovanie 2013: Sb. trudov Mezhdunarodnogo foruma konferentsiy «Mediaobrazovanie 2013». Moskva, 31 oktyabrya — 02 noyabrya 2013 g. / Pod redaktsiey I. V. Zhilavskoy. M.: RITs MGGU im. M. A. Sholokhova, 2013, pp. 57–72.

13. GERBNER, G. *Educators Activists Organize to Promote Media Literacy in U.S.* In: The New Citizen. 1995, vol. 2, no. 2.

14. KHALPERN, D. *Psikhologiya kriticheskogo myshleniya*. SPb: Piter, 2000.

15. KLUSTER, D. *Chto takoe kriticheskoe myshlenie?* In: Peremena. Mezhdunarodnyy zhurnal o razvitii myshleniya cherez chtenie i pis'mo. 2001, № 4, p. 36–40.

16. SHILLER, G. *Manipulyatory soznaniem*: per. s angl. / G. Shiller; nauch. red. Ya. N. Zasurskiy. M.: Mysl', 1980.

17. HART, A. *Understanding the Media: A Practical Guide*. London and New York: Routledge, 1991.

18. ZHURIN, A.A. *Integratsiya mediaobrazovaniya s kursom khimii sredney obshcheobrazovatel'noy shkoly.* In: Mediaobrazovanie. 2005, № 1, S. 29-52.

19. DZYaLOShINSKIY, I. M. *Mediaobrazovanie: rabota s tekstami ili umenie orientirovat'sya v mediaprostranstve?* In: Mediaobrazovanie kak faktor optimizatsii rossiyskogo mediaprostranstva: kollektivnaya monografiya / otvetstvennye red. I. V. Zhilavskaya i T. N. Vladimirova. M. : RITs MGGU im. M. A. Sholokhova, 2014.

20. FATEEVA, I.A. *Mediaobrazovanie: teoreticheskie osnovy i praktika realizatsii.* Monografiya. Chelyabinsk: Chelyab. gos. un-t, 2007.

21. FEDOROV, A.V. *Mediaobrazovanie: vchera i segodnya*. M.: Izd-vo MOO VPP UNESCO «Informatsiya dlya vsekh», 2009.

22. KIRILLOVA, N. B. *Mediakul'tura: teoriya, istoriya, praktika*. M.: Akademicheskiy proekt, 2008.

23. ZhILAVSKAYa, I.V. *Mediaobrazovanie molodezhnoy auditorii*. Tomsk: TIIT, 2009.

24. KOROChENSKIY, A.P. *«Pyataya vlast'»? Mediakritika v teorii i praktike zhurnalistiki*. Rostov: Izd-vo Rostov. gos. un-ta, 2003.

25. ZAZNOBINA, L.S. *Proekt standarta mediaobrazovaniya, integrirovannogo v gumanitarnye i estestvennonauchnye distsipliny nachal'nogo i srednego obshchego obrazovaniya*. M.,1999.

26. USOV, Yu. N. *Kinoobrazovanie kak sredstvo esteticheskogo vospitaniya i khudozhestvennogo razvitiya shkol'nikov*. Dis. . dokt. ped. nauk. M., 1989.

27. TOISKIN, V.S., KRASIL''NIKOV, V.V. *Mediaobrazovanie v informatsionno-obrazovatel'noy srede*: Uchebnoe posobie. Stavropol': Izd-vo SGPI, 2009.

28. NOVIKOVA, A.A., FEDOROV, A.V. *Mediaobrazovanie v vedushchikh stranakh Zapada*. Taganrog: Izd-vo Kuchma, 2005.

29. KARA-MURZA, S.G. K 21 *Manipulyatsiya soznaniem*. M.: Izd-vo: Eksmo, 2005.

30. VARTANOVA, E.L. *Mediaekonomika zarubezhnykh stran*: ucheb. posob. M.: Aspekt Press, 2003.

31. GUK, A. A. *Mediaobrazovanie kak sistema rezul'tativnykh urovney mediynoy kul'tury lichnosti.* In: Informatsionnye resursy Rossii. 2013, №5(135), pp. 29-33.

32. MARIN, C. *Mass-media în postcomunism. Cazul Republicii Moldova*. Chişinău: CEP USM, 2021. 345 p. ISBN 978-9975-158-75-6

33. MORARU, V. *Mass-media vs politica*. Chișinău: USM, 2001. ISBN 9975-70-025-X

34. STEPANOV, G. *Jurnalismul social: aspecte definitorii*. Chișinău: USM, 2015. ISBN 978-9975-71-714-4

35. KEJANLIOĞLU B. *Türkiye'de Medyanın Dönüşümü, İmge Kitabevi Yayınları,* Baskı, Ankara, 2004.

36. KOLOĞLU, O. *Osmanlı'dan Günümüze Türkiyede Basin*. [Cağaloğlu, İstanbul] : İletişim yayınları, 1992.

37. KHANDRABURA, Loretta, *Postoyannyy protsess dlya khorosho informirovannogo potrebitelya i sozdatelya*. In: Zhurnal «Mass-Media v Moldove», Dekabr' 2017. Disponibil: http://media-azi.md/sites/default/files/MMM_Decembrie-2017_RU_0.pdf (citat pe 29/08/2022).

38. ȘPAC, S. *Fundamente pedagogice ale educaţiei pentru mass-media în cadrul colaborării școală-familie (treapta învăţământului primar).* Teză de doctor în ştiinţele pedagogice, Chişinău, 2014.

39. *Mediaobrazovanie: (3-4 klassy): uchebnik i rukovodstvo dlya uchitelya* / Loretta Khandrabura, Nataliya Gryu, Sil'viya Shpak; TsNZh. Kishinevu: B.i., (F.E,-P «Tipografia Centrala», 2018.

40. GONTSA, Anetta. *SMI v epokhu poddelok. Podryv doveriya u nas i v mire*. In: Zhurnal «Mass-Media v Moldove», Dekabr' 2018. Disponibil: http://media-azi.md/sites/default/files/MMM_Decembrie-2018_RU_0.pdf (citat pe 10/04/2022).

41. GOGU, Nadin. *Plyuralizm SMI i kontsentratsiya sobstvennosti v Moldove.* Media Forward, Mart 2018, No 3.

42. LAU, Jesús. *Guidelines on Information Literacy for Lifelong Learning* [online]. The International Federation

of Library Associations and Institutions (IFLA), 2006. Disponibil: https://www.ifla.org/files/assets/information-literacy/publications/ifla-guidelines-en.pdf (citat pe 29/04/2022).

43. ALAGÖZLÜ, Ç. *Türkiye'de ve Avrupa Birliği Ülkelerinde Medya Okuryazarlığı Uzmanlık* Tezi T.C Radyo Ve Televizyon Üst Kurulu RTÜK Danışman Ayşen Bayri Üst Kurul Uzmanı Ankara Ocak, 2012.

44. TRESKE, G. *Medya Okuryazarlığı: Neden Gerekli*, N. Türkoğlu, M. Cinman Şimşek, (Ed.), at Medya Okuryazarlığı, İstanbul: Parşömen Publishing, 2011.

45. TAŞKIRAN, N.Ö. *Medya Okuryazarlığına Giriş*. İstanbul: Beta Basım, 2007

46. GÜN, M., KAYA, İ. *Seçmeli Medya Okuryazarlığı Dersi Uygulamasının Öğrencilere Katkıları Üzerine Bir Değerlendirme.* In: Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED). 2017, Cilt 3, Sayı 2, Sayfa, p. 119-132.

47. AVŞAR, Z. *Medya Okuryazarliği İletişim ve Diplomasi Dergisi Ocak 15*, 2014 Sayı 2.

48. KARAASLAN, T. *Turtsiya po puti razvitiya mediaobrazovaniya.* In: Studia Universitatis Moldaviae, 2017, nr. 3 (103), pp. 36-43.

49. KARAASLAN, T. *Simvol zashchitnye sistemy „Umnye Znaki" Turtsii"*. In: Conferinţa ştiinţifică naţională cu participare internaţională „Integrare prin Cercetare şi Inovare", 8-9 noiembrie 2018: Rezumate ale comunicărilor. Chişinău: CEP USM. pp. 174-176. ISBN 978-9975-142-48-9.

50. *British Council ve Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, Medya ve Çeşitlilik Kılavuzu*, 2006.

51. FEDOROV, A.V. *Razvitie mediakompetentnosti i kriticheskogo myshleniya studentov pedagogicheskogo vuza*. M.: Izd-vo MOO VPP UNESCO «Informatsiya dlya vsekh», 2007.

52. KARAASLAN, T. *Aktual'nost' razvitiya mediaobrazovaniya v respublike Moldova.* In: Studia Universitatis Moldaviae, 2018, nr. 8 (118), pp. 181-189.

53. *Optsional'nyy kurs mediaobrazovaniya predlagaetsya vvesti v shkolakh Moldovy IPN – nezavisimoe informatsionnoe agentstvo*. IPN, 21.03.2017 Available: http://www.ipn.md/ru/societate/82831 (cited 29.06.2022).

54. *Din această toamnă, elevii claselor a 3-a și a 4-a vor studia opțional un curs nou la școală. Care este acesta* [online]. Video Pro Tv Chișinău, 8.10.2017. Available: http://protv.md/stiri/actualitate/din-aceasta-toamna-elevii-claselor-a-3-a-si-a-patra-studiaza-optional---2035261.html (cited 29/06/2022).

55. *Curriculumul pentru disciplina opțională Educație pentru Media, treapta liceală, a fost aprobat de minister*. [online] Mediacritica.md 20/08/2019. Available: https://educatia.mediacritica.md/ro/2019/08/20/curriculumul-pentru-disciplina-optionala-educatie-pentru-media-treapta-liceala-a-fost-aprobat-de-minister/?fbclid=IwAR2ZicxmE6P4L8mIE26OlFYA0QjHnxHQA7lLIIeC7-ItdA_Q5btFrIdK41o (cited 29/06/2022).

MOLDOSCOPIE

Publicaţie periodică ştiinţifico-practică

Tipul B

Anul 26 (2022), nr. 1 (96)

Bun de tipar 20.09.2022. Formatul 60x80 1/12.
Coli de tipar 20,0. Coli editoriale 16,6.
Tirajul 200 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chişinău, MD 2009

